

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivnictví

**Memorabilien-Buch jako pramen pro poznání dějin
královéhradeckého biskupství**

Disertační práce

Autor: Mgr. Kateřina Doležalová

Studijní program: P7105 Historické vědy

Studijní obor: DRPVHA Archivnictví

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Věra Němečková, Ph.D.

Konzultant: Mgr. Petr Polehla, Ph.D.

Hradec Králové, 2022

Zadání disertační práce

Autor:	Mgr. Kateřina Doležalová
Studium:	F17DP0009
Studijní program:	P7105 Historické vědy
Studijní obor:	Archivnictví
Název disertační práce:	Memorabilien-Buch jako pramen pro poznání dějin královéhradeckého biskupství
Název disertační práce AJ:	The Memorabilien-Buch as Knowledge Source of the Bishopric of Hradec Králové

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Memorabilien-Buch, třísvazkovou Pamětnici královéhradeckého biskupství, začal Karel Boromejský Hanl koncipovat záhy poté, co usedl na královéhradecký biskupský stolec roku 1832. Cíle disertační práce vyplývají z faktu, že Memorabilien-Buch doposud nebyla zkoumána jako celek a její detailní výzkum chybí. Proto je jednou z intencí práce knihu nejprve terminologicky ukotvit, a posléze určit i její skutečnou historickou hodnotu. Je rovněž potřeba vzít na vědomí, že Pamětnice vznikala v době intenzivních sociálních, politických i kulturních změn, v níž na síle nabýval historismus a v českém prostředí též národní obrození. Reflektuje se tato doba na vzniku a obsahu Memorabilien-Buch? Velice nosné též bude odhalit, z jakých důvodů Hanl Pamětnici založil, zda k tomu měl vlastní motivy, nebo zda na založení knihy mohla mít vliv i případná nařízení shora. Úkolem výzkumu je též učinit komparaci s případnými pamětními knihami či kronikami ostatních biskupství v českých zemích, ale i za jejich hranicemi. Dle výsledku budeme poté schopni určit, zda se jedná skutečně o výjimečné nadčasové dílo, nebo o počín odpovídající obecnému standardu pamětních pramenů biskupství a arcibiskupství tohoto typu. Otázkou zůstává, jaké osudy má Memorabilien-Buch za sebou. Odpoví až podrobná kodikologická analýza všech tří svazků. Pro výzkum je též nosné položit si otázku, proč je kniha rozdělena do tří svazků? Kolik písářských rukou se na vzniku Pamětnice podílelo a zda je možné je identifikovat? Je pochopitelné, že biskup Hanl nepracoval na knize sám. V jejím vedení se zčásti pokračovalo i po jeho smrti. Důvěryhodnost pramene ověří též výsledky bádání, z jakých pramenů a literatury Hanl při tvorbě knihy čerpal. Podrobná obsahová analýza všech tří svazků Memorabilien-Buch ukáže, co vše se v ní nachází, jaké pomocné vědy historické v ní lze aplikovat, a na základě toho představí badatelskou využitelnost pramene. Stěžejní by bylo též prověřit, zda Memorabilien-Buch existuje pouze v originálu, nebo k ní existuje též opis. Zodpovězení všech otázek je podmíněno interdisciplinárním výzkumem, podrobnou pramennou sondou a vhodně zvolenou metodologií.

Martina BOLOM-KOTARI - Sixtus BOLOM-KOTARI, Paměť biskupství slovem a obrazem 19. století. Biskupská pamětní kniha jako komplexní pramen k dějinám diecéze, in: 350 let královéhradecké diecéze (ed. Petr POLEHLA), Červený Kostelec 2015, s. 83-105; Kristýna HAVELKOVÁ - Lenka CHADIMOVÁ, Memorabilienbuch královéhradeckého biskupství. Možnosti jeho badatelského využití, digitalizace a webová prezentace, Východočeské listy historické 35, 2016, s. 83-98; Jana CRO?, Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence, Hradec Králové 2014; Tomáš PETRÁČEK, Církev, biskupové a jejich rezidence, in: Biskupská rezidence v Hradci Králové, Hradec Králové 2010, s. 14-24; Friedrich JAEGER, Geschichte des Historismus: eine Einführung, München 1992; Petr ČORNEJ, Historici, historiografie a dějepis, Praha 2016; Petr ADAM, Biskupská knihovna Biskupství královéhradeckého, Hradec Králové 2002; Zdeněk BENEŠ, Historický text a historická skutečnost, Praha 1993; Josef BRANDEJS, Kroniky a kronikářství v okrese rychnovském, Orlické hory a Podorlicko 6, 1974, s. 311-361; Milan M. BUBEN, Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů, Praha 2000; J. CRO?, Mládí a zrání Karla Boromejského Hanla, in: 350 let královéhradecké diecéze, s. 147-160; Benedetto CROCE, Historie jako myšlení a jako čin, Brno 2006; P. ČORNEJ, Tajemství českých kronik, Praha 1987; Michal DRAGOUN, Středověké rukopisy v českých zemích. Handbušek kodikologa, Praha 2018; Jindřich FRANCEK - Jan JAKL, Biskupové královéhradečtí, Hradec Králové 1990; Ivan HLAVÁČEK, Úvod do latinské kodikologie, Praha 1994; Zdeňka HLEDÍKOVÁ - Jan JANÁK - Jan DOBEŠ, Dějiny správy v českých zemích od počátků po současnost, Praha 2007; Vladimír HRUBÝ, Chrám Sv. Ducha v životě města a v proměnách času. Katedrála a její sousedé, Hradec Králové 2008; V. HRUBÝ, Královéhradecká diecéze, Hradec Králové 1994; V. HRUBÝ, Katedrála sv. Ducha. Kaple sv. Klimenta. Biskupská rezidence, Hradec Králové 2002; V. HRUBÝ - Pavla LAŠTŮVKOVÁ - Vít BOROVIČKA, Od chrámu ke katedrále. 700 let historického a uměleckého vývoje katedrály Svatého Ducha v Hradci Králové (průvodce výstavou), Hradec Králové 2008; František KUTNAR - Jaroslav MAREK, Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví, Praha 2009; Milena LENDEROVÁ, Město v pevnosti. Na cestě k moderní národní společnosti (1748-1847), in: Hradec Králové, Praha 2017, s. 313-372; Marie MACKOVÁ, První královéhradecký biskup, in: Rekatolizace v českých zemích. Sborník příspěvků z konference v Jičíně konané 10. září 1993, Jičín 1993, s. 95-100; Friedrich MEINECKE, Die Entstehung des Historismus, München 1936, 1946; Jaroslav MIKAN, Vznik a počátky hradeckého biskupství, Hradec Králové 1946; Petr POLEHLA - Jan HOJDA (ed.), Biskupská rezidence v Hradci Králové, Hradec Králové 2010; P. POLEHLA - Eva HAVLÍKOVÁ, Intronizace královéhradeckých biskupů v 17. a 18. století, Červený Kostelec 2020; Jiří PRAŽÁK - František HOFFMANN - Jiří KEJŘ - Irena ZACHOVÁ, Zásady popisu rukopisů, Sborník Národního muzea, literární historie 27, 1983, s. 49-95; Václav PUBAL, Kroniky a kronikáři, Praha 1976; Michal SKLENÁŘ - Tomáš URBAN, Církevní heraldika královéhradecké diecéze, Ústí nad Orlicí 2014; Karel SRP, Královéhradecké biskupství v proměnách staletí, Hradec Králové 2005; Jana VOJTÍŠKOVÁ, Vztah města a královéhradeckého biskupství v době jeho založení, in: 350 let královéhradecké diecéze, s. 47-53; J. VOJTÍŠKOVÁ - P. POLEHLA, Poválečná obroda: konsolidace městských poměrů a utváření nových církevních struktur (1648-1740), in: Hradec Králové, s. 219-266; J. VOJTÍŠKOVÁ - P. POLEHLA, Město v době tereziánských a josefínských reforem; in: Hradec Králové, s. 267-312.

Zadávací pracoviště: Katedra pomocných věd historických a archivnictví,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Věra Němečková, Ph.D.

Oponent: doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc.
prof. PhDr. Tomáš Petráček, Ph.D., Th.D.

Datum zadání závěrečné práce: 28.2.2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci vypracovala (pod vedením vedoucí práce a konzultanta) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 4. června 2022

Poděkování

Na tomto místě příhodném pro vyjádření vděku bych velice ráda a ze srdce poděkovala v první řadě svému konzultantovi Mgr. Petru Polehlovi, Ph.D., za jeho svědomité a podnětné konzultace, podporu, a mimo jiné i za jeho laskavý přístup. Velký dík z mé strany patří doc. PhDr. Věře Němečkové, Ph.D. za její roli školitelky, za motivující slova a odborné rady. Za fundované konzultace a vlídnost vděčím rovněž doc. PhDr. Janě Vojtíškové, Ph.D. Velké díky náleží též pracovníkům Biskupské knihovny Biskupství královéhradeckého, zejména PhDr. Zdeňku Zahradníkovi, vedoucímu biskupské knihovny, knihovníkům Mgr. Ladislavu Holoubkovi a Mgr. Jiřímu Navrátilovi za odborný, pohotový a lidský přístup při bádání.

S láskou v srdci děkuji za podporu rovněž svým nejbližším.

Anotace

DOLEŽALOVÁ, KATEŘINA, *Memorabilien-Buch jako pramen pro poznání dějin královéhradeckého biskupství*, Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022, 284 s. Disertační práce.

Disertační práce představuje interdisciplinární výzkum Memorabilien-Buch, třísvazkové pamětní knihy královéhradeckého biskupství, kterou nechal založit Karel Boromejský Hanl jakožto sedmnáctý královéhradecký sídelní biskup (1832–1874). Ačkoliv je kniha datována do roku 1847, nelze pochybovat, že její koncipování mělo dlouholetý vývoj. Sám biskup v předmluvě k Memorabilien-Buch hovoří, že na ní začal pracovat nedlouho po svém nástupu na královéhradecký biskupský stolec. Vzhledem k zevrubnosti a objemnosti všech tří svazků, které dohromady čítají bezmála dva tisíce číslovaných stran, nepřekvapí, že na knize biskup Hanl nepracoval sám. Přítomnost rozmanitosti písařských rukou dokládá, že za genezí Memorabilien-Buch stojí hned několik písařů. Výzkum též odhalil, že život knihy se smrtí biskupa Hanla nezastavil, několik záznamů bylo zhotoveno i za episkopátu biskupa Josefa Jana Evangelisty Haise (1875–1892). Autorčina pramenná sonda a výsledky z ní vyvozené nabízejí podrobnější vhled do života a zákulisí zrodu Memorabilien-Buch, důkladný rozbor obsahu knihy s exemplárními citacemi pramene, poznání z hlediska pomocných věd historických (včetně kodikologické analýzy a rozboru písařských rukou), náhled do autorizovaného opisu Memorabilien-Buch. Z celistvého výzkumu vyplývá, že Memorabilien-Buch královéhradeckého biskupství lze jednoznačně označit za fenomén, který ani v české, ani slezské a moravské církevní provenienci nemá obdoby. Podobnou pamětní knihu biskupství autorka nenalezla ani v blízkém zahraničí, kde však bádała pouze výběrově.

Klíčová slova:

pamětní kniha, královéhradecká diecéze, královéhradecké biskupství, Karel Boromejský Hanl, Hradec Králové, 19. století

Annotation

DOLEŽALOVÁ, Kateřina, *The Memorabilien-Buch as Knowledge Source of the Bishopric of Hradec Králové*, Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2022, 284 pp. Doctoral Degree Thesis.

The dissertation presents interdisciplinary research of *Memorabilien-Buch*, a three-volume commemorative book of the bishopric of Hradec Králové, which was founded by Karel Boromejský Hanl as the seventeenth royal court bishop of Hradec Králové (1832–1874). Although the book dates back to 1847, it cannot be doubted that its design took many years to develop. In the preface to *Memorabilien-Buch*, the bishop speaks himself that he began to work on it not long after taking up the episcopal seat. Given the depth and volume of all three volumes, which together count almost two thousand numbered pages, it is no surprise that Bishop Hanl did not work on this book alone. The presence of the diversity of the writing hands shows that behind the genesis of *Memorabilien-Buch* stand several authors. The research also revealed that the life of the book with the death of Bishop Hanl did not stop, several records were made under the episcopate of bishop Josef Jan Evangelista Hais (1875–1892). The author's source probe and the results derived from it, offer a more detailed insight into the life and backstage of the genus *Memorabilien-Buch*. Thorough analysis of the contents of the book with exemplary citations of the source, knowledge from the perspective of auxiliary historical sciences (including codicological analysis and analysis of writing hands), a view of the authorized copy of *Memorabilien-Buch*. The whole research shows that the *Memorabilien-Buch* of the royal episcopal of Hradec Králové can be clearly described as a phenomenon, that is unprecedented in both the Czech, Silesian and the Moravian Church provenance. The author did not find a similar commemorative book of the episcopal even in the neighboring countries, wherehowever, she was researching selectively.

Keywords:

Commemorative Book, the Diocese of Hradec Králové, the Bishopric of Hradec Králové, Karel Boromejský Hanl, Hradec Králové, 19th century

Obsah

Úvod	1
1 Terminologické ukotvení Hanlovy Memorabilien-Buch – pamětní kniha, nebo kronika?	6
1.1 Presidiální dekret českého zemského gubernia č. 5952 z 31. srpna 1835 o vedení pamětních knih a kronik	14
1.1.1 Vliv presidiálního dekretu č. 5952 na Memorabilien-Buch	22
2 Karel Boromejský Hanl, zakladatel Memorabilien-Buch	36
3 Kodikologický rozbor Memorabilien-Buch	48
3.1 Fyzický popis Memorabilien-Buch	48
3.1.1 Fyzický popis prvního svazku Memorabilien-Buch	48
3.1.2 Fyzický popis druhého svazku Memorabilien-Buch	55
3.1.3 Fyzický popis třetího svazku Memorabilien-Buch	56
3.2 Základní obsahový (textový) popis Memorabilien-Buch	57
3.2.1 Základní obsahový popis prvního svazku Memorabilien-Buch	57
3.2.2 Základní obsahový popis druhého svazku Memorabilien-Buch	59
3.2.3 Základní obsahový popis třetího svazku Memorabilien-Buch	62
3.3 Osudy Memorabilien-Buch	64
4 Memorabilien-Buch jako pramen pro poznání dějin královéhradeckého biskupství	67
4.1 Podrobná obsahová analýza prvního svazku Memorabilien-Buch	77
4.2 Podrobná obsahová analýza druhého svazku Memorabilien-Buch	155
4.3 Podrobná obsahová analýza třetího svazku Memorabilien-Buch	197
5 Autorizovaný opis Memorabilien-Buch	205
5.1 Autorizovaný opis prvního svazku Memorabilien-Buch	205
5.2 Autorizovaný opis druhého svazku Memorabilien-Buch	208
5.3 Autorizovaný opis třetího svazku Memorabilien-Buch	212
Závěr	213
Seznam pramenů, literatury a internetových zdrojů	219
Seznam použitých obrázků	244
Přílohy	250

Seznam použitých zkratk

BK BK	Biskupská knihovna Biskupství královéhradeckého
BA HK	Biskupský archiv Hradec Králové
MB	Memorabilien-Buch
SOkA HK	Státní okresní archiv Hradec Králové
SOkA Chomutov	Státní okresní archiv Chomutov se sídlem v Kadani

Úvod

Běh událostí 19. století představovalo dobu intenzivních sociálních, politických i kulturních změn, v níž na síle nabýval historismus a v českém prostředí též národní obrození. Diplomatická produkce byrokratických úřadů stoupala přímou úměrností, na druhou stranu docházelo i ke genezi jiného než diplomatického materiálu, a tím byly rozličné prameny pamětního rázu – pamětní knihy, kroniky, paměti atp., jejichž účel spočíval zejména v uchování důležitých údajů pro budoucnost. Tyto prameny mohou poskytovat informace, které by se jinak nedochovaly, mohou nechat nahlédnout do opisů pramenů, které již nemusely přežít staletí plné změn, válek, stěhování, necitelného zacházení, požárů a jiných živelných pohrom či dalších zásahů osudu.

Problematika pamětních pramenů je v historické obci poměrně diskutována (jak v literatuře,¹ tak v kvalifikačních pracích),² nikoliv však komplexně.³ Dosavadní poznání tohoto typu pramene napomůže rozšířit podrobný interdisciplinární výzkum

¹ Miroslav KOUDELA, *Pamětní knihy měst a obcí ve fondech Státního okresního archivu Olomouc*, Olomoucký archivní sborník 4, 2006, s. 23–33; Alena PEČOVÁ, *Soupis kronik, fotokronik a pamětních knih uložených ve Státním okresním archivu v Jablonci nad Nisou*, Fontes Nissae. Prameny Nisy 5, 2004, s. 243–259; Jana KROTOLOVÁ, *Farní kroniky jako historický pramen (Slánsko)*, Slánský obzor 14, 2006 (vyd. 2007), s. 17–26; Petr RAK, *Obecní kroniky a jejich úskalí*, in: Hana PÁTKOVÁ (ed.), *Česká beseda o německých a českých kronikách a dalších vyprávěcích pramenech*. Příspěvky z konference pořádané 9. listopadu 2001 v Ústí nad Labem katedrou historie Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem a katedrou pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Dolní Břežany 2006, s. 113–116; Jaroslava JAROLÍMKOVÁ – Miroslav SOVADINA, *Farní kroniky na okrese Česká Lípa*, Bezděz 14, 2005, s. 241–263; Josef NUHLÍČEK, *Pamětní kniha načeradského děkanství*, Střežovský sborník historický 6, 1971, s. 77–91; Václav MATOUŠ, *Pamětní kniha římsko-katolické farnosti v Kunštátě*, in: Josef KUČERA – V. MATOUŠ – Tomáš BĚLKA (ed.), *Panorama: z přírody, historie a současnosti Orlických hor a podhůří*, Dobré 2001, s. 31–35; Miroslav REIF, *Pamětní kniha kostela svatého Jakuba staršího v Ostrožské Lhotě*, Ostrožská Lhota 2009; Karel BERÁNEK, *Pamětní kniha Kongregace P. Marie v koleji sv. Klimenta (1574–1621)*, in: K. BERÁNEK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Traditio et cultus: miscellanea historica Bohemica: Miloslao Vlk, archiepiscopo Pragensi ab eius collegis amicisque ad annum sexagesimum dedicata*, Praha 1993, s. 129–139.

² Problematiku pamětních knih a kronik rozebírají též různé kvalifikační práce, viz např. Libor STANĚK, *Farnosti Volyňského vikariátu a jejich fungování v období druhé poloviny 19. a v první polovině 20. století*, disertační práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích (dale jen JU ČB), Filozofická fakulta (dale jen FF), Ústav archivnictví a pomocných věd historických (dale jen ÚAPVH), 2018; Kateřina FANTOVÁ, *Pamětní kniha města Kožlany 1620–1719*, JU ČB, FF, ÚAPVH, 2012; Radek VÁGNER, *Tzv. Pamětní kniha města Ivančic z let 1631–1636*, Univerzita Hradec Králové, FF, Katedra pomocných věd historických a archivnictví, 2019; David HAJŠ, *Pamětní knihy vybraných jihočeských farností ze 17.–20. století ve vzájemné komparaci*, JU ČB, FF, ÚAPVH, 2021; Klára SEDLÁČKOVÁ, *Pamětní kniha tuřanské farnosti. Edice zápisů z let 1666–1667*, Masarykova univerzita, FF, Ústav pomocných věd historických a archivnictví, 2018.

³ Stav dosavadního bádání je podrobně rozepsán v první kapitole *Terminologické ukotvení Hanlovy Memorabilien-Buch – pamětní kniha, nebo kronika?*

Pamětnice⁴ královéhradeckého biskupského panství Chrast a královéhradeckého biskupství s originálním názvem *Memorabilien-Buch der königgrätzer Bisthums-Herrschaft Chrast und des königgrätzer Bisthums*. Vznik *Memorabilien-Buch* podnítil Karel Boromejský Hanl, sedmnáctý královéhradecký sídelní biskup (1832–1874), který ji rozvrhl do tří svazků. Nepochybnou zásluhu biskupa Hanla na založení knihy a jejím koncipování dokládá poznámka na titulní stráně prvních dvou svazků: „*verfasst von mir Karl Hanl, siebzehnten königgrätzer Bischof*“. První svazek se věnuje královéhradeckému biskupskému panství Chrast, jež tvořilo jádro hospodaření královéhradecké diecéze. Druhý svazek představuje vlastní dějiny biskupství, přičemž nejprve se orientuje na fundaci litomyšlského biskupství. Tento postup Hanl považoval za logický, neboť litomyšlské biskupství pokládal za předchůdce královéhradeckého. Třetí a zároveň nejobjemnější svazek *Memorabilien-Buch* sestává z opisů pramenů k dějinám biskupství a doplňuje tak první dva svazky, v nichž je na něj často odkazováno. Všechny tři svazky jsou uloženy v Biskupské knihovně Biskupství královéhradeckého.⁵

Hanlově *Memorabilien-Buch* jako celku doposud nebyla věnována náležitá pozornost. V odborné literatuře byly využity pouze některé její části. O Pamětnici již bylo částečně referováno ve studii Sixta a Martiny Bolom-Kotari, kteří analyzovali její obsah zejména z hlediska heraldického, genealogického a sfragistického.⁶ Možnostem badatelského využití, digitalizací a webovou prezentací *Memorabilien-Buch* se zabývala Kristýna Havelková ve spolupráci s Lenkou Chadimovou.⁷ Materií (především) druhého svazku Pamětnice použila Jana Croý ve své monografii *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*.⁸ Několikrát se objevuje též v publikaci Petra Adama *Biskupská knihovna Biskupství královéhradeckého*, v níž postihuje

⁴ Pro Hanlovu *Memorabilien-Buch* bude v rámci disertační práce používáno ještě označení (*Hanlova Pamětnice* či *Pamětní kniha*, které vychází z překladu originálního názvu.

⁵ Biskupská knihovna Biskupství královéhradeckého (dále jen BK BK), *Memorabilien-Buch der königgrätzer Bisthums-Herrschaft Chrast und des königgrätzer Bisthums, I. Theil die Bisthums-Herrschaft Chrast betreffend, 1847* (dale jen *MB, I. Theil*), sign. RKP003; Tamtéž, *Memorabilien-Buch der königgrätzer Bisthums-Herrschaft Chrast und des königgrätzer Bisthums, II. Theil das königgrätzer Bisthum betreffend, 1847* (dale jen *MB, II. Theil*), sign. RKP004; Tamtéž, *Quellen- und Urkundenbuch zum königgrätzer Bisthums-Memorabilienbuch gehörig* (dale jen *MB, QUB*), sign. RKP005.

⁶ Martina BOLOM-KOTARI – Sixtus BOLOM-KOTARI, *Paměť biskupství slovem a obrazem 19. století. Biskupská pamětní kniha jako komplexní pramen k dějinám diecéze*, in: Petr POLEHLA (ed.), *350 let královéhradecké diecéze*, Červený Kostelec 2015, s. 83–105.

⁷ Kristýna HAVELKOVÁ – Lenka CHADIMOVÁ, *Memorabilienbuch královéhradeckého biskupství. Možnosti jeho badatelského využití, digitalizace a webová prezentace*, *Východočeské listy historické* 35, 2016, s. 83–98.

⁸ Jana CROÝ, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, Hradec Králové 2014.

chod a historii knihovny od jejího vzniku po současnost a mimo jiné i vývoj a stav knihovního fondu v roce 2002.⁹

Předkládaná disertační práce si klade za cíl komplexně analyzovat Hanlovu Memorabilien-Buch, a to v kontextu doby i dobového diskurzu, a stanovit historickou hodnotu pramene, který vykazuje rysy ego-dokumentu, kronik, literárního i historiografického díla. V rámci kritiky pramene budou použity zejména metodické přístupy¹⁰ kodikologie, ale s ohledem na obsahovou rozmanitost pramene i dalších tradičních pomocných věd historických – diplomatiky, paleografie, chronologie, epigrafiky, sfragistiky, heraldiky, metrologie, numismatiky a genealogie. Součástí výsledků bádání je rešerše obdobného typu pramene u dalších biskupství nejen v českých zemích, ale výběrově i sousedních zemích. Vedení kronik¹¹ bylo totiž v Čechách plošně nařízeno s platností od roku 1836. V souvislosti s výše řečeným disertační práce řeší, zda je Hanlova Memorabilien-Buch výjimečným dílem, nebo se jedná o počín odpovídající obecnému standardu pamětních pramenů v nejširším slova smyslu. Pro výzkum je též nosné položit si otázku, proč je vlastně kniha rozdělena do tří svazků, kolik osob, respektive písařských rukou se na vzniku Pamětnice podílelo a zda se dají identifikovat.

Disertační práce je rozčleněna do pěti základních kapitol. První kapitola *Terminologické ukotvení Hanlovy Memorabilien-Buch – pamětní kniha, nebo kronika?* se zaměřuje na různé přístupy a definice pojmů *pamětní kniha* a *kronika* a na terminologické problémy způsobené dobovým diskurzem či torzovitými výzkumy v této oblasti. Je sem též zařazena podkapitola s názvem *Presidiální dekret českého zemského gubernia č. 5952 z 31. srpna 1835 o vedení pamětních knih a kronik*, která se věnuje nejen samotnému nařízení, ale i osobnosti hraběte Chotka, vydavatele dekretu, včetně vysvětlení principů historismu, který tehdy silně rezonoval jak královéhradeckou společností, tak napříč Evropou. Tato podkapitola obsahuje ještě podkapitulu *Vliv presidiálního dekretu č. 5952 na Memorabilien-Buch*, v níž jsou všechny body dekretu podrobně analyzovány, a to včetně jejich odrazu v Hanlově Pamětnici.

⁹ Petr ADAM, *Biskupská knihovna Biskupství královéhradeckého*, Hradec Králové 2002.

¹⁰ Více k metodologii viz první kapitola *Terminologické ukotvení Hanlovy Memorabilien-Buch – pamětní kniha, nebo kronika?* a kapitola *Kodikologický rozbor Memorabilien-Buch*.

¹¹ Výraz *kronika* je užit záměrně, neboť ze zmíněného nařízení vychází jako zastřešující pojem pro tehdejší pamětní prameny. Více viz kapitola *Terminologické ukotvení Hanlovy Memorabilien-Buch – pamětní kniha, nebo kronika?*

Druhá kapitola *Karel Boromejský Hanl, zakladatel Memorabilien-Buch* pojednává o biskupu Hanlovi, bez jehož iniciativy a životních zkušeností by Memorabilien-Buch jistě nevznikla. Pojednání se věnuje Hanlovým životním osudům, které byly klíčové pro formování jeho osobnosti a které se zrcadlí v jeho postojích i v samotné Pamětnici.

Třetí kapitola *Kodikologický rozbor Memorabilien-Buch* nabízí kodikologické přístupy k Memorabilien-Buch a je členěna do tří podkapitol. V té první s názvem *Fyzický popis Memorabilien-Buch* (s podkapitolami dle jednotlivých svazků: *Fyzický popis prvního svazku Memorabilien-Buch*, *Fyzický popis druhého svazku Memorabilien-Buch*, *Fyzický popis třetího svazku Memorabilien-Buch*) jsou rozebrány aspekty rukopisů, jako např. vazba, písmo, písářské ruce, paginace, rozměry, stav atd. Druhá podkapitola *Obsahový (textový) popis Memorabilien-Buch* (opět s podkapitolami dle jednotlivých svazků: *Obsahový popis prvního svazku Memorabilien-Buch*, *Obsahový popis druhého svazku Memorabilien-Buch*, *Obsahový popis třetího svazku Memorabilien-Buch*) si všímá obsahu Pamětnice. Kodikologický rozbor pak zakončuje podkapitola *Osudy Memorabilien-Buch*, jež mapuje vývoj Pamětnice od jejího vzniku po její dnešní uložení v Biskupské knihovně Biskupství královéhradeckého.

Zevrubnou obsahovou analýzu Memorabilien-Buch přináší čtvrtá kapitola nazvaná *Memorabilien-Buch jako pramen pro poznání dějin královéhradeckého biskupství*. Tato nejobsáhlejší kapitola je rozdělena do podkapitol opět dle jednotlivých svazků Pamětnice: *Podrobná obsahová analýza prvního svazku*, *Podrobná obsahová analýza druhého svazku*, *Podrobná obsahová analýza třetího svazku*. Každý svazek je podroben důkladnému rozboru ve spolupráci se zapojením pomocněvědných disciplín. Z důvodu zachování autenticity Memorabilien-Buch a zároveň jejímu hodnověrnému zpřístupnění jsou texty prostoupeny citacemi pramene, které jsou většinou vzápětí následovány i jejich překlady. Součástí podkapitol o dílčích svazcích Memorabilien-Buch tvoří též obrazový doprovod, který pochází ze zkoumaného pramene a dokresluje jeho základní charakteristiky.

S ohledem na skutečnost, že existuje ještě autorizovaný opis Pamětnice, je pátá kapitola *Autorizovaný opis Memorabilien-Buch* orientována na tento sekundárně vzniklý pramen.¹² Text zahrnuje rovněž vytvořenou konkordanci.

¹² Také autorizovaný opis Memorabilien-Buch se nachází v Biskupské knihovně Biskupství královéhradeckého. BK BK, *Memorabilien-Buch der königgrätzer Bisthums-Herrschaft Chrast und*

Po závěru, v němž jsou interdisciplinárně shrnuty výsledky z výzkumu Memorabilien-Buch, následuje seznam pramenů, literatury a internetových zdrojů a seznam použitých obrázků. Práci uzavírají textové, tabelární a obrazové přílohy.

des königgrätzer Bisthums, I. Theil die Bisthums-Herrschaft Chrast betreffend, 1847, sign. RKP006; Tamtéž, Memorabilien-Buch der königgrätzer Bisthums-Herrschaft Chrast und des königgrätzer Bisthums, II. Theil das königgrätzer Bisthum betreffend, 1847, sign. RKP007; Tamtéž, Quellen- und Urkundenbuch zum königgrätzer Bisthums-Memorabilienbuch gehörig, sign. RKP008.

1 Terminologické ukotvení Hanlovy Memorabilien-Buch – pamětní kniha, nebo kronika?

Následující kapitola přinese přehled různých přístupů a definic k pojmům *pamětní kniha* a *kronika*. Akcentován bude zejména aspekt terminologických problémů plynoucích jednak z dobových diskurzů a jednak ze skutečnosti, že problematika pamětních knih je zkoumána spíše útržkovitě, a je-li zkoumána, pak bez konfrontace s termínem *kronika* (a naopak). Na příkladu Hanlovy Memorabilien-Buch bude proto aplikován možný metodický přístup, s jehož pomocí lze náležitě rekonstruovat dobové podmínky, v jejichž rámci byl pramen vědomě utvářen a chápán. Definiční zpřesnění vcelku hojně užívaných pojmů *pamětní kniha* versus *kronika* by jistě napomohlo nejen odborné, ale i laické veřejnosti k regulaci zmatků, které absencí vysvětlení rozdílů mezi těmito pojmy často vznikají.

Mezi pamětní prameny zahrnujeme kroniky a rozličné pamětní knihy, jejichž zakládání mohlo být iniciováno jak soukromým, tak i úředním zájmem. S pojmem *pamětní kniha* pracuje jak kodikologie, tak diplomatika, což může být často matoucí – zejména proto, že o pamětních knihách víme v komplexnosti málo a o jejich „dvojakosti“ ve smyslu kodikologickém a diplomatickém ještě méně.

Princip zaznamenávání pamětí byl motivován zejména uchováním svědectví o měnící se přítomnosti, zásadní události nebo pamětihodné osobě pro budoucí generace. Starou tradici úředních memorabilií sledujeme především ve velmi variabilních městských knihách,¹³ stejně jako v památných knihách desk zemských.¹⁴ Městské pamětní knihy,¹⁵ jejichž vývoj lze sledovat zejména od 14. století,¹⁶

¹³ Více o městských knihách viz např. Ludmila SULITKOVÁ, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích)*, Praha – Brno 2004; Hana PÁTKOVÁ, *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, Praha 2011. Městským kronikám předbělohorského období se věnuje edice: Marie TOŠNEROVÁ, *Kroniky českých měst z předbělohorského období, Úvod do studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526–1620*, Praha 2010.

¹⁴ Více o památných knihách desk zemských viz např. Kamil KROFTA – Jan Bedřich NOVÁK – Bedřich JENŠOVSKÝ – Miroslav VOLF (ed.), *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, Praha 1877–1955; František KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské I–III*, Brno 1900, 1902, 1903; Dalibor JANIŠ (ed.), *Moravský zemský sněm na prahu novověku. Edice Památek sněmovních z let 1518–1570. 1. Památky sněmovní I*, Praha 2010; Jana JANIŠOVÁ, *Knihy pamětí moravského zemského soudu v „dlouhém“ 16. století (právněhistorický rozbor agendy)*, Sborník archivních prací 67, Praha 2017, s. 518–545.

¹⁵ Více o městských pamětních knihách viz např. Marie WASKOVÁ, *Liber memorabilium Starého města pražského z let 1631–1648 (1656) v kontextu soudobých pražských knih pamětních*, Sborník archivních prací 57, Praha 2007, s. 574–706. Ve studii autorka mimo jiné rozebírá dostupné definice městských pamětních knih a jejich zařazení jakožto diplomatického pramene do systému městských

vznikaly jako úřední pomůcky, které měly sloužit jako přehled nebo pravdivé svědectví o určité záležitosti.¹⁷ Situaci ohledně kronikářství v městském prostředí mapuje ve své publikaci např. Marie Tošnerová: „*Klasifikace jak středověkých, tak raně novověkých narativních pramenů naráží především na nejednotnost stylu. Většina těchto písemností je smíšená a nelze je jednoznačně zařadit do určitého literárního žánru... Název kronika je v naší starší literatuře pro vyprávění o minulosti zcela běžně užíván pro různá historiografická narativní díla; v případě městského kronikářství se také objevuje pro tento druh spisování název paměti.*“¹⁸

Rys pamětních knih vzešlých z úředního podnětu za účelem písemné fixace důležitých zápisů o právních počinech splňovaly vedle městských pamětních knih, ač ne s tak starou tradicí, též pamětní knihy s názvem *Gedenk-* či *Memorialbuch*. Tyto knihy zakládaly v souvislosti se vzrůstající tendencí byrokratizace některé úřady za účelem poskytnutí všech potřebných informací o poměrech na pracovišti nově nastupujícím úředníkům, příkladně jmenujme některé lesní úřady, soukromé velkostatky,¹⁹ posléze též státní lesy a statky. Počátkem 18. století se s intenzivnější frekvencí začaly objevovat farní pamětní knihy, obsahující zprvu opisy konsistoriálních dekretů, biskupských mandátů a písemností týkajících se hmotného a duchovního stavu kolatury.²⁰ Farní pamětní knihy náleží k jedněm z nejstarších systematicky a hromadně vedených písemností, jež byly patrně již pořizovány se záměrem zanechat svědectví o dobách minulých pro následující generace. Počátky farních pamětnic lze spatřovat ve zřídkavých pamětních záznamech farářů, jež byly evidovány do farních knih rozličného obsahu. Od druhé poloviny 17. století začíná obdobných zápisů s letopiseckými rysy nabývat. Důvodem vzestupné tendence výskytu pamětní evidence mohl být i fakt, že venkovští faráři patřili dlouho do 19.

knih (zejména s. 576–581). I v městském prostředí je okolo definice pamětní knihy vedeno mnoho diskuzí. Jejich zařazení taktéž není jednoznačné. V městském prostředí však není pochyb o tom, že se jedná o pramen diplomatické provenience: *Knihy pamětní (nejen) raného novověku představují značně variabilní typ městské knihy. Zachovávají sice některé společné znaky – obsahují různorodé záznamy, u nichž je předpokládáno udržení významu i do budoucna, jde o knihy definitivní a v kanceláři jsou většinou považovány za knihy významné, jejich vedení se však zřejmě neřídilo žádnými stanovenými pravidly a záleželo na samosprávě každého města, co bude obsahem pamětní knihy a jakou podobu tomuto typu knih dá.* M. WASKOVÁ, *Liber memorabilium Starého města pražského*, s. 698.

¹⁶ Tamtéž, s. 694.

¹⁷ M. TOŠNEROVÁ, *Kroniky českých měst z předbělohorského období. Úvod do studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526–1620*, s. 17.

¹⁸ M. TOŠNEROVÁ, *Kroniky českých měst z předbělohorského období*, s. 12.

¹⁹ Více viz např. Werner RÖSENER (ed.), *Tradition und Erinnerung in Adlersherrschaft und bäuerlichen Gesellschaft, Formen der Erinnerung 17*, Göttingen 2003.

²⁰ L. SULITKOVÁ, *Archivnictví a spisová služba*, Ústí nad Labem, 2017, s. 37.

století jako jedni z mála k zástupcům venkovské inteligence, což jim v podstatě předurčilo cestu ke „kronikářství“.²¹ V průběhu 19. století začaly vznikat též školní²² a spolkové kroniky.²³ Od 19. století se hojně objevují i kroniky obcí (případně vsí či osad).²⁴

Protože se v předchozím textu vedle sebe vyskytují pojmy *kronika*²⁵ a *pamětní kniha*, je třeba se s nimi blíže seznámit. Ač se pojmy *kronika* a *pamětní kniha* velice často používají synonymně,²⁶ je otázkou, zda se skutečně synonymizují správně. Spojení hesla *kronika* a *pamětní kniha* se vyskytuje např. v definici z roku 1994 obsažené v *Úvodu do studia dějepisu a historického prosemináře*: „*Kroniky (pamětní knihy) jsou soustavné záznamy o významných událostech*“.²⁷ O 6 let později, roku 2000, je z definice týchž autorů vypuštěna v závorce uvedená *pamětní kniha*: „*Kroniky jsou soustavné záznamy o významných událostech*“.²⁸ Lze připustit, že výklady těchto pojmů mohou být rozličné? Jsou tato slova používána správně? Pod heslem *kronika*²⁹ nalezneme informaci, že se jedná o „*žánr středověkého dějepisectví poskytující souvislé vyprávění o dějinách nějakého celku (kláštera,*

²¹ J. JAROLÍMKOVÁ – M. SOVADINA, *Farní kroniky na okrese Česká Lípa*, s. 241.

²² *Soupisý kronik obcí, měst a škol (eventuálně far) viz M. TOŠNEROVÁ (red.), Průvodce po rukopisných fondech v České republice. Díl II. Rukopisné fondy archivů v České republice*, Praha 1998; *TÁŽ (red.), Průvodce po rukopisných fondech v České republice. Díl I. Rukopisné fondy zámeckých, hradních a palácových knihoven*, Praha 1995; *TÁŽ (red.), Průvodce po rukopisných fondech v České republice. Díl III. Rukopisné fondy muzeí a galerií v České republice*, Praha 2001.

²³ Vznik většiny obecních kronik v českých zemích nastal teprve po vydání zákona z 30. ledna 1920 o obecních pamětních knihách. Dle znění zmíněného zákona byla každá politická obec povinna vést obecní kroniku. Dnes vedení obecních kronik upravuje zákon č. 132/2006 Sb. L. SULITKOVÁ, *Archivnictví a spisová služba*, s. 38.

²⁴ Např. René NOVOTNÝ, *Pamětní kniha osady Velkolánské (Teichdorf) jako pramen ke studiu německého osídlení na Pardubicku v 18. a 19. století*, Sborník prací východočeských archivů 16, 2018, s. 65–137.

²⁵ Termín *kronika* pochází z lat. *cronica, chronica, chronicon*, podle řec. *chronos* = čas, *chronika* = věci časové. Vzdělanci užívali v raném novověku pro *kroniku* také označení *acta / series, summa / temporum*. Dagmar MOCNÁ – Josef PETERKA, *Encyklopedie literárních žánrů*, Praha 2004, s. 332.

²⁶ Synonymizace pojmů *kronika* a *pamětní kniha* se vyskytuje např.: „*Z tohoto důvodu je první svazek věnován pamětním knihám, neboli kronikám města Chotěboře...*“ P. ADAM – Stanislav PAVLÍČEK, *Pamětní knihy města Chotěboře (Chotěbořské kroniky z let 1868–1939)*, Chotěboř 2008, s. 7.

²⁷ Otto ZWETTLER – Jaroslav VACULÍK – František ČAPKA, *Úvod do studia dějepisu pro posluchače PdF MU*, Brno 1994, s. 32.

²⁸ J. VACULÍK – F. ČAPKA, *Úvod do studia dějepisu a historický proseminář*, Brno 2000, s. 43.

²⁹ Více o *kronikách* viz např. Zdeněk BENEŠ, *Historický text a historická skutečnost*, Praha 1993; Marie BLÁHOVÁ, *Kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota*, Praha 1995; Herbert GRUNDMANN, *Geschichtsschreibung im Mittelalter. Gattungen-Epochen-Eigenart*, Göttingen 1965; Bernard GUENNÉ, *Histoire et culture historique dans l'Occident médiéval*, Paris 1981; TYŽ, *Politique et histoire au Moyen Age. Recueil d'articles sur l'histoire politique et l'historiographie médiévale (1956–1981)*, Paris 1981; Jaroslav KOLÁR, *Zur Typologie der tschechischen historischen Prosa in der Epoche des Humanismus*, in: Harder – Rothe (ed.), *Studien zum Humanismus in den böhmischen Ländern*, Köln – Wien 1988, s. 405–424.

církve, národa, státu), vyjadřující sociálně politickou tendenci a mající literární záměr estetického působení a pobavení. V 19. a 20. stol. byly za kroniku považovány dílčí, zpravidla roční zápisy o událostech v rámci menšího celku (obce, spolku apod.), totéž co anály ve středověku.³⁰ Žánr kronik a kronikářsky zaměřených zápisků je vcelku komplikované vymezit. Forma jejich záznamů je velice proměnlivá, proto v odborné literatuře vidáme označení *kronika*, *paměti*,³¹ *pamětní záznamy*, ale i další názvy, jež reflektují různorodost těchto dokumentů. V označení tohoto typu pramenů patrně nelze hledat systém, často byly a stále v literatuře jsou používány synonymně. Totéž a snad ještě více platí např. pro lidové kroniky,³² kde je nesnadné a často sporné definovat i jejich tvůrce. Lidovým kronikářem mohl být např. vesnický poddaný, ale venkovského faráře či učitele do této kategorie zahrnout nelze, ač se jejich myšlenkové světy mohly v mnohém prolínat. Eduard Maur ve své studii o lidovém kronikářství klasifikuje³³ původ lidového kronikáře jako obyvatele živícího se fyzickou prací, jemuž se nedostalo vyššího vzdělání a bylo mu uzmuo politické rozhodování v širším geografickém

³⁰ Interpretaci hesla nabízí Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV): https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000002226&local_base=KTD [cit. 1. 2. 2022], která vychází z publikace: František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha 2009, s. 23.

³¹ Paměti či synonymně memoáry (z lat. *memoria* = paměť, přes fr. *mémoire*) jako žánr jsou vzpomínkovým vyprávěním zaměřeným především na prostředí a osobnosti, které autor poznal, a na události, kterých byl svědkem. Memoáry bývají někdy chápány v širším slova smyslu jako souhrnné označení pro paměti, vzpomínky, deník a autobiografii. D. MOCNÁ – J. PETERKA a kol., *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 436.

³² Více o lidovém kronikářství viz např. F. KUTNAR, *Sociálně myšlenková tvárnost obrozenského lidu*, Praha 1948; Eduard MAUR, *Kronikářské záznamy lidové provenience jako historický pramen*, in: Štěpánka KARLOVÁ – Veronika LIŠKOVÁ – Jiří STOČES (ed.), *Historická dílna I. Sborník příspěvků přednesených v roce 2006*, Plzeň 2006, s. 75–97; E. MAUR, *Informations-Sedimente: Ursprung und Wadel von politischen Informationen in böhmischen Chroniken um 1800*, in: Johannes FRIMMEL – Michael WÖGERBAUER (ed.), *Kommunikation und Information im 18. Jahrhundert. Das Beispiel der Habsburger Monarchie*, Wiesbaden – Harrassowitz 2009, s. 281–290; Antonín ROBEK, *Prameny lidové provenience 1–5*, Praha 1974–1979; Jiří ŠTAIF, *Václav Jan Mašek a česká písmácká tradice v době předbřeznové*, *Minulostí Západočeského kraje* 45, 2010, s. 333–347; Jan ČERNÝ (ed.), *Novostrašecká kronika Václava Preinheltera z let 1801–1834 a další písmácké texty z přelomu 18. a 19. století v regionu. Edice vyprávěcích pramenů*, Nové Strašecí – Rakovník 2008; Petr KOPIČA – Oldřich KOTYZA (ed.), *Paměti roudnických měšťanů z 18. století, Brodští a Jílkové*, Litoměřice – Praha 2009; Lenka MARTÍNKOVÁ (ed.), *Paměti pelhřimovských měšťanů z přelomu 18. a 19. století*. Filip Ignác Dremsa & Antonín Štěpán, Brno 2005; Lidya BAŠTECKÁ (ed.), *Jak se žilo na kladském pomezí*, Červený Kostelec 2004; Jan KILIÁN (ed.), *Paměti krupského měšťana Michaela Stüelera (1629–1649)*, Teplice – Dolní Břežany 2013; Stanislava JONÁŠOVÁ – Martin KUČERA (ed.), *Paměti Františka Jana Vaváka, souseda a rychtáře mimického z let 1770–1816*, Praha 2009; Manfred KOCH, *Karlsruher Chronik: Stadtgeschichte in Daten, Bildern, Analysen*, Karlsruhe 1992.

³³ Eduard Maur zároveň uvádí, že se jedná spíše o pracovní vymezení, které není dostatečné. Exaktní terminologie v tomto ohledu zatím chybí, proto v článku vybízí k rozvinutí odborné diskuze. E. MAUR, *Informační zdroje lidových kronikářů v Čechách v době od poloviny 18. do poloviny 19. století*, *Středočeský sborník historický* 41, 2015, s. 122.

horizontu, než bylo jeho vlastní lokální společenství.³⁴ To je linie, která dělí kronikářství a lidové kronikářství.³⁵ *Encyklopedie literárních žánrů* přináší současně dvě vymezení pojmu kronika, a sice v užším a širším pojetí. V užším vymezení se jedná o dějepisický žánr především středověké literatury, jenž zachycuje v chronologickém sledu, často se stručným komentářem, historicky zajímavé události. V širším, středověkém pojetí pod pojmem kronika rozumíme každé epické dílo, které respektuje časovou osu (příběhová kronika).³⁶ Marie Bláhová kroniku, opět v jejím středověkém pojetí, definuje takto: „*Vyšší formou středověké historiografie jsou především kroniky – ve středověku snad nejrozšířenější historické spisy vůbec. Jsou to zpravidla souvislá, relativně systematická a někdy i detailně historická zpracování poměrně vysoké literární úrovně, s určitou koncepcí a logickou návazností textu, prozrazující často i osobní názory svého – většinou známého – autora. Jako historiografický typ vznikly za římského císařství a měly v chronologickém sledu zachycovat univerzální světové dějiny od jejich počátků. Tento typ historického pramene prokazuje snad největší variabilitu formální i obsahovou.*“³⁷

Kolísání pojmů se však nevyskytuje pouze u kronik a pamětních knih, ale i u pojmů *anály*³⁸ – *kronika* – *historie*.³⁹ Anály totiž mohly být časem přepracovány v kroniku, případně se mohly stát základem historie, nejvyššího, nejhodnotnějšího a nejnáročnějšího dějepisného žánru. Ve středověku se objevoval i opačný případ, kdy pisatel obsah kronik a historií postupně omezoval na analistické záznamy.⁴⁰ Toto žánrové prolínání kronik, análů a historií ve středověku vedlo k situaci, že řada kronik je známa pod názvem historie či anály, případně letopisy a opačně.⁴¹ Z patrného oscilování termínů vychází, že i středověké dějepisectví je výzvou pro

³⁴ E. MAUR, *Informační zdroje lidových kronikářů*, s. 120–121.

³⁵ Více o lidovém kronikářství viz např. Otakar NAHODIL – Antonín ROBEK, *České lidové kronikářství*, Praha 1960.

³⁶ D. MOCNÁ – J. PETERKA, *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 332.

³⁷ M. BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota*, s. 21.

³⁸ Anály (z lat. *annales*, podle *annus* = rok) jsou středověký dějepisný žánr, který pomocí stručných chronologických záznamů zachycuje pozoruhodné události, vztahující se k jednotlivým rokům. Český lexikální ekvivalent *letopisy* není z hlediska literární terminologie zcela přesný, protože může zahrnovat i kroniky a historie. D. MOCNÁ – J. PETERKA, *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 16.

³⁹ Historie (z lat. *historia*, podle původně řec. *istoría* = zkoumání, pátrání, vypravování událostí) je v užším slova smyslu dějepisický žánr, jenž na vysoké literární a odborné úrovni zpracovává pozoruhodné události dávné i nedávné minulosti. V širším slova smyslu je historie chápána jako epické dílo zábavného, moralistního či dějepisného zaměření s výraznými beletristickými elementy a budované na chronologické ose. D. MOCNÁ – J. PETERKA, *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 248.

⁴⁰ Petr ČORNEJ, *Tajemství českých kronik*, Praha 1987, s. 31.

⁴¹ Dagmar MOCNÁ – Josef PETERKA a kol., *Encyklopedie literárních žánrů*, Praha 2004, s. 332.

pramennou analýzu vzhledem k uvedené transformaci žánrů a pobízí tak badatele k využití takových disciplín jako textologie⁴² apod.⁴³

Jedna z dalších, poněkud odlišnějších definic kroniky, která popisuje spíše její novodobou podobu a roli, zní: „*Kronika jako taková je historiky považována za vyprávěcí pramen vzniklý z vůle zadavatele (instituce) nebo autora, který obsahuje záznamy spojované do chronologických řad. Vzniká za účelem zachycení a hodnocení historických událostí a interakcí odehrávajících se na určitém území (regionu, obci, farnosti, škole, rodině) nebo ve společenství lidí sdružujících se na základě společného zájmu (hasiči, ochotníci) v určitém čase. Kronika je zachycením událostí ze současnosti. Nelze proto používat označení ‚kronika‘ pro současné zpracování dávné historie. Zde se již jedná o ‚historii‘, ‚pojednání‘ apod.*“⁴⁴ Poslední dvě věty citované definice by mohly napovědět, proč by synonymizace kroniky a pamětní knihy nemusela být zcela odpovídající. Z uvedené citace totiž vyplývá, že jsou-li (byly-li) pamětní zápisy pořizovány do knihy retrospektivně, pak knihu nemůžeme nazývat kronikou. Můžeme tedy potom takovou knihu, která v sobě zaznamenává historii zpětně, pojmenovat pamětní knihou?

Příkladně si ještě uveďme, jak se o názvosloví diskutovalo v období první republiky po vydání zákona o pamětních knihách obecních č. 80 z roku 1920: „*O zákonu a jeho provádění se daleko více diskutovalo po jeho vydání na vedoucí úřední úrovni i na úrovni poradců, zda zavést pojem kronika nebo pamětní kniha, zda kronikář nebo letopisec i když v zákonu je uveden pojem letopisec... Ministerstvo vnitra též v těchto připomínkách, které k návrhu prováděcích směrnic zaslalo, doporučuje užívat pojem kronikář, nikoliv letopisec, i když naopak ve druhém pojmu – kronika, pamětní kniha nebo dokonce letopisy, je ve svých formulacích nejednotné.*“⁴⁵ Vidíme, že o vhodném odborném názvosloví se sice polemizovalo, ale k přesnému vymezení pojmů se ani tehdy nedospělo.

Terminologie dotýkající se pamětních knih a kronik, jak již bylo naznačeno, stále čeká na své podrobnější zpracování a přesnější vymezení. Klíč k pochopení problematiky zmíněných definic, pamětních knih a kronik poskytuje respektování dobového diskurzu. *Slovník novější literární teorie* přináší následující objasnění

⁴² Textologie je literárněvědná a jazykovědná disciplína všestranně studující text z hlediska autorství, vzniku, způsobu tradování a eventálních proměn. Více viz <https://encyklopedieknihy.cz/index.php/Textologie> [cit. 17. 2. 2022]

⁴³ Petr ČORNEJ, *Tajemství českých kronik*, Praha 1987, s. 33.

⁴⁴ Tomáš HROMÁDKA, *Kroniky obcí*, Praha 2014, s. 9.

⁴⁵ Václav PUBAL, *Kroniky a kronikáři*, Praha 1976, s. 21–23.

diskurzu: „Při zkoumání fungování diskurzu nejde o to podávat tvrzení a verifikovat je odkazy k realitě (která by měla tvrzení vyvrátit či potvrdit), ale o to ukázat, jaké jsou implicitní předpoklady, na jejichž pozadí předměty vypovídání vyvstávají, jak jsou tyto předměty identifikovány, strukturovány, reprezentovány, do jakých souvislostí vstupují, v jakých oblastech vypovídání jsou zpracovávány, jaké způsoby a strategie vypovídání jsou při jejich konstituci daného obrazu reality vybrány a uplatněny oproti jiným alternativám. Platí tak, že předměty výpovědi nejsou vzhledem k diskurzu apriorní, nejsou jím zrcadleny, reprezentovány, nýbrž naopak jsou produktem jeho artikulace, jsou jím vybrány a formovány: předmět je korelátem diskurzu, v němž se objevuje a v němž se ustavil.“⁴⁶ Velice zásadní je proto uvědomění, jaké doby se daná definice pojmu kronika či pamětní kniha, případně i dalších okrajově zmíněných pojmů, dotýká. Kupříkladu je velký rozdíl definovat kroniku vzniklou ve středověku a kroniku novodobou. Totéž platí o pamětních knihách – např. farní pamětní kniha v 18. století měla úplně jinou podobu než farní pamětní kniha v 19. či 20. století. Z toho vyplývá, že nelze „naroubovat“ definici pamětní knihy z 18. století na pamětní knihu 20. století. Navíc proměnlivá podoba těchto pramenů a jejich individualita tvorbu výstižné definice znesnadňuje. Nelze též opomenout, že některé definice mohou být též poplatné době, v níž vznikly a v níž nebyla daná problematika příliš probádána.

Máme-li komplexně porozumět Hanlově Memorabilien-Buch, je zapotřebí ji ještě klasifikovat jako pramen. Klasifikujme nejprve Memorabilien-Buch jako písemný pramen dle nejčastějšího dělení, a sice podle uplatnění kritérií účelu a okolností vzniku. Jedná se o pramen úředního (institucionálního) původu? Knihu založil biskup ve spolupráci se svými úředníky pro paměť biskupství (instituci). Jedním z možných faktorů ovlivňujících vznik pamětnice mohlo být i úřední nařízení českého nejvyššího purkrabího,⁴⁷ přesto nemůžeme v intencích pomocných věd historických tvrdit, že jde o diplomatický pramen. Pamětnice sice vznikala pod rukama úředníků, dá se říci, že i v úředním prostředí (na půdě královéhradeckého biskupství), a na její genezi mělo určitým způsobem vliv i úřední nařízení, rozhodujícím činitelem je však fakt, že pro úřední účely založena nebyla.

⁴⁶ Richard MÜLLER – Pavel ŠIDÁK (ed.), *Slovník novější literární teorie, Glosář pojmů*, heslo *Diskurz*, Praha 2012, s. 102.

⁴⁷ Podrobně o tom viz níže.

Následujícími odstavci, stejně tak celistvým výzkumem doložíme, proč se v případě pamětní knihy královéhradeckého biskupství o materiál úřední provenience nejedná.

K tomu, abychom důkladně zodpověděli předešlou otázku, je potřeba zaměřit se na poslední dvě možnosti povahy pramene – pramen osobní (soukromé) povahy nebo pramen literární. Mezi prameny osobní povahy, nazývané též jako ego-dokumenty, řadíme rozličné písemnosti, které zpravidla nejsou určeny veřejnosti a vznikly z činnosti jednotlivé osoby nebo jí byly adresovány.⁴⁸ Taková definice ladí se skutečnostmi založení Memorabilien-Buch, neboť její vznik osobně inicioval Karel Boromejský Hanl, sedmnáctý královéhradecký sídelní biskup úřadující v letech 1831–1875. Biskup knihu původně zřejmě nezakládal pro veřejnost, sám v předmluvě ke knize hovoří, že motiv vzešel zejména z jeho vnitřní potřeby uchovat paměť biskupství. To dokládá i supralibros na všech třech svazcích Memorabilien-Buch, kterým není znak biskupství, nýbrž osobní znak biskupa Hanla.

Knihou však prostupuje nejen rys pramene osobní povahy, jak už bylo řečeno, ale znatelný je i rys pramene literární povahy, jenž bývá označován též jako pramen vyprávěcí (narativní). Tyto prameny podávají informace o minulosti zprostředkovaně prostřednictvím osoby autora (nebo osob autorů) a adresně se zaměřují na současníky nebo budoucí generace. Memorabilien-Buch lze řadit mezi paměti, zvláštní a osobitý typ kronikářského vyprávění, jež můžeme označit za prameny subjektivní, tudíž se blíží pramenům osobní povahy, zpracováním však patří k pramenům vyprávěcím. Obecně poskytují informace o autorovi, jeho názorech, myšlenkovém světě, hodnocení a vztahu k historickým událostem, vlastní činnosti, dalších osobách a tak podobně.⁴⁹ Protože je v Memorabilien-Buch takřka všudypřítomný myšlenkový svět autora, jeho hodnoty, názory, vnímání historických událostí a jiné, není pochyb, že jde též o pramen literární povahy. Shrneme-li zjištění z výše řečeného, dokážeme říci, že Memorabilien-Buch stojí na pomezí ego-dokumentů a pramenů literární povahy. Z tohoto úhlu pohledu je možno Hanlovu Pamětnici zkoumat metodickými přístupy kodikologie, která se zabývá rukopisnými knihami neúředního (literárního) charakteru a vnímá je jako jedinečné prameny, u nichž zjišťuje jejich vznik, společenskou funkci i jejich umístění v historických

⁴⁸ Tomáš DVORÁK – Lukáš FASORA – Bronislav CHOCHOLÁČ – Tomáš MALÝ – Denisa NEČASOVÁ – Zdeňka STOKLÁSKOVÁ – Martin WIHODA, *Úvod do studia dějepisu*, Brno 2014, s. 37. Dostupné online: <https://digilib.phil.muni.cz/data/handle/11222.digilib/130405/monography.pdf> [cit. 15. 1. 2022]

⁴⁹ *Tamtéž*, s. 39.

knihovnách. Předkládaná disertační práce svým pojetím tyto úkoly naplňuje, jak doložíme i níže.

V předchozích odstavcích jsme učinili reflexi dostupných terminologických úvah, nyní je však potřebné uvést postoje a metody, jež budou uplatňovány pro *Memorabilien-Buch*. Nejen vzhledem k již zmiňovanému dobovému diskurzu si *Memorabilien-Buch* žádá naprosto individuální přístup, tím pádem i metodiku. Zprvu si ujasněme, jaký název bude pro *Memorabilien-Buch* užíván. Jako odrazový můstek z hlediska terminologického v první řadě může posloužit samotný název díla *Memorabilien-Buch*. Výsledkem překladu do češtiny je *knihla memorabilii*⁵⁰ čili *knihla paměti*. Dílo takto pojmenoval samotný biskup Hanl, který jej vnímal jako pamětní knihu, nikoliv jako kroniku. Smíšená povaha pramene v sobě snoubí rysy ego-dokumentu, literárního díla, pamětní knihy, kroniky, ale i historiografického pramene. Netřeba se různorodosti knihy obávat, naopak je třeba počítat s tím, že pramen nelze přesně definovat a vymezit, neboť se v něm mísí dobové vlivy s vlivy Hanlovy osobnosti. Z toho důvodu je třeba vysvobodit se z labyrintu definic, opustit soudobou terminologickou akurátnost 21. století, vydat se směrem vzpomínaného individuálního metodologického přístupu a dívat se na pramen v dobovém kontextu. Vzhledem k výše konstatovanému bude v rámci výzkumu vedle autentického názvu *Memorabilien-Buch* používán název (Hanlova) *Pamětní kniha* nebo (Hanlova) *Pamětnice*. Velká písmena na začátku slov respektují originální pramen tak, jak jej vnímal sám tvůrce, biskup Hanl.⁵¹

1.1 Presidiální dekret českého zemského gubernia č. 5952 z 31. srpna 1835 o vedení pamětních knih a kronik

Postoupíme-li od názvosloví dál a zamyslíme-li se ještě nad tím, kým byly snahy o evidenci pamětních záznamů iniciovány, nabízejí se nám celkem dvě možnosti: buď „shora“ (církvními úřady a jejich nařízeními), nebo „zdola“ (nadčasovými mysliteli – v církvních kruzích např. již zmiňovaní faráři). V dějinách jistě mohlo dojít k takové synchronicitě, kdy se sešla iniciativa shora i zdola zároveň

⁵⁰ Interpretace hesla *memorabilie* byla převzata z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=mor&sti=36770&where=hesla> [cit. 15. 1. 2022]

⁵¹ Že se jedná o pramen pamětní povahy, dává tušit nejen pojmenování knihy, ale i její obsah, k jehož podrobnému rozboru dojdeme v následujících kapitolách.

– takový případ lze sledovat a doložit na zkoumané Memorabilien-Buch královéhradeckého biskupství.

Prvně se zaměříme na iniciativy shora a sledujme problematiku v širším časovém pásmu. Pražská arcibiskupská konzistoř vydala 31. března 1735 nařízení, v němž mimo jiné nařizuje vikářům kontrolovat v rámci vizitací evidenci nemovitostí, dále smlouvy a nadace do knih k tomu určených. Mandát hovoří kromě knih obligací, nadací a inventářů kostelního zřízení také o pamětních knihách jako o dokumentu, který má evidovat kostelní a farní jmění a majetek. Řečený mandát ukazuje, že pamětní knihy byly vyššími orgány církevní správy chápány zejména jako úřední knihy určené především k evidenci majetkové agendy.⁵²

První snaha o všeobecnou reglementaci institucionálních memorabilií se v Čechách udála na základě presidiálního dekretu českého zemského gubernia č. 5952 z 31. srpna 1835, který vydal tehdejší nejvyšší český purkrabí Karel Chotek.⁵³ Během příprav zmíněného výnosu o kronikách obeslal všechny krajské úřady a biskupské ordinariáty, aby od nich nabyli důležité podněty a zkušenosti, jak by měly být kroniky zakládány a vedeny. Nesetkal se však s pochopením a podporou – vyjma litoměřického krajského hejtmána, jenž odpověděl podrobnými návrhy o obsahu a funkci kronik. Vzhledem ke skutečnosti, že z Čech hrabě Chotek obdržel velice málo konceptů, obrátil se na bavorskou stranu a vyžádal si tamější nařízení o vedení kronik z 1. září 1829⁵⁴ – to se stalo základem pro již řečený dekret českého zemského gubernia.⁵⁵ „*Jak hrabě Chotek byl dbalým a starostlivým o pěstování dějin domácích, tomu také svědčí, že pro zaopatření bezpečných k nim pramenů pro časy budoucí zemská vláda nařídila, aby v království Českém při každé městské obci, městysi i větší osadě, na každé faře a ve všech duchovních i světských společnostech vůbec od 1. ledna 1836 založena byla pamětní časová kniha neb kronika a aby za dohledu příslušného, povolaného k tomu úřadu byla dále pilně vedena.*“⁵⁶ Dekret nařizoval vedení pamětních knih a kronik ve všech městech, městysích a významnějších vesnicích a také na farách a u jiných církevních⁵⁷ a světských

⁵² J. JAROLÍMKOVÁ – M. SOVADINA, *Farní kroniky na okrese Česká Lípa*, s. 242.

⁵³ L. SULITKOVÁ, *Archivnictví a spisová služba*, s. 37.

⁵⁴ Autor bohužel neuvádí zdroj, z něhož čerpal.

⁵⁵ V. PUBAL, *Kroniky a kronikáři*, s. 12–13.

⁵⁶ Václav ŘEZNÍČEK, *Karel Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého*, Časopis Musea Království českého 86, Praha 1912, s. 138.

⁵⁷ Soupisy církevních pamětí a kronik viz M. TOŠNEROVÁ (red.), *Průvodce po rukopisných fondech v České republice. Díl IV. Rukopisné fondy centrálních a církevních knihoven v České republice*, Praha 2004.

korporací s účinností od 1. ledna 1836. Byla v něm rovněž stanovena podrobná podoba pamětního pramene jak po obsahové, tak po formální stránce.⁵⁸

Chotkův výnos byl pečlivě promyšlený, velice konkrétní a prováděcí část zákona oplývá důkladnými metodickými pokyny, jak kroniku prakticky vést. Načasování publikování až takřka nadčasového nařízení však většinou nešlo ruku v ruce s těmi, kterým bylo vedení kronik nařízeno. V menších obcích mnohdy chybělo zázemí pro rozvoj kronikářství v takovém rozsahu, jak jej nařízení požadovalo. Patrimonia považovala nařízení za jednu z mnoha úředních povinností, kterých jim skrze guberniální výnosy neustále nabývalo. Atmosféra na patrimoniích navíc byla poměrně hustě a nelibě prodchnuta progresivním odjímáním pravomocí ze strany ustavičně expandujícího státního úředního aparátu. Nechuť českých obcí ke kronikářským počínům dle hraběte Chotka zase pocházela z povinnosti vést knihu německy či latinsky, což odporovalo postupně se probouzejícímu českému národnímu uvědomění.⁵⁹ Tento odpor ke germanizaci je doložen například v pamětní knize děkanství dobrušského, v níž její autor, opočenský farář Josef Mnohoslav Roštlapil, píše: *„A pročez dobré to bylo nařízení, jež vydal nevyšší purkrabí království Českého hrabě Karel Chotek 31. srpna 1835 č. 5952, aby nejen po městech, ale i při každé faře pamětní kniha se založila - a jakž ten nerozumný proud germanisační tehdáž to ještě s sebou nesl, ovšem jen toliko německým, samospasitelným jazykem, aneb vymíněčně latinským se spisovala. Proud času ten nerozum odnesl - a bohdá, že těch ostatních neřestí svým časem dočista z Čech odnese! Byloť nyní zde chvalitebné nařízení o knihách pamětních; o to však, jak se mělo a mohlo jemu vyhověti, nehrubě bylo postaráno; neboť odtud medle měly se vážiti a bráti žádoucí památky děje - a místopisné, když téměř všecky, co po tolikerých pohromách pozůstaly, v nepřístupných archivech, panských i městských, ladem ležely a tam tlely a hnily? - Tu ovšem se tehdáž v srdci našem ozývala touha bolestná a předce nádějná, již František Ladislav Čelakovský ve své ,růži stolisté‘⁶⁰ na 87. listku tak srdečně a krásně vyslovil ,Potem, krvi svatá země! - Matko mužů velikých! - Div, hle! Ještě žije plémě - Tvé po bouřích tolikých! - Měst tvých účel býval slávy - Domknouti se výšiny; - A co ves, to bystré hlavy, - A co hrad, to hrdiny.*

⁵⁸ Podrobněji o nařízení viz následující podkapitola.

⁵⁹ V. PUBAL, *Kroniky a kronikáři*, s. 15–16.

⁶⁰ Viz např. e-kniha *Městské knihovny v Praze: František Ladislav ČELAKOVSKÝ, Růže stolistá*, Praha 2018, s. 97. Dostupné online: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/44/64/67/ruze_stolista.pdf [cit. 8. 2. 2022]

Nuž té pozasuté sopky - Svou pochodní tajné kobky – Nám, PALACKÝ! osvěcuj, - Dávní lásku rozněcuj.“⁶¹ Opočenský farář Roštlapil navíc upozorňuje, že se Chotkově nařízení ani vyhovět nedalo, neboť potřebné prameny k sepsání knihy se nacházely (dle jeho slov *tlely a hnily*) v nepřístupných panských a městských archivech.

Přestože nařízení vyvolávalo vlny nesouhlasu a ignorace, víme, že určitý impakt mělo a že někde skutečně snahy o jeho respektování a následné plnění zažehlo. V letech 1836–1837, nedlouho po vydání nařízení, byly kroniky založeny například hned v několika lokalitách v dnešním okrese Rakovník, jako Lužná, Kněževes, Chrášťany, Mutějovice, Hřeble, Krupá, Nasuchyně nebo Milostín.⁶² V této souvislosti se nabízí otázka, do jaké míry byl v těchto nově zakládaných kronikách dodržován předepsaný metodický postup? Vezmeme-li v potaz adresáty Chotkova nařízení, bylo vůbec možné, aby nadčasovosti jeho myšlenky dostáli? Záleželo nepochybně na postoji toho kterého adresáta či kronikáře, proto byl tak či tak přístup k vedení kronik individuální. Kupříkladu jazykové nařízení v případech výše jmenovaných rakovnických kronik respektováno nebylo. Obdobně se jeví situace příkladně i v rychnovském⁶³ a náchodském⁶⁴ okrese.⁶⁵ V rychnovském okrese však v naprosté většině případů docházelo po uveřejnění Chotkova nařízení, zejména ve druhé polovině 30. let 19. století, k novému zakládání kronik především církevní proveniencí – farních (v dobách dřívějších označovaných též *farských*)

⁶¹ Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, fond Děkanství úřad Dobruška, *Pamětní kniha děkanství dobrušského*, ukl. č. 79, sign. 4. Dostupné online: https://stare.vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/index.php?misto=rychnov&adresar=CZ_225104010_325_p2&strana=1&nadpis=Pam%25C4%259B%25C3%25AD%2520knih%2520d%25C4%259B%25C3%25AD%2520dobru%25C5%25A1sk%25C3%25A9ho%2520-%25201846-1878%2520 [cit. 8. 2. 2022] Online je zveřejněn i rejstřík k Roštlapilově pamětní knize děkanství dobrušského: [https://stare.vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/?misto=rychnov&adresar=CZ_225104010_325_p3&nadpis=Rejst%25C5%2599%25C3%25AD%2520k%2520pam%25C4%259B%25C3%25AD%2520knize%2520d%25C4%259B%25C3%25AD%2520dobru%25C5%25A1sk%25C3%25A9ho%2520\(A.%2520Flesar\)%2520Ke%2520konci%2520knihy%2520p%25C5%2599%2520ipojeny%2520opisy%2520privilegi%25C3%25AD%2520m%25C4%259B%2520Dobru%25C5%25A1ky%2520a%2520Opo%25C4%258Dna%2520-%25201846-1878%2520&strana=1](https://stare.vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/?misto=rychnov&adresar=CZ_225104010_325_p3&nadpis=Rejst%25C5%2599%25C3%25AD%2520k%2520pam%25C4%259B%25C3%25AD%2520knize%2520d%25C4%259B%25C3%25AD%2520dobru%25C5%25A1sk%25C3%25A9ho%2520(A.%2520Flesar)%2520Ke%2520konci%2520knihy%2520p%25C5%2599%2520ipojeny%2520opisy%2520privilegi%25C3%25AD%2520m%25C4%259B%2520Dobru%25C5%25A1ky%2520a%2520Opo%25C4%258Dna%2520-%25201846-1878%2520&strana=1) [cit. 8. 2. 2022]

⁶² V. PUBAL, *Kroniky a kronikáři*, s. 16.

⁶³ Více o kronikách rychnovského okrese viz např. Josef BRANDEJS, *Kroniky a kronikářství v okrese rychnovském*, Orlické hory a Podorlicko 6, 1974, s. 311–361.

⁶⁴ Více o kronikách náchodského okrese viz např. Erik BOUZA – Věra VAŇKOVÁ – Miroslava MORAVCOVÁ, *Okresní archiv v Náchodě. Přívodce po archivních fondech a sbírkách*, Hradec Králové 1973.

⁶⁵ V. PUBAL, *Kroniky a kronikáři*, s. 16.

kronik. Kroniky obcí v pravém slova smyslu byly zakládány spíše až ke konci 19. století, nebo až ve 20. letech 20. století po vydání nového zákona o vedení kronik.⁶⁶

Proč se Chotkovo nařízení „ujalo“ hlavně ve farních kronikách? Podíváme-li se o několik řádků výše, kde se pojednává o pokynech pro „vedení pamětí“ v církevních kruzích už v 18. století, není těžké si odpovědět. Duchovní byli na zaznamenávání (nejen) pamětí již navyklí, třebaže za jinými účely, než mýnil Chotek. Zároveň se pro ně nemusel jevit jako problém ani jazyk (pokud kronikářem nebyl nadšený národní obrozenec, což nebylo v první, zejména pak v druhé polovině 19. století u duchovních výjimkou), neboť Chotkem povolená latina či němčina pro ně nebyla neznámou. Musíme však vzpomenout, že stejně jako patrimonía, tak i církev byla v této době víc než kdy dříve úředně zatížena státním aparátem. Jednalo se pro ně o další úřední povinnost v řadě. Zejména v českých církevních kruzích mohla být důvodem nerespektování nařízení Chotkova světská funkce, jež mohla u církve postrádat potřebnou autoritu. Povšimněme si též, že zmíněná restrikce se týkala pouze Čech, proto se v reflexi dodržování Chotkova nařízení musíme zdržet hodnocení situace ohledně kronik u ostatních zemí.

Vraťme se ještě k jazykové problematice zkoumaného předpisu. Z jazykového nařízení vést kroniky v latině či němčině by se mohlo zdát, že hrabě Chotek českou národnost a češtinu nerespektoval. Sám ale ve svém deníku⁶⁷ tuto domněnku v jedné poznámce z konce roku 1839 vyvrací: *„Bylo mně dnes posláno v Hamburce vyšlé vyličení povahy mé osoby a mého působení jako nejvyššího purkrabího, jež zde příkládám a které dosvědčuji, jak jsou lidé přeceňováni a jak lze podkládati jim úmysly, jichž nemají. Zdaž jsem aristokratem? Ovšem! Avšak umírněným, který sílu státu v rovnoměrném vývinu a v ohledu na všechny schopné hlavy v každém stavu nalézti věří a zpravidla předpokládá u šlechty šlechtická, t. j. ušlechtilá smýšlení, jaká při osobách ve vysokém postavení ve státě, mají-li býti vážená a tím účinná na podřízené orgány, jakož i na četnou třídu správy, nezbytně jsou potřebná. Českou národnost a český jazyk ovšem hledím udržeti, avšak přitom trvalou, úzkou spojitost s Rakouskem a s celým státním svazkem nezanedbávati. Já si nepřiju žádného separatismu, každý národ rakouské monarchie má pevně*

⁶⁶ Jedná se o Zákon č. 80/1920 Sb., o pamětních knihách obecních. Dostupné online: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1660/1/2/zakon-c-80-1920-sb-o-pametnich-knihach-obecnich> [cit. 8. 2. 2022]

⁶⁷ Originál deníku hraběte Karla Chotka je uložen v Archivu národního muzea. Viz Karel CHOTEK, *Tagebuch meiner Reisen durch Leben*.

*zachovávatí své jméno, svůj jazyk, své přednosti Prozřetelností přidělené, a má tvořiti celek, který před ostatními národy vyznamenati se hledí. Takové závodění může všem jenom prospěti. Tak smýšlel jsem v Tyrolsku, tak v Terstu, maje vždy všeobecné nejlepší celé říše jako konečný účel svého poslání na zřeteli.*⁶⁸ V tomto svém záznamu do svého soukromého deníku hrabě Chotek odkryl podstatu svých hodnot. Jeho činy byly vědomé, důmyslné, promyšlené a systematické. S českým jazykem i novým českým hnutím v určité míře sympatizoval, i proto si k sobě nechal roku 1826 povolati Františka Palackého, aby jej vyučoval a zdokonaloval v české řeči:⁶⁹ „*Mezitím nové přišlý do Čech nejvyšší purkrabí, hrabě Karel Chotek, muž vlasti své neméně nežli císařské dynastii oddaný, požádal mne byl již ku konci r. 1826, abych docházel k němu, cvičit jej v jazyku českém, čímž mi dána příležitost, získati sobě i jeho přízeň a důvěru.*“⁷⁰ Chotka a Palackého pojil důvěrný vztah, na jehož pevných základech mohl posléze vzejít František Palacký jakožto stavovský historiograf království Českého a díky němuž mohl sepsat a vydat své Dějiny národa Českého, zásadní počín pro politické sebevědomí a národní rozvoj českého lidu.⁷¹ Právě Palacký byl do značné míry hraběti Chotkovi rádcem v oboru českých snah a záležitostí.⁷²

Jiný zdroj však zčásti předešlé mínění vyvrací a naopak tvrdí, že naučit se česky bylo pro hraběte pouze nutností, neboť musel například jakožto předseda českého sněmu zahajovat sněm úvodní českou řečí, zároveň rád při realizaci veřejných hospodářsky důležitých pracích (význačných stavbách apod.) rozmlouval s pracujícími lidmi, kteří často jinou než českou řeč neznali: „... *poměr Karla hraběte Chotka k českému jazyku nebyl sice odmítavý, ale naprosto pasivní a o českém národním citění ani pod pojmem pro tu dobu značně užívaným, totiž zemského vlastenectví, nemůže být vůbec řeči. Příklad pasivity hraběte Chotka k českému jazyku a k českému národnímu citění je jedním z množství dokladů o nepatrné účasti naší šlechty při probuzení národního života. Národní vědomí vzrůstalo jen v nestavovských vrstvách českého lidu. Josefínský absolutismus pozvedl tyto vrstvy z hmotného a duševního úpadku a vznítit v nich současně ovšem proti své*

⁶⁸ V. ŘEZNÍČEK, *Karel Chotek, poslední nejvyšší purkrabí*, s. 117.

⁶⁹ *Tamtéž*, s. 121.

⁷⁰ Z vlastního životopisu Františka Palackého. Viz Jaroslav CHARVÁT, *Dílo Františka Palackého*, sv. 1, Praha 1941, s. 45.

⁷¹ V. ŘEZNÍČEK, *Karel Chotek, poslední nejvyšší purkrabí*, s. 135.

⁷² *Tamtéž*, s. 136.

*vlastní vůli a svým tendencím živelné národní sebevědomí.*⁷³ Taková úvaha by vysvětlovala, proč hrabě Chotek nařizoval vést kroniky v latině a němčině, a nikoliv v češtině. Sice obrozence chápal, ale sám nevěřil, že by se čeština snad jednou mohla dostat na stejný piedestal jako latinský či německý jazyk. Nutno dodat, že v roce 1835, kdy bylo nařízení vydáno, prakticky ani nelze očekávat až tak „nadčasový“ počín jako vedení kronik v češtině. Navíc čeština v této době ani neplatila za úřední jazyk.

Pro pochopení doby, v níž prezidiální dekret vznikal, je potřebné si uvědomit přítomnost historismu. Právě historismus byl dalším inspiračním proudem nejen pro vznik Chotkova nařízení, ale jistě byl i silným inspiračním proudem pro založení Memorabilien-Buch. Historismus, zakotvený v romantismu, tehdy ovlivňoval dění v celoevropském měřítku.⁷⁴ V českém prostředí však získával charakteristické rysy, ve smyslu národního obrození se jednalo o úsilí vzkřísit český národ skrze péči o jazyk, literární tvorbu, vzdělávání mládeže, vědeckou i osvětovou činnost a tak dále.⁷⁵ Pro výzkum je nosné položit si otázku, v jakých oblastech se nechal historismem inspirovat sám biskup Hanl v rámci tvorby Memorabilien-Buch? Rozhodně v ní nespátřujeme potřebu a touhu vzkřísit český národ v podobě rozvoje jazyka. V Memorabilien-Buch se však zrcadlí literární tvorba, obracení se k historii, nalézání poučení v ní a potřeba uchovat dějiny pro další pokolení. O 19. století obecně se hovoří jako o „století historie“. Dějinami byla ovládnuta literatura, výtvarné umění a architektura. Vzhledem k tomu, že historie v sobě měla ukrývat klíč k soudobým problémům, zrcadlila se i v politice, národohospodářství, právní vědě, školství, lehce i v přírodních vědách. Nepřekvapí proto, že tehdejší historici zaujímal často ty nejvyšší příčky společenských elit.⁷⁶

Titulní listy prvních dvou svazků Pamětnice⁷⁷ datují začátek jejího čístopisu do roku 1847. Tento rok můžeme označit za předvečer revolučního roku, kdy se české země domáhaly politické plnoprávnosti a upínaly se na princip historismu,⁷⁸ jehož hlavním znakem v českých poměrech bylo dovolávání se dávných zásluh a

⁷³ Eva LISÁ - Milada SEKYRKOVÁ (ed.), *Karel hrabě Chotek, nejvyšší purkrabí Království českého*, Praha 2008, s. 93.

⁷⁴ Více o vzniku historismu viz Friedrich MEINECKE, *Die Entstehung des Historismus*, München 1936, 1946.

⁷⁵ Hana ŠMAHELOVÁ, *V síti dějin literatury národního obrození*, Praha 2011, s. 9.

⁷⁶ Lenka ŘEZNÍKOVÁ, *Moderna a historismus. Historické reprezentace v proměnách literatury na přelomu devatenáctého a dvacátého století*, Praha 2004, s. 15.

⁷⁷ Titulní list třetího svazku žádnou dataci neobsahuje.

⁷⁸ Friedrich JAEGER, *Geschichte des Historismus: eine Einführung*, München 1992, s. 22.

dějinného poslání.⁷⁹ Úkol historismu však nespočíval pouze v pochopení dědictví z minulosti, ale zároveň v odvození si podmínek z něj pro aktuální dění a v jeho následném výkladu pro současnost z minulosti pro přežití kultury.⁸⁰ Vyústěním historismu v jeho vrcholném období byla nejen nová hodnota intenzivní úcty k minulosti, ale v literatuře i novým impuls v inspiraci historiografií. Dalším jeho výsledkem je pak odklon od osvícenské racionality k racionalitě založené na historickém vývoji.⁸¹ Proud historismu znamená utváření činu, myšlení a poezie, při kterém má člověk vycházet ze současného vědomí minulosti. Historismus je ve své podstatě skutečným humanismem či jeho ryzí pravdou, neboť univerzálním principem humanismu je odvolávání se na minulost, s jejíž pomocí má být vrženo světlo na dílo a čin člověka. Nikdy však humanismus⁸² nedospěl ke stejnému závěru jako historismus, a sice že *minulost, díky níž se ujasňuje naše odhodlání a čin, je dějinami celého lidstva, které se v nás vždy zpřítomňují*.⁸³ Historismus také uvádí, že dějinné jevy mají svou hodnotu a měřítko samy v sobě a nesmějí být měřeny podle nadčasové normy.⁸⁴ Minulost má být pod vlivem historismu, jedinečně a individuálně posuzovaná, osamostatněna a autonomizována.⁸⁵

Sám biskup v předmluvě k prvnímu svazku uvádí, že historie má být učitelkou života a že minulost má oslovit současného čtenáře a navést jej ke správnému směru ve vlastním životě, především v dobách nesnází. Projevem historismu v Hradci Králové zajisté bylo i počínání jezuity a historika Františka de Paula Švendy. Ve svém díle uvádí, že listina je pro něj duší dějin a oporou pravdy a že nemůže a nechce do svých obrazů⁸⁶ přejímat nic z pouhých myšlenek či ústních svědectví. Jeho spis tak tvoří základnu obecného historismu poplatného době, na něhož navázala poté obrozenecká generace Zieglerova.⁸⁷ Předmluvu k prvnímu

⁷⁹ P. ČORNEJ, *Historici, historiografie a dějepis*, Praha 2016, s. 143.

⁸⁰ F. JAEGER (ed.), *Encyklopädie der Neuzeit*, Bnd. 5, Stuttgart 2007, s. 532.

⁸¹ Benedetto CROCE, *Historie jako myšlení a jako čin*, Brno 2006, s. 50.

⁸² Humanismu k takovému výsledku bránilo pojetí minulosti jako vzor a předloha. B. CROCE, *Historie jako myšlení a jako čin*, s. 228.

⁸³ B. CROCE, *Historie jako myšlení a jako čin*, s. 226.

⁸⁴ Heinrich ROMBACH, *Die Gegenwart der Philosophie*, Freiburg – München 1962, s. 24.

⁸⁵ Wolfgang SCHÖBERL, *Die Historizität des Historismus: Ein Beitrag zum Problem der historischen Methodik*, Würzburg 1966, s. 6.

⁸⁶ František de Paula ŠVENDA, *První zlatý a stříbrný obraz Města Králové Hradce nad Labem*, Hradec Králové 1799; TÝŽ, *Druhý železný obraz města Králové Hradce nad Labem*, Hradec Králové 1803; TÝŽ, *Třetí měděný obraz hystorie Královstwj Českého*, Hradec Králové 1807; TÝŽ, *Čtvrtý Hliněný Obraz: Hystorie Královstwj Českého a Paměti Města Králové Hradce nad Labe*, Hradec Králové 1814.

⁸⁷ Josef Liboslav Ziegler (1782–1846), královéhradecký rodák, byl vůdčí postavou obrozeneckého dění od 20. let 19. století ve východních a severovýchodních Čechách. Ladislav HLADKÝ, *K vývoji*

obrazu Švenda adresuje *laskavým vlastencům* a hovoří v ní potažmo o základních principech historismu:... *Ke cti vlasti své živu býti, přirozený jest závazek člověka každého, pro kteréž rozmnožení mnozí jak výborných skutků jsou vydali, tak nesmrtelných pamětí zanechali.... By tedy vlastenci moji, kteří nyní obrazu vlasti své, města Králové Hradce (ač císařského, královského, věnného, krajského a opevněného) jen toliko hnáty a spodek noh již vidí, ne truchlivostí pojatí zcela dolů spustili také oči mysle, a jen v blátě za plným způsobem zkaženého věku nadchnutým tapali, nobrž jich vzhůru pozdvihnouce, pohledli na hlavu těch slavných a trpytících se počátků předků svých. Jich, jestli ne v slávě a bohatství, aspoň z horlivosti, staré české upřímnosti a mravopolečnosti následovati se snažili. V pravdě uznávaje! co řečník římský propověděl: „Historii učitelkyni mravův býti.“ Protož, když kázáním slova Božího k tomu jich podpalovati prospěšným více býti nemohu, s sepsáním příběhů města Králové Hradce, příkladů předkův našich, nějak aspoň posloužiti sem se vynasnažil, vše z lásky k vlastencům a nejpředněji k větší cti a slávě Boží.⁸⁸*

Z výše uvedeného vyplývá, že hodnoty historismu silně rezonovaly v tehdejší královéhradecké společnosti reprezentované příkladně historikem Švendou. Lze tedy s jistotou konstatovat, že historismem byl protkán nejen duch tehdejší doby, nýbrž i Hanlovo dílo v podobě jeho třísvazkové *Memorabilien-Buch*, v jejíž předmluvě se, jak již bylo vzpomínáno výše, velice zřetelně k zásadám historismu hlásí.

1.1.1 Vliv presidiálního dekretu č. 5952 na *Memorabilien-Buch*

Ačkoliv Chotkův počín způsobil určitou vlnu zakládání nových kronik, které mají rys uchovat paměť (z nařízení vyplývá jako zastřešující pojem *kronika*, proto bude v této souvislosti takto i užíván), zejména na farách, k jejich zakládání skutečně nedošlo plošně. Nejen v minulosti se vcelku běžně stávalo, že některá nařízení nebyla dodržována, obzvláště v těch případech, nebylo-li jejich neplnění jakkoliv penalizováno.⁸⁹ Ke zřizování kronik nedocházelo hromadně, v našem případě ve

národního obrození v severovýchodních Čechách, in: Václav PETRBOK (ed.), *Východočeské Athény a Josef Liboslav Ziegler: Sborník příspěvků ze sympozia*, Rychnov nad Kněžnou, květen 1997, Boskovice 1997, s. 11–12.

⁸⁸ V. PETRBOK, *Obrozenský barokní historismus a František de Paula Švenda (několik poznámek)*, in: *Východočeské Athény*, s. 116–119.

⁸⁹ S případem, kdy realizace státního nařízení taktéž neměla hladký průběh, se autorka již setkala v rámci výzkumu matrik. Konkrétně se zaobírala státními nařízeními z počátku roku 1784 o

smyslu jednotlivých biskupství. O tom svědčí i skutečnost, že doposud nebyl nalezen podobný typ pamětní knihy. Bádání u ostatních diecézí v České republice ukázalo, že Hanlova Memorabilien-Buch je opravdovou raritou. Přitom v daleké minulosti za hranicemi našich zemí nebylo výjimkou, že biskupství měla svá historiografická díla. Právě církevní instituce byly v minulosti těmi, jež jako první projevíly zájem o historii v podobě historiografie. Svou pozornost k dějepisectví směřovaly at' už z důvodu vyjádření svého sebevědomí, nebo praktickou potřebou. Církevní instituce tím zdůvodňovaly své svobody, imunity a ekonomické nároky. V církevním prostředí mělo dějepisectví charakter nejdříve spíše análů či gest jejich představitelů, zakladatelů nebo příznivců, zřídka u nich nalézáme kroniky. Jeden z nejstarších spisů o historii církevní instituce spatřujeme v *Liber pontificalis*,⁹⁰ jehož počátky sahají do přelomu 6. a 7. století a který je považován za klasický příklad gest a stal se vzorem gest církevních institucí.⁹¹ Za první dějiny biskupství či diecéze bývá označováno dílo *Gesta episcoporum Mettensium* (též *Liber de episcopis Metensibus*) z 8. století, jehož autorem byl Paulus Diaconus. Sepsal jej během svého pobytu na dvoře Karla Velikého z podnětu metského biskupa. Spis, jenž byl až do 13. století několikrát doplňován, se stal jakýmsi mustrem pro řadu dalších dějin biskupství.⁹² Obdobné rysy byly shledány i v dějinách biskupství v Le Mans, Auxerre, Verdunu, Neapole či Raveny atp.⁹³ Dějiny hamburského biskupství *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* ze 70. let 11. století sepsaná Adamem z Brém, kanovníkem při tamní katedrále, náleží mezi nejslavnější dějiny biskupství.⁹⁴ Na stejném principu byla později zpracována historie většiny biskupství. Je nasnadě, nikoliv výjimkou, že se dějiny biskupství propojovaly s dějinami měst, v nichž se nacházela biskupská sídla (či naopak).⁹⁵ Poznamenali jsme, že historiografický žánr dějin biskupství nebyl v minulosti výjimkou, minimálně za hranicemi českých zemí. Jak tomu ale je u nás?

předtiských formulářích v matrikách, zaznamenávání příčin úmrtí atp. Více viz Kateřina DOLEŽALOVÁ, *Počátky úředního zaznamenávání příčin úmrtí na příkladu Rokytnice v Orlických horách*, in: Zbyněk SVITÁK (ed.), *Historie*, 2015/2016. Sborník prací z celostátní studentské vědecké konference Brno 21.–22. dubna 2016, Brno 2017, s. 152–189.

⁹⁰ Nebo též *Gesta pontificum Romanorum*. Toto dílo vychází z pozdně antického katalogu římských biskupů, jež bylo po staletí doplňováno o jména pontifiků a o hlavní události jejich pontifikátů. Jakub ZOUHAR – Petr POLEHLA, *Přehled církevní historiografie na západě do konce osvícenství*, Červený Kostelec 2017, s. 141.

⁹¹ M. BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila*, s. 29.

⁹² J. ZOUHAR – P. POLEHLA, *Přehled církevní historiografie*, s. 144.

⁹³ M. BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila*, s. 29.

⁹⁴ J. ZOUHAR – P. POLEHLA, *Přehled církevní historiografie*, s. 145.

⁹⁵ M. BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila*, s. 29.

Zakládala si u nás biskupství (či diecéze) svá díla pojednávající o dějinách, dochovala-li se?

Rozeberme v první řadě českou církevní provincii, v jejíž hierarchii prvenství zaujímá pražské arcibiskupství, u něhož existence institucionální kroniky není známa. Litoměřická diecéze, která byla papežskou bulou uznána roku 1655, skoro o deset let dříve než královéhradecká,⁹⁶ obdobný pramen postrádá.⁹⁷ Absence podobné knihy byla shledána též u českobudějovického biskupství. Doložena je pouze pamětní kniha českobudějovické biskupské konzistoře,⁹⁸ kterou založil Josef Antonín Hůlka⁹⁹ z titulu kancléře konzistoře (pozdější českobudějovický biskup v letech 1907–1920), ale jako „centrální“ kronika českobudějovického biskupství se vsutku nejeví.¹⁰⁰ Se zřetelem k faktu, že plzeňská diecéze¹⁰¹ vznikla až roku 1993, nebylo ve vztahu k dobovému zaměření disertační práce ani perspektivní, ani vypovídající pátrat v rámci plzeňského biskupství po tamější pamětní knize.

Dosah Chotkova nařízení na Moravu ani nelze předpokládat, neboť jej vydával z pozice českého nejvyššího purkrabího pouze pro oblast Čech. Nelze jeho nařízení aplikovat na tamější moravskou kronikářskou situaci. Přesto se však přesvědčme, jak to vypadá s kronikami biskupství tam. V čele moravské církevní provincie stojí olomoucké arcibiskupství, jemuž se kroniky též nedostává. Diecézní archiv Biskupství brněnského rovněž žádnou kroniku biskupství brněnského neviduje.¹⁰² Teprve od 90. let 20. století má brněnské biskupství tzv. "Kroniku", jedná se však spíše o monitoring zpráv v médiích než o skutečnou kroniku.¹⁰³

⁹⁶ Více viz <https://www.dltm.cz/knihovna> [cit. 5. 3. 2022]

⁹⁷ Informace autorka mimo jiné načerpala z korespondence s Mgr. Martinem Barusem z Knihovny Biskupství litoměřického.

⁹⁸ Státní oblastní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv České Budějovice, *Pamětní kniha českobudějovické biskupské konzistoře*, inv. č. 108, kn. 8.

⁹⁹ Více viz např. Karel REBAN, *Za biskupem českobudějovickým J. A. Hůlkou*, Časopis katolického duchovenstva 61–62, 1920–1921, č. 1–2, s. 47–49. Případně i v rámci Encyklopedie Českých Budějovic online <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/hulka-josef-antonin> [cit. 5. 3. 2022]

¹⁰⁰ Informace autorka mimo jiné načerpala z korespondence s Dr. Mgr. Dominikem Hroznatou Holickým, archivářem Biskupství českobudějovického, a doc. ThDr. Rudolfem Svobodou, Th.D., historikem a děkanem Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, který se badatelsky dlouhodobě všestranně zabývá dějinami českobudějovické diecéze, viz např. Rudolf SVOBODA, *Počátky českobudějovické diecéze*, Praha 2014; TÝŽ, *Arnošt Konstantin Růžička: Josefínista na českobudějovickém biskupském stolci*, České Budějovice 2011; TÝŽ, *Johann Prokop Schaffgotsch. Das Leben eines böhmischen Prälaten in der Zeit des Josephinismus*, Frankfurt am Main 2015.

¹⁰¹ Více viz <https://www.bip.cz/> [cit. 5. 3. 2022]

¹⁰² Více viz <https://archiv.biskupstvi.cz/archivni-fondy-a-sbirky/> [cit. 5. 3. 2022]

¹⁰³ Informace autorka mimo jiné načerpala z korespondence s PhDr. Marií Plevovou, Ph.D. z Diecézního archivu Biskupství brněnského.

Diecéze ostravsko-opavská¹⁰⁴ byla zřízena až roku 1996, proto nebyla do průzkumu disertační práce začleněna.

Exemplární pátrání u zahraničních diecézí také nevykázalo existenci podobné kroniky. Za Slovensko uveďme jako příklad nitranskou diecézi; ani tamní biskupství¹⁰⁵ si nevedlo žádnou kroniku.¹⁰⁶ Jinak tomu není v případě rakouské diecéze St. Pölten, jejíž diecézní archiv autorka rovněž osobně navštívila.¹⁰⁷ Soukromé bádání v diecézním archivu v bavorském Würzburgu přineslo tentýž výsledek, neboť ani tam biskupství podobou knihu nevedlo.¹⁰⁸ Ani v polském arcidiecézním archivu Katowice¹⁰⁹ není zpráv o obdobně vedených knihách u katovických diecézí.¹¹⁰

Nyní již přejdeme k předeslané bližší analýze Chotkova pokynu a jeho vlivu na Hanlovu Memorabilien-Buch. Chotkův pokyn z 31. srpna 1835 je nazván „*Führung von Memorabilien-, Zeit- oder Gedenkbüchern auch Chroniken bei den geistlichen und weltlichen Gemeinden*“, v překladu *Vedení pamětních knih a kronik u duchovních a světských obcí*.¹¹¹ Se zřetelem k důkladně probírané terminologii v úvodní kapitole, je vhodné nyní upozornit na názvosloví užitá v Chotkově výnosu. Vyskytuje se tam několik pojmů: *Memorabilienbuch*, *Zeitbuch*, *Gedenkbuch* a *Chronik*.¹¹² Třebaže jde hned o několik výrazů, všechna vystupují jako dobová označení pro díla zachycující události minulé i současné – v podstatě jde o paměti v nejširším slova smyslu. Snad mohlo jít přímo o záměr užít všechna dobová označení pamětí, aby případní laici znění výnosu snadněji a věcněji chápali. V textu nakonec převáží užívání pojmu *kronika*. I to byl jistě záměr, neboť autor si pravděpodobně byl vědom skutečnosti, že vznikne-li kniha nově, což se v naprosté většině stávalo, nebyla-li kniha vedena ještě před publikováním Chotkova dekretu,

¹⁰⁴ Více viz <https://www.doo.cz/> [cit. 5. 3. 2022]

¹⁰⁵ Více viz <http://www.biskupstvo-nitra.sk/> [cit. 5. 3. 2022]

¹⁰⁶ Informace autorka načerpala z návštěvy Diecézního archivu v Nitře a rozhovoru s tammním archivářem ThLic. Martinem Bošanským, Ph.D.

¹⁰⁷ Více viz <https://www.dasp.at/> [cit. 5. 3. 2022] nebo <https://www.dasp.at/bestaende/> [cit. 5. 3. 2022]

¹⁰⁸ Více viz <https://abbw.bistum-wuerzburg.de/> [cit. 5. 3. 2022] nebo <https://abbw.bistum-wuerzburg.de/archiv/bestaendeuebersicht/> [cit. 5. 3. 2022]

¹⁰⁹ Více viz <https://archiwum.archidiecezjakatowicka.pl/pl/index> [cit. 5. 3. 2022]

¹¹⁰ Informace byly čerpány z korespondence s ředitelem Arcidiecézního archivu v Katovicích dr. Wojciechem Schäfferem.

¹¹¹ V textu bude užíván pojem *obec* ve významu *skupiny lidí se společnými zájmy*. <https://www.nechybujte.cz/slovník-soucasne-cestiny/obec> [cit. 5. 3. 2022]

¹¹² Oficiální dostupný překlad od Antonína Ignáce Hrdiny první tři termíny *Memorabilienbuch*, *Zeitbuch* a *Gedenkbuch* slučuje pod jeden pilíř, který pojmenovává *pamětní kniha* (termín *Chronik* přirozeně překládá jako *kronika*). Antonín Ignác HRDINA, *Pokyn Karla hraběte Chotka k vedení obecních a farních kronik v Čechách (1835)*, *Revue církevního práva* 44, 2009, s. 211–212.

pak se evidentně bude jednat o klasickou kroniku – chronologicky vedené systemizované záznamy činěné bezprostředně po uskutečněních událostech. V textu též zaznívá myšlenka, že *kronika má být pamětní knihou*. Kronika zcela jistě splňuje poslání pamětní knihy, hlavně z pohledu retrospektivy, ale jak už bylo řečeno výše, určitě nejde o totéž. Patrně i autor cítil jistý rozpor v této věci, ale do žádných definic a klasifikací se nepouštěl. Vnímání těchto termínů bylo v 19. století určitě zcela jiné než dnes, kdy se snažíme o správná užívání pojmů a vytváření výstižných definic. Z nařízení je obecně znát rozkolísanost v aplikování jednotlivých výrazů. Ač je dekret vydán z postu nejvyššího purkrabího, hraběte Karla Chotka, nepochybně při jeho tvorbě někdo asistoval. Musel to být někdo z Chotkova blízkého poradenského kruhu, velmi dobře poučený člověk, možná historik. Mohl to být přímo František Palacký? Už výše bylo vzpomínáno, že spolu byli v blízkém kontaktu a že Palacký byl Chotkovi v mnoha věcech rádcem. Chotek si jej k sobě nechal povolat v roce 1826, nařízení vyšlo roku 1835 – časově i vzhledem k vývoji jejich vztahu by byla tato hypotéza pravděpodobná. Nyní to však zůstává v intencích domněnky, snad další výzkum odhalí, zda byl spoluautorem právě Palacký.

Posuňme se od názvosloví dekretu dál k jeho bližší analýze. Svými úvodními slovy dekretu hrabě Chotek vybízí královské krajské úřady k dohledu nad tím, aby nařízení přineslo požadovaný úspěch: *„Ich übergebe den k. Kreisämtern etc. im Anschlusse meine Weisung wegen Ein- und Fortführung von Memorabilien-, Zeit- oder Gedenkbüchern, auch Chroniken bei den hierländigen geistlichen und weltlichen Gemeinden, und fordere die k. Kreisämter auf, thunlich darauf einzuwirken, daß diese Maßregel den gewünschten Erfolg herbeiführe.“*¹¹³ Požaduje též, aby mu byla po 15. únoru 1836 podána zpráva o nařízeních vedoucích k potřebnému cíli a aby bylo v měsíčních policejních zprávách pokaždé informováno o vedení zmíněných knih. K povinnostem královských krajských úřadů rovněž náleží ubezpečit se pokaždé při uskutečnění služební cestě o plnění nařízení vedení knih: *„Ueber die zu diesem Behufe getroffenen Verfügungen ist mir nach dem 15. Februar 1836 Bericht zu erstatten und in den monatliche Polizeiberichten ist sich über die Führung dieser Bücher jedesmal bestimmt auszusprechen. Auch gehört es zu den Verpflichtungen der k. Kreisämter sich bei vorkommenden Dienstreisen von der*

¹¹³ *Provinzial-Gesetzsammlung des Königreichs Böhmen für das Jahr 1835*, 17. Band, Prag 1835, s. 547–548.

entsprechenden Führung jedesmal zu überzeugen.“¹¹⁴ Hrabě svůj dekret adresoval královským krajským úřadům, konzistořím, pražskému magistrátu a akademickému senátu. Dále již dekret pokračuje přílohou s prováděcí částí. Autor zde zdůrazňuje, že pamětní knihy a kroniky mají nejen v historickém aspektu nepopíratelné přednosti a že všechny oslovené královské krajské úřady a konzistoře se vyslovily, že jejich vedení může být u všech duchovních i světských korporací vyloženě žádoucí: *„Memorabilien-, Zeit- oder Gedenkbücher, auch Chroniken, sind nicht nur in geschichtlicher, sondern auch in vielfacher andere Beziehung von dem unverkennbarsten Vortheile, und sämtliche hierüber vernommenen k. Kreisämter und Konsistorien haben aufs bestimmteste erklärt, daß deren sorgfältige Führung bei allen geistlichen und weltlichen Komunen nur gewünscht werden könne.“*¹¹⁵

V dalších řádcích je oslavováno a odůvodňováno zaznamenávání do pamětních knih a kronik. Pisatel tvrdí, že vedení takové knihy je potěšitelným znamením pravého vlasteneckého smýšlení a sebeuvědomění a že se jedná v podstatě o rozsévání požehnaného semene pro potomstvo, které zajistí zdárné plody. A proto se mu jeví jako smysluplné vydat bližší pokyny k vedení takových pamětních knih a kronik: *„Um diesem löblichen Eifer, dem erfreulichen Zeichen ächter patriotischer Gesinnung und eines achtbaren Selbstgefühls, welches in Denkmalen der Vorzeit den Aufruf zur eigenen nützlichen Thätigkeit finden, durch den Vorsatz der Aufzeichnung löblicher Leistungen sich selbst strenger überwachen, und dadurch segensreichen Saamen für die Nachkommen ausstreuen kann, gedeihliche Früchte zu sichern, findet man für zweckdienlich, folgende nähere Anweisung zur Führung der Memorabilien-, Zeit-, oder Gedenkbücher, auch Chroniken zu geben.“*¹¹⁶

Posléze již znění dekretu pokračuje celkem 14 body, v nichž jsou podrobně popsány prováděcí instrukce. V prvním bodě se ukládá, aby počínaje 1. lednem 1836 byla v každém městě a obci s tržním právem a na každém významnějším místě, ve farních, duchovních nebo světských společenstvech zavedena pamětní kniha či kronika, na jejíž vedení budou dohlížet nadřízené povolané úřady. Preferovaným jazykem knihy je němčina, může se ale vést i v latině: *„Vom 1. Jänner 1836 anzufangen, wird in jeder Stadt-Marktgemeinde, und jedem bedeutenderen Orte, Pfarr- und den übrigen geistlichen oder weltlichen Komunen, ein Memorabilien-,*

¹¹⁴ Tamtéž, s. 548.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 548–549.

*Zeit- oder Gedenkbuch, auch Chronik angelegt, und unter Aufsicht der vorgesetzten berufenen Behörde in deutscher Sprache fortgeführt. Uebrigens bleibt es unbenommen, diese Zeitbücher auch in lateinischer Sprache zu führen.*¹¹⁷ Biskup Hanl nikde v Memorabilien-Buch nehovoří o tom, že by ji zakládal na popud Chotkova dekretu. V předmluvě sděluje, že začal materiály potřebné ke vzniku knihy shromažďovat již po svém nástupu na biskupský stolec, tzn. nedlouho po roce 1831. Jako velmi pravděpodobná se jeví eventualita, že Hanl byl prostě nadčasový a Chotkovo nařízení takřka předběhl. Nasvědčuje tomu i fakt, že vznik pamětních knih inicioval všude tam, kde působil ještě jako expozita, kaplan či farář. Ačkoliv titulní strana Memorabilien-Buch nese letopočet 1847, práce na ni jistě započal dřív, než hrabě Karel Chotek vydal již mnohokrát vzpomínaný pokyn. Zda biskup při koncipování pamětnice respektoval Chotkova doporučení, si popíšeme v následujících řádcích. Bod č. 1 biskup Hanl splňuje, dá se říci, celý, neboť zvoleným jazykem knihy je němčina, místy latina – ta však výhradně v pasážích, kde je citován např. nějaký pramen nebo nápis na určitém objektu.

Druhý bod hovoří o vhodném pisateli. Má jím být schopný a pro obecné blaho doporučeníhodný muž dle volby příslušného úřadu, vikariátu, magistrátu, městského soudního úřadu, hospodářského úřadu apod.: *„Für dieses Geschäft ist nach der Wahl der berufenen Behörde, des Vikariates, des Magistrates, Stadtrichteramtes, Wirthschaftsamttes und dergleichen ein fähiger, und für das allgemeine Beste empfänglicher Mann zu bestimmen.*“¹¹⁸ Takovému požadavku biskup Hanl nepochybně vyhovuje. Že se jednalo o velice způsobilého a o obecný blahobyt usilujícího muže, je více než patrné z následujících kapitol.¹¹⁹

Ve třetím doporučení se píše, že dotčená kniha spadá do vlastnictví duchovní nebo světské korporace či obce, proto musí být v budově dotyčné obce uchována. Jestliže kronikář z obce vystoupí, případně přestane vykonávat jemu svěřenou práci, pak má kroniku předat v neporušeném stavu stanovenému úřadu: *„Die Chronik ist ein Eigenthum der geistlichen oder weltlichen Korporation oder Gemeinde. Sie muß daher in der Regel in dem betreffenden Gemeindehause aufbewahrt, und im Falle der Chronikschreiber aus der Gemeinde oder von der ihm übertragenden Arbeit abtritt, von demselben der berufenen vorgesetzten Behörde unverletzt übergeben*

¹¹⁷ Tamtéž, s. 549.

¹¹⁸ Tamtéž s. 549.

¹¹⁹ Biskupu Hanlovi je věnována samostatná kapitola – viz druhá kapitola disertační práce *Karel Boromejský Hanl, zakladatel Memorabilien-Buch.*

werden.“¹²⁰ Ze skutečnosti, že všechny svazky Memorabilien-Buch jsou opatřeny supralibros biskupa Hanla (na hřbetu i předních deskách), vyznívá, že majitelem knihy byl sám biskup Hanl, nikoliv biskupství. Přímo v rezidenci ji však nepochybně uchovával. Později byla uložena v biskupské knihovně, kde se nachází i dnes.

Čtvrtý pokyn se již týká fyzické podoby pamětní knihy či kroniky. Má být psána v obvyklém foliantovém formátu, na kvalitním papíru, kvalitním černým inkoustem, a to na přeložené polovině s tím, že na počátku má být uveden letopočet, kdy byla započata, spolu se jménem a úřadem kronikáře. V případě nástupu nového kronikáře má být na počátku jeho záznamů uvedeno jeho jméno, úřad a informace o datu změny kronikáře: *„Es ist zu wünschen, dass die Chronik im gewöhnlichen Folioformat, auf gutem Papiere, und mit guter schwarzer Tinte, halbbrüchig geschrieben werde, und am Eingange die Bemerkung der Jahreszahl, wann sie begonnen worden, des Namens und des Amtes des Chronisten enthalte. Eben so muß, wenn ein anderer Chronist an dessen Stelle tritt, dessen Name und Amt am Anfange seiner Aufzeichnungen und die Zeit dieses Anfangs bemerkt seyn.“*¹²¹ Čtvrtý bod končí dovětkem, že kronika musí být opatřena vazbou z neohebných desek, koženým hřbetem a hroty: *„Die Chronik muß mit einem Einbände von steifen Dekeln, ledernen Rücken und Spitzen versehen seyn.“*¹²² Z řečených požadavků Memorabilien-Buch splňuje vše. Protože se jedná o kodikologické aspekty, vícero bude rozebráno v následující kapitole pojednávající právě o kodikologické stránce výzkumu Hanlovy pamětnice. Již na tomto místě je však nutno uvést, že Hanl pokyn zahájit knihu letopočtem, kdy byla započata, nerespektoval. Ani jej dodržet nemohl, protože knihu koncipoval o dost dříve, než byl vydán Chotkův výnos. Již několikrát bylo avizováno, že se na titulní straně nachází letopočet 1847, ale v předmluvě Hanl jasně říká, kdy na knize počal pracovat – brzy po svém nástupu na biskupský stolec. Z řečeného vyplývá, že kniha byla psána načisto v roce 1847. Od 30. let si biskup Hanl počal shromažďovat prameny a text Memorabilien-Buch vznikl postupně. V knize nalezneme málo záznamů o událostech po roce 1847. V porovnání s těmi, které vznikly před rokem 1847, hovoříme skutečně o minoritě.

V páté instrukci se udává, jakou má hrát kniha roli a co do ní má být evidováno: *„Die Chronik soll das Gedenkbuch für die Gemeinde, also das Buch*

¹²⁰ *Provinzial-Gesetzsammlung*, s. 549.

¹²¹ *Tamtěž.*

¹²² *Tamtěž.*

*seyn, in welches alle Denkwürdigkeiten, welche sich in Beziehung auf die Gemeinde ergeben, einzutragen sind.*¹²³ Kronika má být pamětní knihou obce, do níž se má zapisovat vše pozoruhodné, co se v souvislosti s obcí událo. S ohledem na zobecnění páté instrukce, zřejmě netřeba obšírněji rozebírat, zda Memorabilien-Buch naplňuje očekávání zadané myšlenkou pokynu. Zcela jistě figuruje jako pamětní kniha, v jejímž obsahu nalezneme mimo jiné stěžejní fakta odrážející vývoj královéhradeckého biskupství.

V šestém bodě je předcházející myšlenka rozvinuta podrobněji: *„Es wird zweckmäßig seyn, am Eingange der Chronik auf die allenfalls vorhandenen ältern geschriebenen Chroniken, Urkunden, Privilegien, Akten und dergleichen, welche in dem Gemeindegewerbe aufbewahrt sind, oder auf die im Druck erschienen Geschichten der Gemeinden hinzuweisen. Man wird es gern sehen, wenn von Zeit zu Zeit Ansichten der Orte, merkwürdiger Gebäude und dergleichen und Situationspläne beigelegt werden.*¹²⁴ Je považováno za účelné, bude-li se na počátku knihy vyskytovat výčet všech existujících starších písemných kronik, listin, privilegií, akt apod., která jsou uchovávána v obecním archivu či na něž poukazují vytištěné dějiny obcí. Velice kladně bude nahlíženo, pokud budou do knihy místy přiloženy nákresy lokalit, pozoruhodných staveb a situační plány. Tato doporučení uzavírá poznámka: *„Löblich ist es besonders, der Chronik selbst einen kurzen Abriß der Stadt-, Markt-, Pfarr- oder Komunengeschichte, unter Angabe der Quellen, vorauszuschicken. Derlei verdienstliche Arbeiten werden mit besonderem Wohlgefallen beachtet und gewürdiget werden.*¹²⁵ Závěrečné podotknutí vybízí kroniku uvodit krátkým přehledem dějin města, farnosti nebo společnosti s uvedením pramenů. Takový počín si pak zaslouhuje nazírání se zvláštní blahovůlí a oceněním. Díkce šestého doporučení je v Hanlově pamětnici obzvláště znatelná, neboť Hanl v předmluvě jmenuje archivy, literaturu i prameny, z nichž čerpal při tvorbě svého díla. Do knihy jsou též průběžně přiloženy různé nákresy, stavební plány apod. Hanl vyhověl i požadavku kapitoly o dějinách instituce, v našem případě biskupství.

Na předchozí dvě doporučení úzce navazuje i sedmý bod, poněvadž rozebírá, jaké události mají být do kroniky zaznamenávány: *„In Ansehung der Wahl der Gegenstände, welche in die Chronik aufzunehmen sind, ist eine in das Einzelne*

¹²³ Tamtéž, s. 550.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž.

gehende Vorschrift nicht wohl möglich. Man muß in dieser Beziehung der Verständigkeit des Chronisten vertrauen.“¹²⁶ V citovaném se zdůrazňuje, že ohledně výběru událostí není možno stanovit podrobný předpis. Je třeba důvěřovat a spoléhat na kronikářův rozum. I přesto následuje pomůcka pro kronikáře ve volbě údajů hodných zaznamenávání: *„Im Allgemeinen eignen sich alle Vorfälle und Handlungen, welche den Bestand und die Eigenthümlichkeit der Gemeinde zeigen, oder verändern, ein Bild der Sitten, Gebräuche und der Zeitverhältnisse überhaupt darstellen, zur Aufnahme in das Gedenkbuch, daher: Ereignisse, welche die Gemeindeverwaltung betreffen, die Bekleidung der der Komune vorstehenden Aemter und Würden, wichtige Administrativmaßregeln, Anordnungen, das Schul-, Armenwesen und dergleichen betreffend, Ausführung von Bauten, Stiftungen, wohlthätige Anstalten, zeitweise Nachrichten über den Zustand des geistlichen oder weltlichen Gemeindevermögens, bedeutende Verbesserungen oder Verschlimmerungen, Veränderungen an den Gemeindegrenzen, und in der Markung oder an den Gemeinderechten, bedeutende Culturen, Todesfälle ausgezeichneten Männer, Aufenthalt hoher Personen, die Beschreibung von Festlichkeiten, auffallende Naturereignisse, Beispiele großer Theuerung oder Wohlfeilheit, Anzahl der im Verlaufe eines Jahres Getauften, Getrauten, Gestorbenen, der gesammten Volksanzahl u.s.w.*“¹²⁷ Obecně do knihy patří vše, co poukazuje na stav a zvláštnosti obce či jejich různé změny, dále vše, co představuje obraz mravů, obyčejů a vztahů k obci vůbec. To znamená události týkající se správy obce, zastávání čelných obecních úřadů a hodností, důležitá správní opatření, nařízení a záležitosti ohledně školství, chudinské péče apod., provádění staveb, nadací, dobročinných ústavů, občasné zprávy o stavu duchovního nebo světského majetku obce, významná zlepšení či zhoršení poměrů, změny v obecních hranicích a jejich značení nebo též v obecních právech, dále významné kulturní události, úmrtí významných mužů, pobyt vysoce postavených osob, popis svátků, pozoruhodných přírodních úkazů, případy citelného zdražení či zlevnění, počet pokřtěných v průběhu roku, sezdaných, zemřelých, celkový stav obyvatelstva atd. Odraz sedmého pokynu prostupuje v podstatě všemi díly Hanlovy Pamětnice. Takřka vše zmíněné v knize nalezneme, protože její obsah jde daleko nad rámec pokynu.¹²⁸

¹²⁶ *Tamtéž.*

¹²⁷ *Tamtéž*, s. 550–551.

¹²⁸ O tom se lze blíže přesvědčit v následujících kapitolách.

Osmý bod obsahuje důležitou připomínku: *„Die Vorfälle, welche in die Chronik aufzunehmen sind, sollen sich zunächst auf die geistliche der weltliche Gemeinde beziehen; so wie aber jede einzelne Gemeinde mit den ihr benachbarten Gemeinden und mit allen übrigen des Kreises und des ganzen Königreiches durch ein gemeinsames Band vereinigt ist, so sind die Ereignisse, welche sich zwar zunächst auf benachbarte geistliche oder weltliche Gemeinden oder auf das ganze Vaterland beziehen, und die Gemeinde mit betreffen, von der Chronik nicht ausgeschlossen.“*¹²⁹ Záznamy mají být prosyceny událostmi, jež se mají týkat přímo té které duchovní či světské obce. Ovšem z důvodu vzájemného propojení jednotlivých obcí s obcemi sousedními a ostatními v kraji i celém království nemá docházet k vyřazování událostí, jež se dotýkají ostatních obcí a celé vlasti. Snad i bez této připomínky by bylo přirozené, že Memorabilien-Buch nepostihuje pouze události uvnitř diecéze, ale proniká často i za její hranice a reflektuje dobový kontext.

Jakou má mít sepisování kroniky obsahovou podobu, se dozvíme v devátém doporučení: *„Ein vorzüglicher Werth der Chronik besteht in der treuen Angabe aller einzelnen Umstände, - oft scheinbarer Kleinigkeiten, - und in der Sicherheit, mit welcher aus den vorerwähnten, ins Einzelne gehenden Thatsachen, ein wahres Bild der verschiedenen Zeiten und ihrer örtlichen Umstände und Verhältnisse, fern von aller eingebildeten, historisch philosophischen Sistematisierung gewonnen wird. Die Chronisten haben sich daher zu bestreben, die Einzelheiten der Vorfälle, der Festlichkeiten u. s. w., woraus die Sitten und Begegnisse der Zeit erhellen, recht genau aufzuzeichnen. Weitschweifigkeit ist hievon verschieden; dennoch ist sie besser, als leere Allgemeinheit.“*¹³⁰ Kronikářům se doporučuje, aby se snažili skutečně věrně popsat jednotlivosti událostí, svátků a dalších skutečností, jež osvětlují mravy a události doby. Lepší je rozvláčnost než prázdná obecnost. Hodnota kronik proto spočívá ve věrném podání okolností, pravého obrazu různých dob, okolností a vztahů. Má být upuštěno od historicko-filozofického systematizování založeného na domněnkách. Prázdnou obecnost ani strohost v Hanlově pamětnici nenajdeme, také rozvláčnost se jí vyhýbá. Správnou míru nutno hledat někde ve středu. Memorabilien-Buch je psána velice kultivovaně, prakticky i věrohodně. Její věrohodnost podporuje rozsáhlá pramenná základna, z níž autor vycházel, proto text uniká i domnělému modu.

¹²⁹ *Tamtéž*, s. 551.

¹³⁰ *Tamtéž*, s. 551–552.

Důkladněji je předchozí myšlenka rozvedena v bodě desátém: „*Nicht eine pragmatische Geschichte, nicht das Urtheil des Chronisten über die Zweckmäßigkeit einer Einrichtung oder über eine Handlung, noch auch eine zierliche, gesuchte oder gar schwülstige Schreibart wird gefordert. Diese soll vielmehr vermieden werden, und die einfache, ungezwungene Schreibart der bessern Chronisten des Mittelalters zum Muster dienen. Die einfachste Erzählung der Thatsachen ist die beste und alles, was gewünscht wird. Sie sind aufzuzeichnen nach der Zeitfolge.*“¹³¹ Po kronikářích se nepožaduje žádné pragmatické dějepisectví. Žádoucí není ani jejich případná subjektivizace při psaní – mají se vyvarovat svých přesvědčení a názorů. Vynechat mají i okrasný, vášnivý či květnatý způsob psaní. Mimo to necht' volí prostý, nenucený způsob psaní po vzoru nejlepších kronikářů středověku. Prosté líčení událostí, jež má mít chronologický charakter, je jediné žádoucí. V závěru je připojena poznámka: „*Jede einzelne Angabe ist am Rande der Chronik mit der Jahreszahl, wenn nicht dieselbe Jahreszahl bei den vorhergehenden bemerkt ist, und im Laufe der Erzählung Monat und Tag deutlich zu bezeichnen.*“¹³² Každý jednotlivý zápis má být na okraji kroniky zřetelně označen letopočtem, pakliže nevyplývá z textu, a během líčení také měsícem a dnem. Reflexe desáté instrukce v Hanlově Pamětnici bude navazovat na zhodnocení předchozího bodu. Ačkoliv jsou v knize události popisovány nenuceným a nijak květnatým způsobem chronologicky, jiný aspekt desátého bodu Hanl stoprocentně nesplňuje. Na mnoha místech v knize Hanl vyjadřuje svá stanoviska a přesvědčení, nezřídka projevuje své emoce, ať už pozitivní či negativní. Obzvláště ke svým předchůdcům na biskupském stolci je značně kritický. Početné pasáže jsou dokonce psány v ich-formě. Zejména ty, kde se Hanl o něco zasadil, jako např. různé výstavby, rekonstrukce či jiné jeho osobní zásluhy.

Jedenácté doporučení pojednává o přesnosti kronikáře, jež zaručuje věrnost kroniky. To se kronikáři podaří tehdy, pořídí-li záznam bezprostředně poté, co k oné události došlo: „*Der Chronist wird wohl thun, die Aufzeichnung unmittelbar nach dem Vorfalle vorzunehmen. Diese Pünktlichkeit in der Geschäftsführung ist eine Bürgschaft für die Treue der Chronik.*“¹³³ Jak již bylo předesláno, Memorabilien-Buch nemá přímo charakter kroniky, místy se objevují zápisy z kronikářovy

¹³¹ *Tamtéž*, s. 552.

¹³² *Tamtéž*.

¹³³ *Tamtéž*.

současnosti. Těžko však zpětně usuzovat, zda byly pořizovány bezodkladně či se zpožděním.

Otázku přehlednosti řeší bod dvanáctý: „*Wo die Führung der Chronik recht sorgfältig bewirkt werden will, ist in einem abgesonderten Bande ein Materialindex zu entwerfen.*“¹³⁴ Je-li kronika vskutku pečlivě vedena, pak je záhodno, aby byla opatřena pramenným indexem umístěným ve zvláštním svazku. Protože Hanl pamětní knihu vedl nepochybně velice pečlivě, nechal zhotovit zvláštní svazek sestavený pouze z použitých pramenů v díle. V něm navíc zpřístupňuje i všechny jejich opisy. První dva svazky Memorabilien-Buch jsou navíc vybaveny jmenným a věcným rejstříkem.

V předposledním 13. bodě je požadováno, aby byly všechny předešlé pokyny sděleny každé duchovní či světské obci s tím, že je jim přikázáno tyto instrukce do kroniky přímo vložit: „*Jeder geistlichen oder weltlichen Gemeinde wird ein Exemplar dieser Weisung mit dem Auftrage mitgetheilt, dasselbe der Chronik selbst beizufügen.*“¹³⁵ Během pramenné sondy nebylo shledáno, že by do Memorabilien-Buch byl tento prezidiální dekret připojen. Možná do knihy přiložen byl, a léta užívání knihy způsobily, že byl ztracen (byl-li např. pouze volně vložen).

Poslední pokyn č. 14 dodává, že je potřeba, aby svazky sestávaly z 300 nebo 350 archů, aby byly jejich strany očíslovány, aby byly prošity nití a konečně opatřeny pečeti příslušného úřadu na jeho vlastní náklady: „*Zu diesem Behufe sind auf Kosten der betreffenden geistlichen oder weltlichen Gemeinde, die nach der hier gegebenen Andeutung gefertigten Bände, aus 300 oder 350 Bogen bestehend, beizuschaffen; mit Seitenzahlen zu versehen, mit einem Faden zu durchziehen, und am Schluß von der berufenen vorgesetzten Behörde zu siegeln.*“¹³⁶ Počet archů v jednotlivých svazcích Memorabilien-Buch kolísá (jsou sestaveny na míru tak, jak bylo potřeba dle rozsahu každé knihy). Všechny svazky jsou důkladně paginovány a samozřejmě vzhledem k charakteru jejich vazeb i kompaktně prošity nití. Pečeť však není přítomná ani u jednoho svazku. Snad byla nahrazena Hanlovým supralibros umístěným na deskách i hřbetu každé knihy.

Přesuňme se ještě k celkovému posouzení, do jaké míry se Hanl Chotkovými pokyny inspiroval. Už jen to, že zvolil název *Memorabilien-Buch* jej trochu odlišuje,

¹³⁴ *Tamtéž.*

¹³⁵ *Tamtéž.*

¹³⁶ *Tamtéž.*

neboť v Chotkově výnosu naprosto převáží pojem *Chronik*. Výběr názvu mohl být ovlivněn tím, že Hanl knihu koncipoval již od 30. let 19. století a jistý koncept už v hlavě měl. Nezvolil si formu kroniky, jak ji tvořili autoři v minulých stoletích, rozhodl se spíše pro pamětní knihu, psanou zejména retrospektivně s doplněním několika dobových záznamů. Zkrátka Hanlova vnímavost, citovost a prozřetelnost, jimiž je protkaná celá kniha, se odráží i v citlivě zvoleném pojmenování knihy. Se psaním pamětních knih měl biskup Hanl již několikaleté zkušenosti. V prologu k *Memorabilien-Buch* se vyznává, že se o existenci pamětních knih zajímal vždy a všude tam, kde zrovna působil jako duchovní. Tam, kde chyběla, ji založil a tam, kde nebyla kompletní, ji doplnil. Zmiňuje Kralupy u Chomutova, kde byl kaplanem; Stráž nad Ohří, kde byl expozitou, a konečně Březno u Chomutova, kde působil jako farář. Pro komplexnost výzkumu by se jevilo jako velice prospěšné jít po stopách těchto jeho dřívějších snah a exempláře zmíněných pamětních knih podrobit srovnání s královéhradeckou *Memorabilien-Buch*. Taková komparace je bohužel neuskutečnitelná, neboť pamětní kniha farnosti Kralupy u Chomutova¹³⁷ je vedena obdobně jako jiné pamětní knihy farností, Hanl do ní zřejmě jako kaplan zasahoval minimálně nebo zprostředkovaně. Jeho otisk v knize není znatelný. Pamětní kniha farnosti Březno u Chomutova je ztracená. Není uložena ani ve Státním okresním archivu Chomutov se sídlem v Kadani, ani na konzistoři litoměřického biskupství.¹³⁸ A pamětní kniha farnosti Stráž nad Ohří je taktéž nezvěstná.¹³⁹

Kontextuální analýza pramene doložila, že Hanlovi bylo znění Chotkova nařízení známo. Nenechal se jím ovšem svázat a snad i záměrně jej ve své *Pamětnici* nevzpomíná.

¹³⁷ Státní okresní archiv Chomutov se sídlem v Kadani (dále jen SOkA Chomutov), fond Sběrka kronik, *Pamětní kniha farnosti Kralupy u Chomutova*, sign. F 1.

¹³⁸ Informace k výzkumu poskytl Petr Rak, vedoucí a odborný rada Státního okresního archivu Chomutov se sídlem v Kadani.

¹³⁹ Informace k výzkumu poskytl Milan Augustin, vedoucí Státního okresního archivu Karlovy Vary.

2 Karel Boromejský Hanl, zakladatel Memorabilien-Buch

Nadcházející kapitola se zaměřuje na život Karla Boromejského Hanla, iniciátora vzniku Memorabilien-Buch. Zachyceny budou jeho nejpodstatnější životní mezníky a zásluhy zejména poté, co se stal 17. královéhradeckým sídelním biskupem. Hanlův detailní životopis nalezneme ve druhém svazku Memorabilien-Buch, který napsal z velké části sám v ich-formě, a po jeho smrti jej dokončil čestný kanovník královéhradecké kapituly Wenzel Horák. Svou cestu životem Hanl rozebírá velmi jemně, místy by si mohl čtenář pomyslet, že je v některých pasážích až příliš osobní (často k různým událostem ze svého života sdílí své nejnítěrnější pocity). Několik pozoruhodných momentů z Hanlova životopisu s přímými citacemi pramene je zařazeno právě v podrobné obsahové analýze druhého svazku. Hanlova osobnost a jeho myšlenkový svět prostupuje celou Memorabilien-Buch, proto jsou informace o něm „rozesety“ v průběhu celé práce. Výzkum tak ve své celistvosti doplňuje a skládá mozaiku Hanlova charakteru, který byl skutečně velice pestrý.

Obr. 1 Podobizna biskupa Karla Boromejského Hanla, 1833¹⁴⁰

¹⁴⁰ J. CROŮ, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, s. 184–185.

Karel Boromejský Hanl se narodil 4. září 1782 v Krbicích na Žatecku do zbožné rodiny sedláka Johanna Wenzla Hanla a Marie Anny rozené Totzauerové.¹⁴¹ Studoval filozofii a teologii v Litoměřicích, kde byl roku 1805 vysvěcen na kněze.¹⁴² Nejprve pobýval v Kralupech, kde působil jako kaplan,¹⁴³ následně byl expozitou ve Vartě.¹⁴⁴ Od roku 1814 vykonával úřad faráře v Březně,¹⁴⁵ posléze v Prunéřově.¹⁴⁶ V roce 1822 se stal kanovníkem metropolitní kapituly sv. Víta¹⁴⁷ a o dva roky později začal působit jako konzistorní rada,¹⁴⁸ v roce 1826 už dokonce jako guberniální rada.¹⁴⁹ Děkanem kolegiální kapituly u sv. Apolináře v Praze se stal roku 1828.¹⁵⁰

Episkopát Karla Boromejského Hanla, v pořadí sedmnáctého královéhradeckého sídelního biskupa, započal neoficiálně již 25. října 1831, kdy byl císařem Františkem I. jmenován nástupcem Aloise Josefa Kolowrata Krakowského, nově nastoupivšího na arcibiskupský stolec.¹⁵¹ Ve svém životopise umístěném ve druhém svazku Memorabilien-Buch detailně popisuje, co jmenování předcházelo: *“Während meines Aufenthaltes in Karlsbad wurde am 4ten September 1830 – an meinem Geburtstag – mein Hr. Vorgänger, Graf Kolowrat zum Erzbischof von Prag ernannt. Bald nach seiner Intronisation tauchte das Gerücht auf, daß ich vom Kaiser Franz zu seinen Nachfolger in Königgrätz ernannt sey. Dieses Gerücht wurde bald in der Art allgemein, daß ich viele aufrichtiger u[nd] erheuchelte Glückwünsche erhielt, daß ich viel darüber gefragt wurde, ohne Jemanden eine verläßliche Auskunft darüber geben zu können, bis ich am 28ten Oktober 1831 nach Mittag um 3 Uhr von meinem hochverehrten Landeschef dem Hrn, Oberstburggrafen, Grafen Karl Chotek*

¹⁴¹ Státní oblastní archiv Litoměřice, Sběrka matrik, Římskokatolický farní úřad Krbice, *Matrika narozených, oddaných a zemřelých 1771–1784*, inv. č. 3916, s. 42.

¹⁴² Státní okresní archiv Hradec Králové (dále jen SOKA HK), fond Biskupský archiv Hradec Králové (dále jen BA HK), *Vysvědčení litoměřické konzistoře o vysvěcení Karla Hanla na kněze*, inv. č. 1315.

¹⁴³ SOKA HK, BA HK, *Litoměřický biskup Václav Leopold Chlumčanský jmenuje Karla Hanla kaplanem v Kralupech*, inv. č. 1316.

¹⁴⁴ SOKA HK, BA HK, *Pražská arcibiskupská konzistoř přiděluje K. Hanlovi expozituru Warta*, inv. č. 1320.

¹⁴⁵ SOKA HK, BA HK, *Litoměřická konzistoř jmenuje K. Hanla farářem v Březně*, inv. č. 1328.

¹⁴⁶ SOKA HK, BA HK, *Litoměřická konzistoř jmenuje K. Hanla farářem v Prunéřově*, inv. č. 1334.

¹⁴⁷ SOKA HK, BA HK, *Pražská metropolitní kapitula jmenuje K. Hanla svým kanovníkem*, inv. č. 1340.

¹⁴⁸ SOKA HK, BA HK, *Pražská arcibiskupská konzistoř jmenuje K. Hanla konzistorním radou*, inv. č. 1341.

¹⁴⁹ SOKA HK, BA HK, *České gubernium jmenuje K. Hanla skutečným guberniálním radou*, inv. č. 1346.

¹⁵⁰ Milan M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000, s. 97.

¹⁵¹ SOKA HK, BA HK, *České gubernium sděluje K. Hanlovi rozhodnutí císaře Františka I. jmenovat jej královéhradeckým biskupem*, inv. č. 1351.

folgendes eigenhändiges Schreiben erhielt” (následuje přímá citace dopisu od hraběte Chotka). Během Hanlova pobytu v Karlových Varech 4. září 1830 byl biskup Kolowrat Krakowský jmenován pražským arcibiskupem. Nedlouho po jeho intronizaci se vynořila fáma, že prý má být sám Hanl jmenován císařem Františkem nástupcem Kolowratovým na královéhradeckém biskupském stolci. Brzy byla tato fáma všude, aniž by o tom Hanl někomu podal spolehlivou informaci. Až 28. října 1831 odpoledne obdržel od hraběte Chotka misiv,¹⁵² v němž mu jeho jmenování potvrdil.¹⁵³ Poté, co se Hanlovi do rukou dostalo závazné a oficiální ustanovení, přišly, jak hovoří jeho řádky, též “houfy obav a znepokojení duše”: *“Ich hatte nun meine künftige Bestim[m]ung schriftlich u[nd] offiziell in den Händen; mit ihr am aber auch ein Heer von Sorgen u[nd] Gemüthsbeunruhigungen.”*¹⁵⁴

K následné konsekraci došlo 6. května 1832 v kapitulním kostele Všech Svatých na Pražském hradě.¹⁵⁵ Pro tuto příležitost nezvyklé místo si sám Hanl vyžádal, ačkoliv se obřad běžně uskutečňoval v chrámu sv. Víta. V Hradci Králové, svém sídlení městě, byl pak slavnostně nastolen 10. června téhož roku. Jeho intronizace¹⁵⁶ proběhla na základě nově zavedeného guberniálního nařízení. Ceremoniál byl zahájen v kostele Panny Marie, odkud pak průvod pokračoval přes náměstí do chrámu Sv. Ducha, před nímž jej vítal batalion pluku hraběte Palombiniho. Slavnosti se účastnili preláti z Broumova, Želivě, jedenáct vikářů diecéze, důstojníci, profesori ze semináře, alumni, úředníci včetně lidu z Hradce, Chrasti a okolí.¹⁵⁷ Dva roky nato udělila císařsko-královská spojená dvorská kancelář ve Vídni prostřednictvím erbovní listiny z 3. dubna 1834 biskupu Hanlovi znak:¹⁵⁸ *“Polcený štít, pravá polovina dělená. V horním modrém poli vzlétá (vlevo hledící) stříbrná holubice ve zlaté záři, v dolním červeném poli vpravo obrácená zlatá hlavice berly. Levá polovina štítu stříbrná, v ní na kosmo ležícím kříži a šikmo přeložené kotvě, obojím přirozených barev, leží červené planoucí srdce. Za štítem položen*

¹⁵² SOKA HK, BA HK, *Hrabě Chotek sděluje K. Hanlovi „první“ zprávu o jeho jmenování královéhradeckým biskupem*, inv. č. 1350.

¹⁵³ BK BK, MB, II. Theil, s. 396–397.

¹⁵⁴ *Tamtéž*, s. 398.

¹⁵⁵ SOKA HK, BA HK, *Konsekrace královéhradeckého biskupa*, inv. č. 1362.

¹⁵⁶ K intronizacím královéhradeckých biskupů více viz P. POLEHLA – Eva HAVLÍKOVÁ, *Intronizace královéhradeckých biskupů v 17. a 18. století*, Červený Kostelec 2020.

¹⁵⁷ J. CROŮ, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, s. 185.

¹⁵⁸ SOKA HK, BA HK, *Císařsko-královská spojená dvorská kancelář ve Vídni uděluje Karlu Hanlovi, královéhradeckému biskupovi, znak*, inv. č. 1363.

latinský kříž, vpravo vyniká mitra a vlevo berla obrácená ven. Vše převýšeno biskupským kloboukem.”¹⁵⁹

Obř. 2 Erbovní listina s vyobrazením Hanlova biskupského znaku¹⁶⁰

Císařsko-královská domácí, dvorská a státní tajná kancelář jmenovala Karla Hanla tajným radou v září 1836.¹⁶¹ Dalšího titulu se mu dostalo v srpnu 1848, kdy od Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze obdržel doktorát z teologie.¹⁶² Biskup Hanl se chopil svého úřadu velmi zodpovědně, k čemuž mu společně s jeho nebývale disciplinovanou povahou, pílí a schopnostmi přispívaly především též letité zkušenosti z oblasti duchovní správy. Příkladnou péči věnoval rovnocenně jak oblasti

¹⁵⁹ Michal SKLENÁŘ – Tomáš URBAN, *Církevní heraldika královéhradecké diecéze*, Ústí nad Orlicí 2014, s. 49.

¹⁶⁰ SOKA HK, BA HK, *Císařsko-královská spojená dvorská kancelář ve Vídni uděluje Karlu Hanlovi, královéhradeckému biskupovi, znak*, inv. č. 1363.

¹⁶¹ SOKA HK, BA HK, *Císařsko-královská domácí, dvorská a státní tajná kancelář jmenuje Karla Hanla, královéhradeckého biskupa, tajným radou*, inv. č. 1364.

¹⁶² SOKA HK, BA HK, *Karlo-Ferdinandova univerzita v Praze jmenuje Karla Hanla, královéhradeckého biskupa, doktorem teologie*, inv. č. 1365.

duchovní, sociální, tak i hospodářské. Bezprostředně po zahájení svého úřadování zhotovil hospodářskou bilanci, která se nejevila vůbec pozitivně; biskupství zaznamenalo v souvislosti s reformami Josefa II. a vedením biskupa Haje ztrátu až 30 000 zlatých. Žalostnou se Hanlovi pozdávala i dosavadní inventarizace majetku, požádal tedy o novou a rovněž zahájil „obrození“ obou rezidencí ve formě upravování a rekonstrukce interiérů i exteriérů. Biskup Hanl si zakládal i na bezpečnostním opatření budov, nechal proto všechny statky vybavit hasičskou stříkačkou, neboť požáry zde byly velmi časté. Mimo stavební úspěchy se Hanl zasadil také o vznik veřejné knihovny v Chrasti a též tamní stálé zámecké bibliotéky, kde v roce 1846 vytvořil základní jádro ze své sbírky knih.¹⁶³ V chrasteckém zámku nechal též nainstalovat sérii podobizen svých šestnácti předchůdců. V roce 1839 se na biskupa obrátil s nabídkou zhotovení grafických znázornění hradeckých biskupů vídeňský litograf Bernhard Lichtner, jenž totéž na zakázku vyhotovoval rovněž pro brněnskou a litoměřickou diecézi. Hanl jeho nabídku přijal a zhotovené portréty nechal zakomponovat do druhého svazku *Memoriabilien-Buch*.¹⁶⁴ Portréty jsou litografovány od vícera umělců podle existujících originálů olejomalb. Poprvé byly vydány skrze Bernharda Lichtnera ve Vídni roku 1840.¹⁶⁵

Ani ovocnářství, kterému se na Chrastecku obzvláště dařilo, nezůstalo stranou zájmu a podpory biskupa Hanla; každoročně nechal vysadit 1000–1500 ovocných stromků, především hrušní, švestek, třešní či ořešáků. Hanl stál i u zrodu nové tradice, která přežila dokonce do současnosti, a sice vysazování ovocných alejí podél silnic. Veškeré Hanlovy kroky v oblasti péče o správu rezidencí hovoří o tom, že byl velmi schopným, zkušeným a důsledným hospodářem. Jedinou slabší sférou Hanlova hospodaření byl les, jemuž však věnovali mnoho péče především jeho aristokratičtí předchůdci, on sám byl selského původu.¹⁶⁶ Pro české vlastence byl „*kovaný Šváb*“, „*tuhý Němec*“, který „*skrze Kolovratovou ve Vídni místa se dopídil*“, což se dočteme v řádcích Františka Ladislava Čelakovského.¹⁶⁷ Ač byl Hanl Němec, byl to rovněž

¹⁶³ P. ADAM, *Biskupská knihovna Biskupství královéhradeckého*, s. 34.

¹⁶⁴ J. CROŮ, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, s. 186–187.

¹⁶⁵ Čerpáno ze sbírek děkanské knihovny římskokatolického Děkanského kostela sv. Jakuba Staršího v Poličce, neuspořádáno.

¹⁶⁶ J. CROŮ, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, s. 189.

¹⁶⁷ Milena LENDEROVÁ, *Město v pevnosti. Na cestě k moderní národní společnosti (1748–1847)*, in: Hradec Králové, Praha 2017, s. 351.

velký zemský patriot. Český jazyk si zřejmě nikdy příliš neosvojil, začal se jej učit až po uvedení na královéhradecký biskupský stolec.¹⁶⁸

Velkou pozornost věnoval biskup patronátním kostelům a vrchnostenským budovám. V první řadě prosadil opravu kostela v Podlažicích, jenž se nacházel dlouhá léta v neutěšeném stavu, a proto byl nepřístupný. Dále se mimo jiné zasadil o rekonstrukci podskalského kostela a děkanského kostela v Chrasti. Za episkopátu biskupa Hanla však vznikaly i novostavby, které byly vybudovány ve stylu pozdního empíru a při jejichž výstavbě se pomýšlelo především na účelnost, ale i vysokou míru estetičnosti.¹⁶⁹ Nemalou pozornost biskup Hanl věnoval též Trauttmansdorffově knihovně (díky které vznikla Biskupská knihovna Biskupství královéhradeckého, kde jsou všechny svazky Memorabilien-Buch uloženy). Roku 1845 významně zasáhl do stavu mobiliáře knihovny tím, že nechal zhotovit dvě nové meziokenní skříně z měkkého dřeva.¹⁷⁰

Biskup Hanl se nebránil ani technickému pokroku a rozvoji průmyslu a snažil se jej aplikovat i na diecézním patrimoniu. Jedním z kroků kupředu bylo budování silnic, pomocí něhož se mu ve druhé polovině 19. století podařilo propojit jednotlivé obce velkostatku novou komunikační sítí. Čemu však Hanl nešel příliš vstříc, byla změna společenského řádu v intencích revolučního roku 1848. S nevolí přihlížel na situaci v českých zemích a nevěděl, jak se vlastně s postupujícími radikálními silami konfrontovat. I přesto, že manuální robota byla jeho předchůdci v minulosti minimalizována a transformována na nájem (pro Chrast 30 zl. ročně), který se platil velmi sporadicky, situace na Chrastecu se postupně taktéž radikalizovala a i tam se začaly vytvářet národní gardy. V červnu 1848 se srotila téměř třicetičlenná skupina dobrovolníků z Chrasti s cílem táhnout na Prahu. Společně s dalšími účastníky se pak rozhodli kvůli nedostatku zbraní vyrabovat zámeckou zbrojnicí. Uskupení gardistů však nakonec došlo pouze do Pardubic, neboť se doslechlo, že vojsko v Praze již zvítězilo. Na sv. Václava téhož roku biskup hradeckým gardistům dokonce posvětil prapor vyzdobený Josefem Mánesem.¹⁷¹ Následně byl biskup zvolen do prvního porevolučního obecního zastupitelstva v Chrasti. Radikální změny ve společnosti jeho psychikou a zdravím však natolik otřásly, že se v roce 1849 cítil být na pokraji svých sil. Dolehlo na něj i zklamání, že se na stranu revoluce přiklánělo stále více

¹⁶⁸ J. CROŮ, *Mládí a zrání Karla Boromejského Hanla*, in: 350 let královéhradecké diecéze, s. 148.

¹⁶⁹ TÁŽ, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, s. 189–191.

¹⁷⁰ P. ADAM, *Biskupská knihovna Biskupství královéhradeckého*, s. 22.

¹⁷¹ J. CROŮ, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, s. 191–195.

mladých českých kněží. 6. března 1849 dostalo hradecké biskupství konstituční svobodu, rezidenci obsadilo vojsko a usídlil se v ní hejtman.¹⁷² Z patrimonia se stal velkostatek, politickou a soudní správu po vrchnosti převzaly zemské úřady. Tím pádem již pomalu během roku 1850 vymizel smysl práce státní komise pro zproštění roboty a výpočet nájmu. U biskupa Hanla nabývaly na intenzitě starosti o hospodářství způsobené zvyšováním daní a dalších dávek, které museli velkostatkáři odvádět. I přes nepříznivý stav pokladny však pilně pracoval na tom, co bylo potřeba opravit.¹⁷³

V dubnu 1849 obdržel biskup pozvání na jednání vídeňské vlády o budoucím postavení katolické církve, jejím vztahu se státem a následném právním zakotvení v ústavě. Zasedání, kterému předsedal Bedřich Schwarzenberg, trvalo šest týdnů a byli zde přítomni čelní a nejdůležitější představitelé monarchie. Biskup Hanl zde hájil požadavky zvýšení platů a důchodů kněží a profesorů teologie v Čechách. Výsledkem shromáždění byl pastýřský list ze 14. června 1849, v němž ordináři požadovali svobodu církve a odsoudili zde revoluční myšlenky.¹⁷⁴ V rámci biskupova prvního pobytu ve Vídni v roce 1849 vyhověl požadavku koclířovského faráře Antonína Kukly na povolení exercicií pro laiky ve své farnosti. Netušil však, co tímto krokem rozpoutá. Tyto lidové misie se začaly těšit velké oblibě u prostého lidu a postupně se šířily po celé diecézi. V souvislosti s novou dobou však začal stát tuto „náboženskou aktivizaci“ obyvatel vnímat jako reakci církve na nový režim. Krátce nato vypukla řada stížností na biskupa Hanla, protože podporoval nelegální shromažďování obyvatelstva, z toho důvodu si pak státní úřady začaly nárokovat státní dozor nad misemi. Do této pro Hanla nepříznivé situace se pak na jeho stranu postavil Lev Thun, ministr kultu, díky němuž mohly misie pokračovat: *„Es gerricht mir zum besonderen Vergnügen, daß S. E. in der Lage waren, jene Besorgnisse zu beseitigen, welche sich mir hinsichtlich der mir geschilderten Art u[nd] Weise der Abhaltung der Missionen aufgedrängt hatten, u[nd] einen heilsamen Erfolg derselben zu beobachten.“*¹⁷⁵ Biskup pak dokonce obdržel pochvalu nejen od papeže, ba i od samotného císaře. Proto biskupovi nic nebránilo v tom, aby mohl nařídít také každoroční exercicie ve své diecézi.¹⁷⁶

¹⁷² BK BK, MB, II. Theil, s. 465–467.

¹⁷³ J. CROŮ, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, s. 195.

¹⁷⁴ BK BK, MB, II. Theil, s. 472–474.

¹⁷⁵ *Tamtéž*, s. 474.

¹⁷⁶ J. CROŮ, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, s. 199.

Dalším směrem či oblastí zájmu u biskupa Hanla byly záležitosti sociální a pedagogické. Během svého působení zřizoval nadace zaměřené na podporu vzdělávacích a sociálních účelů, na podporu zaměstnanců biskupství, jež chtěl tímto krokem finančně doživotně zajistit. Cílovou skupinou byli novokněži z hradeckého semináře, zaměstnanci chrasteckých panských dvorů, řemeslníci tovaryši z Chrasti, studující synové zaměstnanců, služebnictvo a poddaní, učitelé i kandidáti na učitelstvo a studující členstvo Hanlovy rodiny. Jeho dalším úspěchem v nadačním poslání bylo založení fondu pro vydávání českých knih užitečných pro diecézi, díky němu byl vydán například český kancionál nebo chorální kniha.¹⁷⁷ V pedagogické sféře měl sám mnohaleté zkušenosti ze své pastorační praxe a práce s mládeží mu činila radost, s nadšením tedy zaváděl nové metody výuky, zakládal nové školní a farní knihovny nebo se nadále věnoval i rozvoji biskupského semináře či patronátních škol. Orientoval se však i na rozvoj praktického vzdělávání dívek.¹⁷⁸ Roku 1845 nechal vybudovat na zámku v Chrasti přadláckou školu, neboť len byl na panství lehce dostupnou surovinou.¹⁷⁹

Největším úspěchem a vyvrcholením biskupovy pedagogické činnosti bylo založení chlapeckého internátu nazvaného Borromaeum.¹⁸⁰ V roce 1853 prostřednictvím pastýřského listu vybídnul klérus a věřící ke sbírce finančních prostředků potřebných pro vznik Borromaea.¹⁸¹ Vedle toho obeslal též císaře Ferdinanda a jeho manželku Marii Annu a jiné osobnosti s prosbou o přispění. Díky částce, kterou se mu podařilo během let nashromáždit, mohl v roce 1855 podniknout koupi domu proti biskupskému semináři čp. 183, který předtím vlastnil kydlinovský mlynář František Střemcha, za 6500 zlatých konvenční měny. V roce 1857 přikoupil ještě budovu v sousedství čp. 184 za 6000 zlatých. Hanlovou vizí budoucnosti a zároveň snem bylo přímé propojení Borromaea a biskupského semináře. Roku 1848 se začalo s bouráním starých domů a výstavbou nové, třípatrové budovy dle vzoru biedermeierovských vídeňských městských paláců, jejíž portál zdobí mimo jiné i osobní erb biskupa Hanla a nad ním se ještě nachází jeho socha.¹⁸² K otevření

¹⁷⁷ Jindřich FRANCEK – Jan JAKL, *Biskupové královéhradečtí*, Hradec Králové 1990, s. 14.

¹⁷⁸ SOKA HK, BA HK, *Nadační listiny královéhradeckého biskupa 1845–1871*, inv č. 1379.

¹⁷⁹ J. CROŮ, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, s. 199.

¹⁸⁰ Více k Borromaeu např. Dominik FILIPP, *Biskupský chlapecký seminář Borromaeum v Hradci Králové*, Hradec Králové 1861; Matěj HAVEL, *Nástin dějin studentského semináře Borromaeum v Hradci Králové*, in: 350 let královéhradecké diecéze, s. 263–273.

¹⁸¹ Vladimír HRUBÝ, *Chrám Sv. Ducha v životě města a v proměnách času. Katedrála a její sousedé*, s. 20.

¹⁸² J. CROŮ, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, s. 199–201.

konviktu došlo v roce 1860. Ač byla zpočátku cítit jistá tenze hradecké veřejnosti zapříčiněná obavami z poklesu příjmů mnoha rodin, jež ubytovávaly právě studenty, Borromaeum se stalo stabilní součástí města.¹⁸³

Po finalizaci stavby Borromaea se biskupova pozornost mohla přesunout na další události chystaných oslav 200. výročí založení diecéze. Počátky slavností, dá se říci, zahájila první diecézní synoda, jež se konala v termínu od 14. do 17. září 1863 v Hradci Králové a která byla považována za doposud největší církevní slavnost, neboť se jí účastnilo až 212 kněží. O rok později byl také založen misijní institut. Hlavním bodem oslav výročí diecéze mělo být restaurování katedrály Sv. Ducha do regotizované podoby. K těmto účelům roku 1862 vznikl spolek pro restaurování katedrály, jenž pro úpravu vybral stavitele Františka Schmoranze ze Slatiňan. Stavitelské práce na katedrále se však neplánovaně protáhly, proto muselo být hlavní břemeno oslav přesunuto na podzim roku 1865; samotná renovace však trvala až do počátku 20. století.¹⁸⁴

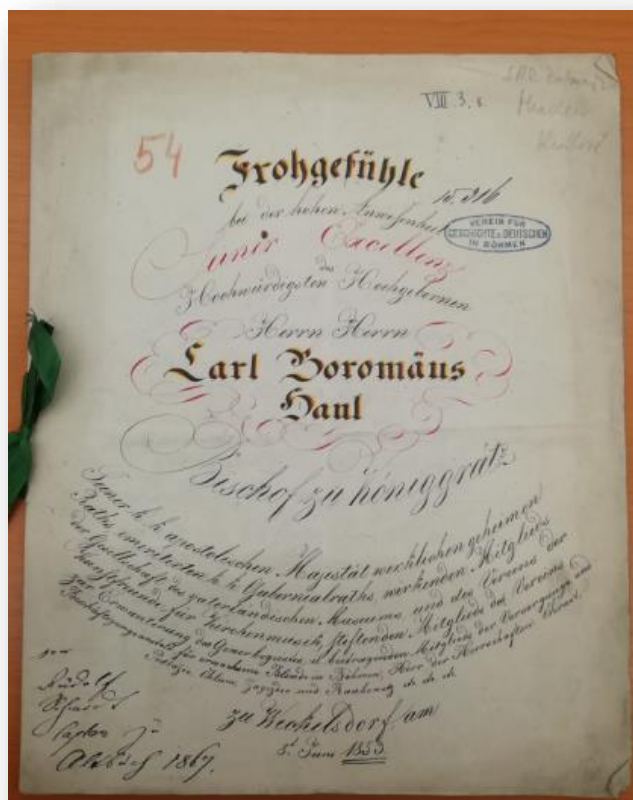
Za episkopátu biskupa Hanla došlo celkem dvakrát k reorganizaci vikariátní struktury diecéze. V polovině 30. let byly rozděleny některé velké vikariáty na menší. Jejich počet tak stoupl z 24 na 27. Například z nekořského a rychnovského vikariátu vznikly tři nové – nekořský, rychnovský a kostelecký. Vrchlabský vikariát byl rozčleněn na vrchlabský a hostinský, z jičínského vikariátu se staly vikariáty jičínský a kopidlenský. Roku 1842 se udála další reforma uspořádání diecéze, počet vikariátů byl navýšen na 31. Novou organizaci vikariátů tvořily broumovský, čáslavský, dolnokralovický, hořický, hostinský, hradecký, chrastecský, chrudimský, jaroměřský, jičínský, kopidlenský, kostelecký, králický, kutnohorský, lanškrounský, ledečský, lipnický, litomyšlský, náchodský, německobrodský, novobydžovský, opočenský, pardubický, poděbradský, polenský, poličský, rychnovský, skutečský, trutnovský, vrchlabský a vysokomýtský.¹⁸⁵ V církevní správě se biskup zasadil také o povýšení 143 lokálií, administratur a expozitur na fary. Nelze nezmínit fakt, že hradecká diecéze byla za působení biskupa Hanla nejlidnatější diecézí v Čechách; v roce 1846 čítala celkem 1 261 465 duší. Biskup nezanedbával do vysokého věku ani vizitace, každoročně navštěvoval 3–4 vikariáty, které jednotlivě trvaly až dva měsíce. V součtu se mu během svého působení v úřadu biskupa podařilo provést

¹⁸³ Jiří PAVLÍK – Radek POKORNÝ, *Zrod občanské společnosti (1848–1918)*, in: Hradec Králové, s. 391.

¹⁸⁴ J. CROŮ, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, s. 199–203.

¹⁸⁵ J. FRANCEK – J. JAKL, *Biskupové královéhradečtí*, s. 15.

kompletní vizitaci diecéze celkem třikrát. Součástí vizitování bylo často i bířmování.¹⁸⁶ Že návštěvy nejrůznějších míst diecéze Hanl skutečně nezanedbával a díky svým biskupským skutkům byl často adorován, příkladně svědčí óda *Frohgeföhle bei der Anwesenheit Seiner Excellenz des Hochwürdigsten Hochgeborenen Herrn Herrn Carl Boromäus Hanl Bischof zu Königgrätz*, kterou byl biskup počastován po jeho návštěvě Teplic nad Metují v červnu 1853.¹⁸⁷

Obr. 3 Óda na biskupa Hanla od Rudolfa Schmidta¹⁸⁸

Když v roce 1855 biskup Hanl slavil své padesátileté kněžské jubileum, byl od papeže Pia IX. povýšen do šlechtického stavu.¹⁸⁹ Průběh oslav Hanlova kněžského jubilea zachytily např. *Wiener Kirchenzeitung*: „Schön durch eine seltene Gunst der Witterung, schöner noch durch die erhebende Feier des Priesterjubiläums unseres hochwürdigsten Oberhirten Karl Hanl, welcher fünfzig Jahre Hindech das

¹⁸⁶ J. CROŮ, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, s. 203.

¹⁸⁷ SOKA HK, BA HK, *Óda na královéhradeckého biskupa Karla Hanla sepsaná Rudolfem Schmidtem, kaplanem ve Starých Bucích, u příležitosti biskupovy návštěvy Teplic nad Metují dne 8. června 1853*, inv. č. 1381.

¹⁸⁸ *Tamtěž*.

¹⁸⁹ Anton August RAAFF, *Comotovia. Allgemeines illustriertes Jahr- und Familien-Buch*, Komotau 1877, s. 26.

*große Versöhnungsopfer des neuen Bundes dem Vater im Himmel dargebracht, und heute als Kirchenfürst in seiner Kathedrale den heißesten Dank emporsendet für alle Gnadenfülle und Gotteshuld, die ihm durch ein halbes Jahrhundert im Hause des Herrn zu Theil geworden.*¹⁹⁰ V roce 1862 vzplála mezi Hanlem a rakouskou vládou rozmíska, neboť Hanl spolu s arcibiskupem Schwarzenberkem a českobudějovickým biskupem Jirsíkem odřekli účast církve v rámci oslav únorové ústavy. Ač Hanl nakonec z rozepře ustoupil, i tak byl od místodržících napomenut.¹⁹¹

Biskup Hanl vykonával svůj úřad velmi aktivně až do pozdního věku, avšak v 60. letech už bylo znát, že stáří mu znemožňovalo zajišťování běžných denních povinností, které v minulosti aktivně zvládal bez problému. Postupem času některé jeho úkoly začala přejímat kapitula v čele s generálním vikářem Janem Nepomukem Raisem. Roku 1871, tedy tři roky před svou smrtí, již sepsal svou závěť.¹⁹²

Přesto, že Hanla od mládí sužovala nemoc průdušek, během života i dna, ve stáří pak sluchové a zrakové potíže, dožil se úctyhodných 92 let. Dá se bez pochyby říci, že episkopát v podání biskupa Hanla byl v mnoha ohledech výjimečný; faktem je, že trval dlouhých 42 let. Ať byla doba jakákoliv, vždy si zachoval loajalitu k papeži i císaři, který ho k 90. narozeninám počastoval povýšením do stavu svobodných pánů; součástí byl i nový predikát *von Kirchtreu*.¹⁹³ Biskup Hanl zemřel ve svém sídle v Chrasti 7. října 1874, pochován je v kryptě katedrály Sv. Ducha.¹⁹⁴ Svou smrtí Hanl definitivně uzavřel dvoustletou éru biskupů představujících jak duchovní, zároveň i světskou vrchnost. Jeho nástupcem Josefem Janem Evangelistou Haisem započala nová epocha v dějinách hradecké diecéze.¹⁹⁵ Za působení Hanlových nástupců začaly postupně sublimovat národní, sociální a politické zájmy jednotlivých vrstev společnosti, na něž přirozeně církev musela reagovat.¹⁹⁶

V Hanlově rodném kraji, vzdáleném od Hradce Králové, byl vnímám s velkou úctou. Příkladně zmiňme několik slov, jež se k biskupu Hanlovi objevilo v dobovém periodiku Comotovia: „*In ihm verehrt seine ganze Diözese einen milden, wahrhaft christlich gesinnten Obern, einen würdigen Priester, der, erfüllt von edler*

¹⁹⁰ *Wiener Kirchenzeitung*, No 76, Wien 1855, s. 611–612.

¹⁹¹ V. Hrubý, *Královéhradecká diecéze*, Hradec Králové 1994, s. 59–62.

¹⁹² SOKA HK, BA HK, *Poslední vůle královéhradeckého biskupa K. Hanla*, inv. č. 1367.

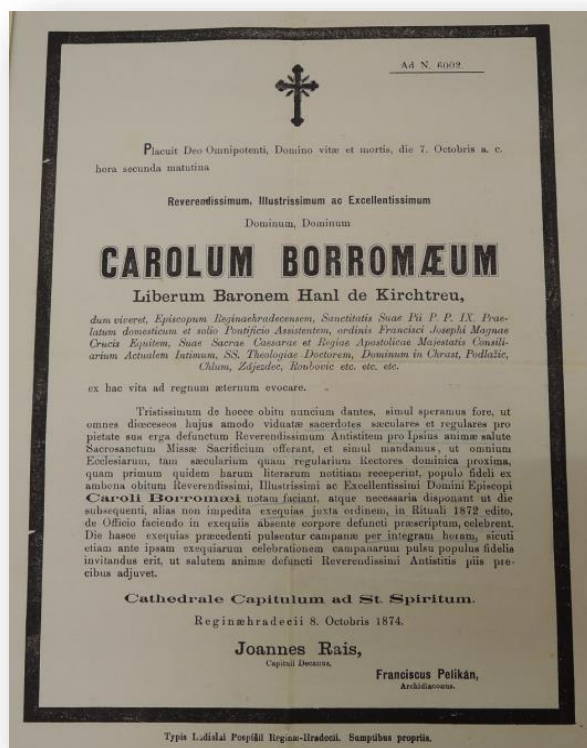
¹⁹³ SOKA Chomutov, fond Sběrka kronik, *Liber memorabilium parochiae Korbicensis 1747–1936*, inv. č. F 25, vloženo mezi s. 194–195.

¹⁹⁴ SOKA HK, BA HK, *Úmrtí královéhradeckého biskupa Karla Bor. Hanla (7. října 1874) a projednávání jeho pozůstalosti*, inv. č. 1368.

¹⁹⁵ J. CROŤ, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, s. 203–205.

¹⁹⁶ V. HRUBÝ, *Královéhradecká diecéze*, s. 62.

*Menschenliebe, für das geistliche und leibliche Wohl seiner Gläubigen stets nach Kräften zu sorgen bestrebt war. Er hatte für die Bedürfnisse Einzelner, wie ganzer Gemeinden stets ein offenes Herz und eine offene Hand, und besonder seine Heimathsgemeinde Großköbitz verdikt ihm manche Unterstützung.*¹⁹⁷ Biskup Hanl v sobě nesl velkou úctu k historii, kterou lze intenzivně pocítit v jeho Memorabilien-Buch. Velký důraz na zaznamenávání dějin se neprojevil až po jeho uvedení na biskupský stolec, nýbrž od počátku duchovní dráhy. Sám v předmluvě k Memorabilien-Buch uvádí, že tam, kde právě působil, se poptával po pamětní knize. V případech, kdy zjistil, že pamětní kniha chybí, podnikl kroky k jejímu sepsání. Prostudujeme-li si v následujících kapitolách zevrubně všechny svazky Memorabilien-Buch, dostane se nám, jak již bylo předesláno, daleko bližšího poznání Hanlovy osobnosti.

Obř. 4 Úmrtní list Karla Boromejského Hanla¹⁹⁸

¹⁹⁷ A. A. RAAFF, *Comotovia. Allgemeines illustrirtes Jahr- und Familien-Buch*, Komotau 1877, s. 26.

¹⁹⁸ SOKA HK, BA HK, *Úmrtí královéhradeckého biskupa Karla Bor. Hanla (7. října 1874) a projednávání jeho pozůstalosti*, inv. č. 1368.

3 Kodikologický rozbor Memorabilien-Buch

Následující kapitola předkládá kodikologický rozbor Memorabilien-Buch, jehož principy pramení zejména z děl Ivana Hlaváčka,¹⁹⁹ dále z publikace Michala Dragouna²⁰⁰ a ze *Zásad popisu rukopisů*.²⁰¹

Memorabilien-Buch je propojeným celkem sestávajícím ze tří svazků (knih) lišících se od sebe zejména svými obsahy, zatímco fyzickým vzhledem se příliš neodlišují. Proto si i v rámci kodikologické analýzy dílo žádá zcela individuální přístup. Zprvu bude zaměřena pozornost na fyzický popis Memorabilien-Buch. V této podkapitole bude rozebrán sice každý svazek zvlášť, ale vzhledem k jejich vzpomínané vzhledové podobnosti budou jejich shodné fyzické aspekty zmíněny pouze u svazku prvního, aby se informace několikrát neopakovaly. Ve druhé podkapitole se pak seznámíme se základním²⁰² obsahovým (textovým) popisem díla, a protože právě náplní se od sebe jednotlivé svazky navzájem diferencují, bude každému věnována podkapitola zvlášť. V další podkapitole budou rozebrány osudy Memorabilien-Buch, kde bude dílo hodnoceno souhrnně.

3.1 Fyzický popis Memorabilien-Buch

Ve fyzickém popisu Memorabilien Buch se budeme orientovat na několik podstatných aspektů potřebných k úplnosti kodikologického rozboru, a sice na původní signaturu, dataci rukopisu, místo vzniku, materiál rukopisu, počet stran, rozměry, vazbu, formu, filigrány, skladbu, psací plochu, paginaci, stav, písmo a písařské ruce, výzdobu. I z důvodu přehlednosti informací bude každý svazek rozebrán zvlášť v jednotlivých podkapitolách.

3.1.1 Fyzický popis prvního svazku Memorabilien-Buch

První svazek Memorabilien-Buch není opatřen žádnou starou signaturou. Aktuální signatura RKP003 je umístěna na štítku nalepeném na horní části hřbetu archivního kartonu. Pod štítkem se nachází ještě jeden, který vypovídá o místě

¹⁹⁹ Ivan HLAVÁČEK, *Úvod do latinské kodikologie*, Praha 1994.

²⁰⁰ Michal DRAGOUN, *Středověké rukopisy v českých zemích. Handbušek kodikologa*, Praha 2018.

²⁰¹ Jiří PRAŽÁK – František HOFFMANN – Jiří KEJŘ – Irena ZACHOVÁ, *Zásady popisu rukopisů*, Sborník Národního muzea, literární historie 27, 1983, s. 49–95. Dostupné online: https://www.mua.cas.cz/sites/default/publicFiles/SOUBORY/2015/09/22/11-22-33/rkp_zasady.pdf [cit. 25. 3. 2022]

²⁰² Bude se skutečně jednat pouze o základní obsahový rozbor, neboť zevrubný popis každého ze svazků nabízí další část disertační práce.

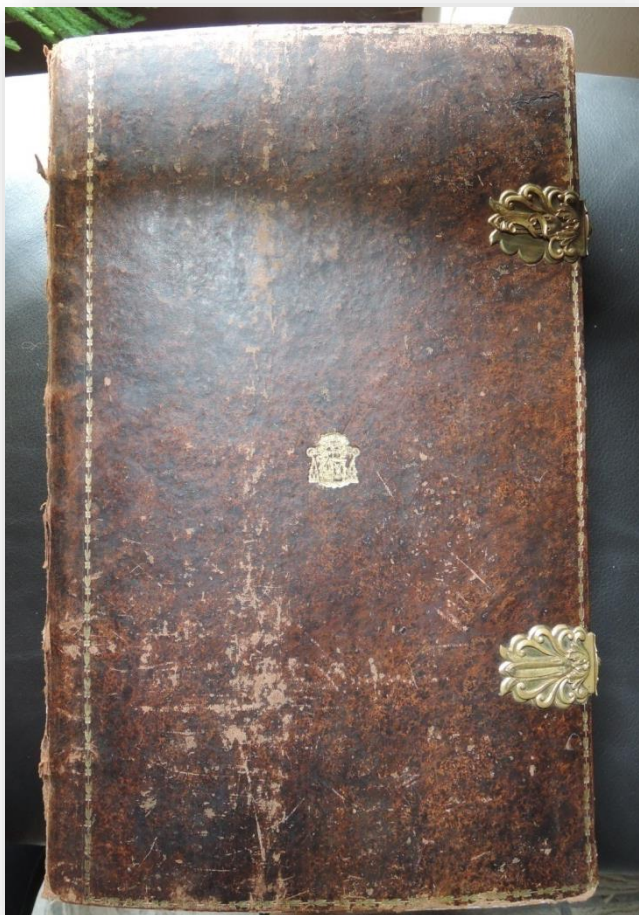
uložení knihy v Biskupské knihovně Biskupství královéhradeckého a skýtá i příslušný čárový kód.

Knižní výzdoba prvního svazku Pamětnice je minimální – místy se objevují perokresby. Do výzdoby nejsou započítány vlepené přílohy, které reálně nejsou pevnou součástí knihy. Kniha je opatřena původní usňovou vazbou v podobě dřevěných desek potažených hovězinou. Po obvodu desek se rozkládá zlacený rám s ornamentálními motivy. Na přední i zadní knižní desce se nachází slepotiskové zlacené supralibros²⁰³ v podobě znaku biskupa Hanla o velikosti 2,5 cm na výšku i na šířku.²⁰⁴ Knihu doplňují ještě dvě funkční zlacené mosazné spony, jejichž kování zdobí prvek s rostlinnými motivy. Hřbet knihy, dekorovaný zlaceným znakem biskupa Hanla spolu s ozdobnými linkami a rostlinnými motivy, je vybaven dvěma zlacenými nápisovými štítky. První štítek nese nápis *Koeniggraetzer Bisthums Memorabilien Buch*, druhý štítek pak *1 Theil*. Ořízka knihy je stříkána červeně. Knihvazačskou dílnu se zatím nepodařilo identifikovat. Nepochybně však všechny tři svazky Pamětnice pochází z jedné dílny. Ani přední, ani zadní vlepené přidešty svazku hrachově zelené barvy není popsáno. Na listech předsádek rovněž žádné poznámky nenalezneme.²⁰⁵

²⁰³ [https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Supralibros_\(rukopisn%C3%A1_kniha\)](https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Supralibros_(rukopisn%C3%A1_kniha)) [cit. 25. 3. 2022]

²⁰⁴ Oficiální blason znaku biskupa Hanla zní: *Polcený štít, pravá polovina dělená. V horním modrém poli vzlétá (vlevo hledící) stříbrná holubice ve zlaté záři, v dolním červeném poli vpravo obrácená zlatá hlavice berly. Levá polovina štítu stříbrná, v ní na kosmo ležícím kříži a šikmo přeložené kotvě, obojím přirozených barev, leží červené planoucí srdce. Za štítem položen latinský kříž, vpravo vyniká mitra a vlevo berla obrácená ven. Vše převýšeno biskupským kloboukem.* M. SKLENÁŘ – T. URBAN, *Církevní heraldika královéhradecké diecéze*, s. 49.

²⁰⁵ Popis vazby kromě jednoho nápisového štítku se u všech svazků shoduje, proto bude vynechán u zbylých dvou svazků.

Obr. 5 Přední desky prvního svazku MB

Obr. 6 Hřbet prvního svazku MB

Obr. 7 Zadní desky prvního svazku MB

Obr. 8 Ořízka prvního svazku MB

Obr. 9 Detail přední kovové spony prvního svazku MB

Obr. 10 Detail spony ze strany ořízky prvního svazku MB

Titulní list prvního svazku jej datuje rokem 1847. Genezi svazku přirozeně nelze datovat do jednoho určitého roku, práce na něm byly započaty již po roce 1831, kdy biskup Hanl usedl na královéhradecký biskupský stolec. Třebaže na titulním listě a v předmluvě stojí rok 1847, zasahováno do něj bylo i posléze (ač velice drobně), minimálně do roku 1875, což dokládá poznámka biskupa Haise,²⁰⁶ který biskupství převzal po Hanlově úmrtí. Místem vzniku rukopisu byla s nejvyšší pravděpodobností Chrast, centrum královéhradeckého biskupského panství, kde se nacházel zámek, rezidence královéhradeckých biskupů. Ačkoliv již mezitím byla dokončena výstavba biskupské rezidence v Hradci Králové, chrastický zámek zůstával až do poloviny 20. století velice oblíbeným sídlem královéhradeckých biskupů. Toto tvrzení podkládá i předmluva k Memorabilien-Buch, jejíž znění podepisuje biskup Hanl v Chrasti. Z okrajů i místy nepopsaných stran je patrné, že nejdříve byla kniha svázána, až poté do ní bylo zapisováno. Toto konstatování platí u všech tří knih Memorabilien-Buch.

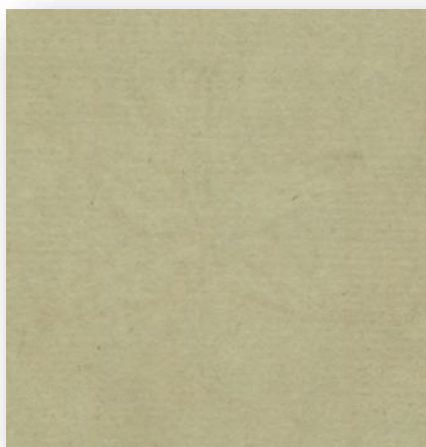
Knih měří na výšku 40 a na šířku 26 centimetrů. Síla svazku pak činí 7 centimetrů. První svazek Memorabilien-Buch obsahuje původní paginaci a čítá celkem 450 číslovaných a 51 nečíslovaných stran. V knize se též nachází 71 nepopsaných stran.²⁰⁷ Čísla jednotlivých stran nalezneme v případě levých stran v levém horním rohu a v případě pravých stran v pravém horním rohu. Stránkování bylo provedeno pomocí arabských číslic černým inkoustem (stejným, jakým byl psán i text knihy). Originální paginace je jedinou paginací v knize, žádné další, pozdější číslování stran v rukopisu nenajdeme. Kniha byla paginována i z toho důvodu, že ji

²⁰⁶ Více viz níže o písarských rukou prvního svazku.

²⁰⁷ Jedná se o strany 28, 29, 50, 59, 60, 61, 70, 75, 80, 85, 86, 92, 93, 97, 98, 99, 103, 107, 110, 112, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 137, 138, 139, 144, 151, 152, 157, 158, 166, 167, 174, 175, 176, 177, 221, 228, 232, 237, 242, 250, 254, 258, 259, 267, 268, 271, 273, 284, 294, 317, 346, 347, 349, 352, 354, 356, 360, 366, 378, 390, 391, 425, 436, 441 a 450.

uzavírá jmenný a věcný rejstřík, v němž je odkazováno vždy na jednotlivé strany. Paginace tedy slouží i k orientaci v rukopisu a k citování z něj.²⁰⁸

Jedná se o manuskript, hovoříme tedy o kodexové formě. Materiálem knihy je přirozeně i vzhledem k době vzniku rukopisu papír. Na některých stranách knihy lze spatřit filigrán v podobě šestihroté hvězdy o rozměrech 5 cm na výšku, 4 cm na šířku, přičemž délka jedné strany paprsku činí přibližně 1,7 cm. Z jaké papírní vodoznak pochází, se zatím nepodařilo zjistit – tento otazník zůstává podnětem k dalšímu bádání.

Obr. 11 Filigrán v podobě šestihroté hvězdy

Rukopis se skládá ze složek o sedmi dvojlistech, dohromady má složka 14 stran. V rámci výzkumu nedošlo ke shledání chybějícího listu či dvojlistu, to dokládá nejen návaznost jednotlivých textů, ale i původní paginace.

Psací plocha, tzv. zrcadlo, je u všech svazků Memorabilien-Buch téměř totožná. Text je upořádan do jednoho sloupce. Velikost zrcadla, respektive velikost prázdných okrajů, se rovněž shoduje u všech tří svazků. Okraje měří zhruba 4 cm (horní, dolní a vnitřní okraj), 2 cm pak vnější okraj. Tento prostor byl v rámci knihy využíván pro různé glosy. Do popisu psací plochy náleží též příprava psací plochy. Zrcadlo je od okraje odděleno slabým, ač viditelným ohraničením, provedeným tužkou. Zaměříme-li se pak na jednotlivé řádky, spatříme velice jemně narýsované

²⁰⁸ Údaje k paginaci kromě počtu stran jsou pro všechny svazky totožné, proto už nebudou u dalších svazků opakovány.

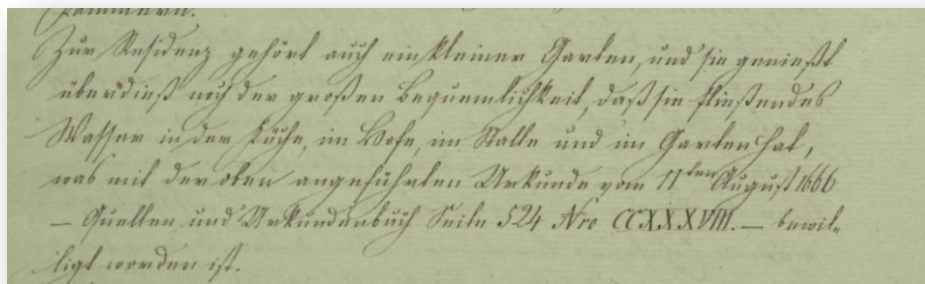
linkování. Počet řádků ve sloupci vykazuje kolísavost, lze však přibližně hovořit o 30–40 řádcích na jeden sloupec (v některých případech i méně či více).²⁰⁹

Knih se úměrně ke svému stáří nachází ve velice dobrém, zachovalém stavu, nevykazuje výrazná poškození, která by způsobovala možné obtíže spojené s badatelským využitím, nebo která by odkazovala na případné pohnuté osudy rukopisu. Malou újmu utrpěla horní kovová spona na přední desce prvního svazku Pamětnice, její spodní zlacená část je ohnutá.

Obr. 12 Detail poškození horní kovové spony na předních deskách prvního svazku MB

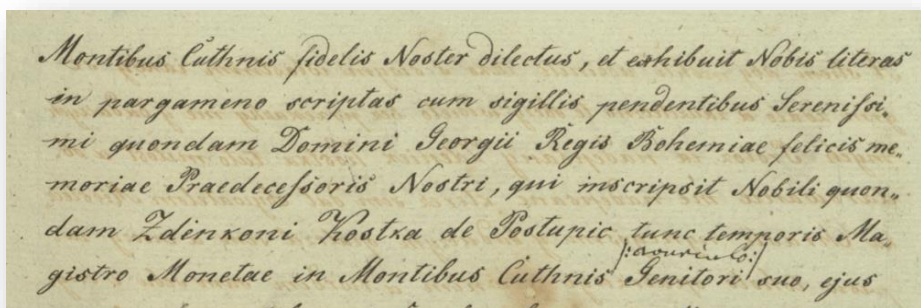
Knih je psána německým, místy latinským a zřídka českým jazykem. Hlavním písmem užitým v Memorabilien-Buch je německá novogotická kurzíva (kurent). Jazykově latinské pasáže jsou zachyceny humanistickým písmem.

Obr. 13 Ukázka kurentu užitého v MB²¹⁰

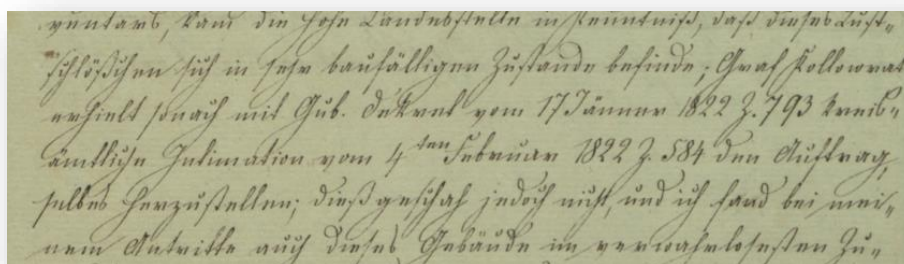
²⁰⁹ Údaji o psací ploše se od sebe svazky opět neliší, proto nebudou u dalších dvou svazků zmiňovány.

²¹⁰ BK BK, MB, I. Theil, s. 38.

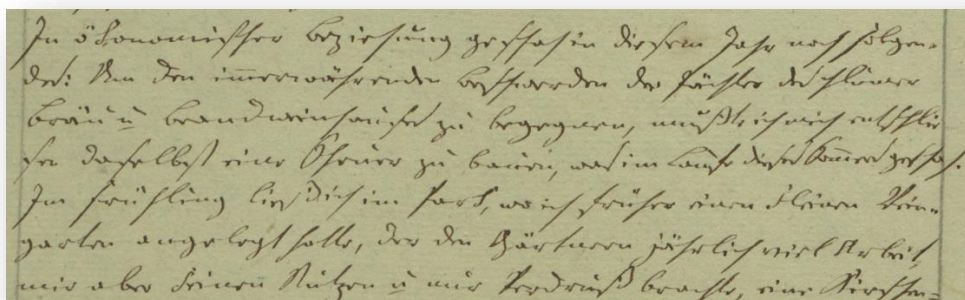

Obr. 14 Ukázka humanistického písma užitého v MB²¹¹

Tiskové písmo se objevuje pouze u titulních stran jednotlivých svazků. Knihu dle výsledků výzkumu psaly celkem tři písarské ruce. Rukopis písaře A v knize vidáme nejčastěji. Ačkoliv to musel být někdo z Hanlovy bezprostřední blízkosti, nepodařilo se zatím jeho identitu blíže určit. Písařem B byl biskup Hanl, který prováděl zejména pozdější přípisy do knihy. Písaře C, který do knihy zasáhl pouze jednou, se rovněž podařilo identifikovat. Jedná se o biskupa Haise, Hanlova následníka na biskupském stolci.

Obr. 15 Písař A²¹²

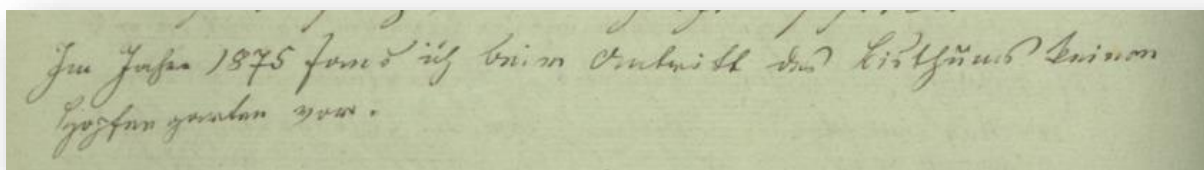

Obr. 16 Písař B, biskup Hanl²¹³

²¹¹ BK BK, MB, QUB, s. 7.

²¹² BK BK, MB, I. Theil, s. 63.

²¹³ BK BK, MB, II. Theil, s. 506.

Obr. 17 Písař C, biskup Hais²¹⁴

3.1.2 Fyzický popis druhého svazku Memorabilien-Buch

Druhý svazek Memorabilien-Buch obsahuje na předním přidešti starou signaturu v podobě číslic 7627 provedenou tužkou a zakroužkovanou pomocí oválu. Aktuální signatura RKP004 se nachází na štítku nalepeném na horní části hřbetu archivního kartonu. Titulní list dokládá rok vzniku knihy 1847. Zásahy do svazku byly prováděny i po vzniku čistopisu, který byl zahájen ve zmíněném roce 1847, což je podloženo vloženým dopisem Wenzela Horáka z roku 1897, kde sděluje biskupu Haisovi, že se chopí dopracování velké části Hanlova životopisu. Místem vzniku rukopisu byla s nejvyšší pravděpodobností Chrast, kde královéhradečtí biskupové do poloviny 20. století pobývali nejčastěji či střídavě s královéhradeckou biskupskou rezidencí.

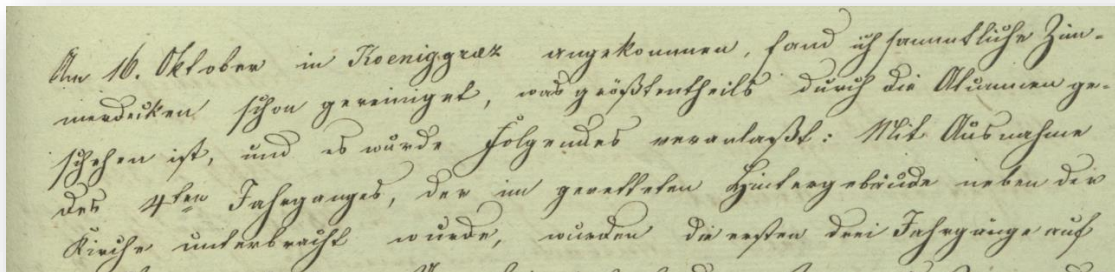
Vazba druhého svazku se od prvního odlišuje pouze jedním nápisovým štítkem na hřbetu. Horní nápisový štítek nese stejný nápis *Koeniggraetzer Bisthums Memorabilien Buch* jako u prvního svazku. Dolní štítek na hřbetu pak slouží k rozeznání titulů – 2 *Theil*.

Druhý svazek dosahuje stejných rozměrů jako ten první – totiž na výšku 40 a na šířku 26 centimetrů, síla svazku pak činí 7 centimetrů. Kniha je opatřena původní paginací. Čítá celkem 599 číslovaných a 17 nečíslovaných stran. V knize se též nachází 20 nepopsaných stran.²¹⁵ jako strany Strany 578–590 a strany 600–635 jsou opatřeny novodobým paginováním pomocí obyčejné tužky. Nově je tímto novodobým paginováním opatřen i rejstřík (s. 613–635), který je u prvního svazku nečíslovaný. Rukopis se skládá ze složek o sedmi dvojlistech. V knize nebyl shledán žádný chybějící list či dvojlist.

²¹⁴ BK BK, *MB, I. Theil*, s. 293.

²¹⁵ Jedná se o strany 64, 65, 66, 67, 72, 578–590, 600, 601.

Knihu psaly celkem tři písařské ruce – písař A (hlavní písař), písař B (biskup Hanl), písař D (Wenzel Horák). Rukopis písaře C (biskupa Hais) se v knize neobjevuje.

Obr. 18 Písař D, Wenzel Horák²¹⁶

3.1.3 Fyzický popis třetího svazku Memorabilien-Buch

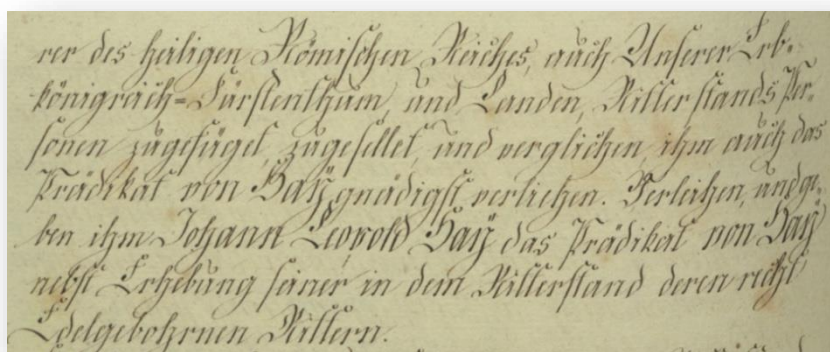
U třetího svazku se na přední předsádce nachází stará signatura s označením XI. 3A00003. Jedná se o novodobou signaturu, která byla učiněna pracovníky knihovny po r. 2000. Aktuální signatura RKP005 se nalézá na štítku nalepeném na horní části hřbetu archivního kartonu. Pod štítkem se vyskytuje ještě jeden, který udává provenienci knihy: Biskupská knihovna HK s čárovým kódem. Na titulním listu se neobjevuje datace. Rozměry knihy činí na výšku 40, na šířku 26 centimetrů, síla svazku pak měří 8 centimetrů. Stejně jako předchozí dva svazky i třetí je opatřen původní paginací, tentokrát s rozsahem 894 číslovaných a 60 nečíslovaných stran. Rukopis se skládá ze složek o 7 dvojlistech. Nedošlo ke shledání chybějícího listu či dvojlistu.

Vazba třetího svazku se liší od prvních dvou knih nápisovým štítkem a sponami. Disponuje pouze jedním na hřbetu umístěným nápisovým štítkem s názvem *Quellen und Urkundenbuch*. Spony mají jiný tvar než ty, kterými jsou opatřeny první dva svazky, ačkoliv opakuji podobný princip rostlinných motivů.

Knihu psaly celkem dvě písařské ruce, a sice ruka písaře A (hlavního písaře) a písaře B (biskupa Hanla), jehož rukopis se objevuje zejména v korekturách a přípiscích k registům.

²¹⁶ BK BK, MB, II. Theil, s. 591.

Ojediněle se v knize vedle kurentu a humanistického písma objevuje fraktura neboli kreslené německé novogotické písmo. Ve třetím svazku se s ní shledáváme například u dvou opisů erbovních listin vydaných Marií Terezií, jež zobrazují znaky biskupů Haye a Kaisera z Kaisern. Písař je vyhotovil frakturou se záměrem napodobit originál erbovních listin.

Obr. 19 Ukázka fraktury užitě v MB²¹⁷

3.2 Základní obsahový (textový) popis Memorabilien-Buch

Níže je naznačena základní struktura každého ze svazků. Podrobnou obsahovou analýzu jednotlivých svazků přibližuje další část disertační práce.²¹⁸ Nutno na tomto místě též avizovat, že první dva svazky Memorabilien-Buch obsahují velké množství vlepených obrazových příloh, jež nejsou součástí vazby knih a jejichž soupis se v žádném ze svazků neobjevuje. Proto je potřeba upozornit, že některé z příloh se mohly v průběhu doby ztratit či být jakýmkoliv způsobem vyjmuty. Žádné místo v knize však stopy po odstranění vlepených obrazových doprovodů nevykazuje.

3.2.1 Základní obsahový popis prvního svazku Memorabilien-Buch

Titulní list prvního svazku Hanlovy Pamětnice nese název *“Memorabilien-Buch der königgrätzer Bisthums-Herrschaft Chrast und des königgrätzer Bisthums”*. Pod hlavním nadpisem se nachází jméno autora celého konceptu Pamětnice, biskupa Hanla: *“verfasst von mir Karl Hanl, siebzehnten königgrätzer Bischof”*. V dolní části

²¹⁷ BK BK, MB, QUB, s. 598.

²¹⁸ Viz následující kapitola *Memorablein-Buch jako pramen pro poznání dejin královéhradeckého biskupství*.

stránky je ještě poznámka prozrazující, čeho se svazek týká: *“I. Theil die Bisthums-Herrschaft Chrast betreffend”* s rokem 1847.

První svazek Memorabilien-Buch seznamuje s královéhradeckým biskupským panstvím Chrast. Pojednání zahájené topografií patrimonium je rozděleno do dvou stěžejních kapitol. První z nich se zaměřuje na majetek patrimonium, jeho užití a práva s ním spojená. Druhá kapitola se pak soustřeďuje na vrchnostenská břemena a dávky.

Text knihy doplňují vlepěné obrazové přílohy rozličného charakteru. Úvodní představení topografie panství dokresluje přiložená mapa berního okresu Chrast a přehledová mapa obcí patřících k panství Chrast. V rámci první kapitoly o majetku se průběžně vyskytují obrazové dodatky: pohled na průčelí biskupské rezidence v Hradci Králové (nedatováno, nepodepsáno), plán k odtoku vody z biskupské kuchyně do domu U Špuláků od Františka Dobrkovského z 15. června 1848, stavební plán silnické hájovny od Franze Zebische (nedatováno), *Nástin k zřízení bytu pro poklasného a světnice pro 7 vojanských mužů z posud stávajícího chleva napotom k postavení nové kulny v Podlažském Dvoře* z 24. října 1861 (nepodepsáno), stavební plán chrašické cihelny od Františka Dobrkovského (nedatováno), stavební plán obyvací budovy pro chrašického cihláře od Josefa Dvořáka z 16. listopadu 1849, stavební plán přestavby koňských a kravských stájí na žilovickém dvoře od Franze Heberleho z 19. března 1857, stavební plán budovy žilovického ovčína od Josefa Dvořáka (nedatováno), stavební plán výstavby nové vinopalny v Chlumu od Josefa Dvořáka ze 17. ledna 1840, náčrt novostavby podlažického mostu z 23. října 1861 (nepodepsáno), plán pozemků náležejících ke dvoru Žilovice od Franze Zebische z května 1823, situační plán pozemků patřících ke dvorům Podlažice a Chrašice od Franze Zebische z června 1823, půdorys a rozsah polí náležejících k chrašickému dvoru (nedatováno, nepodepsáno), mapa vrchnostenských pozemků v dočasném pronájmu od Franze Zebische z července roku 1823, plán chlumského revíru od Johana Machatého z roku 1809, plán podlažického revíru od Johana Machatého z roku 1809, plán vortovského revíru od Johana Machatého z roku 1809 či půdorys zahrady bořické bažantnice od Štěpána Skopce ze září 1832. V kapitole o vrchnostenských břemenech a dávkách chrastického patrimonium nenalezneme žádné přílohy obrazového typu. Svazek doprovází navíc ještě hojné množství prepisů epigrafických nápisů často včetně chronogramu, jako např. prepis gotického nápisu na zvonu chrastického děkanského kostela sv. Trojice, nápisy na zvonech kostela sv.

Petra a Pavla v Chlumu, nápis na soše sv. Jana Nepomuckého nedaleko Podlažic atd. Dále se zde nachází přehledové tabulky, grafické doprovody v textu, např. nákres vodovodního potrubí biskupské rezidence.

3.2.2 Základní obsahový popis druhého svazku Memorabilien-Buch

Titulní list druhého svazku Memorabilien-Buch nese název “*Memorabilien-Buch der königgrätzer Bisthums-Herrschaft Chrast und des königgrätzer Bisthums*”. Pod hlavním nadpisem je k nalezení jméno autora celého konceptu Pamětnice, biskupa Hanla: “*verfasst von mir Karl Hanl, siebzehnten königgrätzer Bischof*”. V dolní části stránky je ještě informace o hlavní náplni svazku: “*II. Theil, das königgrätzer Bisthum betreffend*”, již jsou dějiny biskupství. Poslední údaj na titulní straně náleží dataci – rok 1847.

Jádro druhého svazku se zaobírá dějinami biskupství, čemuž odpovídá i obsah jeho hlavních kapitol pojednávajících o založení litomyšlského biskupství jako historickém předchůdci královéhradeckého biskupství, o pořadí litomyšlských biskupů, o zřízení královéhradeckého biskupství, o katedrále Sv. Ducha; o kapli sv. Klimenta; o pořadí královéhradeckých biskupů a soupisu zdejších kanovníků.

Do knihy je vloženo několik obrazových příloh, které text doplňují. Kapitulu o zřízení královéhradeckého biskupství doprovází následující obrazové přílohy: pohled na chrám v Sedlci; půdorys chrámu v Sedlci; veduta Hradce Králové *Die Kreisstadt und Gränzfestung Königgrätz* od Johanna Venuty a Georga Döblera. Kapitulu o katedrále Sv. Ducha dokresluje veduta Hradce Králové *Partie in Königgrätz 1857* od Vincence Morstadta. Umístění volně vložených příloh se mohlo v průběhu času měnit, když se s knihou manipulovalo, proto je třeba brát jejich zařazení spíše orientačně. V kapitole o královéhradeckých biskupech nalezneme celkem 18 litografií s podobiznami královéhradeckých biskupů – Matyášem Ferdinandem Sobkem z Bilenberka počínaje a Josefem Janem Evangelistou Haisem konče. Portréty jsou doplněny informacemi o litografovi a tiskaři. V 10 případech biskupské portréty litografoval Friedrich Dewehrt, v pěti Faustin Herr; litografové Adolf Tilch, Franz Eýbl a Aldof Dauthage zhotovili každý po jednom portrétu. Celkem 15 portrétů pochází z tiskařské dílny Johanna Höfelicha a dvě litografie od tiskaře Johanna Rauha (pouze u portrétu biskupa Haise není informace o tiskaři, naopak se u něj poprvé a naposledy objevuje rok vyhotovení). U litografie biskupa

Hanla se nalézají i poznámky o autorovi předlohy, kterým byl Anton Einsle. Komentáře pod podobiznami biskupa Trattmansdorffa a Hanla jsou opatřeny i jejich znaky. Jeden litografický portrét, jenž je do knihy zahrnut též, náleží devátému litoměřickému biskupovi Josefu Františku Hurdálkovi, ten vyhotovil Friedrich Dewehrt a vtištěn byl u společnosti Leykum et Co. Zmíněné biskupské portréty jsou grafickými kopiemi obrazů nacházejících se v biskupské obrazárně.²¹⁹ Biskup Hanl má v knize ještě jeden portrét, evidentně je na něm zachycen již v pokročilém věku. S nejvyšší pravděpodobností se jedná o daguerrotypii, nejstarší fotografickou techniku. Dr. Croÿ uvádí, že se takto Hanl nechal poprvé vyfotografovat v roce 1857, kdy mu bylo 75 let. Snímek, uvedený níže, patrně vznikl v ateliéru Adolfa Russe, prvního hradeckého fotografa a malíře.²²⁰

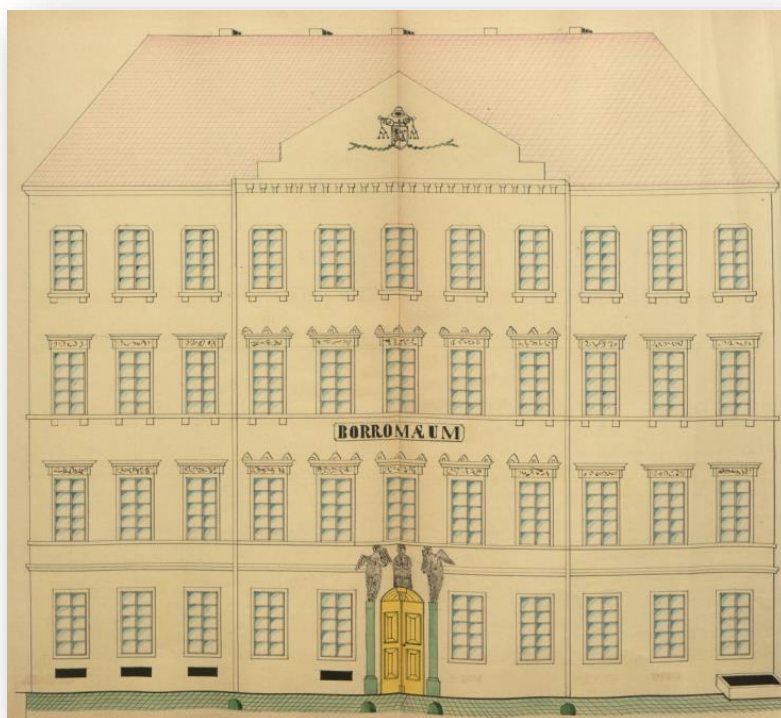
Obr. 20 Daguerrotypický portrét biskupa Hanla²²¹

²¹⁹ Fotografie originálů podobizen biskupů zpřístupňuje publikace od J. CROÿ, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*. Některé jsou ke zhlédnutí též v knize V. Hrubého (V. HRUBÝ, *Chrám Sv. Ducha*.)

²²⁰ J. CROÿ, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, s. 401.

²²¹ BK BK, *MB, II. Theil*, vloženo mezi s. 529–530.

V pasáži pojednávající o královéhradeckých biskupech se však nenalézají pouze portréty biskupů, nýbrž i další obrazové přílohy, jako grafika hořícího kláštera servitů a poutního kostela v Králíkách od Franze Wagnera; vyobrazení insignie Sv. Ducha; pohled na dům Hanlových rodičů; nebo jak je následně vyobrazeno i nákres průčelí hradeckého Borromaea.

Obr. 21 Nákres průčelí Borromaea v Hradci Králové²²²

Text druhého svazku disponuje i jiným doplňujícím aparátem. Pro hlubší porozumění textu jsou zařazeny různé tabulky, které jsou součástí zápisů. Vzhledem ke zkušenostem s prvním svazkem patrně neudiví četná přítomnost přepsaných nápisů, jež se vždy vztahují k popisované epigrafické památce (např. nápis na křtitelnici chrámu Sv. Ducha; nápis na varhanách v katedrále Sv. Ducha; nápis na kovové desce základního kamene králického kláštera; nápis na královéhradeckém morovém sloup). Přepisy v sobě ve velké většině případů skýtají i chronogram prozrazující rok založení dané epigrafické památky.

Z důvodu badatelského využití je dobré mít přehled i o porůznu vložených listech s rozličnými poznámkami. První je dvoulist nazvaný *Aus dem prager*

²²² BK BK, *MB, II. Theil*, vloženo mezi s. 541–542.

Domdechats-Archiv interpretující patrně později nalezené informace v archivu pražského děkanství o několikero biskupech, dále dvě strany tištěného kalendáře s popsanými drobnými útržky, dopis farního děkana Wenzela Horáka biskupu Haisovi o rozšíření Hanlova životopisu ze dne 2. září 1897 v Hostinném, dopis městské rady Lanškrounu biskupu Haisovi ohledně různorodých správních záležitostí ze dne 6. července 1894 v Lanškrounu, českou novogotickou kurzívou psaný soupis dobytka a pernaté drůbeže na chrasteckém panství (*Poznamenání všeho dobytka, též drůbeže pernaté na panství chrasteckém*) z archivu sv. Markéty (*Aus dem Skt. Margarether Archiv*), tištěný výňatek z *Brünner Zeitung* z roku 1793, proslov (*Anrede*) k věřícím patrně napsaný Hanlem (avšak nepodepsáno), přípisy vztahující se k létům 1743, 1748, tištěný výňatek z *Wiener Kirchenzeitung* z roku 1855 (číslo 76), dopis Vinzenze Praskeho z 3. prosince 1853 v Hradci Králové biskupu Hanlovi, či seznam confirmovaných alumnů biskupského semináře ze dne 19. 7. 1865 (*Confirmandi alumni episkop. semin. 19/7 1865*).

3.2.3 Základní obsahový popis třetího svazku Memorabilien-Buch

Titulní strana třetího svazku nese název *Quellen und Urkunden-Sammlung zum königgrätzer Bisthums-Memorabilienbuch gehörig* a na rozdíl od prvního a druhého svazku Pamětnice už se na titulní straně nenachází žádné další informace. Vysvětlením může být fakt, že třetí svazek figuruje v rámci celého třísvazkového díla jako doplňující element a doprovodný svazek k prvním dvěma svazkům. Nacházejí se v něm totiž opisy pramenů, jež Hanl shromáždil a vyhodnotil jako důležité k uchování v pamětní knize pro královéhradecké biskupství. Jedná se o nejobjemnější svazek Memorabilien-Buch, obsahuje celkem 308 opisů pramenů k dějinám biskupství. Knihu začíná chronologický soupis opisů, které jsou číslovány římskými číslicemi. Ve většině případů se u opisu nachází regist následován vlastním textem opisu, nejčastěji psaným v plném znění. Opis většinou uzavírá údaj o uložení původního pramene. Aby byla data z třetího svazku Hanlovy pamětnice systematicky utříděna a mohla posloužit badatelským účelům, součástí disertační práce je i rozsáhlá tabulka,²²³ která zachycuje bližší informace o všech 308 opisech pramenů (společně s přílohami k jednotlivým opisům celkový počet

²²³ V tabulce jsou zohledněny a zpřístupněny následující informace: číslo opisu; jazyk regestu; jazyk opisu; rok vydání; regist (překlad do českého jazyka); regist v původním jazyce; místo vydání; místo původního uchování; u vybraných opisů i místo nynějšího uchování; různá specifika opisů.

záznamů činí 314). Shrňme si nejpodstatnější výsledky autorčina výzkumu třetího svazku. Nejprve se zaměříme na jazyk registů. Převládajícím jazykem registů je německý jazyk, neboť je jím psáno celkem 294 registů. Jazykově latinských registů nalezneme ve třetím svazku v součtu 16. Pouze u dvou registů je užit jazyk český. Podobně vypadají výsledky studia jazyku opisů. Nejvíce opisů, celkem 145, je psáno v německém jazyce. U 127 případů se u opisu setkáme s latinským jazykem a u 42 s češtinou.²²⁴ Zaměříme-li se na data vzešlá ze zkoumání roku vydání jednotlivých opisů, dojdeme k poněkud předvídatelným výsledkům. Nejvíce opisů pramenů pochází z let, kdy byl připravován a organizován formální vznik královéhradeckého biskupství – zejména v letech 1659–1665. V rozmezí uvedených let lze očekávat průměrně 10 opisů ke každému roku. Místo vydání představuje další pozoruhodný bod zájmu. Nejfrekventovanějšími místy vydání původních pramenů jsou především Praha (64 opisů), Chrast (51 opisů), Vídeň (46 opisů) a Hradec Králové (37 opisů). Byla-li k opisu připojena poznámka o zdroji, byla výzkumu podrobena i provenience. Ve většině případů se jedná o místo uchování pramene. U některých opisů je zmíněn přímý zdroj opisu (původní pramen). Došlo ke zjištění, že nejčastěji bylo čerpáno z konzistoriálního archivu v Hradci Králové (61 opisů); archivu kláštera sv. Markéty v Břevnově (41 opisů); biskupského archivu v Hradci Králové (30 opisů); vyšehradského archivu (27 opisů); pamětí kapituly (20 opisů); archivu města Chrasti (16); Liber documentorum III. – pramen hradecké provenience (13); broumovského benediktinského klášterního archivu (9). Ostatní zdroje jsou spíše jednotlivinami. Zhruba u osminy nejpodstatnějších pramenů došlo k dohledání místa nynějšího uchování. Nalezené prameny jsou současně uloženy ve Státním okresním archivu Hradec Králové, ve fondech Biskupský archiv (22 pramenů), Archiv města Hradce Králové 1225–1945 (13), Biskupská konzistoř (1 pramen). Jeden exemplář se nachází ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli ve fondu Archiv města Litomyšl. Některé opisy jsou charakterizovány různými specifiky, jimž je rovněž potřeba věnovat hlubší pozornost. U dvou opisů nalezneme po jedné perokresbě pečeti; u dvou po třech perokresbách pečeti; u dvou po čtyřech perokresbách pečeti; v jednotlivinách pak nalezneme opis se dvěma perokresbami pečeti a opis s perokresbou krejcaru (opis obsahující čtyři perokresby pečeti

²²⁴ Zde je potřeba si uvědomit, že jazyk opisu respektuje jazyk originálu (původního pramene).

doprovází perokresba krejcaru a mapa Velkého černého rybníka a jeho okolí). Součástí dvou opisů erbovních listin je také vyobrazení znaku.

3.3 Osudy Memorabilien-Buch

V Memorabilien-Buch se vyskytuje pouze jeden vlastnický záznam, a ten je umístěn na titulní straně prvního svazku. Jedná se o okrouhlé razítko, jehož opis je nečitelný, jak je názorně vidět na níže uvedeném vyobrazení. Středový text razítka lze přečíst snáze: *Chraster*. Jednalo se patrně o některý z úřadů sídlících v Chrasti. Berme v potaz, že Chrast zůstala až do poloviny 20. století hospodářským zázemím královéhradeckého biskupství. V roce 1950 připadl zámek do státního majetku a sloužil jako sídlo Městskému národnímu výboru. Určitou část chrasteckého zámku pak získalo v roce 1965 městské muzeum a posléze došlo k opravě celého zámku. Vlastnický záznam v podstatě potvrzuje údaj řečený Hanlem v předmluvě, kde svůj podpis lokalizuje do Chrasti. První svazek tedy v Chrasti vznikl a tam též na nějakou dobu, kterou zatím nelze určit, zůstal. V tomto momentě však vystává otázka, zda se tento osud týkal pouze prvního svazku, nebo i ostatních dvou, které žádnými vlastnickými záznamy nedisponují. Pokud bylo Hanlovo dílo vždy neoddělitelně pospolu, to znamená všechny tři svazky pohromadě jako komplex, pak se muselo pohybovat společně – je tedy vysoce pravděpodobné, že i zbylé dva svazky následovaly ten první. Nutno vzít v úvahu ještě fakt, že první svazek je zaměřen právě na dějiny a vývoj chrasteckého biskupského panství. Svazek tedy musel být uložen nejprve v Chrasti. Jaké osudy však Hanlovy rukopisy potkaly předtím, než byly uloženy v Biskupské knihovně v Hradci Králové, se můžeme prozatím pouze domnívat.

Obr. 22 Vlastnický záznam v prvním svazku MB

V současnosti jsou všechny tři svazky Memorabilien-Buch uloženy v Biskupské knihovně Biskupství královéhradeckého, knihovně královéhradeckých sídelních biskupů, kteří již více než 200 let umožňují využívat fond rovněž odborné veřejnosti. V jakém roce se však Memorabilien-Buch dostala do Biskupské knihovny, doposud není známo. Jisté je, že tam již byla uložena při novém signování po roce 2000. V žádném z katalogů se kniha neobjevuje. Tam nalezneme pouze přírůstky, které biskup Hanl pořídil a následně daroval do biskupské knihovny. Jedná se o tituly, které mohl využít při pracích na Memorabilien-Buch, jako např. *Status hierarchiae ecclesiasticae* od Franze Hohenbergera z roku 1779 či *Schematismus fürs Königreich Böhme 1801*.²²⁵ Žádná zmínka o Memorabilien-Buch se nenachází ani v knize výpůjček z let 1820–1901.²²⁶

Biskupská knihovna vznikla roku 1812 zásluhou Marii Tadeáše hraběte Trauttmansdorff-Weinberga, v pořadí 15. královéhradeckého biskupa a proslulého milovníka knih.²²⁷ Bibliotéka zprvu stála ve stínu knihovny na zámku v Chrasti, kde královéhradečtí biskupové do roku 1948 trávili většinu roku, a později rovněž ve stínu postupně se rozmáhající knihovny Biskupského semináře (knihovny seminární).²²⁸

Hanl se v Memorabilien-Buch zmiňuje, že pro biskupskou knihovnu Trauttmansdorff získal všech 12 originálních knihovních skříní z tzv. kněžského domu, jenž byl ve vlastnictví královéhradecké jezuitské koleje.²²⁹ Skříně byly instalovány ve třech tzv. reprezentačních pokojích, jež později získaly označení „císařské“, a též v malé biskupské kapli v prvním patře rezidence. Počet Trauttmansdorffem darovaných knih není doposud jasný, protokol hovoří o 3222 knihovních jednotkách, zatímco Hanl v Memorabilien-Buch uvádí 3558 titulů v 5418 svazcích.²³⁰ Biskup Hanl učinil první významnější zásah do mobiliáře knihovny. V roce 1845 nechal vestavět do knihovny dvě meziokenní skříně a patrně i změnit kompozici knihovních polic. Za biskupa Josefa Jana Haise bylo dostavěno západní křídlo, kam byla knihovna roku 1881 přemístěna.

²²⁵ BK BK, von Trauttmansdorf /+ apendix/, nesign.

²²⁶ BK BK, *Vormerkung der aus der bischöflichen Bibliothek entlehnten Bücher von innen bezichneten Individuen 1820*, nesign.

²²⁷ P. ADAM, *Biskupská knihovna Biskupství královéhradeckého*, s. 9.

²²⁸ *Tamtéž*, s. 18.

²²⁹ BK BK, *MB, I. Theil*, sv. 1, s. 408.

²³⁰ P. ADAM, *Biskupská knihovna Biskupství královéhradeckého*, s. 20.

V roce 2000 knihovní fond čítal 60 000 svazků. Podstatná část fondu je zkatalogizována a přístupná pro badatele zejména ve formě prezenčního studia.²³¹

²³¹ <https://www.bihk.cz/vzdelani-media/biskupska-knihovna> [cit. 5. 4. 2022]

4 Memorabilien-Buch jako pramen pro poznání dějin královéhradeckého biskupství

Pestrá a informačně nabitá náplň Memorabilien-Buch dává tušit, že se jedná o významný pramen pro poznání dějin královéhradeckého biskupství, jehož materie a potenciál doposud nebyly plně využity. V Hanlově díle je zachycen vývoj biskupství od jeho počátků po Hanlovu současnost, tedy do 70. let 19. století.

O královéhradeckém biskupství již bylo napsáno vcelku mnoho, zřídka však bylo čerpáno právě z Memorabilien-Buch – vyjma literatury, která již byla vzpomínána v úvodu. Aby byl dostatečně přiblížen potenciál pramene pro badatelské využití, nabízejí následující podkapitoly podrobnou obsahovou analýzu každého ze svazků. Texty podkapitol jsou často doprovázeny přímými citacemi pramene či obrazovými přílohami, aby byla zároveň ukázána autentičnost Hanlova díla.

Již bylo vzpomínáno, že na materii Memorabilien-Buch se dá pohlížet očima minimálně všech tradičních pomocných věd historických. Aspekty kodikologie v součinnosti s paleografií již byly prezentovány výše. Na určité pasáže Pamětnice lze pohlížet z hlediska epigrafiky, neboť četnou součástí textů zejména prvního svazku a druhého svazku bývají nejrůznější popisy nápisů na dřívějších či biskupu Hanlovi současných památkách.²³² Nápis v knize zaujímají zvláštní pozici. Nejčastěji jsou zarovnané na střed, čímž je v podstatě napodobováno jejich původní znění. U některých opisů nápisů dokonce písař imitoval i původní písmo. Jako příklady vyskytujících se opisů nápisů v knize poslouží například: nápis na oblouku kamenné příjezdové brány chrastického zámku; gotický nápis na zvonu chrastického děkanského kostela sv. Trojice; nápis na vstupní bráně chrastického hřbitovního kostela sv. Martina (i nápisy uvnitř kostela); nápisy na zvonech kostela sv. Petra a Pavla v Chlumu; nápis na soše sv. Jana Nepomuckého nedaleko Podlažic atd. Občasnou složkou opisovaných nápisů bývají i chronogramy. Vzhledem ke

²³² Více o epigrafice viz Jiří ROHÁČEK, *Epigrafika v památkové péči*, Praha 2007.

skutečnosti, že značný díl nápisů byl původně zhotoven na zvonech (viz výše), je možné i uplatnění samostatné vědní disciplíny kampanologie.²³³

Poznatky chronologie ve výzkumu napomohly k určení a převedení některých datací, které se v opisech pramenů ve třetím svazku Pamětnice (s nejvyšší pravděpodobností tedy i v originálech) nacházejí ve formě datování dle křesťanského kalendáře.²³⁴ Na druhou stranu se velmi často v opisech vyskytuje i datování pomocí průběžného počítání dnů v měsíci tak, jak jej užíváme dnes. Přirozeně i aspekty diplomatiky mají ve výzkumu Pamětnice své místo, zejména ve třetím svazku, kde se nacházejí opisy pramenů.

Značnou měrou lze k prohloubení studia knihy aplikovat znalosti sfragistiky. Ve třetím svazku se nalézá celkem 18 perokreseb pečetí, jež jsou součástí jednotlivých opisů pramenů. Jejich určením a srovnáním s originály se zabývali již Martina a Sixtus Bolom-Kotari,²³⁵ kteří mimo jiného identifikovali, že perokresby jsou překresleny dle originálních pečetí biskupa Jana Josefa Vratislava z Mitrovic, Františka Josefa Kinského, Jana Antonína Širntyngára ze Širntyngu, Františka Václava Perglára z Perglasu, litomyšlského biskupa Petra Jelita, opata podlažických benediktinů Domaslava, podlažického konventu, dále Zdeňka IV. Kostky z Postupic na Litomyšli, Bohuše II. Kostky z Postupic na Litomyšli a Jana II. Kostky z Postupic na Litomyšli, Viléma II. Kostky z Postupic a na Litomyšli, městečka Chraští (celkem dvakrát), Markéty Berkové rozené Trčkové z Lípy na Rychmburku, Diviše Lacemboka z Chlumu a Košumberka na Košumberku, Jindřicha Saka z Bohuňovic v Chraští a Adama Klusáka z Kostelce na Hroubovicích, také pečeť Matouše Ferdinanda Sobka z Bilenberka.

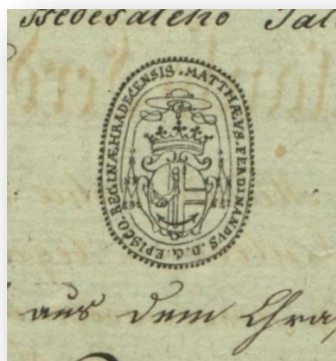
²³³ O nápisích na zvonech pojednává např. Miroslav FLODR, *Nápisy na středověkých zvonech*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada historická (C) 22/20, Brno 1973, s. 143–157.

²³⁴ K převedení datací byla použita publikace: M. BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001.

²³⁵ M. BOLOM-KOTARI – S. BOLOM-KOTARI, *Paměť biskupství slovem a obrazem*, s. 91–105.

Obr. 23 Perokresba pečeti městečka
Chrasti²³⁶

Obr. 24 Perokresba pečeti
Matouše Ferdinanda Sobka z Bilenberka²³⁷

Obr. 25 Perokresby pečeti Zdeňka IV. Kostky z Postupic na Litomyšli, Bohuše II. Kostky z Postupic na Litomyšli a Jana II. Kostky z Postupic na Litomyšli²³⁸

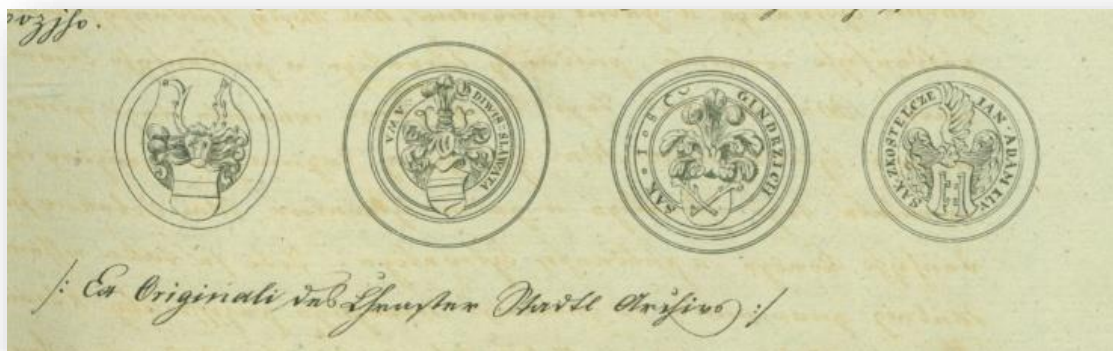
Obr. 26 Perokresby pečeti Viléma II. Kostky z Postupic a na Litomyšli a městečka
Chrasti²³⁹

²³⁶ BK BK, MB, QUB, opis č. 25, s. 61.

²³⁷ Tamtéž, opis č. 103, s. 181.

²³⁸ Tamtéž, opis č. 3, s. 5.

²³⁹ Tamtéž, opis č. 5, s. 10.

Obr. 27 Perokresby pečeti Markéty Berkové rozené Trčkové z Lípy na Rychmburku, Diviše Lacemboka z Chlumu a Košumberka na Košumberku, Jindřicha Saka z Bohuňovic v Chraští a Adama Klusáka z Kostelce na Hroubovicích²⁴⁰

Obr. 28 Perokresby pečeti litomyšlského biskupa Petra Jelita, opata podlažických benediktinů Domaslava a podlažického konventu²⁴¹

Obr. 29 Perokresby pečeti biskupa Jana Josefa Vratislava z Mitrovic, Františka Josefa Kinského, Jana Antonína Širntyngára ze Širntyнку, Františka Václava Perglára z Perglasu²⁴²

²⁴⁰ Tamtéž, opis č. 14, s. 23.

²⁴¹ Tamtéž, opis č. 278, s. 785.

Pole působnosti Pamětnice poskytuje rovněž heraldice. Ve třetím svazku Memorabilien-Buch jsou umístěny opisy dvou erbovních listin, jejichž součástí je i věrohodně kolorované vyobrazení znaků. První exemplář náleží biskupu Janu Ondřeji Kaiserovi z Kaisern a dokládá biskupův znak, jehož blason zní: *“Polcený štít, v jeho pravé modré polovině zlatý latinský kříž s jetelovým zakončením ramen, v levé stříbrné polovině tři červená kosmá břevna. Nad štítem dvě korunované rytířské přilby, pravá s modro-zlatými příkrývadly, nad níž vyniká mitra, levá s červeno-stříbrnými příkrývadly, nad níž vyniká berla obrácená dovnitř. Vše převyšeno biskupským kloboukem”*.²⁴³

Obr. 30 Znak biskupa Ondřeje Kaisera z Kaisern v opisu erbovní listiny udělené Marií Terezií²⁴⁴

²⁴² *Tamtéž*, opis č. 207, s. 443.

²⁴³ M. SKLENÁŘ – T. URBAN, *Církevní heraldika královéhradecké diecéze*, s. 48.

²⁴⁴ BK BK, MB, QUB, opis č. 258, s. 587.

Druhý opis erbovní listiny přísluší biskupu Janu Leopoldu Hayovi a zobrazuje znak: *“Ve zlatém štítě modré břevno se zlatou lilií, nad štítem dvě korunované turnajské přilby s modro-zlatými příkrývadly. Pravá přilba s klenotem modrých otevřených orlích křídel a mezi nimi zlatou lilií, levá přilba se zlatými buvolími rohy s modrým břevnem. Za štítem vyniká uprostřed latinský kříž, nad příkrývadly vpravo mitra, vlevo berla obrácená dovnitř. Vše převýšeno biskupským kloboukem”*.²⁴⁵

Obr. 31 Znak biskupa Jana Leopolda Haye v opisu erbovní listiny udělené Marií Terezií²⁴⁶

Ve druhém svazku Memorabilien-Buch nacházíme znaky jednotlivých biskupů buď přímo zakomponované do litografických portrétů, jež jsou do knihy

²⁴⁵ M. SKLENÁŘ – T. URBAN, *Církevní heraldika královéhradecké diecéze*, s. 48.

²⁴⁶ BK BK, MB, QUB, opis č. 259, s. 595.

připojeny, nebo jsou součástí popisků pod litografií.²⁴⁷ Další znázornění biskupských znaků se nachází v autorizovaném opisu Pamětnice.²⁴⁸

Pamětnice skýtá prostor i genealogickému bádání. Ve třetím svazku byly mezi opisy zjištěny tři případy vývodů. První z nich patří biskupu Janu Bedřichovi z Valdštejna a sleduje biskupovy přímé předky až do čtvrté generace.

N^o CXVIII

Stammbaum von Bischof Joh. Friedr. Graf v. Waldstein

Guilielmus Waldstein Uxor Apollonia de Kacz. wa	Adarnus Baro de Wartenberg Uxor Sililla C. Schlixia	Albertus Baro de Waldstein Uxor Elisabetta de Wrzera. wit	Guilielmus de Landstein Uxor Catharina de Aladta	Guilielmus de Talmberg Uxor Regina de Brizan	Henricus de Lobkowitz Uxor Ludmila de Dohna	Wenceslaus Episcopus de Lobkowitz Uxor Anna Mar de Fursten berg	Jan Jaschitzky de Barokawa Uxor Maria Hof. emoxiana de Alar
Joannes Baro de Waldstein Uxor Magdalena de Wartenberg	Joannes D. de Waldstein Uxor Maria de Land. stein	Georg Dom. de Talmberg Uxor Elisabetta de Lobkowitz	Joannes W. Episcopus de Lobkowitz Uxor Janna Sacchiciana de Wartenberg	Joannes D. de Waldstein Uxor Elisabetta a Waldstein ca line Moravia	Fridericus Dom. de Talmberg supremi Reg Boh. Praes	Joannes W. Episcopus de Lobkowitz Uxor Maria Benigna de Lobkowitz.	
Maamilianus S. R. I. Com de Waldstein S. Cas. Maj. Consil. et suprem. Camp.							Maria Polixena D. in Talmberg.
Joannes Fridericus S. Rom. I. Comes de Waldstein Episcopus Regimohradicens.							

/ Ex Memorab. Goth. Episcopi Reg. Hrad. secundum Balbinum /

Obr. 32 Vývod biskupa Jana Bedřicha z Valdštejna²⁴⁹

²⁴⁷ Více viz podkapitola Podrobná obsahová analýza druhého svazku Memorabilien-Buch.

²⁴⁸ Více viz kapitola Autorizovaný opis Memorabilien-Buch

²⁴⁹ BK BK, MB, QUB, opis č. 118, s. 207.

Vývod biskupa Bohumíra Kapouna ze Svojkova je veden až do páté generace.

N^o CXXXVIII

Vnumbrum N° 4. Königz. Godefrid Kapoun Bar.
de Svojkowa.

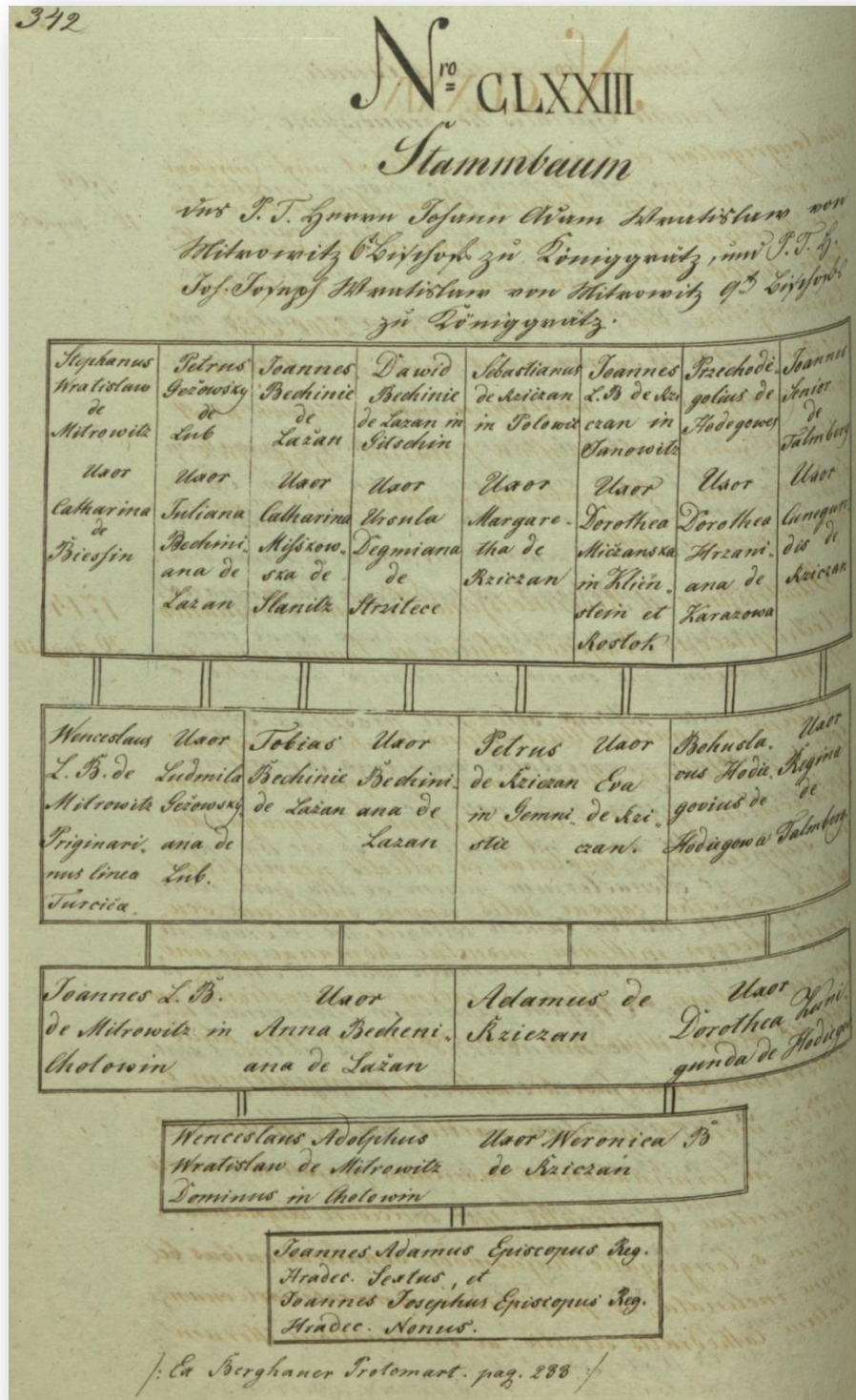
Priamus Kapoun Sepultus ad S. Jacobum Praga	Uxor Catharina Praga. nata Patri Dni in Hell filia	Alnoy Godefrid de Huk, Dominus in Ador.	Uxor Catharina de Waldowen
Wenceslaus Wratislav de Miltrowic	Uxor. Barbara Wambrecht de Schalic.	Ladislav Biepin de Biepin	Uxor. Maria Ludowica de Dobru.
Henricus Ka. poun de Svojkowa.	Uxor. Cidmexia de Huk	Stephanus de Wratislav.	Uxor. Catharina de Biepin
Joannes Kapoun de Svojkowa Uxor. Agnes Sabenhauptia anti. quissima stirpis		Joannes Wratislav de Miltrowic minus in Hediis Uxor. Elisabetha de Pradecent.	
Albertus Kapoun de Svojkowa Dnus in Hedita		Barbara Wratislawiana de Miltrowic.	
Godefridus Bara Kapoun de Svojkowa W ^l us Episcopus Reginahradecensis.			

Ex memorabilibus Capituli Reg. Pradecent.

Obr. 33 Vývod biskupa Bohumíra Kapouna ze Svojkova²⁵⁰

²⁵⁰ Tamtéž, opis č. 138, s. 260.

Poslední vývod je věnován genealogické posloupnosti dvou sourozenců zároveň, a sice biskupů Jana Adama Vratislava z Mitrovic a Jana Josefa Vratislava z Mitrovic.²⁵¹

Obr. 34 Vývod bratrů biskupů Jana Adama Vratislava z Mitrovic a Jana Josefa Vratislava z Mitrovic²⁵²

²⁵¹ Tamtéž, s. 173.

Pasáže v Pamětnici týkající se různých dávek a výdajů, jednoduše řečeno určitého peněžního toku, zase poskytují prostor pro numismatiku. U jednoho opisu ve třetím svazku je umístěna perokresba kolku. I v autorizovaném opisu Memorabilien-Buch se místy nacházejí kolky.

Obr. 35 Perokresba kolku²⁵³

Vzhledem k hojně užívaným historickým mírám a váhám v textu Memorabilien-Buch byly do výzkumu promítnuty poznatky historické metrologie, zejména pak při převodech na moderní jednotky.²⁵⁴ Rozsáhlé pasáže o rozličných územních celcích a historických cestách náležejících do správy královéhradeckého biskupství umožňují potencionální realizaci výzkumu historické geografii. Častá přítomnost přiložených map spolu s již zmíněnými popisy geografického prostoru dávají zase příležitost historické kartografii.

²⁵² *Tamtéž*, opis č. 173, s. 342.

²⁵³ *Tamtéž*, opis č. 207, s. 440.

²⁵⁴ Převody jednotek proběhly za pomoci příručky: Gustav HOFFMANN, *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*, Plzeň 1984.

4.1 Podrobná obsahová analýza prvního svazku Memorabilien-Buch

Titulní list prvního svazku Hanlovy Pamětnice nese název „*Memorabilien-Buch der königgrätzer Bisthums-Herrschaft Chrast und des königgrätzer Bisthums*“. Pod hlavním nadpisem se nachází jméno autora celého konceptu Pamětnice, biskupa Hanla: „*verfasst von mir Karl Hanl, siebzehnten königgrätzer Bischof*“. V dolní části stránky je ještě poznámka prozrazující, čeho se svazek týká: „*I. Theil die Bisthums-Herrschaft Chrast betreffend*“ s rokem 1847.

Obr. 36 Horní část titulní strany prvního svazku MB, ukázka tiskového písma²⁵⁵

Obsahová část knihy je započata předmlouvou,²⁵⁶ která slouží jako úvod ke všem třem svazkům Memorabilien-Buch.²⁵⁷ V prologu biskup Hanl zdůrazňuje roli historie ve společnosti. Až skoro poeticky hovoří o ideálním postoji čtenáře ke knize pamětí, ne však konkrétně k Memorabilien-Buch, spíše obecně k jakékoliv knize pamětí určitého místa či instituce.²⁵⁸ V pozorném čtenářově vnímání takové knihy Hanl spatřuje poučení se z minulosti, poznání zkušeností předků, nalézání rady, případně útěchy v zamotaných vztazích a nešťastných událostech, poznání hodnoty předchůdců a tak dále. Dá se říci, že jeho slova v úvodu předmluvy odrážejí základní principy historismu, o němž je pojednáno podrobněji výše.²⁵⁹

²⁵⁵ Horní část titulní strany prvního svazku MB se shoduje s horní částí titulní strany druhého svazku MB.

²⁵⁶ Předmluva je nečíslovaná, nachází se však na počátku prvního svazku hned za titulním listem.

²⁵⁷ Přepis předmluvy v původním jazyce, němčině, je umístěn v přílohách. Za ním pak následuje i český překlad.

²⁵⁸ Výraz „pamětní kniha“ je překladem Hanlem zvoleného pojmenování „*Gedenkbuch*“.

²⁵⁹ Viz kapitola *Terminologické ukotvení Hanlovy Memorabilien-Buch – pamětní kniha, nebo kronika?*

Dále biskup obeznamuje, jaké motivy jej vedly k založení Pamětnice. Od samého počátku svého kněžského počínání se o existenci pamětní knihy zajímal vždy tam, kde zrovna působil. Konkrétně zmiňuje úřad kaplana v městečku Kralupy,²⁶⁰ expozity²⁶¹ ve Vartě a faráře v Březně.²⁶² Pakliže zjistil, že takový pamětní spis chybí, jal se jej zkoncipovat. Záhy po intronizaci Hanl začal pátrat i po knize paměti královéhradeckého biskupství. Žádná taková však v době jeho uvedení na stolec neexistovala. Zmiňován je navíc neutěšený stav konzistoriálního archivu – první fascikl episcopalií chyběl; také chrastická úřední registratura měla svá prázdná místa – kromě některých starých pozemkových knih žádná starší akta neobsahovala. I přes jmenované nepřilíš optimisticky vyhlížející okolnosti Hanl svůj záměr nevzdal a knihu se mu o několik let později podařilo skutečně založit.

Z Hanlových řádků je patrné, že na konceptu Memorabilien-Buch začal pracovat o poznání dříve, než je datováno v předmluvě (nutno vzít v úvahu náročnost přípravných fází před sepsáním svazků). Samotná předmluva je datována k 1. prosinci 1847 v Chrasti. V textu biskup zmiňuje, že se od prací na knize nenechal odradit ani tím, že od založení biskupství uplynulo již 179 let. Vznik biskupství klade do roku 1653, kdy sice oficiálně ještě biskupství zřízeno nebylo (k tomu došlo až 10. listopadu 1664 zakládací *bulou Super universas* papeže Alexandra VII.), ale byly už podniknuty významné kroky k umožnění jeho formálního ustavení (jmenujme například zakoupení panství Chrast roku 1653 jakožto ekonomické základny biskupství). Po přičtení 179 let k roku založení biskupství (z Hanlova pohledu rok 1653), dojdeme k číslu 1832, roku, kdy byly reálně započaty přípravné fáze k sepsání knihy. Jako ověření správného určení zmíněného roku nám poslouží Hanlova poznámka: „*Durch Gottes unendliche Gnade zum Bischof von Königgrätz ernannt, fragte ich auch hier bald nach dem Gedenkbuche, und da ich auch hier erfuhr, daß noch keines bestehe, so entstand in mir der Vorsatz selbes zu verfaßen.*“²⁶³ Hanl byl královéhradeckým biskupem jmenován 28. října 1831 a 10. června 1832 intronizován. Ve výše citovaných řádcích píše, že záhy po uvedení na stolec knihu pamětního rázu poptával, a po informaci, že ještě žádná taková kniha založena nebyla, se rozhodl ji nechat sepsat. I s ohledem k této skutečnosti se rok

²⁶⁰ Jedná se o Kralupy u Chomutova.

²⁶¹ Kněz, který zaujímá úřad místně nezávislého duchovního správce.

²⁶² Jedná se o Březno u Chomutova.

²⁶³ V překladu do českého jazyka: *Skrze Boží nekonečnou milost jmenován královéhradeckým biskupem, ptal jsem se záhy i zde po pamětní knize, a protože i tam jsem se dozvěděl, že ještě žádná není, vznikl ve mně záměr sám ji zkoncipovat.*

1832 jeví jako faktický mezník, kdy byly prvotní práce na Memorabilien-Buch (především asi heuristika) započaty. Nejméně patnáct let trvalo, než k finálnímu sepsání knihy došlo, lépe řečeno mohlo dojít.

V textu předmluvy jsou zevrubně představeny archivy a jmenovitě i prameny a literatura, ze kterých bylo v díle čerpáno. Z pramenů jsou to královéhradecká konzistorální akta, nejstarší chrastecký urbář, nejstarší pozemkové knihy a knihy dekretů, chrastecká městská pamětní kniha, chrastecká pamětní kniha děkanství, diarium královéhradeckých jezuitů,²⁶⁴ královéhradecká pamětní kniha kapituly, české desky zemské, pamětní kniha pražského benediktinského opatství v Emauzích, rychnovská farní pamětní kniha. Z archivů Hanl uvedl královéhradecký městský archiv, broumovský benediktinský opatský archiv, benediktinský opatský archiv sv. Markéty a archiv vyšehradské kapituly.

Z literatury²⁶⁵ byly použity Bienenbergovy dějiny Hradce Králové,²⁶⁶ dějiny města Hradce Králové od exjezuity Švendy,²⁶⁷ dějiny města Litomyšle od Jelínka,²⁶⁸ Schallerova topografie Čech,²⁶⁹ Sommerova topografie Čech,²⁷⁰ Poklad skrytý na břevnovském poli od Bonaventury Pitra,²⁷¹ Krugerův Svatý prach,²⁷² *Vita abbatum ad S[anc]tum Nicolaum*,²⁷³ Balbínův Výtah z dějin českých,²⁷⁴ Berghauerův Protomartyr,²⁷⁵ Rohnovo *Antiquitas, ecclesiarum, capellarum, et monasteriorum*,²⁷⁶

²⁶⁴ Jde pravděpodobně o *Diarium Collegii Reginaehradecensis* z let 1662–1666, který je dílem jejího rektora P. Václava Kolčavy (1623–1680). Více viz Klára ZÁŘECKÁ, *Diarium Collegii Reginaehradecensis (1662–1666). Historický pramen z prostředí Tovaryšstva Ježíšova*, *Folia historica Bohemica* 31/2, 2016, 199–236.

²⁶⁵ K dějepisectví východních Čech od konce 18. do poloviny 19. století více viz Milan SKŘIVÁNEK, *Dějepisectví východních Čech od konce 18. do poloviny 19. století*, *Pomezí Čech, Moravy a Slezska* 10, 2009, s. 9–248.

²⁶⁶ Carl Joseph BIENER VON BIENENBERG, *Geschichte der Stadt Königgratz*, Prag 1780. 1. svazek dostupný online viz <http://archive.org/stream/geschichtederst00biengoog#page/n6/mode/1up> [cit. 2. 12. 2020]

²⁶⁷ F. de P. ŠVENDA, *První zlatý a stříbrný obraz; Týž, Druhý železný obraz; Týž, Třetí měděný obraz; Týž, Čtvrtý Hliněný Obraz*.

²⁶⁸ František JELÍNEK, *Historie města Litomyšle*, Litomyšl 1838–1845.

²⁶⁹ Josef František Jaroslav SCHALLER, *Topographie des Königreichs Böhmen*, Praha 1785–1791.

²⁷⁰ Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen. Statistisch-topographisch dargestellt*, Prag 1833–1849.

²⁷¹ Josef Bonaventura PITER, *Thesaurus absconditus in agro Břevnoviensi*, Brno 1762.

²⁷² Jiří KRUGER, *Sacri pulveres. Sacerrimae memoriae incliti regni Bohemiae coronae et nobilium eiusdem pertinentiarum Moraviae et Silesiae*, Praha 1667–1676.

²⁷³ V překladu se jedná o *Život opatů u sv. Mikuláše*. Spis se však nepodařilo dohledat ani blíže identifikovat.

²⁷⁴ Bohuslav BALBÍN, *Epitome historica rerum Bohemicarum*, Praha 1677. Dostupné online <https://books.google.cz/books?id=wSxPAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false> [cit. 2. 12. 2020]

²⁷⁵ Jan Tomáš Vojtěch BERGHAEUER, *Protomartyr poenitentiae eiusque sigilli custos semper fidelis divus Joannes Nepomucenus*, Augsburg 1736.

Dobnerova Monumenta,²⁷⁷ Stránského Statistika Čech,²⁷⁸ Pelcloy Dĕjiny Čech,²⁷⁹ Beckovského Archiv český,²⁸⁰ Volného Dĕjiny Moravy,²⁸¹ Zimmermanovy Zaniklé památky,²⁸² Palackého Dĕjiny.²⁸³

Biskup Hanl v závĕru vysvĕtluje, proč knihu rozdĕlil do tĕí svazků. Tĕetí svazek slouží jako kniha pramenů, z nichž byly získávány podklady pro první dva svazky. V samostatné knize se nachází z praktických důvodů – aby nebyl text obou dílů neustále přerušován poznámkami a aby jednotlivé exempláře nebyly příliš objemné. Objasnĕna je i skutečnost, proč chronologické řazení pramenů ve tĕetím svazku občas selhává – některé prameny totiž byly objeveny až později. Biskup tuto odchylku vyřešil dodatečným chronologickým soupisem.

Na předmluvu navazuje obsah²⁸⁴ zahájený nadpisem „*Topographie der königrätzer Bisthums Her[r]schaft Chrast*“, jenž de facto potvrzuje název i samotnou náplň svazku.²⁸⁵ Topografie královĕhradeckého biskupského panství Chrast obsahuje dílčí podkapitoly o poloze, dřívĕjších vlastnících, koupích pro královĕhradecké biskupství, koupi statku Žilovice, ztrátĕ statku Úhřetice, koupi statků Zájezdec a Hroubovice. Po topografii následuje rozdĕlení na dvě části: první část s názvem „*Besitz Nutzungen und Rechte*“, druhá „*Obrigkeitliche Lasten und Leistungen*“. První část o majetku, jeho užití a právech se dělí na podkapitoly: aktivní kapitál; budovy – obytné a hospodářské budovy; patronátní budovy; k panství příslušející osady; poplužní dvory – nacházející se ještĕ ve vlastní režii; klučeniny; ovocné zahrady a ovocné sady; ovocné aleje a stromořadí; lesní školky; chmelnice; emfyteuzované poplužní dvory; průběh emfyteuze a robotní reluce; souhrnný soupis všech jak samosprávných, tak emfyteuzovaných polí, luk, zahrad; lesy; revíry;

²⁷⁶ Jan Karel ROHN, *Antiquitas, ecclesiarum, capellarum, et monasteriorum, aliarumque aedium sacrarum districtus et respective diaecesis Reginae-Hradecensis*, Praha 1777. Dostupné online <https://books.google.cz/books?vid=NKP:1002301611&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>

²⁷⁷ Gelasius DOBNER, *Monumenta historica Bohemica*, Praha 1764.

²⁷⁸ Pavel STRÁNSKÝ ZE ZÁP, *Respublica Bohemiae*, Leiden 1634.

²⁷⁹ František Martin PELCL, *Geschichte der Böhmen, von der ältesten bis auf die neuesten Zeiten*, Praha 1817.

²⁸⁰ Jan František BECKOVSKÝ, *Poselkyně starých příběhův českých*, Praha 1879. Dostupné online <http://kramerius5.nkp.cz/periodical/uuid:969895e0-57f1-11dd-b363-000d606f5dc6> [cit. 2. 12. 2020]

²⁸¹ Řehoř Tomáš Josef VOLNÝ, *Taschenbuch für die Geschichte Mährens und Schlesiens*, Brno 1826–1829; TÝŽ, *Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert*, Brno 1835–1842.

²⁸² Jan Václav ZIMMERMANN, *Verfallene Denkmäler des frommen Sinnes*, Praha 1832–1835.

²⁸³ František PALACKÝ, *Gechichte von Böhmen*, Praha 1836–1867; TÝŽ, *Dĕjiny národu českého v Čechách a v Moravĕ*, Praha 1848–1876.

²⁸⁴ Obsah je rovněž stejnĕ jako předmluva nečíslovaný.

²⁸⁵ Obsah v původním (německém) jazyce i s jeho překladem se nachází v přílohách.

bažantnice; lovnost; rybníky; řeky; cesty; cesty regulované příkopy a opatřené stromořadím; nájemné za dočasně pronajaté pozemky; výnosy pivovarů; výnosy vinopalen; urbaniální platy a užitky; úroky z dědičné půdy za emfiteuzované pozemky; úroky za přenechané budovy poplužních dvorů; úroky z hostinců; úroky z mlýnů; rozličné úroky dle smlouvy; nájemné z domů stojících na dominikálních pozemcích; židovské úroky; souhrnný soupis všech jmenovaných poplatků; dodávka drůbeže a dobytka od šafáře poplužního dvora; tříletý účetní výtah o příjmech a výdajích v letech 1842–1843 a 1844; výnosy panství Chrast; majetek obcí a poddaných v rustikálních pozemcích; hasičské vybavení; požární řád pro městečko Chrast; institut pro chudé; fundus instructus, příslušenství k biskupskému aparátu, královéhradecké rezidenci a chrasteckému zámeckému vybavení; obilí pro poplužní dvory, deputátní obilí pro úředníky a služebnictvo, slad a chmel pro pivovar, krmení pro dobytek a sada přístrojů; dělení biskupských příjmů v případě uvolnění biskupského úřadu; patronátní právo.

Druhá část o vrchnostenských břemenech a dávkách je tvořena podkapitolami: pasivní kapitál; zeměpanské daně a jiné svobody; naturální a peněžní desátek duchovenstvu a učitelstvu; další smluvní dávky; služné a deputát úředníků; souhrnné vysvědčení všech vrchnostenských dávek v penězích a naturáliích pro všechny úředníky a služebnictvo.²⁸⁶

V rámci Memorabilien-Buch je zachycována nejen minulost, ale i tehdy aktuální informace. To dokládá po obsahu následující mapa²⁸⁷ berního okresu²⁸⁸ Chrast. Jedná se o výňatek z mapy tehdejšího chrudimského kraje, kde schází datace. Musí se však jednat o stav po roce 1850, kdy došlo ke zřízení berních okresů. Legenda k mapě obsahuje informace o názvech obcí patřících do berního obvodu Chrast, jejich rozloze a počtu parcel. Rozloha je vyjádřena v jitrech.²⁸⁹ K Chrasti tehdy patřily obce Bor²⁹⁰ („Borr“) – 1171 jiter, 973 parcel; Bořice („Borzitz“) – 555 jiter, 1104 parcel; Chacholice („Chacholitz“) – 418 jiter, 516 parcel; Chlum

²⁸⁶ V tento moment se jedná pouze o přehled, co se v obsahu prvního svazku Memorabilien-Buch nachází. Na dalších stranách budou kapitoly a podkapitoly prvního svazku Memorabilien-Buch rozebrány detailněji.

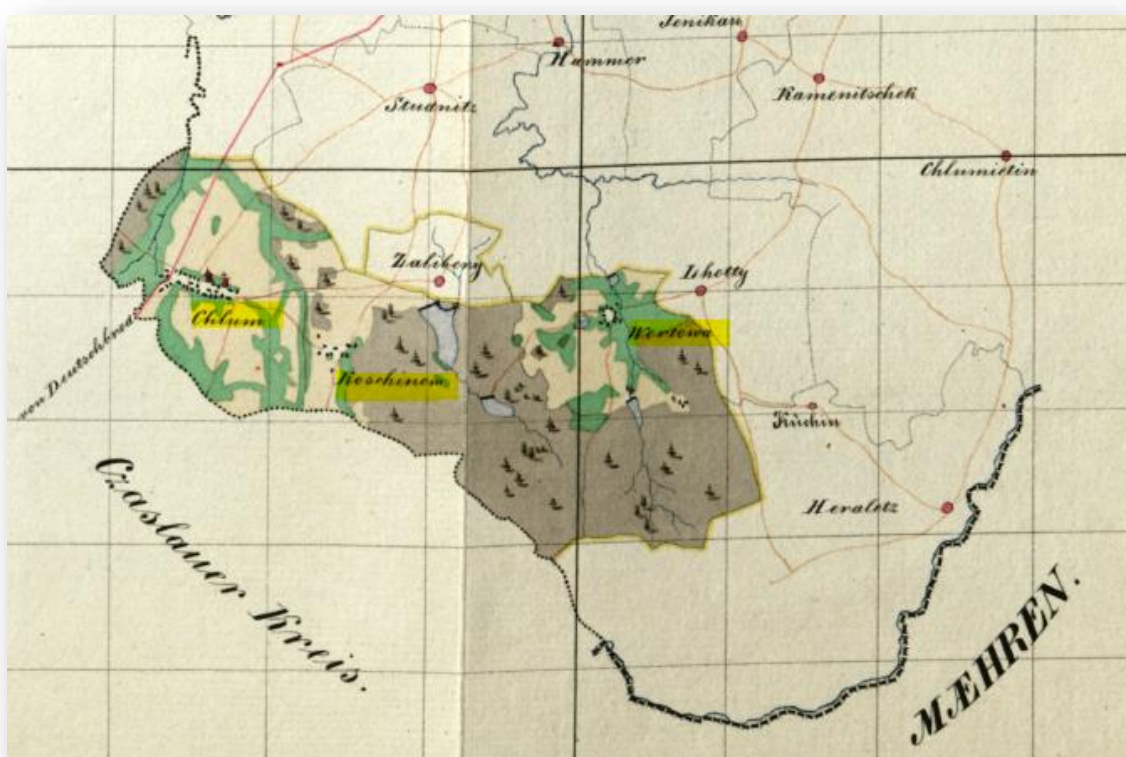
²⁸⁷ Mapa je vlepena před první číslovanou stránku.

²⁸⁸ Berní okresy (něm. *Steuerbezirk*) byly obvody působnosti berních úřadů, pomocných a výkonných orgánů finanční správy, které byly zřízeny v roce 1850 (stejně jako okresní hejtmanství a okresní soudy). Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků po současnost*, Praha 2007, s. 315.

²⁸⁹ Jitro (něm. *Joch*) činilo 0,38 hektarů.

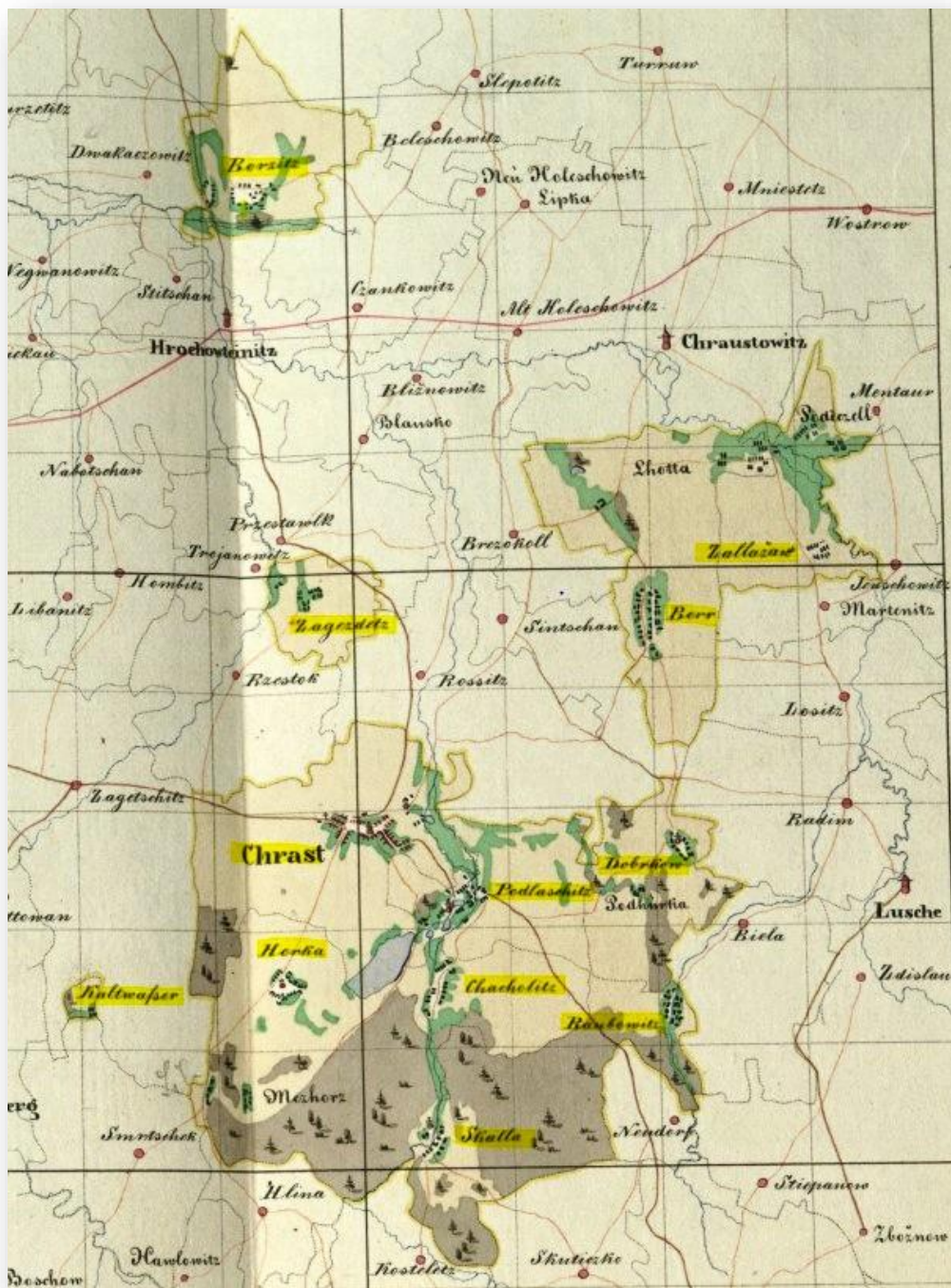
²⁹⁰ Dnes Bor u Chroustovic.

(„Chlum“) – 983 jiter, 1385 parcel; Chrast („Chrast“) – 1250 jiter, 1389 parcel; Dobrkov („Dobrkow“) – 520 jiter, 596 parcel; Horka („Horka“) – 1412 jiter, 872 parcel; Studená Voda („Kaltwaßer“) – 33 jiter, 59 parcel; Košínov („Koschinow“) – 1169 jiter, 343 parcel; Podlažice („Podlaschitz“) – 579 jiter, 637 parcel; Hroubovice („Raubowitz“) – 265 jiter, 461 parcel; Skála („Skala“) – 815 jiter, 289 parcel; Vortová („Wortowa“) – 1173 jiter, 653 parcel; Zájezdec („Zagezdetz“) – 271 jiter, 481 parcel; Zalažany („Zalazan“) 518 jiter, 963 parcel. Berní okres Chrast disponoval rozlohou celkem 11 132 jiter a 10 721 parcel.

Obr. 37 Mapa berního okresu Chrast I se žlutě vyznačenými lokalitami, jež k ní náležely²⁹¹

²⁹¹ BK BK, MB, I. Theil, vloženo po obsahu, nečíslováno.

Obr. 38 Mapa berního okresu Chrast II se žlutě vyznačenými lokalitami, jež k ní náležely²⁹²

²⁹² BK BK, MB, I. Theil, vloženo po obsahu, nečíslováno.

První číslovaná strana prvního svazku začíná topografií biskupského panství Chrast. Zprvu je rozebrána poloha patrimonium. Údaje o poloze panství nesou cenné informace pro historickou kartografii, geografii, toponomastiku či územní vývoj dané oblasti, proto je třeba se na ně zaměřit podrobněji. O situování panství Chrast se píše, že leží jihovýchodně od krajského města Chrudim skoro ve středu chrudimského kraje mezi panstvími Nasavrky („*Nasaberg*“), Rosice („*Rossitz*“),²⁹³ Předhradí („*Richenburg*“), Hrochův Týnec („*Hrochowteinitz*“); mezi statky Přestavlk („*Přestawlk*“) a Košumberk („*Koschumberg*“). Severně od městečka Hrochův Týnec leží ves Bořice („*Bořitz*“) se samotou Podbor, jihovýchodně od Hrochova Týnce mezi panstvími Rosice a Chroustovice („*Chraustowitz*“) leží dvůr Žilovice („*Žillowitz*“) s vesnicemi Zalažany („*Zalažan*“), Bor („*Boor*“), Lhota („*Lhotta*“),²⁹⁴ Poděčely („*Podiečel*“) s mlýnem a hostincem Mosty („*Mosti*“),²⁹⁵ jižně od města Hlinsko statek Chlum s vesnicemi Chlum, Vortová a Košínov mezi panstvími Podhradí, Polná („*Polna*“) a statkem Studenec („*Studenetz*“).²⁹⁶ Dle tehdejšího katastrálního vyměřování bylo panství Chrast svou rozlohou 11 132 jiter²⁹⁷ v pořadí patnácté panství chrudimského kraje.²⁹⁸

Chrasteké patrimonium však nemělo vždy takovou rozlohu, jaká byla představena výše. Ta se měnila v průběhu doby v souvislosti se střídajícími se majiteli panství a skrze jejich různé koupě či dědictví. V podkapitole o dřívějších majitelích panství jsou zohledněny dvě epochy existence patrimonium – první odráží dobu před koupí pro biskupství, druhá po jeho zakoupení. Text o dějinách vlastníků²⁹⁹ započiná chronologicky poznámkou o původní příslušnosti panství (s výjimkou Chlumu, Bořic, Zájezdce a Hroubovic) k tehdejšímu benediktinskému klášteru v Podlažicích. Pro badatelské účely je zapotřebí uvést, že pomyslná časová osa Hanlova pojednání v této podkapitole je zahájena v 11. století.³⁰⁰ Po podrobném

²⁹³ Dnes Rosice u Chrasti.

²⁹⁴ Dnes Lhota u Chroustovic.

²⁹⁵ Poděčelský hostinec se pravděpodobně jmenoval Mosty, protože u něj vedl most přes jedno z ramen Novohradky. Alena SALAŠOVÁ – Hana MATĚJKOVÁ – Jozef SEDLÁČEK – Ondřej ŠESTÁK – Daniel MATĚJKA – Markéta FLEKALOVÁ, *Identifikace kulturně historických hodnot jednotky historické kulturní krajiny: Historická kulturní krajina Chroustovice. Specializovaná mapa s odborným obsahem*, Lednice 2019. Dostupné online file:///C:/Users/Kate%20C5%99ina/Downloads/7_mapa_chroustovice_databaze_znaku.pdf, s. 9 [cit. 14. 12. 2020]

²⁹⁶ Zřejmě na území dnešního Horního či Nového Studence.

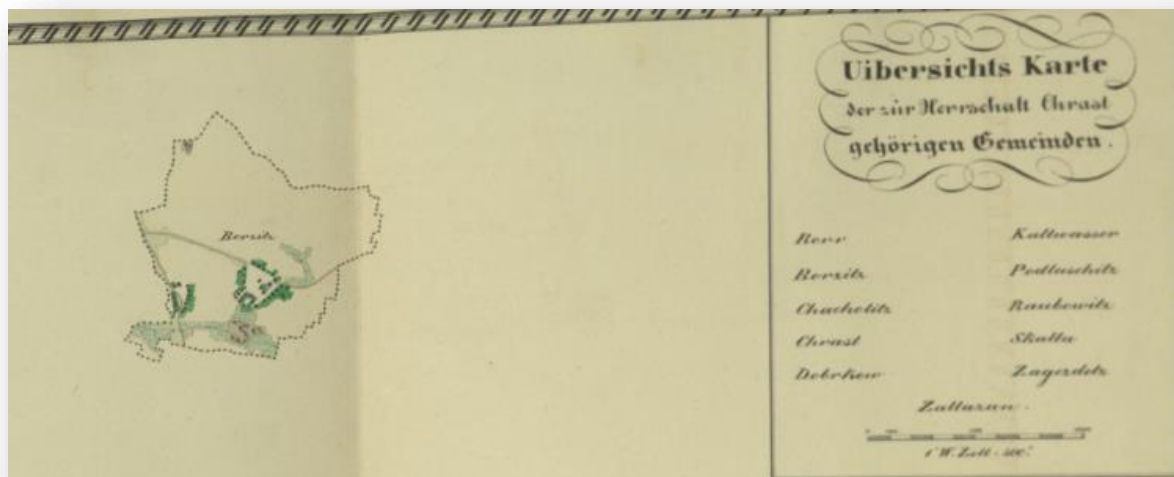
²⁹⁷ Rozloha 11 132 jiter činí zhruba 4 230 hektarů.

²⁹⁸ BK BK, *MB, I. Theil*, s. 1.

²⁹⁹ *Tamtéž*, s. 2–19.

³⁰⁰ *Tamtéž*, s. 2.

rozboru jednotlivých událostí v patrimoniu v souvislosti s personálními změnami jeho držitelů následuje další část o zakoupení Chrasti jako deskového statku pro královéhradecké biskupství roku 1653.³⁰¹ Dle kupní smlouvy se jednalo o panství v tomto rozsahu: město Chrast,³⁰² vesnice Horka, Chacholice („*Chacholitz*“), Skála („*Skal*“), Podlažice („*Podlažitz*“), Dobrkov („*Dobrkau*“), Zalažany („*Zalažan*“), Rosice („*Rossitz*“), Bor („*Boor*“), Bořice („*Bořitz*“), rytířské sídlo Úhřetice („*Auřetitz*“) spolu s vesnicí Dvakačovice („*Dwokačowitz*“), Zásada („*Sasedy*“), dále vesnice Chlum a Vortová („*Wortowa*“).³⁰³ Roku 1663 zakoupil biskup Sobek z Bilenberka ještě dvůr Žilovice („*Žillowitz*“), Ostrov („*Ostrow*“), Opočno („*Oppoczno*“) a Žika („*Žiki*“), naproti tomu došlo v roce 1675 ke ztrátě zboží Úhřetice („*Auřetitz*“).³⁰⁴ Zevrubně pojednáno je v prvním svazku i o koupi statku Zájezdec („*Zagezdetz*“) roku 1747 a Hroubovic („*Raubowitz*“) roku 1750.³⁰⁵ K tomuto textovému úseku je vlepena přehledová mapa lokalit patřících k panství Chrast („*Uibersichts Karte der zur Herrschaft Chrast gehörigen Gemeinden*“). V legendě jsou vyjmenovány lokality Bor, Bořice, Chacholice, Chrast, Dobrkov, Studená Voda, Podlažice, Hroubovice, Skála, Zájezdec a Zalažany. Na mapě schází vročení, zřejmě se však jedná o územní situaci po zakoupení Zájezdce a Hroubovic.

Obr. 39 Mapa lokalit patřících k panství Chrast o zakoupení Zájezdce a Hroubovic I³⁰⁶

³⁰¹ *Tamtéž*, s. 19.

³⁰² U názvů, které nevykazují žádnou jazykovou odlišnost mezi češtinou a němčinou, se v závorce nenachází jejich německá podoba.

³⁰³ *Tamtéž*, s. 19–20.

³⁰⁴ *Tamtéž*, s. 21.

³⁰⁵ *Tamtéž*, s. 26.

³⁰⁶ *Tamtéž*, lepeno mezi s. 26–27.

Obr. 40 Mapa lokalit patřících k panství Chrast o zakoupení Zájedce a Hroubovic II³⁰⁷

Kapitolu o topografii uzavírá přehled o tehdejší územním rozsahu patrimonía:³⁰⁸ „Die bishümliche Herrschaft Chrast besteht sonach gegenwärtig aus den ehemaligen vier Gütern, nämlich: Chrast, Chlum, Zagezdetz und Raubowitz, und enthält folgende Ortschaften:

1. Das Städtchen Chrast sammt Chraschitz.
2. Das Dorf Podlažitz sammt Podhura.
3. -//- Chaholitz.
4. -//- Skala sammt Podskal.
5. -//- Horka.

³⁰⁷ Tamtéž, vlepeno mezi s. 26–27.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 27.

6. -//- *Mezhořz mit Silnitz.*
7. -//- *Kaltwasser.*
8. *Einen Theil des Dorfes Rossitz.*
9. *Das Dorf Dobrkow.*
10. -//- *Boor.*
11. -//- *Lhotka.*
12. -//- *Zalažan.*
13. -//- *Podečzel samt Mosty.*
14. -//- *Bořitz sammt Podbor.*
15. -//- *Chlum.*
16. -//- *Wortowa.*
17. -//- *Kossinow.*
18. -//- *Zagezdetz.*
19. -//- *Raubowitz, in welchen Allen die böhmische Sprache die Muttersprache ist.* ³⁰⁹

Další obsáhlá kapitola je uvedena slovy: „*Die Besitzungen, Nutzungen, Rechte, Lasten, und Leistungen dieser Herrschaft sind folgende.*“³¹⁰ První část kapitoly nazvaná „*I. ter Abschnitt. Besitz, Nutzungen und Rechte*“ se zabývá majetkem, jeho využitím a právy. Nadpis „*Aktiv-Kapitalien*“ sděluje obsah prvního tématu kapitoly. Aktivní kapitál, exaktně nazýván jako aktivum, je složka ekonomických zdrojů patrimonium, kterými disponuje a které mají schopnost přinést mu v budoucnu užitek. Exemplárně aktivum zahrnuje půdu, budovy, zásoby, pohledávky, peníze a tak podobně.³¹¹ Soupis aktiv uvádí poznámka „*Bei meinem Antritt bestanden selbe in Folgenden*“, z níž se dozvídáme, že při nástupu Hanla na biskupský stolec aktivní kapitál spočíval v údajích uvedených v následující tabulce. Narýsovaná tabulka obsahuje sloupce s informacemi: o číslech domů, v nichž žili jednotliví dlužníci – uvedena jsou nová i stará čísla domů („*Haus Nro neue u. alte*“); o jménech dlužníků („*Name der Schuldner*“); jejich bydlišti („*Wohnort*“); závazcích

³⁰⁹ V překladu: *Biskupské panství Chrást se tedy aktuálně skládá z dřívějších čtyř statků, a sice: Chrást, Chlum, Zájedec a Hroubovice, a zahrnuje následující obce: 1. Městečko Chrást s Chrášicemi. 2. Vesnice Podlažice s Podhorou. 3. -//- Chacholice. 4. -//- Skála s Podskálou. 5. -//- Horka. 6. -//- Mezihoří se Silnicí. 7. -//- Studená Voda. 8. Část vesnice Rosice. 9. Vesnice Dobrkov. 10. -//- Bor. 11. -//- Lhota. 12. -//- Zalažany. 13. -//- Poděčely s Mosty. 14. -//- Bořice s Podborem. 15. -//- Chlum. 16. -//- Vortová. 17. -//- Košínov. 18. -//- Zájedec. 19. -//- Hroubovice; v nichž všech je česká řeč mateřskou řečí.*

³¹⁰ V překladu: *Statky, jejich využití, práva, náklady a dávky tohoto panství jsou následující.*

³¹¹ Jan OTTO, *Ottova všeobecná encyklopedie ve dvou svazcích A-L*, heslo: *aktiva*, Praha 2003, s. 26.

(„*Der Obligation*“) – sloupec pro závazky se dělí ještě na tři části s prostorem pro datum, knihu, v níž se obligace nachází, a číslo folia v knize („*Datum, Buch, Folium*“); peněžní částce („*Geldbetrag*“). Tabulku uzavírá místo pro poznámky („*Anmerkung*“).³¹²

Mezi řádky pojednávajícími o aktivním kapitálu patrimonía se nachází nejen pro účely dizertační práce zásadní glosa: „*Während meiner Verwaltung des Bisthums Herrschaft Chrast vom Jahre 1832 bis Ende 1847, wo ich dieses schreibe, ...*“³¹³ Biskup Hanl nám prostřednictvím citovaného údaje sděluje, že zmíněné řádky píše roku 1847. Tato skutečnost dosvědčuje domněnky vyvozené z předmluvy k Pamětnici, že kniha začala fyzicky vznikat roku 1847.

Po údajích o dlužných částkách na řadu přichází podkapitola o další složce aktiv, a sice o budovách („*Gebäude*“) s podnadpisem „*Wohn- und Wirtschafts Gebäude*“. Text o obytných a hospodářských budovách zahajuje biskupská rezidence v Hradci Králové na Velkém náměstí, domovní číslo 35³¹⁴ („*Die bischöfliche Residenz zu Königgratz am großen Marktplatze Nro Consc.*³¹⁵ 35“).³¹⁶ Zápis o historii rezidence a jejím podrobném popisu doplňuje pohled na průčelí biskupské rezidence v Hradci Králové („*Ansicht der bischöflichen Residenz in Koeniggratz*“).³¹⁷

³¹² BK BK, *MB, I. Theil*, s. 30–31.

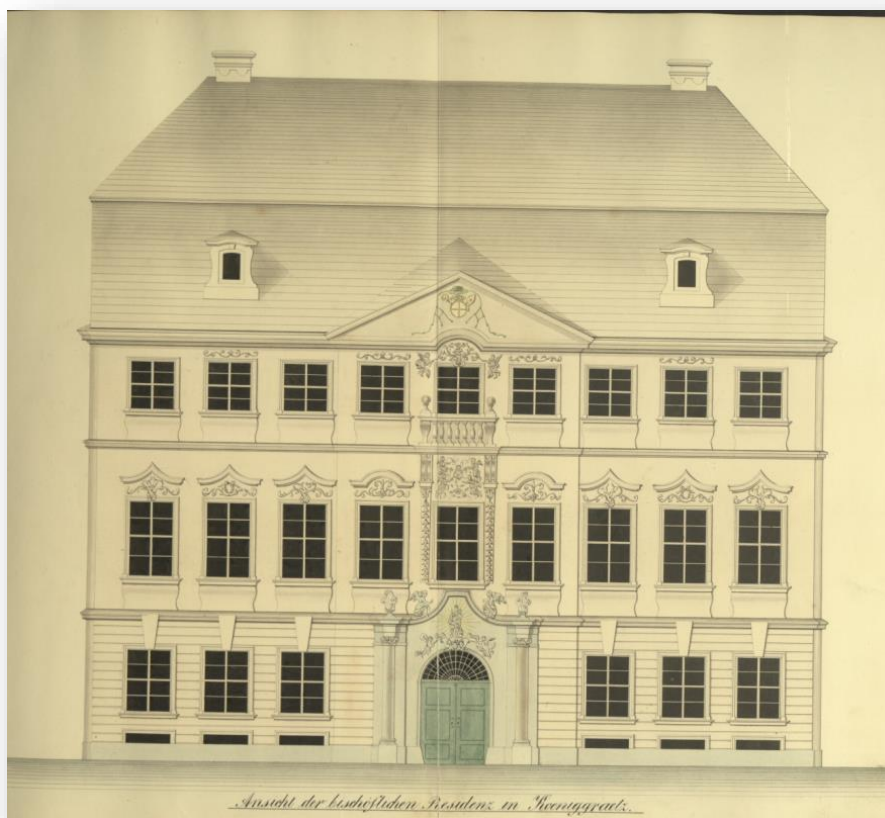
³¹³ *Tamtéž*, s. 32.

³¹⁴ Ke královéhradecké biskupské rezidenci, jejím dějinám a současnosti více viz např. J. CROŮ, *Královéhradečtí biskupové*; Petr POLEHLA – Jan HOJDA (ed.), *Biskupská rezidence v Hradci Králové*, Hradec Králové 2010.

³¹⁵ *Numero conscriptionis* = domovní číslo (číslo popisné).

³¹⁶ BK BK, *MB, I. Theil*, s. 34.

³¹⁷ *Tamtéž*, vloženo mezi s. 34–35.

Obr. 41 Pohled na průčelí biskupské rezidence v Hradci Králové³¹⁸

Text doprovází i opis Hanlovy korespondence s magistrátem ohledně povolení vodovodního potrubí z března roku 1843 včetně nákresu jeho vedení.³¹⁹ Mimo knižní vazbu je v této pasáži volně vložen plán k odtoku vody z biskupské kuchyně do domu U Špuláků³²⁰ z 15. června 1848 podepsaný stavitelem Františkem Dobrkovským.³²¹ Celá záležitost s odtokem vody je završena opisem dohody biskupa Hanla a „jeho“ sousedů Františka Teubnera a Anny Špulákové z 30. června 1861.³²²

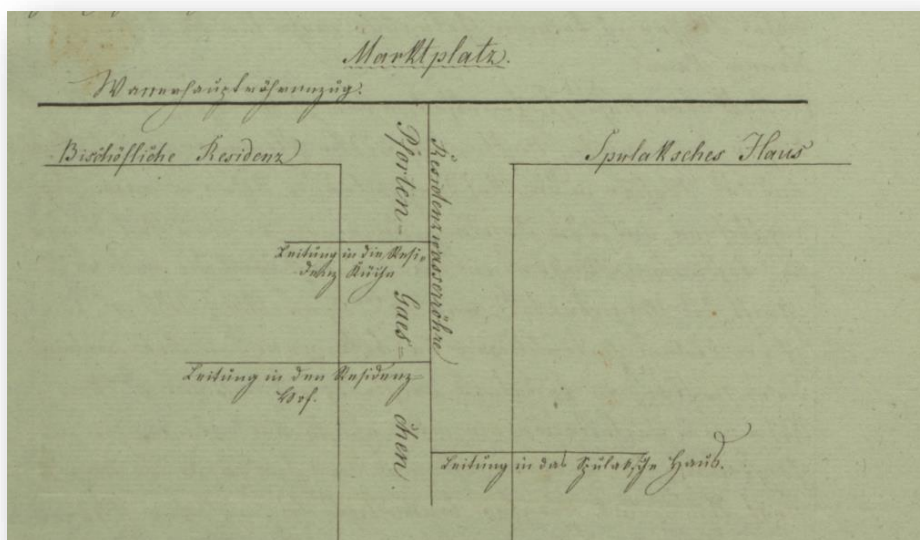
³¹⁸ *Tamtéž*, vloženo mezi s. 34–35.

³¹⁹ *Tamtéž*, s. 46.

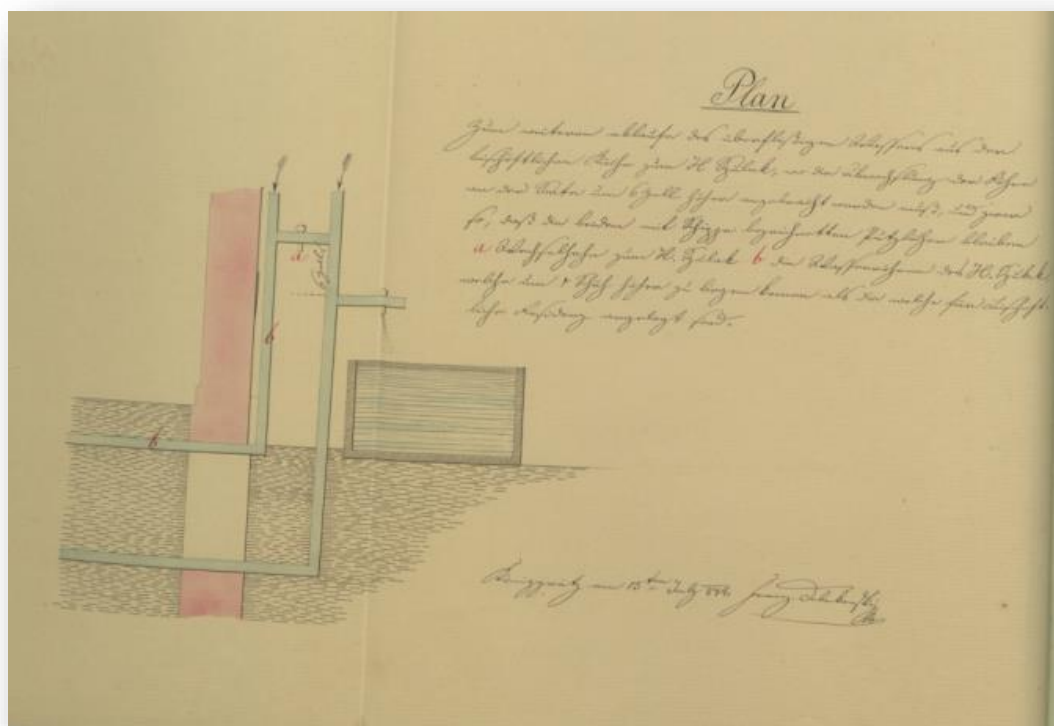
³²⁰ Více o domě U Špuláků viz např. <https://www.pamatkovykatalog.cz/mestansky-dum-zv-u-spulaku-12580384> [cit. 18. 12. 2020]

³²¹ BK BK, *MB, I. Theil*, vloženo mezi s. 46–47.

³²² BK BK, *MB, I. Theil*, s. 49.

Obr. 42 Nákrres vedení vodovodního potrubí z biskupské kuchyně do domu U Špuláků³²³

Obr. 43 Plán k odtoku vody z biskupské kuchyně do domu U Špuláků z 15. června 1848³²⁴

³²³ Tamtéž, s. 46.

³²⁴ Tamtéž, vloženo mezi s. 46–47.

Pasáž o obytných a hospodářských budovách pokračuje budovou zámku v Chrasti³²⁵ včetně stájí, dřevníku a dalších, číslo popisné 1 („*Das Schloss zu Chrast, samt Stallungen, Schupfen, und allen dazu gehörigen Nro. Conse I*“).³²⁶ V úseku o chrasteckém zámku lze dohledat i takové detaily, jako například znění nápisu na oblouku kamenné příjezdové brány: „1742 Joh. Jos. D. G. Episcopus R. Hradecensis. S. R. I. Comes Wratislaw de Mittrowitz fieri fecit“. Na levém rohovém kameni brány stojí „A. D. MDCCXLI [1741] POSUIT: FRA: CHM: ELI: CON“.³²⁷ K tématu zámecké budovy je souvisle připojen zhotovený zápis zaznamenávající události kolem zámku až do roku 1862.³²⁸

O třetí budově, tentokrátě zámečku v Chlumu³²⁹ („*Das Schlöszel zu Chlum*“), je referováno pouze ve zkratce. Později byly dodány aktualizované záznamy o zámečku vedené do roku 1858.³³⁰ Čtvrtou budovu představuje viniční zámeček u Podlažic („*Das Weinberg-Schlöszl bei Podlažitz*“) s přípisem do roku 1861. O páté stavbě, bytu zámeckého zahradníka („*Die Schlossgärtners Wohnung*“), je referováno pouze jednou větou, podrobnější informace schází. Totéž platí i pro v pořadí šesté jmenované stavení, byt hajného („*Die Holzhegers Wohnung*“), jenž byl pravděpodobně vystavěn biskupem Trauttmansdorffem. Silnické hájovně, označené číslem sedm, („*Das silnitzer Foersterhaus*“) je věnován již větší sdělující prostor; dozvídáme se kupříkladu, že byla vystavěna v roce 1825 biskupem Aloisem Josefem hrabětem Kolowratem;³³¹ a je k ní volně přiložen stavební plán („*Bau-Plan zu dem Forsthause zu Silnitz auf der Herrschaft Chrast*“), jako autor je podepsán Franz Zebisch („*gezeichnet vom Franz Zebisch*“). Legenda plánu obsahuje vysvětlivky ke kresbám. Prezentuje tak, kde se nacházela předsíň v přízemí („*Vorhaus zur ebener Erde*“), čeledník („*Gesindstube*“), spižírna („*Speis*“), kuchyně („*Küche*“), předsíň v horním patře („*Vorhaus im obern Stock*“), obývací pokoj lesního pojezdného („*Wohnzimmer des Waldbereiters*“) a pokoj adjunkta („*Zimmer des Adjuncten*“).³³²

³²⁵ Ke stavebnímu vývoji zámku více viz např. Luboš LANCINGER – Jiřina MUKOVÁ, *Ke stavebnímu vývoji zámku v Chrasti u Chrudimi*, in: Martin KUBELÍK – Milan PAVLÍK – Josef ŠTULC (ed.), *Historická inspirace. Sborník k počtě Dobroslava Líbala*, Praha 2001, s. 225–232; nebo J. CROŮ, *Královéhradečtí biskupové*.

³²⁶ BK BK, MB, I. Theil, s. 51.

³²⁷ Tamtéž, s. 52.

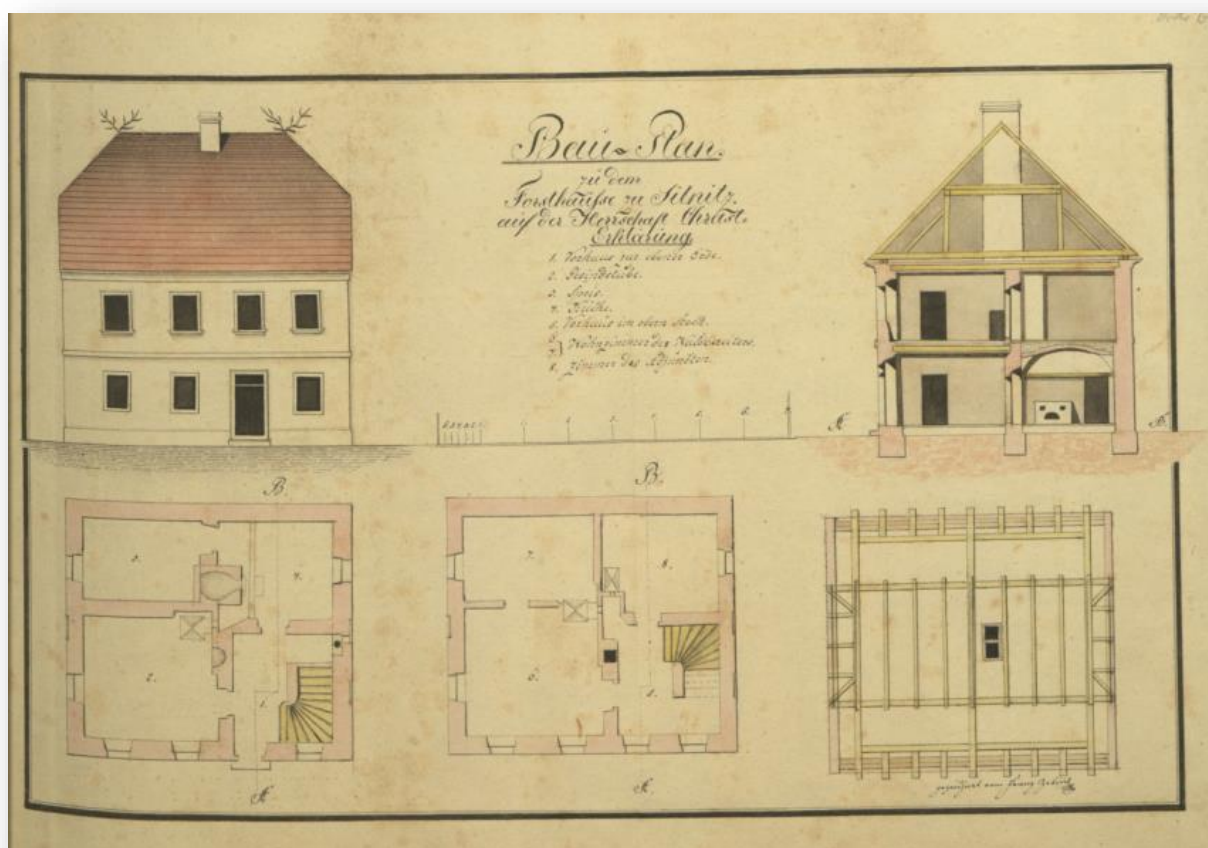
³²⁸ Tamtéž, s. 58.

³²⁹ Více o zámečku v Chlumu viz Karel CHYTIL, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu chrudimském*, Praha 1990, s. 20.

³³⁰ BK BK, MB, I. Theil, s. 62.

³³¹ Tamtéž, s. 64.

³³² Tamtéž, vloženo mezi s. 64–65.

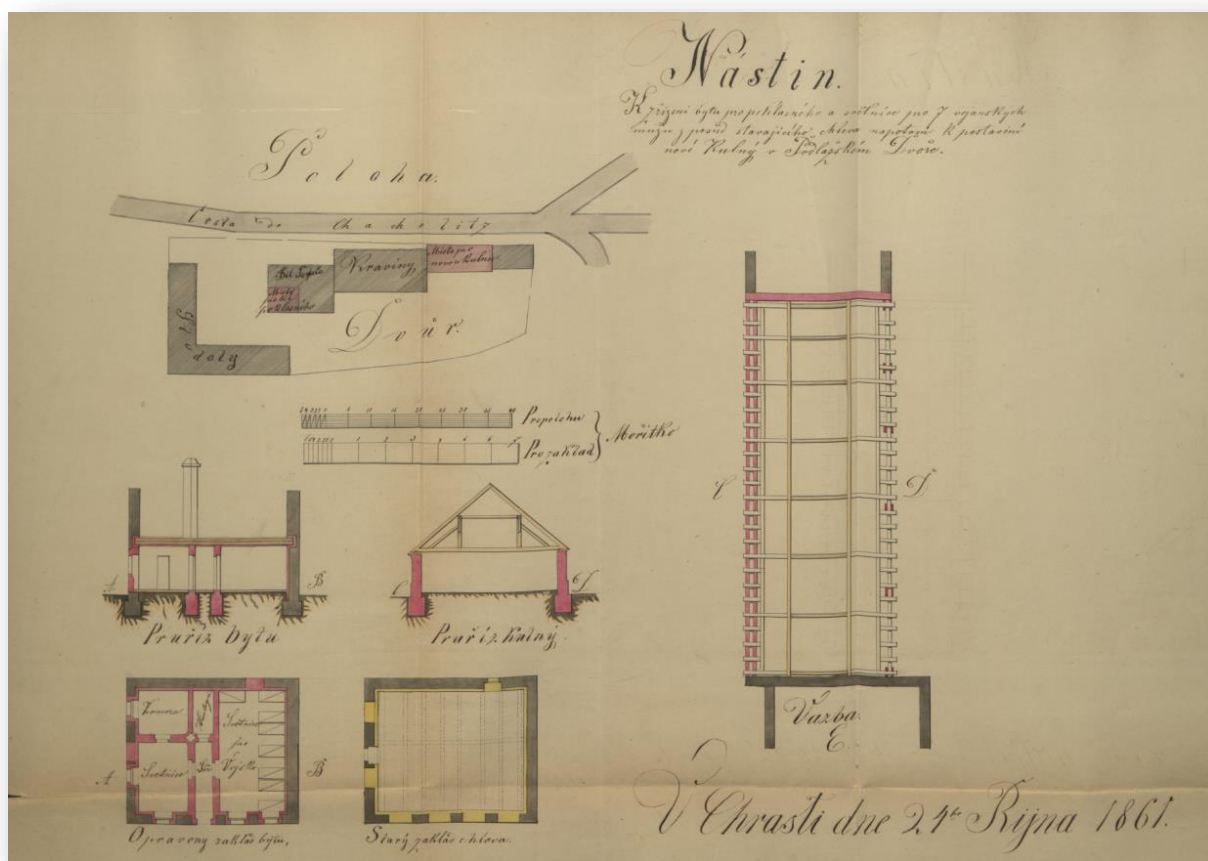
Obr. 44 Stavební plán k silnické hájovně³³³

Osmou budovu reprezentuje podlažický dvůr („*Der Podlažitzer Meierhof*“) se stájem, dvěma velkými stodolami s pěti humny, jednou kamennou kůlnou na vozy, po nástupu biskupa Hanla obvykle zásobenou slámou („*und bei meiner Ankunft größtentheils mit Stroh eingedekt*“). O dvoře je pojednáno jak z pohledu historického, tak i z pohledu stavebních úprav. Poslední zápis dodává údaje o událostech na podlažickém dvoře v roce 1858.³³⁴ Text doplňuje extra stojící česky psaná příloha „*Nástin k zřízení bytu pro poklasného a světnice pro 7 vojanských mužů z posud stávajícího chleva napotom k postavení nové kůlny v Podlažském Dvoře*“ z 24. října 1861 v Chrásti. V náčrtu je vyznačena poloha stavby, zakreslen je průřez bytu a kůlny, vazba, půdorys opraveného základu bytu a starého základu chléva. V plánu chybí podpis autora.³³⁵

³³³ *Tamtěž*, vloženo mezi s. 64–65.

³³⁴ *Tamtěž*, s. 65–66.

³³⁵ *Tamtěž*, vloženo mezi s. 66–67.

Obr. 45 “Nástin k zřízení bytu pro poklasného a světnice pro 7 vojanských mužů z posud stávajícího chlevo napotom k postavení nové kulny v Podlažském Dvoře”³³⁶

Budovou číslo 9 je tříposchoďová kamenná podlažická sýpka („Der Podlažitzer Schüttboden“) postavená biskupem Tobiášem Beckerem v roce 1705. První desítku staveb uzavírá podlažský ovčín („Der Podlažitzer Schaafstall“) s bytem pro ovčáka.³³⁷ Jedenáctým analyzovaným stavením je pivovar, sušárna sladu, sladová humna, zimní pivní sklep, byt sládka a sadaře v Podlažicích („Das Bräuhaus, die Malzdörre, der Malztennen, der Winterbierkeller, die Bräuers und Baumgärtners Wohnung zu Podlažit“). O pivovaru a jeho příslušenství se lze dočíst tentokrátě podrobněji ve srovnání s předchozími stavbami. K nalezení jsou opět i pozdější přípisy popisující události až do roku 1861.³³⁸

³³⁶ Tamtéž, vloženo mezi s. 66–67.

³³⁷ Tamtéž, s. 67.

³³⁸ Tamtéž, s. 68–69.

Číslem 12 je označen bednářův byt („*Die Binderwohnung*“) s prostorem pro letní pivo, skladiště ledu a bednářovu dílnu. Číslo 13 patří podlažské hájovně („*Das Podlažitzer Försterhaus*“), k níž údaje zcela chybí.³³⁹ Číslo 14 se vztahuje k chrašickému dvoru („*Chrašchitzer Meierhof*“) se stájemi, jednou stodolou se třemi humny, dřevěnou kůlnou pro vozy, bytem pro šafáře. Chrašickému dvoru a jeho dějinám vedeným až do tehdejší současnosti je poskytnuta důkladná pozornost, pojímající dvě strany čistého textu.³⁴⁰ Biskup Hanl seznamuje s údajně první zmínkou o dvoře ze švaberské dělicí listiny z 10. prosince 1654, z níž cituje: „*Der Chrastečzký Meierhof, welcher mit einem Meierhofstuben Roß und Kühestall einer Schuppen zwey Scheuern mit 3 Tennen erbaut. Bei diesem Hof kann gehalten werden: Stutten 16, Khue 18, Geld Vieh 15 Stück. Aker, Felder mehren Theil zum Weitzen, und Korn unter 415 Strich prager Maß, thuet Hueben 5.*“³⁴¹

Pod číslem 15 se skrývá třípodlažní chrašická sýpka („*Der chraschitzer Schüttboden*“), o jejímž staviteli píše biskup Hanl jako o neznámém.³⁴² Šestnáctou stavbu, cihelnu („*Die Ziegelhütte*“) nechal roku 1836 zcela od základů vystavět sám biskup Hanl. V textu vysvětluje, že po svém příchodu do biskupského úřadu roku 1832 našel podlažskou cihelnu ve velmi špatném stavu, považoval ji za nedostatečnou a neúčelnou (jmenuje mnoho důvodů, proč nevyhovovala). Proto se rozhodl nechat postavit novou cihelnu, situovanou vedle výše jmenované chrašické sýpky. Zápis o cihelně je obohacen připojeným stavební plánem („*Bauplan über den bei Chraschitz zuerbauenden Ziegelsschupfen und Ziegelofens an der zum Königgrätzer Bisthume gehörigen Herrschaft Chrast*“), jehož autora určuje podpis Františka Dobrkovského. Stavitel Dobrkovský do stavebního plánu zakreslil půdorys prostoru pro hotové cihly, půdorys cihlářské pece, pohled na budovu s cihlářskou pecí, přední a boční pohled na cihelnu, průřez cihelnou a další.³⁴³

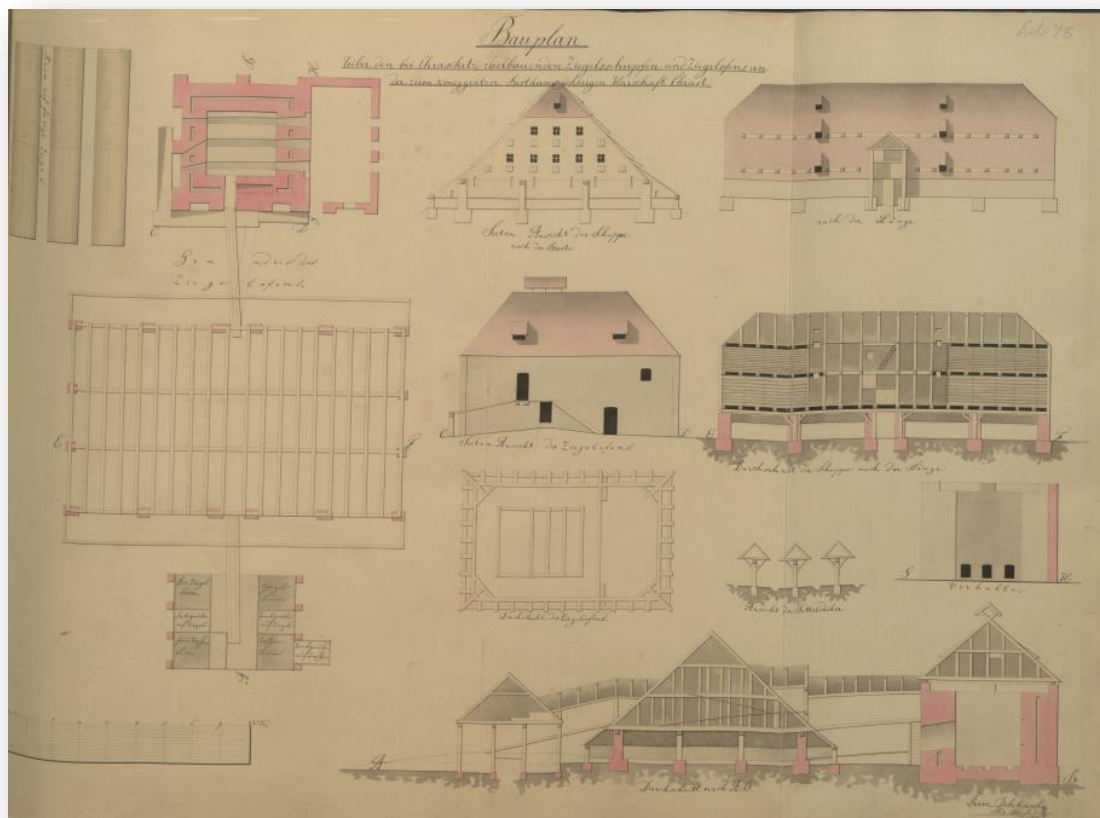
³³⁹ *Tamtéž*, s. 71.

³⁴⁰ *Tamtéž*, s. 72–74.

³⁴¹ V překladu: *Chrašický dvůr, který byl vystavěn s jednou dvorní světnicí, stájí pro koně a krávy, jedním dřevníkem, dvěma stodolami se třemi humny. U tohoto dvora může být chováno: 16 koňů, 18 krav, 15 kusů jalového dobytka. Role, pole větší část na pšenici a žito mezi 415 korci pražské míry, činí 5 lánů.*

³⁴² *Tamtéž*, s. 76.

³⁴³ *Tamtéž*, s. 77–79.

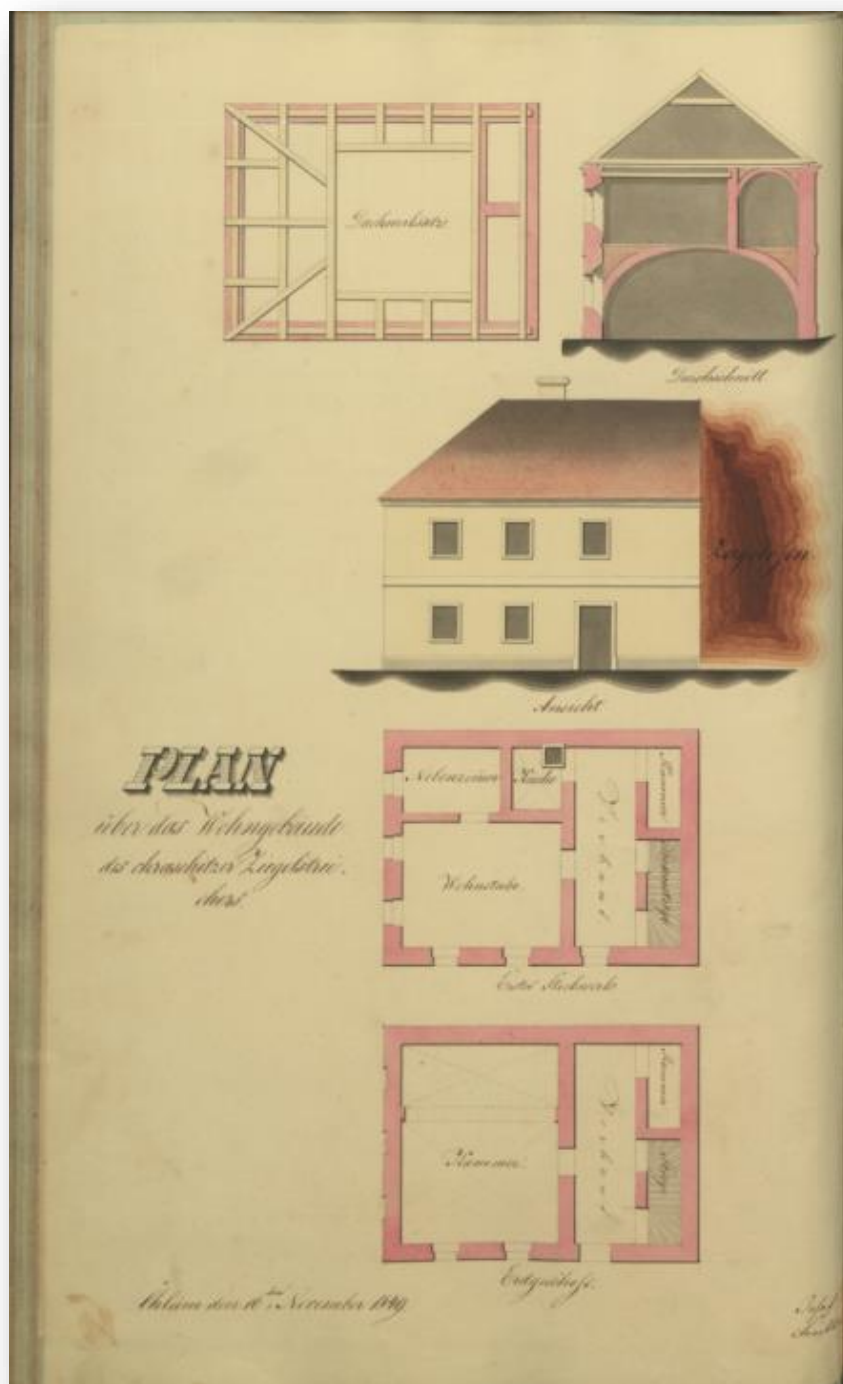

Obr. 46 Stavební plán k přístavbě cihelny a cihlářské pece v Chrašticích³⁴⁴

Pozdější přístavba obyvací budovy chraštického cihláře je zdokumentována dalším stavebním plánem („*Plan über das Wohngebäude des chraschitzer Ziegelstreichers*“), jenž projektoval lesní pojezdny (kontrolor)³⁴⁵ Josef Dvořák („*Josef Dworzak Forstkontrollor*“). Nákres, zachycující půdorys krovu, průřez budovou, pohled zepředu, půdorys přízemí a prvního poschodí, je datován k 16. listopadu 1849 v Chlumu.

³⁴⁴ Tamtéž, s. 77–79.

³⁴⁵ V prameni označen jako „*Forstkontrollor*“, v překladu lesní kontrolor. Z hlediska státní správy je zažito označení lesní pojezdny. Z. Hledíková, *Dějiny správy*, s. 233.

Obr. 47 Plán k přístavbě obývací budovy chrašického cihláře³⁴⁶

Budovu s číslem 17 představuje vodárenská věž s přístřeškem pro poháněcí mechanismus („*Wasserthurm samt Wassertriebwerk-Schuppe*“), přistavěná k chrašickému mlýnu. Popis k vodárně zevrubně pojímá její historii, sahající do

³⁴⁶ Tamtéž, s. 78–79.

první poloviny 16. století s přesahem do první poloviny 19. století.³⁴⁷ Číslovka 18 označuje byt porybného („*Fischmeisters Wohnung*“) umístěného vedle nádrží na ryby u chrašického mlýna.³⁴⁸

Podrobnějšího záznamu se dostává kamenné chrašické vinopalně („*Das chraschitzer Brandweinhaus*“), 19. stavbě v řadě, jejíž výstavbu v roce 1833 inicioval biskup Hanl.³⁴⁹ Výstavbu chrašické vinopalny dokumentuje vlepený plán³⁵⁰ („*Bauplan Litt. A. zur Herstellung eines neuen Brandweinhauses zu Chraschitz auf der, zum königgrätzer Bisthume gehörigen Herrschaft Chrast, im Chrudimer Kreise*“) z rukou stavebního mistra F. Jandíka („*F. Jandik Baumeister*“) ze dne 15. října 1832 v Rychmburku. Plán poskytuje náhled na budovu zvenčí, její průřez, půdorys přízemí a půdorys prvního podlaží.

Žilovický dvůr („*Der žilowitzer Meierhof*“), uzavírající druhou desítku budov a sestávající ze stájí, dvou velkých stodol s šesti humny, jednou prostornou vozovou kůlnou a kůlnou na požární stříkačku, dvěma bažantnicemi, jednou sýpkou, bytem pro šafáře a obročního písaře. Biskup Hanl se roku 1842 zasloužil o novou výstavbu již zmiňovaných kůlen na vozy a požární stříkačku, v nichž se nacházely i jmenované bažantnice. Popis žilovického dvora je doveden až k rokům 1846, kdy Hanl nechal postavit ještě ovčín, a 1857, v němž se mu podařilo přebudovat také konírnu a kravín. Počín přestavby koňských a kravských stájí dokládá rozměrný stavební plán („*Bauplan über den Umbau des bei dem Žilowitzer Meierhofe befindlichen Kuh- und Pferd stallen*“) podepsaný Franzem Heberlem, zednickým mistrem, ze dne 19. března 1857 v Chrasti.³⁵¹ Legenda k plánu ozřejmuje jednotlivé náčrty – kravín; konírna s komorou pro řezanku; byt obročního písaře a sýpka; kůlna a seník; stodoly; ovčín, byt pro poklasného a ovčáka; cesta z Rosic do Chroustovic; cesta z Rosic do Boru; pole; ovocná zahrada; louka; dvorní prostor.

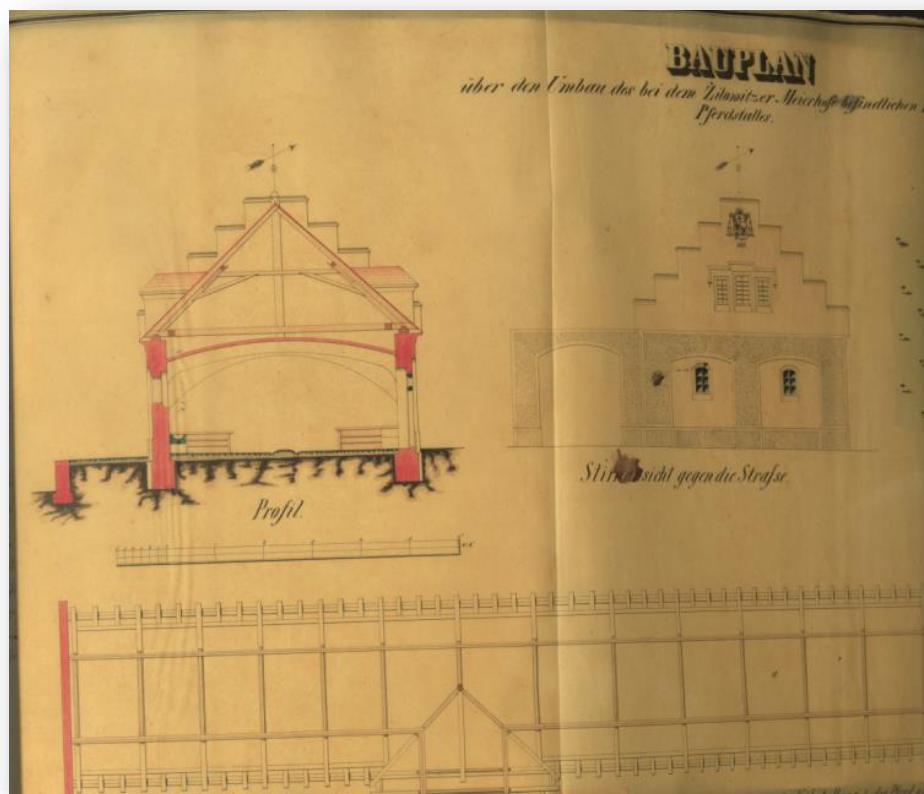
³⁴⁷ BK BK, MB, I. Theil, s. 81–84.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 87.

³⁴⁹ Tamtéž, s. 88–90.

³⁵⁰ Tamtéž, vlepeno mezi s. 88–89.

³⁵¹ Tamtéž, s. 94–96.

Obr. 48 Plán k přestavbě koňských a kravských stájí žilovického dvora³⁵²

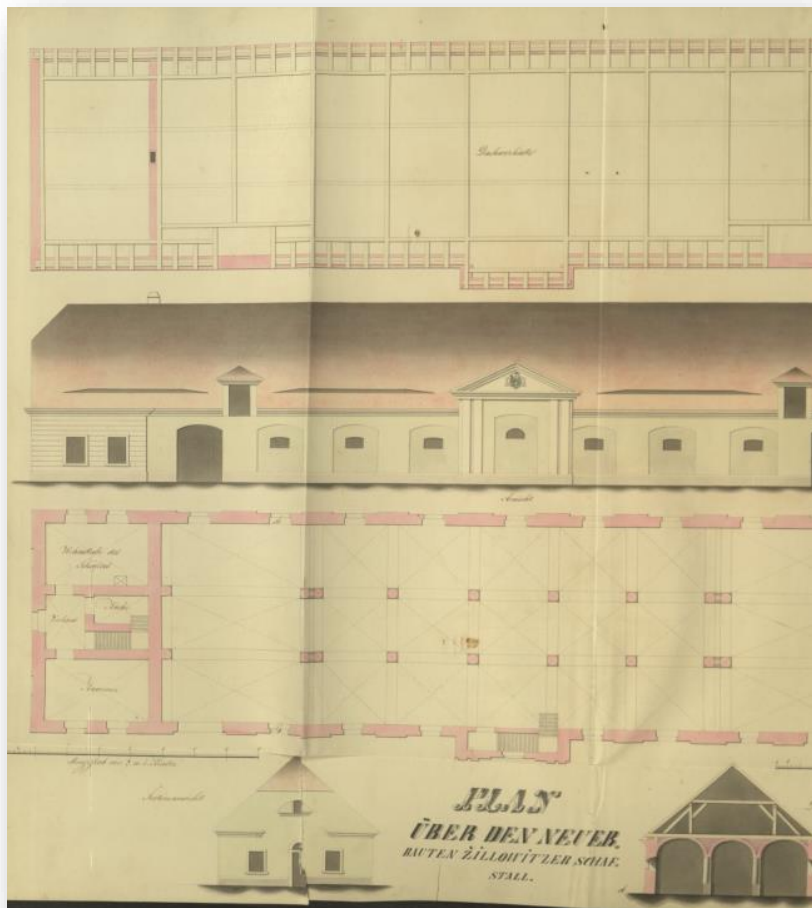
Číslo 21 náleží žilovické hájovně („*Das zillowitzer Foersterhaus*“), postavené nad žilovickým dvorem. Této stavbě jsou věnovány jen základní informace shrnuté ve třech řádcích.³⁵³ Lhotský ovčín („*Die Lhotter Schäferei*“), 22. budovu v řadě, s bytem pro ovčáka nechal zřídit už biskup Sobek z Bilenberka a obvykle se v něm chovalo až 500 kusů skopců. V noci z 22. na 23. března 1846 ovčín pravděpodobně kvůli spáchané krádeži sena vyhořel. Biskup Hanl se rozhodl nechat během léta téhož roku 1846 vystavět nový ovčín u žilovického dvora včetně bytu pro ovčáka a ponocného. Dále dodává, že se jedná již o sedmou budovu, kterou nechal od roku 1832 na chrasteckém biskupském patrimoniu od základů vystavět. S důrazem na své stavitelské úspěchy dodává: „*Mögen dieses die Herrn Nachfolger als ein Andenken ihres Vorgängers achten!*“³⁵⁴ V překladu: „*Kéž by si toho páni následovníci cenili jako památky na svého předchůdce!*“

³⁵² Tamtéž, vloženo mezi s. 96–97.

³⁵³ Tamtéž, s. 100.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 101–102.

Poměrně obsáhlý popis budovy ovčína doplňuje připojený stavební plán („*Plan über den neuer bauten Žilowitzer Schafstall*“), sice nedatovaný, ale podepsaný Josefem Dvořákem, již zmiňovaným lesním pojezdným v Chlumu. Velkoformátový stavební plán nabízí pohledy na budovu zřepedu, z boku, dále podrobný půdorys s rozpisem jednotlivých místností včetně průřezu budovou.

Obr. 49 Plán k nově vystavěnému žilovickému ovčínu³⁵⁵

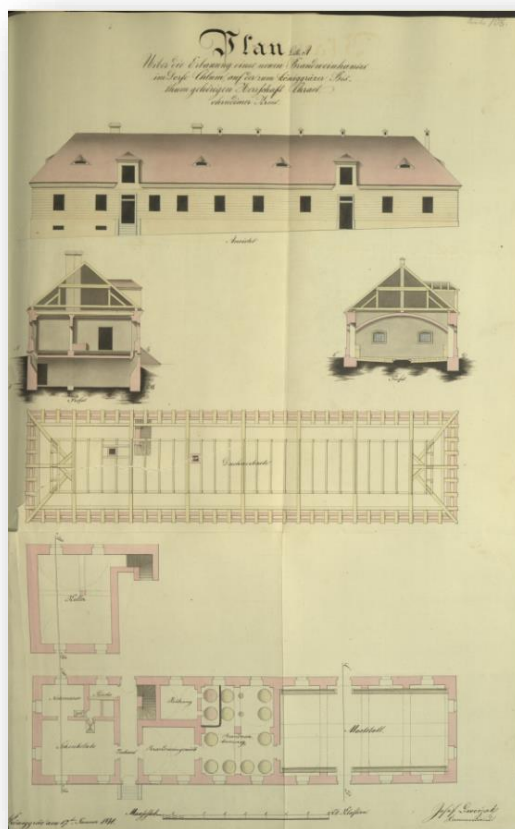
Stavbu číslo 23 představuje bořická hájovna („*Das Boržitzer Föersterhaus*“) s dřevěnou stodolou a bažantnicí.³⁵⁶ Stručným záznamem je opatřena i další, 24. budova, a sice zájezdecká vinopalna („*Das zegezdetzer Brandweinhaus*“). Zřídít ji nechal patrně v roce 1799 biskup Trauttmansdorff. Roku 1816 vinopalna od základů shořela, proto ji o rok později nechal obnovit biskup Kolowrat. Hanl k ní roku 1833 připojil jeden a o deset let později ještě druhý krmník.³⁵⁷ Chlumský pivovar („*Das*

³⁵⁵ *Tamtěž*, vloženo mezi s. 100–101.

³⁵⁶ *Tamtěž*, s. 104.

³⁵⁷ *Tamtěž*, s. 105.

Chlumer Bräuhaus“), označený číslem 25, líčí autor daleko zevrubněji než předešlé objekty. Patřil k němu ještě kamenný byt sládků. Pivovar dal založit biskup Jan Josef Vratislav v roce 1747 k pohodlí poddaných, neboť dříve museli přinášet pivo až z Podlažic.³⁵⁸ Jmenovaným 26. stavením v chrasteckém patrimoniu je chlumská vinopalna („*Das chlumer Brandweinhaus*“) s bytem vinopalníka a chlívem pro 25 kusů žírného dobytka. Postavení kamenného objektu k výrobě pálenky roku 1837 inicioval biskup Hanl, jenž k záznamu dodal dokumentaci, dokládající fyzickou i technickou podobu vinopalny.³⁵⁹ Stavební plán („*Plan Uiber die Erbauung eines neuen Brandweinhauses im Dorfe Chum, auf der zum königgräzer Bisthum gehörigen Herrschaft Chrast, chrudimer Kreis*“) vytvořený Josefem Dvořákem, toho času komorníkem, je datován k 17. lednu 1840 v Hradci Králové a demonstruje pohled na stavení z předního, zadního i bočního profilu, rovněž náhled shora na střešní krytinu a půdorysy s popisky místností včetně sklípku.

Obr. 50 Plán k výstavbě nové vinopalny v Chlumu³⁶⁰

³⁵⁸ *Tamtěž*, s. 106.

³⁵⁹ *Tamtěž*, s. 108.

³⁶⁰ *Tamtěž*, vloženo mezi s. 108–109.

Číslem 27 je označena dřevěná vortovská hájovna ³⁶¹ („*Das wortower Foersterhaus*“), kterou dal opravit roku 1797 biskup Trauttmansdorff.³⁶² Hájovnu ve Vortové následuje 28. budova dřívější lisovny vína („*Das ehemalige Weinpresshaus*“).³⁶³

Stranou 121 začíná další kapitola, tentokrát zachycující patronátní budovy („*Patronats-Gebäude*“) panství. Stat' zahajuje jako první chrastecký děkanský kostel Nejsvětější Trojice („*Die Chraster Dekanalkirche S.S. Trinitatis*“) ³⁶⁴ se dvěma kamennými věžemi, stojící uprostřed náměstí městečka Chrast. Biskupu Hanlovi tehdy nebylo známo, kdy přesně byl tamější kostel vystavěn. Jako děkanský kostel vystupoval v pramenech již od roku 1664. Dle Hanlových slov kardinál Harrach, tehdejší pražský arcibiskup, ve svém dopise biskupu Bílenberkovi z 10. dubna 1665 o kostelu taktéž referuje jako o děkanském: „*De fundatione novi Decanatus Chrastensis sibi omnem ulteriorem curam relinquam*“.³⁶⁵ Historii a stavebním úpravám této patronátní budovy věnuje Hanl důkladnou pozornost. Navíc přikládá i chronogram, jenž našel ve vyšehradských aktech. Dokládá letopočet znovuvystavění kostela roku 1714 biskupem Adamem Vratislavem. Písař však během zaznamenávání chronogramu zapomněl označit dvě písmena³⁶⁶ (písmeno *m* ponechal dokonce v minuskulní podobě). Po sečtení římských číslic každých dvou řádků dojdeme k výsledku 1714 (tzn. např. „*AE Des haeC + fortVIItIs IgnIbVs CreMata*“); výjimku tvoří pouze řádek „*non DIspare ConatV et MVnIfICentIa*“, který je třeba sečíst zvlášť a nepárově (sedmý řádek *ab* se nepočítá – není tam vyznačeno žádné písmeno).³⁶⁷

³⁶¹ Ve Vortové nechal postavit novou hájovnu, až skoro lovecký zámek, pozdější biskup Doubrava na návrh svého přítele architekta Fanty.

³⁶² *Tamtéž*, s. 113.

³⁶³ *Tamtéž*, s. 115.

³⁶⁴ O děkanském kostelu Nejsvětější Trojice v Chrasti více viz Mojmír HORYNA, *Jan Blažej Santini-Aichel*, Praha 1998, s. 228–230; Ivo KOŘÁN, *Santini ve východních Čechách*, Umění. Časopis Kabinetu pro Theorii a dějiny umění Československé akademie věd 22/3, 1974, s. 213–222; nebo K. CHYTIL, *Soupis památek historických a uměleckých*, s. 20–23.

³⁶⁵ BK BK, *MB, I. Theil*, s. 122.

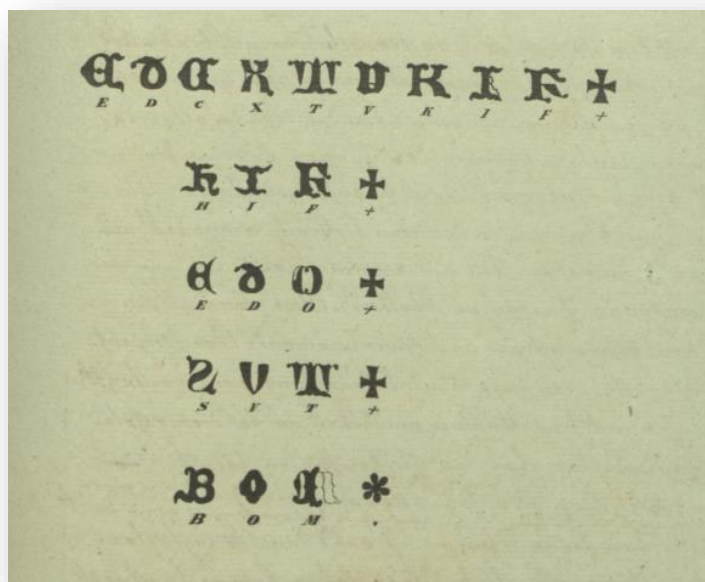
³⁶⁶ Na obrázku níže jsou vyznačena červeně.

³⁶⁷ *Tamtéž*, s. 123.

AE Des haeC
fortVIItIs IgnIbVs CreMata
qVaM.
TobIas Ioannes epIsCopVs rhaDeCensIs
*pIa **L**iberaLItate*
e fVnDamento restaVrare CepIt
ab
IpsIVs In throno sVCCessore
Ioanne ADaMo
non DIspare ConatV et MVnIfICentIa
erreCta
et trIVnI Deo DeDICata fVI.

Obr. 51 Ukázka nápisu s chronogramem na kostele Nejsvětější Trojice v Chrastí³⁶⁸

V další pasáži hovořící o zvonech kostela Nejsvětější Trojice autor předkládá pozoruhodnou obrazovou přílohu, která se vztahuje k takzvanému polednímu zvonu („Mittagsglocke“), převezenému z chraštického kostela sv. Martina. Zvon nese gotický nápis obsahující patrně pouhé iniciály a jeho skutečná interpretace Hanlovi nebyla známa.³⁶⁹

Obr. 52 Gotický nápis na zvonu kostela Nejsvětější Trojice v Chrastí³⁷⁰

³⁶⁸ *Tamtěž*, s. 123.

³⁶⁹ *Tamtěž*, s. 124–125.

³⁷⁰ *Tamtěž*, s. 125.

Pojednání o chrasteckém děkanském kostele detailně seznamuje v neposlední řadě se jménem kostela.³⁷¹ Druhou jmenovanou patronátní budovou je kamenná jednopodlažní budova děkanství („*Das chraster Dekanalgebäude*“) s hospodářskými budovami – bytem pro služebnictvo, stodolou, kůlnou a stájí.³⁷² Dějiny domu biskup obsáhnul nikterak ledabyle, nýbrž obšírně. Zápis vybavil chronologickým seznamem jednotlivých děkanů od vzniku děkanství – děkanem Bartolomějem Bučkovským počínaje a Antonínem Trejtnarem³⁷³ konče.³⁷⁴ Číslo 3 patří kamenné jednopodlažní budově chrastecké školy („*Das chraster Schulhaus*“), která stála za děkanským kostelem na náměstí. O založení školy Hanl tehdy neměl k dispozici žádné písemné ani ústní svědectví. Chrastecký kostelní účet z roku 1667 vypovídá o tom, že škola toho roku již fungovala, neboť se ve vydání peněz nachází zmínka: „*Od smejščení komína ve škole a za kachle na kamna do školy*“.³⁷⁵ V roce 1834 dal biskup školu vybavit knihovnou. Dlouze se rozepisuje nejen o dějinách stavby, ale i o významných učitelích, například o učiteli Janu Filčíkovi, dle Hanlových slov velmi vzdělaném a obratném muži. To jej vedlo k tomu, aby Filčíkův životopis uveřejnil v novinách Česká Včela z 23. května 1837.³⁷⁶ Tohoto počínu se řečený pedagog již nedožil, zemřel v lednu téhož roku. Hanl byl zjevně Filčíkovou osobností a aktivitou natolik nadšen, že ve stati vyjmenovává jeho tiskem vydané rukopisy: *Pravidla dobropisemnosti české*³⁷⁷ z roku 1822, *Proč a proto při umění početním* z roku 1824 a mnoho dalších.³⁷⁸

Čtvrtou patronátní budovu představuje kamenný chrastecký hřbitovní kostel sv. Martina³⁷⁹ („*Die chraster Cemeterialkirche S[anc]ti Martini*“), vystavěném roku 1721 biskupem Janem Adamem Vratislavem a opatřeném dřevěnou věží. Při kostele stála jedna hrobka a hřbitov.³⁸⁰ Roku 1845 dal biskup Hanl hřbitov zvelebit a rozšířit,

³⁷¹ *Tamtěž*, s. 127.

³⁷² *Tamtěž*, s. 132.

³⁷³ Děkana Antonína Trejtnara jmenoval sám biskup Hanl roku 1859. *Tamtěž*, s. 136.

³⁷⁴ *Tamtěž*, s. 134–136.

³⁷⁵ *Tamtěž*, s. 140.

³⁷⁶ F. FICHTER, *Životopis Jana Nep. Filčíka, učitele vzorní školy v Chrasti*, Česká Včela 21, 1837, 165–167. Dostupné online <https://www.digitalniknihovna.cz/cbvk/view/uuid:be146574-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:b25b2fe2-435e-11dd-b505-00145e5790ea> [cit. 5. 3. 2021]

³⁷⁷ Dostupné online <https://vokabular.ujc.cas.cz/module/mluvnice/digitalni-kopie-detail/FilcikPrav1823> či <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:695ad320-78a1-11dc-81a5-000d606f5dc6?page=uuid:c64b25a0-7453-11e6-b842-005056827e51> [cit. 5. 3. 2021]

³⁷⁸ BK BK, *MB, I. Theil*, s. 143.

³⁷⁹ Více k dějinám kostela sv. Martina v Chrasti viz např.: Jan FROLÍK, *Záchranný archeologický výzkum u kostela sv. Martina v Chrasti – Chrašticích (okr. Chrudim)*, Východočeský sborník historický 28, 2015, s. 5–42.; K. CHYTIL, *Soupis památek historických a uměleckých*, s. 27–31.

³⁸⁰ BK BK, *MB, I. Theil*, s. 145.

opatřil jej též novou vstupní bránou, na níž nechal zhotovit nápis „*Zde gsme o Pane! a očekáváme hlasu Twého! 1845*“. Hanl detailně rozebírá další nápisy, které se v kostele a v jeho okolí nacházely.³⁸¹ Tyto údaje jsou nosné pro epigrafiku. Kromě epigrafické problematiky stať pojímá i církevně-správní tematiku.³⁸²

Číslo pět náleží rosickému filiálnímu kostelu sv. Václava³⁸³ („*Die rossitzer Fialkirche S[anc]ti Wenzeslai*“) se zvonící. Filiálním kostelem se stal v době episkopátu biskupa Sobka.³⁸⁴ Stejně jako v předchozím případě hřbitovního kostela sv. Martina v Chraсті i tentokrát jsou součástí textu pasáže zabývající se nápisy na kostelních zdech.³⁸⁵ Popis se soustřeďuje i na některé tamější faráře – konkrétně je zmíněn Johann Adalbert Schwanda von Taubenfels a Daniel Skala. Biskup svou pozornost upírá i na nápisy na zvonech, které udává in extenso.³⁸⁶ Nejsou vynechány ani církevně-správní záležitosti této patronátní budovy.³⁸⁷ Číslem šest je označena kamenná rosická škola („*Das rossitzer Schulhaus*“), jež byla původně farou, při níž se nacházela ovocná zahrada. Ta sloužila ještě za času biskupa Hanla k užitku chrasteckému děkanovi.³⁸⁸ Rosická školní budova je následována kostelem sv. Markéty Antiochijské v Podlažicích³⁸⁹ („*Die podlažitzer Kirche der heiligen Jungfrau und Martyrinn Margaretha*“), poznačeným číslem 7. Kamenný kostel byl vybudován na ruinách dřívějšího podlažického benediktinského kláštera a opatřen dvěma věžemi. Zásahu na jeho výstavbě má královéhradecký biskup Jan z Talmberka, který měl k místu, kde dříve stával klášter, citový vztah.³⁹⁰ Talmberk daroval kostelu mariánskou sochu, o níž je rovněž zevrubně pojednáno.³⁹¹ Popis dějin podlažického kostela obsahuje hojně přímých citací z pramenů. Nechybí ani zmínky o jeho církevně-správním fungování.

³⁸¹ *Tamtéž*, s. 147.

³⁸² *Tamtéž*, s. 150.

³⁸³ O kostelu sv. Václava více viz např. K. CHYTIL, *Soupis památek historických a uměleckých*, s. 185–189.

³⁸⁴ BK BK, *MB, I. Theil*, s. 153.

³⁸⁵ *Tamtéž*, s. 153–155.

³⁸⁶ *Tamtéž*, s. 155.

³⁸⁷ *Tamtéž*, s. 156.

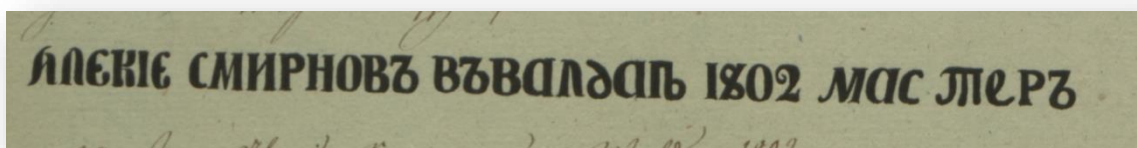
³⁸⁸ *Tamtéž*, s. 159.

³⁸⁹ Ke stavebním aspektům budovy podlažického kostela sv. Markéty více viz např. Slavomír KUDLÁČEK – Pavel PANOCH, *Nová zjištění ke stavebnímu vývoji a původní barevnosti fasády kostela sv. Markéty v Podlažicích*, in: *Dějiny staveb 2004*. Sborník příspěvků z konference *Dějiny staveb*, Plzeň 2004, s. 130–136.

³⁹⁰ BK BK, *MB, I. Theil*, s. 160.

³⁹¹ *Tamtéž*, s. 162–164.

Osmou patronátní stavbou je kamenný podskalský kostel sv. Jana Křtitele³⁹² („*Die podskaler Kirche des heiligen Johann des Täufers*“). Kostel disponoval dvěma věžemi a bylo o něm již referováno v kupní smlouvě mezi Bohuslavem Kostkou z Postupic a Dionýsem Slavatou z roku 1546.³⁹³ Stať o podskalském kostele rozebírá nejprve jeho historii. Po určitou dobu byl filiálním kostelem Chrasti, pak vystupoval jako lokálie přiřčená ke Kostelci. Hanl nepomíná ani jmění kostela, které důkladně rozepisuje. Poslední řádky patří pozdějším stavebním úpravám včetně nákladů za ně nebo například výsadbě ovocných stromků.³⁹⁴ Kostel sv. Petra a Pavla v Chlumu³⁹⁵ („*Die Kirche zu Chlum erhl. Apostel Petrus und Paulus*“) se zvonící, devátá budova v pořadí, byl vystavěn biskupem Tobiášem Beckerem roku 1705. Biskup Hanl se zprvu na základě tehdy dochovaných pramenů zaměřuje na historii kostela, poté řeší otázky církevní správy. V neposlední řadě se zabývá nápisy na zvonech (tenkrát celkem tří, jež se nacházely ve zvonici). Roku 1813 přibyl ještě sakristický zvon s neobvyklým, ruským nápisem, česky znějícím „*Mistr Alexis Smirnov z Valdaje 1802*“.

Obr. 53 Nápis na sakristickém zvonu kostela sv. Petra a Pavla v Chlumu³⁹⁶

Informace o původu zvonu a jeho instalaci do kostela se v textu objevuje též. Hanl neopomíná údaje o praktickém chodu kostela a jeho jmění, poslední přípisy sahají až k roku 1851.³⁹⁷ První desítku patronátních budov uzavírá škola v Chlumu („*Die Schule zu Chlum*“). Původní škola se nacházela vedle toho času aktuální školní budovy (konskripční číslo 24). Jako novou ji nechat vystavět Hanlův předchůdce biskup Kolowrat roku 1830. Více o chlumské škole ve stati sděleno není.³⁹⁸

³⁹² Ke kostelu sv. Jana Křtitele v Podskalí více viz např. K. CHYTIL, *Soupis památek historických a uměleckých*, s. 178.

³⁹³ BK BK, *MB, I. Theil*, s. 168.

³⁹⁴ *Tamtéž*, s. 169–170.

³⁹⁵ Více o kostelu sv. Petra a Pavla v Chlumu viz K. CHYTIL, *Soupis památek historických a uměleckých* s. 20.

³⁹⁶ *Tamtéž*, s. 171.

³⁹⁷ BK BK, *MB, I. Theil*, s. 171–172.

³⁹⁸ *Tamtéž*, s. 173.

Kapitolu o církevních stavbách uzavírá nenápadný text, který se jeví, jako by patřil k pasáži o chlumské škole. Jedná se ovšem o dodatek biskupa Hanla, v němž si dovoluje k celkové desítce patronátních budov připočítat ještě dvě kaple: „*Unter die genanten 10 Patronatgebäude erlaube ich mir noch 2 Kapellen zu zählen die wahrscheinlich von einem der Herrn Vorgänger erbaut und auch von den jeweiligen Bischöfen erhalten worden sein mögen*“. První z nich představuje kaple na konci lipové aleje za zámeckou zahradou v Chrasti, kterou nechal Hanl roku 1833 vybavit obrazem sv. Jana Nepomuckého a mřížovými dveřmi. Druhou kapli zasvěcenou sv. Václavovi a situovanou vedle Horeckého rybníka musel dát kvůli jejímu neutěšenému stavu opravit roku 1843. Biskup Hanl, k realizaci renovace přizval svého komorníka Josefa Dvořáka. Hanl ještě dodává, že pod touto horeckou kapličkou vyvěrá nevysychající pramen, který svou dobrou vodou v suchých časech zásobil obyvatele Horky a Mezíhoří: „*Unter ihr entspringt eine nie versiegende Quelle, die ein sehr gutes Trinkwasser Git, und die in trockenen Jahren den Horker und Mezhořer Infassen eine rechtergiebige Aushilfe biethet*“. Ke kapli sv. Václava se v biskupových rádcích lze dočíst ještě něco málo k jejím dějinám.³⁹⁹

Tématem další kapitoly jsou obce příslušející k patrimonií („*Zur Herrschaft gehörige Ortschaften*“). Lze i logicky očekávat, že první jmenovanou obcí je v textu mnohokrát skloňovaná Chrast,⁴⁰⁰ k níž se vztahuje i přiložená katastrální mapa Chrasti s přilehlými pozemky.⁴⁰¹ Biskup v náplni svého textu sleduje dějiny města, způsob obživy jeho obyvatel, podrobněji se věnuje rozvoji trhů, územnímu rozvoji města. Dopodrobna vypisuje například vrchnostenské dávky a povinnosti („*Giebigkeiten und Leistungen*“) vycházející z dělicí listiny z roku 1654.⁴⁰² Nalezneme též informace o naturálních dávkách a robotě včetně situace po jejím zrušení až do roku. Detailně Hanl rozebírá novou formu státní správy po přelomovém roce 1848. Rok 1853 byl pro Chrast velmi zásadním z hlediska

³⁹⁹ *Tamtéž*, s. 173.

⁴⁰⁰ K Chrasti existuje pětisvazková publikace z první poloviny 20. století – viz Josef ŠMÍD, *Chrast u Chrudimě. Chrastecské školství*, 1. sv., Chrast 1927; TÝŽ, *Chrast u Chrudimě. Dějiny Chrasti od nejstarších dob až do roku 1848*, 2. sv., Chrast 1935; TÝŽ, *Chrast u Chrudimě. Chrast v době samosprávy v letech 1848–1918*, 3. sv., Chrast 1937; TÝŽ, *Chrast u Chrudimě. Politická činnost Chrastecských v letech 1848–1918*, 4. sv., Chrast 1938; TÝŽ, *Chrast u Chrudimě. Almanach vydaný na počest stých narozenin Vincence Paulusa, ředitele obecné školy, zakladatele Městského muzea v Chrasti*, 5. sv., Chrast 1940. Údaje z Memorabilien-Buch však do díla Josefa Šmída zaneseny nejsou. Žádná novodobá monografie k dějinám Chrasti zatím není.

⁴⁰¹ BK BK, *MB, I. Theil*, označená jako s. 178.

⁴⁰² *Tamtéž*, s. 178–183.

městského práva, neboť se stala městem. To dokládá opsaná písemnost podkrajského: „Následkem provedeného setření výsad jednotlivých měst zdejšího podkraje byli podle, výnosem veleslavné c. k. krajské vlády od 11. listopadu 1853 č. 12, 687 sem došlého snesení vysoce slavného c. k. místodržitelství v Praze od 29. října 1853 číslo 26, 365 posavadní městyse (Märkte) Chrast, Hrochovteinic, Nazávrcy, Seč a Trhovkamenice – za města (Landstädte) Bojanov a Žumberg pak za městyse (Märkte) uznány; o čemž se představenstva jmenovaných měst a městysů s tím v známost uvádějí, by dle toho knihy lidnatosti poznamenali a místní tabulky, pak obecní pečetě přejinačili, a ve všech ouředních vyhotoveních toho pojmenování užívali, a toho také představení druhých obcí v ouředním názvu setřili.

V Chrudimi dne 29. listopadu 1853

z. Putzlachrů m/p
c. k. podkrajský⁴⁰³

Pak se Hanl navrácí zpět do minulosti, detailně zpravuje o požárech, které město postihly, a vyjmenovává škody, které napáchaly.⁴⁰⁴ Dějiny požárů přerušuje Hanlovo úsilí připomenout čtenáři, že vedle již dostatečně probraných vrchnostenských a patronátních budov se v městečku vyskytují ještě další pozoruhodné budovy: „Nebst den bereits besprochenen obrigkitlichen und Patronats-Gebäuden befinden sich im Städtchen noch folgende bemerkenswerthe Gebäude“. Zprvu jmenuje radnici⁴⁰⁵ (*Das Rathaus*), přičemž důraz klade na její historii (její koupě, požáry, stavební úpravy atp.), také seznamuje s její podobou (samozřejmě poplatnou Hanlově současnosti), okolím. Zápisy o radnici vede až do roku 1862.⁴⁰⁶ Druhou městskou budovu představuje kontribuční obilná sýpka („*Der Kontributions-Getreid-Schüttboden*“), kterou dal i na základě žádosti poddaných vybudovat sám biskup Hanl v roce 1835. Informuje však o tom, co výstavbě předcházelo.⁴⁰⁷ Třetím zmiňovaným objektem je továrna na zápalky („*Eine Zündhölzchen Fabrik*“) postavená roku 1852 chrastecským obchodníkem Rudolfem

⁴⁰³ Tamtéž, s. 190.

⁴⁰⁴ Tamtéž, s. 191–193, s. 200 (pokračování).

⁴⁰⁵ K radnici v Chrašti více viz K. CHYTIL, *Soupis památek historických a uměleckých*, s. 25.

⁴⁰⁶ BK BK, MB, I. Theil, s. 193–196.

⁴⁰⁷ Tamtéž, s. 197.

Patočkou, k níž však podrobnější informace schází (zmínka je zde o požáru v roce 1853, který továrnu postihl).⁴⁰⁸

Po analýze staveb se biskup obrací ještě k pojednání o čtyřech drobných sakrálních plastikách, které se v městečku nacházely. Jako první zmiňuje kamennou sochu sv. Jana Nepomuckého na náměstí mezi zámkem a kostelem, kterou nechal Hanl roku 1842 nově vyzdobit. Nevynechává stručný popis historie sochy. Druhý objekt, na který se zaměřuje, je kamenný kříž, stojící vedle kontribuční obilné sýpky, označený pouze letopočtem 1790. Třetím je opět kamenný kříž situovaný vedle vodní nádrže a nesoucí nápis „*At' gest stává ukřižovaného Gezisse, a nádege člověka skrze to rozmnožená. J. G. 1739*“. Poslední, čtvrtou plastiku představuje litinový kříž, který dal instalovat biskup Hanl roku 1842 vedle kostela naproti zámku. Vzhledem ke skutečnosti, že autorem tohoto objektu je sám biskup, nepřekvapí, že jeho popis je nejobsáhlejším ze všech čtyř. Biskup si všímá zejména nápisů na kříži a dává je ve stati k dispozici in extenso. Na tamtéž místě stál dříve zubem času poškozený dřevěný kříž.⁴⁰⁹

Takřka interdisciplinární popis městečka Chrasti Hanl zakončuje příběhem židovské rodiny Franklových, která do Chrasti přišla roku 1794. Krátce sleduje jejich obchodní dráhu včetně koupě domů (s překážkami vzhledem k jejich původu) a profesní počínání nejmladších členů rodu.⁴¹⁰

Biskup Hanl pak obrací pozornost k Chrašicím („*Chraschitz*“) – v nejstarších listinách byly nazývány „*Chraschtitz*“. Dnes jsou místní částí Chrasti. Nejprve jsou vyličený dějiny Chrašic včetně popisu chrašických pozemků a stavení – velký důraz biskup klade na tamější mlýn⁴¹¹ a čerpá informace o něm mimo jiné z kupní smlouvy mezi Bohuslavem Kostkou a Dionýsem Slavatou z roku 1546: „*Wes Chrasstice s mleynem swobodným przi tež wsy ležicim, s diedinamy, s sstěpniczi, s lakau, s pastwisstiema a spustim rybniczem ktemuž mlegnu przislussegiczim*“. ⁴¹² S akcentem je též pojednáno o chrašické jirchářské valše („*Weißgärber Walke*“), jejíž historie je rozvita až do roku 1851, kdy byla zakoupena jedním měšťanem.⁴¹³

⁴⁰⁸ *Tamtéž.*

⁴⁰⁹ *Tamtéž*, s. 198–199.

⁴¹⁰ *Tamtéž*, s. 199.

⁴¹¹ *Tamtéž*, s. 201–203.

⁴¹² *Tamtéž*, s. 201.

⁴¹³ *Tamtéž*, s. 203.

Roku 1853 dal biskup souhlas k vystavění pily („*Sägemühle*“) vedle chrašického mlýna. O pile se taktéž rozepisuje podrobněji.⁴¹⁴

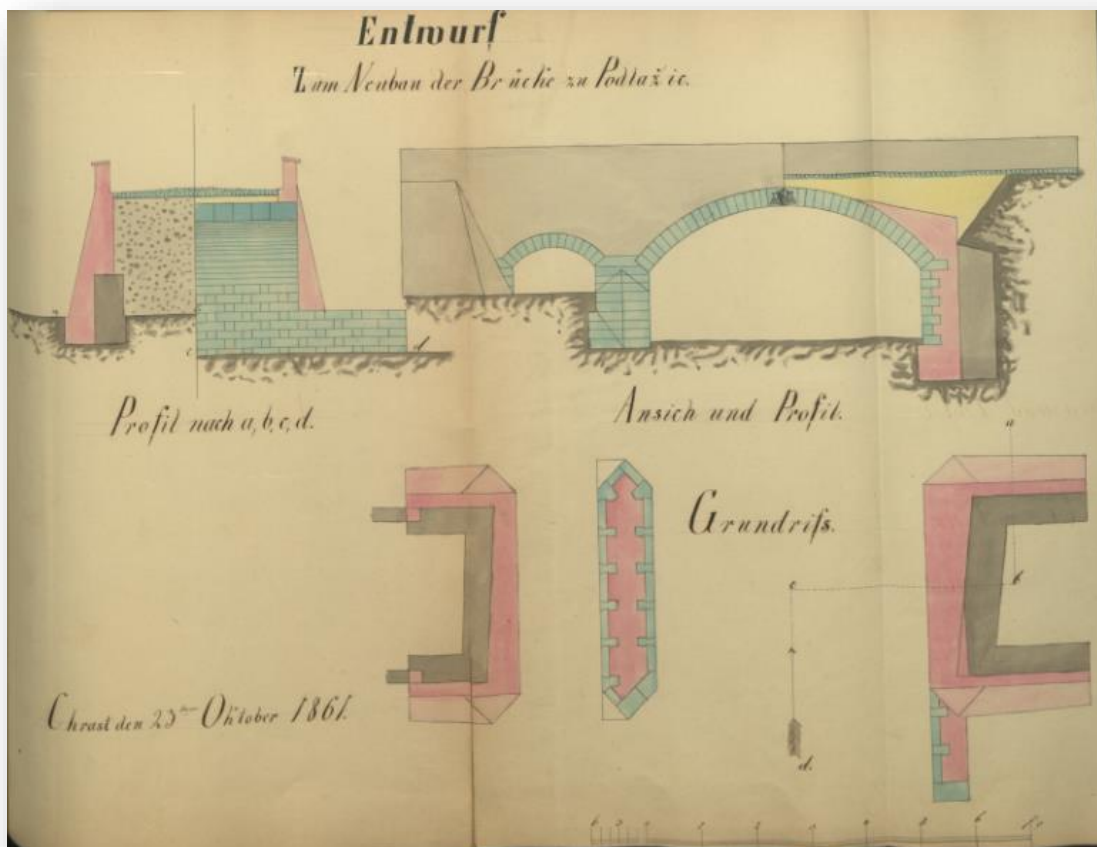
Město Chrast je následováno Podlažicemi („*Podlažit*“) označenými číslovkou dva. V době, kdy Hanl třimal v rukou text pamětnice, čítaly Podlažice, vesnice tehdy přifařená k Chrasti, 88 domovních čísel a podle poslední konskripce z roku 1843 533 duší. V úvodu je tedy zodpovídána demografická otázka spojená s místními požáry a informacemi o některých obyvatelích. Posléze téma střídají budovy, které dle Hanlových slov stojí za povšimnutí. V první řadě se jedná o podlažický mlýn („*Podlažitzer Mühle*“), jemuž věnuje zejména historický aspekt.⁴¹⁵ Hostinec („*das Wirthshaus*“), druhá stavba v pořadí, naopak nezaujímá přílišný zájem ze strany autora. Třetí položkou je stoupa na tříslu („*die Lohstampfe*“), o níž se dozvídáme pouze stručně v jedné větě něco málo o její poloze a historii. Čtvrtou stavbou je most přes potok Skalsko („*Die Brücke über den Bach Skalsko*“),⁴¹⁶ který dal roku 1840 Hanl z velké části opravit, o jeho rekonstrukci a dalším vývoji se rozepisuje důkladněji. Roku 1860 již byl most natolik zchátralý, že jej bylo zapotřebí vystavět od základů. Hanlovu všestrannou pečlivost v zaznamenávání, v tomto případě informací o podlažickém mostu, dosvědčuje rovněž připojená dokumentace – náčrt novostavby podlažického mostu („*Entwurf Zum Neubau der Brücke zu Podlažic*“).⁴¹⁷ Plán prezentuje průčelí, profil a půdorys mostu. Dolní části skici odhaluje datování k 23. říjnu 1861 v Chrasti, co však neodkrývá, je autor, jeho podpis není připojen.

⁴¹⁴ *Tamtéž.*

⁴¹⁵ *Tamtéž*, s. 204.

⁴¹⁶ Nyní Žejbro, více viz Antonín PROFOUS, *O místních a zvláště pomístních jménech v okrsku Chrastickém u Chrudimě*, Národopisný věstník Československý 14, 1921, s. 83. <https://www.nul.k.cz/ek-obsah/vestnik/html/knihy/vestnik14/index.htm> [cit. 15. 3. 20201]

⁴¹⁷ BK BK, *MB, I. Theil*, s. 205–206.

Obr. 54 Náčrt novostavby podlažického mostu⁴¹⁸

Biskup Hanl uvádí, že v Podlažicích provádělo vícero z jeho předchůdců různá darování, prodeje, povolení a stavby domů, jež budou každému jeho následníku velmi nepříjemné: „In diesem Dorfe haben sich mehrere Herrn Vorgänger, Schenkungen, Verkäufe, Bewilligungen und Hausbauten erlaubt, die jedem Her[r]n Nachfolger sehr angenehm sein werden“.⁴¹⁹ Ke svému názoru připojuje argumenty, které podchycují pozemkovou situaci ve vsi, popis jednotlivých domků, prodeje a nákupy královéhradeckých biskupů v souvislosti s Podlažicemi.⁴²⁰ V neposlední řadě se navrácí k topografickému hledisku. Zmiňuje s důrazem pramen Žejbro („Žeigra“) a jeho důležitost pro chod tamějšího mlýna. Zajímá se též o pstruhový rybník („Forellen Teich“) a jeho dějinný rámeček.⁴²¹ Na závěr si ponechal dle jeho výrazu nejpodivuhodnější fenomén celých Podlažic, a sice benediktinské opatství, které stálo na místě zvaném „Na Klášteře (Na klassteře)“, které nechal biskup (povrchově) srovnat a roku 1843 osázet třešňovými stromky. Podlažickému

⁴¹⁸ Tamtéž, vloženo mezi s. 205–206.

⁴¹⁹ Tamtéž, s. 206.

⁴²⁰ Tamtéž, s. 206–208.

⁴²¹ Tamtéž, s. 208.

klášteru⁴²² („*Podlažitzer Benediktiner Kloster*“) věnuje mimořádnou pozornost, kterou fakticky opírá nejen o písemné svědectví⁴²³ emeritního broumovského převora Jeronýma Růžičky. Po pojednání o dějinách podlažického kláštera⁴²⁴ nabízí čtenáři svůj osobní vhled, jaké pozůstatky tam nalézal ještě, než nechal pozemek srovnat, a jak s torzem naložil. Zvonový kov, železo, sklo, hliněné a neobyčejné cihly nechal uchovat v hospodářských archivních truhlách v sakristii velké chrastické zámecké kaple: „*Was hiebei von Glockenmetall, Eisen, Glas, Thon und besondere Ziegeln aufgefunden wurde, bewahrte ich im Wirthschafts Archivkasten in der Sakristei der großen chraster Schloßkapelle auf.*“⁴²⁵ Nalezené pískovcové kameny nechal zčásti rozmístit po parku pro účely sezení, ty nejlepší pak nechal uložit do podlažického kostela: „*Die bei dieser Gelegenheit auch noch aufgefundenen behauenen Sandsteinen, die ich zum Theil als Sitzsteine im Park vertheilen, und deren vorzüglichste ich in der podlažitzer Kirche aufbewahren ließ, ...*“⁴²⁶ Biskup zpravuje i o svých dalších činech spojených s manipulací klášterních pozůstatků (klášterní příkopy, pozůstatky zdí, kostěné nálezy atd.).⁴²⁷ Zmiňuje se ke konci o nekrologiu podlažického kláštera, které mělo být během třicetileté války patrně odvezeno do Švédska společně s dalšími materiály. S entuziasmem, znatelným mezi řádky, autor doplňuje, že nekrologium bylo opsáno Josefem Dobrovským v rámci jeho cesty do Švédska, a uvádí z něj opsané pasáže. K podobě kláštera připojuje ještě další citaci z pramenů vyšehradského archivu.⁴²⁸ Téma podlažického opatství definitivně uzavírá jinam směřovaný proud autorových systematických myšlenek, protentokrát upřený

⁴²² K osudům podlažického kláštera více viz např. David RICHTER, *Připomínka sekularizace zboží benediktinského kláštera v Podlažicích*, Chrudimské vlastivědné listy 22/4, 2013, s. 18–19; nebo Josef ŠRÁMEK, *Ohlednutí za historii benediktinského opatství v Podlažicích*, Chrudimské vlastivědné listy 18/5, 2009, s. 11–15. Ke stavební podobě kláštera více viz např. J. FROLÍK – Jan MUSIL – Petr NETOLICKÝ, *Stavební podoba benediktinského kláštera v Podlažicích*, in: Dějiny staveb 2010. Sborník příspěvků z konference Dějiny staveb, Plzeň 2011, s. 39–50.

⁴²³ Hanl měl zřejmě na mysli toto písemné svědectví: Jeroným RŮŽIČKA, *Chronicon breve Brevnoviense et Braunense*, Praha 1845. Dostupné online http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ207137407 [cit. 15. 3. 2020]

Nebo vydané v podobě novodobé monografie: Jeroným František RŮŽIČKA – Ondřej KOUPIL – Dušan FOLTÝN (ed.), *Dějepis kláštera břevnovského a broumovského*, Praha 2013.

⁴²⁴ BK BK, *MB, I. Theil*, s. 208–213. Dějiny kláštera jsou rozebírány též na s. 215–216, 218.

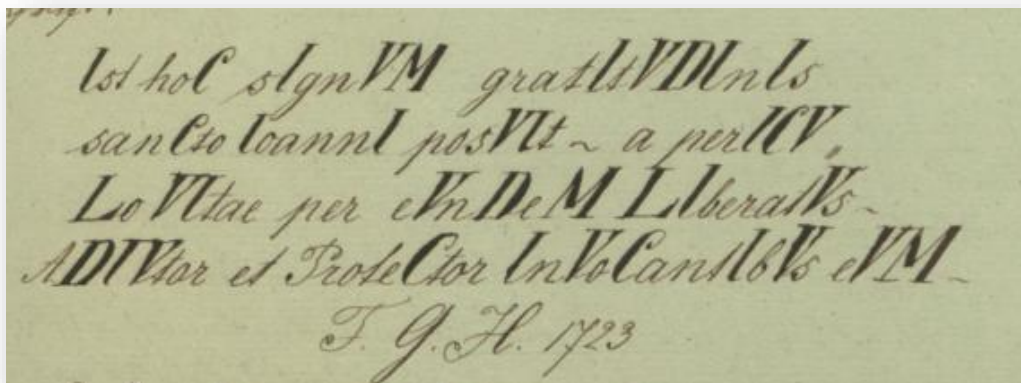
⁴²⁵ *Tamtéž*, s. 213.

⁴²⁶ *Tamtéž*.

⁴²⁷ K archeologickému výzkumu lokality podlažického kláštera více viz např. J. FROLÍK, *Archeologický výzkum na klášteřišti u kostela sv. Markéty v Podlažicích*, Muzejní a vlastivědná práce. Časopis Společnosti přátel starožitností 43/4, 2005, s. 238–239; nebo Roman KRIVÁNEK – J. FROLÍK – J. MUSIL, *Geofyzikální průzkum areálu zaniklého benediktinského kláštera v Podlažicích*, in: Co můj kostel dnes má, nemůže kníže odnít. Věnováno Petru Sommerovi k životnímu jubileu, Praha 2011, s. 129–137.

⁴²⁸ BK BK, *MB, I. Theil*, s. 214.

na další přifařenou část k Podlažicím – samotu zvanou Podhůra („*Einschicht Podhura*“). Z dějin samoty je stručně vyňato několik řádků k demografii, pozemkům, požárům a tak podobně.⁴²⁹ Skutečně poslední zápis směřuje ke kamenné soše sv. Jana Nepomuckého, stojící mezi podlažickým mlýnem a ovčínem. Protože Hanl s velkým zaujetím sledoval nápisy, ani zde neudělal výjimku a přikládá plné znění nápisu na soše, lze si povšimnout i nápadného chronogramu.⁴³⁰

Obr. 55 Nápis na soše sv. Jana Nepomuckého u Podhůry⁴³¹

Třetí obci představují Chacholice („*Chacholitz*“), po jejichž demografickém představení s počty domů a obyvatel biskup volně přechází ke stavbám v obci se nacházejícím. Největší důraz je kladen na zdejší mlýn, způsob obživy obyvatelstva a nastalé požáry.⁴³²

Pojednání o další obci, označené číslem čtyři – Skále („*Skala*“), zahajuje demografický úvod společně s církevně-správním zařazením. Pokračuje se stručnou historií včetně toponomastického exkurzu do původu názvu obce, popisem krajiny (například autorem vnímaných hezkých výhledů). Hanlův osobní vztah k území je patrný v jeho slovech o údolí Podskála („*Podskal*“), které vnímá jako velmi romantické: „... und heißen so wie das ganze sehr romantische Thal Podskal, ...“ Na patronátní stavbu, kostel sv. Jana, odkazuje do již rozebírané kapitoly výše. V blízkosti této samoty se v minulosti těžil vápenec. Hanl následně popisuje svou

⁴²⁹ *Tamtéž*, s. 215.

⁴³⁰ *Tamtéž*, s. 218.

⁴³¹ *Tamtéž*.

⁴³² *Tamtéž*, s. 217.

snahu těžbu obnovit a dává čtenáři nahlížet do problematiky těžby vápence i v okolí.⁴³³

Vesnice Horka, jíž náleží číslo pět v pořadí, je nejprve popsána demograficky (počet domů, duší, obživa obyvatel, robotní otázka a podobně). Velkou část textu biskup věnuje tamní kapli sv. Anny.⁴³⁴ V několika řádcích nalezneme stručné dějiny zdejšího hostince.⁴³⁵

Šestým bodem na mapě jsou dle Hanlových slov nevýznamné osady („*Die unbedeutenden Ortschaften*“) Silnice („*Silnitz*“) a Mezihoří („*Mezhořz*“). Podobně jako u předchozích již rozebíraných míst je i na tyto osady nejprve pohlíženo z hlediska demograficko-statistického. Dozvídáme se počet obyvatel a domů a bližší informace o dalších staveních (selský dvůr v Mezihoří, hájovna v Silnici). Biskup Hanl vysvětluje názvy osad – Mezihoří dala název poloha mezi horami: „*das offenbar seinen Namen von der Lage zwischen den Bergen hat*“, Silnice si zasloužila svoje pojmenování díky kolem vedoucí veřejné cestě, která však tehdy v žádném případě žádnou silnicí nebyla: „*...wegen dem vorüberführenden öffentlichen Weg, der jedoch keines wegs eine Straße war, Silnitz genannt*“. Jistého opodstatnění svého názvu dosáhla až roku 1842, kdy byly na její zvelebení použity vysoké náklady a velká námaha.⁴³⁶

Číslo sedm náleží Studené Vodě („*Kaltwasser*“), kterou biskup představuje spíše stručně. Krátký demografický exkurz je následován objasněním názvu – v osadě se nacházel pramen, který poskytoval velmi dobrou a studenou vodu: „*Kaltwasser „Studená voda“ erhielt den Namen von der dasigen Quelle, die ein sehr gutes und kaltes Wasser giebt und nie versiegt*“. Číslovkou osm jsou zastřešeny Rosice („*Rossitz*“) s poznámkami o obyvatelstvu, jejich obživě a domech. Větší pozornost autor obrací na rosický mlýn a jeho historii. Text informuje o územním specifiku Rosic – zbytek vesnice patřil k rosickému patrimoniu Kinských.⁴³⁷ Biskup Hanl se posléze soustředí na požáry, jež v minulosti vesnici postihly.⁴³⁸

⁴³³ *Tamtéž*, s. 219–220.

⁴³⁴ Kaple sv. Anny je zmiňována v publikaci K. Chytila: K. CHYTIL, *Soupis památek historických a uměleckých*, s. 18–19.

⁴³⁵ BK BK, *MB, I. Theil*, s. 222–223.

⁴³⁶ *Tamtéž*, s. 224.

⁴³⁷ Více ke specifiku Rosic viz K. CHYTIL, *Soupis památek historických a uměleckých*, s. 185–188.

⁴³⁸ BK BK, *MB, I. Theil*, s. 225–226.

Devátým místem je Dobrkov („*Dobrkow*“), o němž je v úvodu tradičně pojednáno z demografického aspektu. Na údaje o obyvatelích navazuje zmínka o výstavbě kamenné kaple sv. Rodiny uprostřed vesnice mezi lety 1830–1832. Zbytek sdělení o Dobrkově se týká popisu tamního dvora s použitím přímých citací z pramenů.⁴³⁹

Desátá pomyslná zastávka se stáčí k Boru, vesnici, o níž zjišťujeme z Hanlovy statě mnohé – demografická data, dějinné milníky, rozložení pozemků, těžba opuky („*Baustein* ,*Wopuka*“). Hanl do svých řádků vnáší své osobní vhledy na vesnici, zejména své osobní zkušenosti s tamními domkáři, které označuje za nepokojné a nevěrné: „*Dieses Dorf hat viele Häußler, die ich leider als sehr unruhig und untreu bezeichnen muß.*“ Důvody svého stanoviska důkladně objasňuje; dějiny Boru jsou zčásti opředeny rušnými spory domkářů se sedláky, sám biskup Hanl musel řešit nejednu borskou při. V závěru se biskup zajímá o požáry, jež vesnici zasáhly.⁴⁴⁰

Číslo 11 nese vesnice Lhota („*Lhotta*“), kde se nacházela filiální škola, která toho času neměla svou vlastní budovu, tudíž se výuka odehrávala v domě učitele. Proto škole biskup Hanl daroval dřevo k jejímu rozšíření. Kromě Hanlovy podpory zdejší školy stať sestává též ze základních demografických informací spolu s údaji o lhotských staveních, hostinci zvaném Pošivalka nebo Vratislavka („*Poschiwalka oder Wratislawka*“); mlýnu; ovčínu; myslivně vedle aleje ovocných stromů, vedoucích ke statku Žilovice. Stať ukončují lhotské požáry.⁴⁴¹

Další vesnici, Zalažany („*Zalažan*“), mající číslo 12, Hanl popisuje systematicky od její polohy přes demograficko-statistická data a pozemky po zalažanské budovy. Pozornost zaměřuje jako obvykle na požáry a jejich důsledky na vesnici.⁴⁴²

Poděčely s Mosty („*Poděczel /Pogedssel/ sammt Mosty*“) zaujmají třináctý bod zájmu. Údaje o poděčelských obyvatelích vyvozené z konskripce z roku 1843 jsou následovány pojednáním o tehdy nejstarších pramenech zachycujících zmínky o obci. Poděčely byly často v minulosti spojovány či zaměňovány s vesnicí Mosty – důvody, proč tomu tak bylo, ve svých řádcích autor též shrnuje. Vyjma výše se vyskytujícího se biskup zaobírá poděčelskými pozemky, staveními (mlýn, hostinec,

⁴³⁹ *Tamtéž*, s. 227.

⁴⁴⁰ *Tamtéž*, s. 229–230.

⁴⁴¹ *Tamtéž*, s. 231.

⁴⁴² *Tamtéž*, s. 233.

statek) a požáry s nimi spojenými. Text o Poděčelích (a Mostech) vyhotovil Hanl vskutku zevrubně. Pro badatelské účely je zapotřebí zmínit mostecký mlýn („*Moster Mühle*“), který se nacházel vedle Poděčel a který ležel u potoka Novohradka („*Nowohradka*“). Jméno získal od vedle stojícího mostu vedoucího přes Novohradku. Stavební úpravy mosteckého mlýna a mostu Hanl rovněž důkladně zaznamenal. Pojednání uzavírají slova o hostinci Pošívalka (Vratislavka), nacházejícím se naproti mosteckému mlýnu. Tento hostinec již byl součástí statě o Lhotě (viz výše).⁴⁴³

Čtrnáctý bod na mapě zachycují Bořice s Podborem („*Bořitz samt Podbor*“). Hanlův komentář k těmto místům zahajují demografická data doprovázená prvními zmínkami v pramenech. Z pramenů biskup vyjímá zejména údaje o pozemcích a pro jeho účely nezbytné dějinné milníky tamější dvora. Z bořických budov připomíná bažantnici s blízkou hájovnou, podborský hostinec („*Das podborer Wirthshaus*“). Všimá si nedaleké vsi Lipec („*Lipetz*“) náležející chrasteckému patrimoniu. K panství v Chrasti patřil též horský statek Chlum („*Gebirgsgut Chlum*“) se třemi vesnicemi: Chlum, Vortová a Košínov. Ve zbytku textu se autor zabývá historií Chlumu, jeho vesnic, rybníků a potoků.⁴⁴⁴ Samotnému Chlumu však Hanl dává prostor v další pasáži pod číslem 15. Zprvu sleduje demografická čísla, pokračuje údaji o dřívějším statku, hostinci a tamních pozemcích. V některých záležitostech se ovšem opakuje a odkazuje na již výše rozebírané chlumské vrchnostenské a patronátní budovy.⁴⁴⁵

Číslem 16 je zastřešena vesnice Vortová („*Das Dorf Wortowa*“), k níž biskup uvádí opět výsledky konskripce z roku 1843 a obdobně jako u předchozích obcí se zabývá způsobem obživy obyvatel, velmi stručně otázkami státní a církevní správy (k jaké lokalitě v jakém panství byla přiřazena atp.). Hanl poznamenává, že až do roku 1837 neměla vesnice žádný zvon vybízející k modlitbě, proto jej nechal zhotovit. Zvon opatřil nápisem: „*K denní modlitbě zuwe wás zwonkem timto biskup wás Karel Boromeyský*“ a zasvětil jej sv. Karlu Boromejskému. Pozornost posléze upírá na tamní stavby – tři mlýny s pilami na deskový materiál, hájovnu vortovského revíru a poslední odstavec zaměřuje na změny k roku (a po roce) 1848.⁴⁴⁶ Sedmnáctou jmenovanou obcí je Košínov („*Koschinow*“). Po krátkém úvodu, kam správně

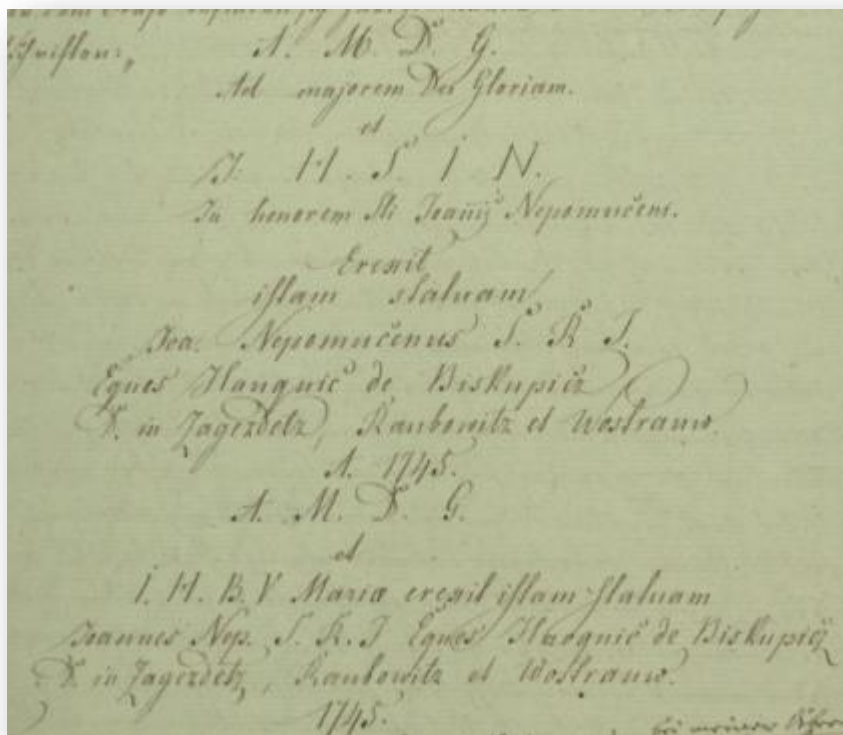
⁴⁴³ *Tamtéž*, s. 234–236.

⁴⁴⁴ *Tamtéž*, s. 239–241.

⁴⁴⁵ *Tamtéž*, s. 243.

⁴⁴⁶ *Tamtéž*, s. 244–245.

Košínov tehdy spadal, se dozvídáme podrobněji o dějinách zdejšího dvora a jeho budov, včetně myslivny, hostince a jiných. Číslem 18 je označen Zájedec („Zegezdetz“), k němuž se v knize vztahuje poněkud rozsáhlejší záznam. Zprvu zaměřený na data týkající se obyvatelstva a církevně-správní zařazení obce. V dalších řádcích se Hanl zaměřuje na dějiny Zájedce (zvláště na jeho koupi v roce 1749 pro královéhradecké biskupství), rozlohu pozemků, tamější budovy (budovy dvora, vinopalna, hostinec, hospodářské budovy). Biskup se zajímá o požáry (zejména o závažné požární neštěstí v noci z 2. na 3. června roku 1846). Zájedec měl tehdy početnou židovskou komunitu. Roku 1846 a 1847 došlo k přebudování židovské synagogy a hřbitova. Mimo obec se nacházely dvě kamenné sochy – sv. Jana Nepomuckého a Matky Boží, k nimž Hanl předkládá celé znění nápisu na nich.

Obr. 56 Nápis na sochách sv. Jana Nepomuckého a Matky Boží u Zájedce⁴⁴⁷

Sochu Matky Boží uzřel Hanl při nástupu na biskupský stolec zcela roztržštěnou a rozvrácenou, ležící na zemi. To jej vedlo k její renovaci, jež se udála v roce 1843: „Die letztere Statue der hl. Mutter Gottes fand ich bei meiner

⁴⁴⁷ Tamtéž, s. 249.

*Übernahme umgestürzt und zerschmettert am Boden liegen, ließ sie im Jahre 1843 wieder aufrichten und ausbeßern“.*⁴⁴⁸

Výčet obcí náležejících k patrimoniu končí u Hroubovic („*Raubowitz*“) s číslem 19. U Hroubovic se Hanl rozepisuje opět zevrubněji stejně, jako tomu bylo v předchozím případě u Zájezdce. U posledního případu již nepřekvapí, že řádky biskup tradičně zahájil daty s počty obyvatel, domů; církevně-správním začleněním. Pokračuje dále historií tamního dvora, kde se opírá o nalezené prameny, jež cituje. Podrobněji se zastavuje u pozemků, staveb (vinopalna, pivovar, židovské domy, hostinec, mlýn, židovská synagoga aj.), požárů, židovské komunity.⁴⁴⁹

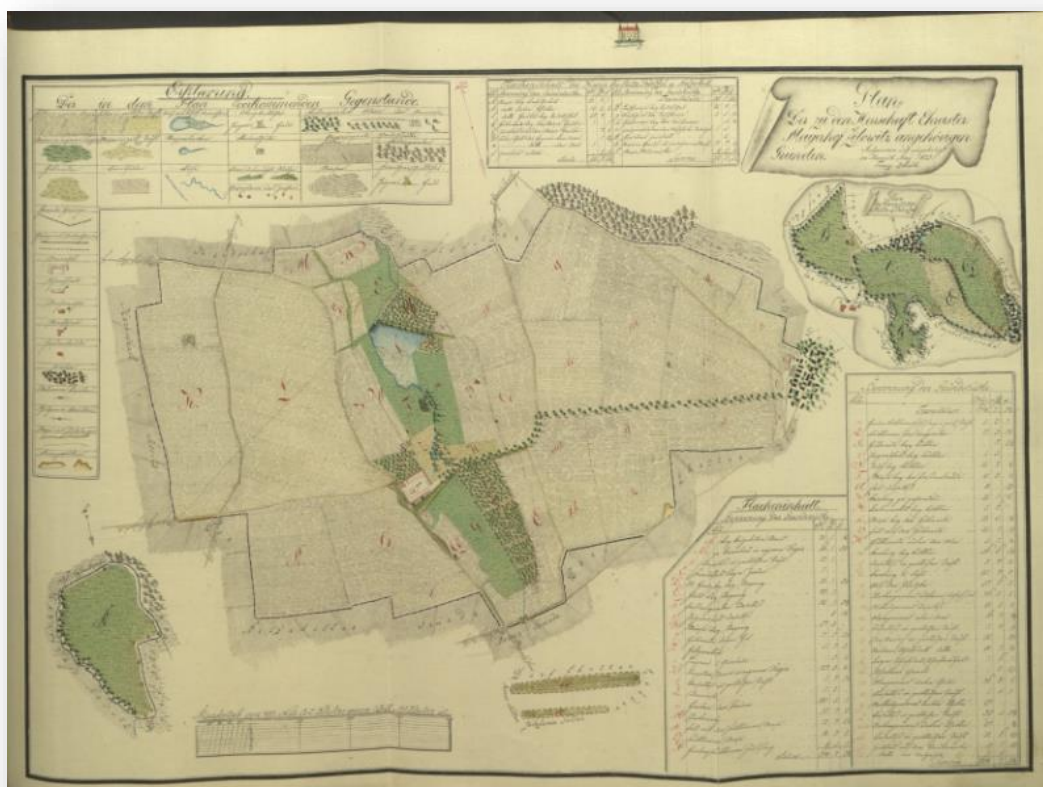
Další kapitola zachycuje dvory (poplužní statky), které se nacházely ve vlastní režii, („*Meierhöfe – In eigener Regie befindliche Meierhöfe*“) a započiná pojednáním o dvoře Žilovice („*Meierhof Zillowitz*“). Úvodem biskup podotýká, že koupě a nastalé změny týkající se tohoto statku jsou již rozebrány v rubrice vrchnostenské budovy, proto uvádí pouze ke dvoru náležející pozemky dle regulace daní z roku 1785: „*Der Ankauf und die sich erreigneten Veränderungen dieses Meierhofes sind bereits unter der Rubrik: Obrigkeitliche Gebäude Seite: 94 aufgeführt; es erübrigt sonach nur noch die dazu gehörigen Grundstücke nach der Steuerregulirung vom Jahre 1785 anzugeben*“. Výchozí data jsou zpracována v tabulce, jejíž sloupce vypovídají o všem, co se z jejího obsahu lze dozvědět: topografické číslo („*Num. Top.*“); pojmenování pozemků („*Benennung der Grundstücke*“); plocha („*Flächen-Inhalt*“); z toho v dočasném / dědičném nájmu / vlastní režii („*Hievon in zeitlichen / Erb Pacht / eigener Regie*“); poznámka („*Anmerkung*“). Prostor pro poznámky Hanl pečlivě vyplnil, zaobírá se tam dějinami pozemků a jejich specifiky. Systematicky je zprvu zaměřena pozornost na orná pole („*Ackerbare Felder*“), posléze na zahrady a louky („*Gärten und Wiesen*“) a pastviny („*Hutweiden*“). Tabulku uzavírá součet všech vrchnostenských pozemků nacházejících se na žilovickém dvoře („*Zusammenziehung aller bei dem Meierhof Žillowitz befindlichen obrigkeitlich[en] Gründe*“) včetně hlavního součtu („*Hauptsumme*“), který Hanl vyčíslil na 494 jiter a 1567 sáhů.⁴⁵⁰ Data v tabulce doprovází plán pozemků náležejících ke dvoru Žilovice („*Plan. Der zu den*

⁴⁴⁸ Tamtéž, s. 247–249.

⁴⁴⁹ Tamtéž, s. 251–253.

⁴⁵⁰ Tamtéž, s. 255–257.

Herrschaft Chraster Mayerhof Žilowitz angehörigen Gründen“), vyhotovený v měsíci květnu roku 1823 Franzem Zebischem („Aufgnom[m]en und ausgefertigt im Monath May 1823. Franz Zebisch“). Zevrubný plán obsahuje plán luk mezi Lhotou a Poděčely („Plan der Wiesen Unter Lhota u[nd] Podieczel“), tabulku s plochami luk u Lhoty, Poděčel a Brčekol („Flaecheninhalte der Wiesen bei Lhotta Podeczal u[nd] Brcekoll“), tabulku s plochami jednotlivých pozemků („Flaecheninhalte“) a přirozeně i legendu s vysvětlivkami objektů v plánu („Erklärung. Der in dem Plan vorkommenden Gegenstände“).⁴⁵¹

Obr. 57 Plán pozemků náležejících ke dvoru Žilovice⁴⁵²

Po žilovickém dvoře biskup pokračuje dvorem Podlažice („*Meierhof Podlažitiz*“), přičemž v úvodu opakuje téměř totéž, co předesílal již v minulém případě u Žilovic, a sice, že obecně o podlažickém dvoře bylo pojednáno již v rubrice vrchnostenské budovy („*Das im Allgemeinen von diesem Meierhofe Wißenswerthe wurde bereits unter der Rubrik „Obrigkeitliche Gebäude“ Seite 65 erwähnt, ...*“). V připojené tabulce nalézáme tytéž sloupce s daty o pozemcích, jako

⁴⁵¹ *Tamtéž*, volně vloženo mezi s. 255–256.

⁴⁵² *Tamtéž*.

tomu bylo u Žilovic, samozřejmě však s jiným obsahem.⁴⁵³ Celkový součet pozemků tehdy činil 457 jiter a 1328 sáhů. Protože se autorovi nevešly veškeré poznámky do tabulky, jsou rozvedeny ještě v rozsáhlé stati zvlášť. Tam se nachází dodatečné změny v držbě pozemků včetně přímých citací určitých pramenů vztahujících se k tématu. Komentáře uzavírá opsaný text vydaný krajským úřadem v Chrudimi ze dne 29. března 1839, jenž reflektuje další pozemkové modifikace.⁴⁵⁴ Tabulkovou analýzu podlažických pozemků rozvíjí příložený situační plán pozemků patřících ke dvorům Podlažice a Chrašice („*Situations-Plan. Uiber die zur Herrschaft Chrast bey den Mayerhöfen Podlaschitz und Chraschitz angehörigen Grundstücken*“). Vyhotovil jej opět František Zebisch, tentokráte v měsíci červnu roku 1823. Plán obsahuje tabulku s rozepsanou plochou podlažických luk včetně poměrně obsáhlé poznámky k tématu („*Flaecheninhalt. Der Podlaschitzer Wiesen*“), tabulku s plochami pozemků chrašického a podlažického dvora („*Flaechen-Inhalt. Der Chraschitzer und Podlaschitzer Mayerhofs Grundstücken*“) a legendu k nákresu.⁴⁵⁵

Obr. 58 Situační plán pozemků patřících ke dvorům Podlažice a Chrašice⁴⁵⁶

⁴⁵³ Bylo by zbytečné opakovat totéž i u následujících dvorů, proto tento fakt již nebude vícekrát zmíněn. Pokud se v úvodu k tabulce bude nacházet jiná, badatelsky nosná informace, pak jistě nezůstane opomenuta.

⁴⁵⁴ *Tamtéž*, s. 260–266.

⁴⁵⁵ *Tamtéž*, vloženo mezi s. 259–260.

⁴⁵⁶ *Tamtéž*.

Plán pozemků podlažického dvora spojený s chrašickým předznamenává extra stojící pasáž o pozemcích dvora v Chrašicích, jež je zpracována opětovně ve formě tabulky s toutéž náplní jako u předchozích dvorů Žilovice a Podlažice. Součet všech chrašických pozemků Hanl vyčíslil na 228 jiter a 318 sáhů. Znovu pro ujištění připojuje komentář, že vícero o tomto dvoře již bylo předesláno výše v kapitole o vrchnostenských budovách: „Das Übrige von diesem Meierhofe Wissenswerthe wurde bereits unter der Rubrik ‚Obrigkeitliche Gebäude‘ Seite 72 erwähnt“.⁴⁵⁷ Obsah tabulky prohlubuje příloha v podobě půdorysu a rozsahu polí náležejících k chrašickému dvoru („Grundrisz und Ausmasse der zur Herschaft Chrast zum Mayerhof Chraschitz gehörigen Felder“). Číselné výstupy v náčrtu jsou v měřicích („die Metze“, zkratka „Mtz.“).⁴⁵⁸

Obr. 59 Půdorys a rozsah polí náležejících k chrašickému dvoru⁴⁵⁹

Vedle zmíněných tří dvorů ve vlastní režii vlastnila biskupská vrchnost u některých obcí ještě vícero pozemků – takzvané klučeniny („Rottäcker“). Tato

⁴⁵⁷ Tamtéž, s. 269–270.

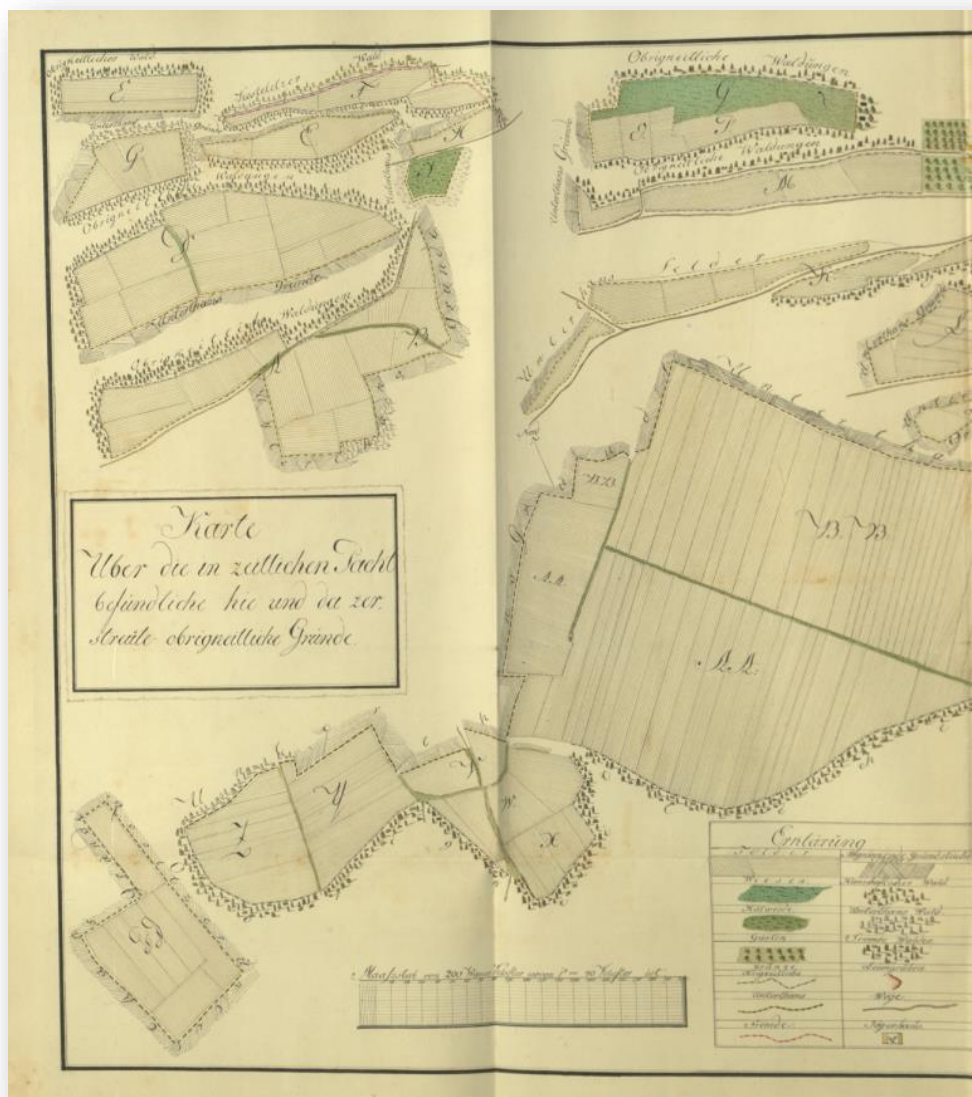
⁴⁵⁸ Tamtéž, vloženo mezi s. 269–270.

⁴⁵⁹ Tamtéž.

odlesněná, kamenitá půda se pronajímala poddaným od nepaměti na dobu šest let (tj. i poté jim mohla být opět pronajata). Tyto původní nekvalitní kamenité obecní pastviny bylo možno obděláváním zúrodnit: „*Nebst diesen 3 Meierhöfen ein eigener Regie besitzt die bischöfliche Obrigkeit bei einigen Ortschaften noch mehrere Grundstücke zur eigenen Disposition unter de Namen Rottäcker. Diese Grundstücke waren seit jeher von 6 zu 6 Jahren an die Unterthanen verpachtet, und dürften ihren Namen daher haben, weil sie wahrscheinlich aus schlechten gestriggen und steinigten Hutweiden in Felder verwandelt worden sind*“. Tak započíná další úsek, jenž, jak již bylo řečeno, rozebírá klučeniny, které vrchnost vlastnila. Připojená tabulka obsahuje totéž záhlaví a formy sloupců jako u tabulek k předešlým dvorům. Chceme-li se vyhnout zmatku, je zapotřebí obsah tabulky, který byl rozveden podrobně výše, stručně zopakovat. Sloupce zahrnují: topografické číslo („*Num. Top.*“); názvy pozemků („*Benennung der Grundstücke*“); plochu („*Flächen-Inhalt*“); z toho v dočasném / dědičném nájmu / vlastní režii („*Hievon in zeitlichen / Erb Pacht / eigener Regie*“); poznámku („*Anmerkung*“). Hanl se poslopně zaměřuje na klučeniny: na polích u vesnice Chacholice („*Bei dem Dorfe Chacholitz. An Feldern*“); na polích u vesnice Skála („*Bei dem Dorfe Skala. An Feldern*“); pastviny u vesnice Skála („*Hutweide bei dem Dorfe Skala*“); na polích u vesnice Horka („*Bei dem Dorfe Horka. An Feldern*“) s jednou pastvinou. Součet pozemků biskup Hanl provedl pouze u prvních dvou případů – u polí vesnice Chacholice a u polí vesnice Skála. U pozemků Horky celková suma schází.⁴⁶⁰ Tabulka je doplněna mapou znázorňující vrchnostenské pozemky v dočasném pronájmu („*Kart. Uber die in zeitlichen Pacht befündliche hie und da zerstreute obrigkeitliche Gründe*“). Náčrt je dílem Franze Zebische z července roku 1823 („*Aufgenom[m]en und ausgefertigt im Monat July 1823. Franz Zebisch*“). Mapa poskytuje údaje o ploše jednotlivých pozemků („*Flächeninhalt*“) a legendu („*Erklärung*“).⁴⁶¹

⁴⁶⁰ Tamtéž, s. 272.

⁴⁶¹ Tamtéž, vloženo mezi s. 271–272.

Obr. 60 Mapa znázorňující vrchnostenské pozemky v dočasném pronájmu⁴⁶²

Na výše jmenovaných zčásti ve vlastní režii, zčásti dočasně pronajatých pozemcích měla biskupská chrastocká vrchnost následující ovocné zahrady, ovocné aleje a stromořadí, ovocné školky a chmelnice: „Auf den angeführten theils in eigener Regie genoßenen, theils zeitlich verpachteten Grundstücken hat die bischöfliche chraster Obrigkeit folgende Obstgärten, Obstbaumalleen, und Obstbaumreihen, Obstbaumschulen und Hopfengärten“. Těmito slovy Hanl zasvěcuje do nové kapitoly v knize, kterou reálně započíná statí o ovocných zahradách („Obstgärten“). Poněvadž si dobře uvědomoval, že knihu píše hlavně pro budoucí pokolení (ale i pro jiné, zřejmé účely), často k aktuálnosti a účelovosti svých

⁴⁶² Tamtéž.

sdělení uvádí rok, kdy své řádky vyhotovil. V jedné větě připomíná, že následující výčet ovocných zahrad odpovídá situaci v roce 1848, kdy tyto řádky píše: *„Im Jahre 1848, wo ich dieses schreibe, besitzt die Bisthumsherrschaft Chrast folgende Obstgärten“*.

První jmenovanou ovocnou zahradou je zámecká zahrada v Chrasti (*„Schlossgarten zu Chrast“*), u níž se Hanl zastavuje z hlediska historického, dále seznamuje s její rozlohou a příslušenstvím – byt zahradníka, fíkovna (*„Feigenhaus“*), skleník (*„Glashaus“*), ananasový skleník (*„Ananashaushaus“*) a včelín (*„Bienenhaus“*). O některých jmenovaných stavbách pojednává podrobněji. Rozepisuje se rovněž o svých zásluhách při renovaci zahrady v letech 1839 a 1840, posléze se vrací k počínům svých předchůdců v této věci. Novější přípisy dokazují Hanlovo pokračování ve vývoji zámecké zahrady – roku 1849 nechal pro její účely zhotovit novou kamennou vodní nádrž.⁴⁶³ Druhým objektem Hanlova zájmu je podlažický sad (*„Podlažitzer Baumgarten“*) za tehdejší dvorní stodolou. Biskup zpravuje o vizuální a funkční podobě sadu, též o jeho účelu – částečně sloužil jako zeleninářství a částečně jako ovocná zahrada s malou školkou v zadní části: *„Dieser Garten wird gegenwärtig theils zum Gemüsebau theils als Obstgarten benützt; im rückwärtigen Theile befindet sich eine kleine Baumschule“*. Autor plynule navazuje na dějiny sadu a jeho úpravy v rukou svých předchůdců.⁴⁶⁴ Třetí bod představuje podlažická dvorní zahrada (*„Podlažitzer Hofgarten“*) situovaná za sýpkou a vysázená ovocnými stromky. Po krátkém historickém exkurzu a informaci o rozloze Hanl uvádí, že se na zahradě nalézá malý výtažník (*„Streckteich“*)⁴⁶⁵ s nezvyklým jménem Jordánek: *„Im selben befindet sich ein kleiner Streckteich mit dem sonderbaren Namen Jordanek, dessen Abzugsrinne unter dem Mühlgraben läuft“*.⁴⁶⁶ Čtvrtou je podlažická třešňová zahrada „Na Klášteře“ (*„Podlažitzer Kirschengarten auf dem Klosterplatz ,na Klassteře“*) na místě bývalého podlažického benediktinského opatství. O zahradě již bylo řečeno výše u statě o podlažickém klášteře. Zakladatel Hanl zmiňuje její plošné míry, popisuje proces jejího vzniku, o nějž se sám zasloužil, a zanechává svým následovníkům osobní vhléd: *„Sollten diese Bäume einstens schöne und reiche Früchte tragen, so mögen die Herrn Nachfolger*

⁴⁶³ Tamtéž, s. 274–277.

⁴⁶⁴ Tamtéž, s. 278.

⁴⁶⁵ Jedná se o výtažný rybník, v němž je odchována násada. <https://www.rybarskyrozcestnik.cz/slovník/vytažník/> [cit. 6. 3. 2021]

⁴⁶⁶ BK BK, MB, I. Theil, s. 279.

dem Begründer ein Dankbares Andenken schenken. V překladu: *Stromy by měly jednou nést krásné a bohaté plody, tak kéž by páni následovníci zakladateli věnovali vděčnou vzpomínku*“.⁴⁶⁷ Číslem 5 je lokalita Na Vinici („*Weinberg: na Winici*“) s údaji o rozloze, dějinným exkurzem zprvu zaměřeným na rok 1654, kdy se na vinici s budovou na viniční lis nacházelo ještě několik ovocných stromků a kde se zpracovalo až 80 věder vína.⁴⁶⁸ Hanl uvádí, že ač v dějinách oplýval vinohrad svou perfektní polohou velkým potenciálem, kultura této lokality byla zahájena až episkopátem biskupa Haye. O další zvelebení se zasloužil sám autor, a jak je v jeho pamětnici zvykem, rád o svých veškerých snahách referuje. Dočteme se tedy, jaké všechny práce nechal Na Vinici provést. U vinohradu nechal biskup Josef Vratislav vystavět již výše zmíněný letohrádek („*Lustschlößchen*“).⁴⁶⁹ Šestou v pořadí je chrašická dvorní zahrada („*Chraschitzer Hofgarten*“) se stručným záznamem o rozloze, vizuální podobě a Hanlovým osobním přičiněním – roku 1841 zde nechal vyvrtat studnu a roku 1842 jí dal opatřit ještě pumpou. Číslem sedm je zastřešena zahrada vedle bytu porybného („*Garten neben der Fischmeisterswohnung*“), o ní se dozvídáme vyčíslení její plochy a nepatrně o její historii – nejprve se jednalo o zvířecí zahradu, z níž později vzešla bažantnice. Jednou větou se Hanl věnuje zahradě silnické myslivny („*Silnitzer Jaegerhausgarten*“), označené číslem osm. Data o její rozloze nejsou vyplněna, jediná zmínka zachycuje pouze oplocení objektu. Stejně tak stručně je pojednáno u následujících (de facto u všech zbylých objektů se Hanl rozepisuje pouze velmi stručně): dvorní zahrada v Žilovicích („*Žillowitzer Hofgarten*“) s číslem 9; nová žilovická zahrada vedle mostu („*Žillowitzer neue Garten*“) s číslem 10, kterou dal založit Hanl roku 1833; třešňový sad („*Kirschenbaumanlage*“) s číslem 11 na stráni vedle rybníka v Horce: „*auf dem Abhange ober den vier Häußchen neben dem Horker Teich*“, kterou nechal Hanl osázet roku 1844 celkem 210 kusy třešní a královských višní. V letech 1848 a 1849 se sad těšil novému osázení jinými ovocnými stromky, taktéž pod záštitou biskupa. Dvanáctým je meruňkový sad („*Amorellen Baumanlage*“) situovaný tehdy na kraji pole vedle pivního sklípku v Podlažicích, jehož výsadbu inicioval roku 1844 rovněž biskup Hanl.⁴⁷⁰ Polohu třináctým bodem označeného hrušňového sadu („*Birnbaumanlage*“) Hanl popisuje takto: na kraji pole za cihelnou naproti jirchářské

⁴⁶⁷ *Tamtéž.*

⁴⁶⁸ *Tamtéž*, s. 279.

⁴⁶⁹ *Tamtéž*, s. 279–280.

⁴⁷⁰ *Tamtéž*, s. 281.

valchovně. Sad založil roku 1844 vysázením 124 hrušní. Pod číslem 14 se nachází švestkový sad („*Zwetschkenbaumanlage*“) u třetího rybníka za podlažickým ovčínem a vedle velké chrašické louky. Sad je opět dílem biskupa Hanla, který sad kultivoval v letech 1840 a 1844 v součtu 162 kusy švestkových stromů. Další představuje třešňový sad („*Kirschenbaumanlage*“) s číslem 15, jenž dal osázet v roce 1845 na podečelském úbočí. Pod čísly 16–20 jsou evidovány ovocné sady („*Obstbaumanlage*“), jež dal založit opět sám autor knihy. V závorkách jsou uvedena data jejich založení. První za chrašickou sýpkou (1845); druhý u podlažického ovčina (1845); třetí naproti pivnímu sklípku podlažického dvora (1845); čtvrtý na kraji potoka vedle podlažické zadní dvorní brány (1845); pátý na travnaté ploše vedle chrašické cihelny (1846). Objektem očíslovaným 21 je třešňový sad na hliništi staré podlažické cihelny (Hanl – 1846). Číslem 22 se biskup navrácí k ovocným sadům: tentokrát na strmé stráni vedle chrašické velké louky (Hanl – 1846). Cifra 23 náleží ovocnému sadu na chrašické velké louce v blízkosti rybníku (Hanl – 1847); 24 ovocnému sadu na chlumském nádvoří zámku (Hanl – 1848); 25 švestkovému sadu na jižním konci chrašické louky (Hanl – 1849; 1850 další kultivace); 26 třešňovému sadu na jižní stráni vedle vinohradu (Hanl – 1849); 27 ovocnému sadu vedle rybníka Kotrček („*Kotrczek*“) u Podlažic (Hanl – 1849); 28 švestkovému sadu naproti rybníku Kotrček (Hanl – 1850); 29 třešňovému sadu na svahu vlevo od vinohradu vedle rosické cesty (Hanl – 1850); 30 ovocnému sadu na pastvině pod žilovickým rybníkem (Hanl – 1850); 31 švestkovému sadu ve starém kamenolomu (Hanl – 1852); 32 třešňovému sadu u Silnic vedle cesty na Smrček (Hanl – 1853); 33 třešňovému sadu u Silnic vedle ulice ve vymýceném lese (Hanl – 1853); 34 jabloňovému sadu („*Äpfelbaumanlage*“) na velké podlažické louce vedle mlýnského náhonu a podlažické ovocné zahrady (Hanl – 1861) a 35 sadu za žilovickým ovčínem (Hanl – 1868).⁴⁷¹

V další samostatné pasáži se Hanl zaměřuje na ovocné aleje a stromořadí („*Obstalleen und Baumreihen*“). Každé aleji či stromořadí věnuje pořadové číslo, přičemž posledním záznamem je 52 (ač byl záznam č. 53 předznamenán svou cifrou, ostatní údaje pozbývá). Stejně jako u předchozí kapitoly o ovocných sadech, i v této se biskup soustřeďuje na popis polohy určitého stromořadí. Uvádí zpravidla počet

⁴⁷¹ *Tamtéž*, s. 282–283.

stromů (včetně druhu), u některých stručnou historii a také své vlastní zásluhy v dané věci.⁴⁷²

Následná kapitola se orientuje na školky („*Baumschulen*“), které s výjimkou jedné založil sám Hanl. Biskup vyjmenovává celkem 7 školek, koncentruje se na jejich polohu, specifikaci a rok založení.⁴⁷³

Poslední kapitola zaměřená na výsadbu plodin se zabývá chmelnicemi („*Hopfengärten*“). V úvodu Hanl zapojuje opět své historické cítění v řádcích o dějinách chmelnic chrastického patrimonium, popořadě začíná od té nejstarší. V době jeho nástupu na biskupský stolec se na území panství nacházely dvě chmelnice, o nichž ze své zkušenosti píše: „*Beide waren jedoch nicht gut kultiviert, und lieferten ein so geringes Erträgniß, daß ich bei meinem Antritte gar keinen Vorrath fand, ...*“ V překladu: „*Obě však nebyly dobře obhospodařovány a produkovaly tak malý výnos, že jsem při svém příchodu nenalezl vůbec žádnou zásobu*“. Dalšími slovy se posouvá do své současnosti a hodnotí stav chmelnic: „*Gegenwärtig bestehen folgende 3 Hopfengärten, die bei angemessener Kultur mir bisher nicht nur den jährlichen Bedarf decken, sondern of auch einen ein – bis zweijährigen Vorrath für eine Mißernte brachten*“. Dozvídáme se, že v době vzniku knihy existovaly na patrimoniu tři chmelnice, které nejen, že mu doposud nepokryly ani roční spotřebu, ale kvůli neúrodě nepřinesly ani jedno-, ani dvouroční zásoby. První chmelnice se rozkládala na kraji velké podlažické louky naproti cestě a roku 1835 ji Hanl nechal rozšířit. Druhá chmelnice, kterou dal založit Hanl roku 1836 v Žilovicích, ležela za novým ovčínem. Poslední chmelnice se rozprostírala u podlažické stoupy na tříslo. Tu nechal vysázet rovněž sám biskup roku 1845 (s další rekultivací roku 1848). Vizuálně zřetelným pozdějším přípisem ještě Hanl dává na vědomí, že nechal roku 1851 vzniknout další chmelnici, jež byla umístěna vedle posledního podlažického domku. Kapitulu uzavírá jednovětný záznam vyhotovený jinou písařskou rukou, který zní: „*Im Jahre 1875 fand ich beim Antritt des Bisthums keinen Hopfengarten vor*“. Přeložíme-li si doslova celou větu, logicky si vyvodíme, že ji musel psát Hanlův nástupce Josef Jan Evangelista Hais: „*V roce 1875 jsem při převzetí biskupství nenalezl žádnou chmelnici*“.⁴⁷⁴

⁴⁷² Tamtéž, s. 285–290.

⁴⁷³ Tamtéž, s. 291.

⁴⁷⁴ Tamtéž, s. 292–294.

Nadpis *Emfyteuzované (poplužní) dvory („Emphiteutisirte Meierhöfe“)* prozrazuje náplň další kapitoly prvního svazku. Podtitulek *Průběh této emfyteuze a robotní reluce*⁴⁷⁵ („*Hergang dieser Emphiteutisirung und der Robotreluition*“) určuje Hanlovo prvotní směřování nadepsanou problematikou, které zahajuje slovy: „*Na ustavičné časy uzavřená, proto pro všechny příští pány následovníky tak nepříznivá úmluva o robotní reluci a dědičném nájmu šesti patrimoniálních chrasteckých dvorů v Zájezdci, Bořicích, Podčelech, Hroubovicích, Chlumu a Košínově, skrze kterou 2786 měric pozemků – tedy více než třetina celého biskupského stavu majetku – je postoupeno poddaným zcela bezplatně bez zdanění, pouze za roční nepatrný úrok a desetiprocentní laudemium u změny ve vlastnictví, potom veškerá naturální robota také pouze za malou reluci, byla uzavřena 16. dubna 1796 biskupem Trauttmansdorffem, a potvrzena dvorským dekretem z 4. července 1796; guberniálním dekretem 12. července 1796*“. Z důvodu autentičnosti vyповídací hodnoty pramene následuje Hanlův úvod k problematice v původním jazyce: „*Der auf immerwährende Zeiten eingegangene, sonach für alle künftigen Herrn Nachfolger so äußerst nachtheilige Robotrelutions- und Erbpachtsvertrag der sechs Herrschaft Chraster Meierhöfe zu Zagezdetz, Bořitz, Podeczal, Raubowitz, Chlum und Koschinow, wodurch 2786 Metzen Grundstücke – sonach mehr als ein Drittheil des ganzen bishümlichen Besitzstandes – ganz unentgeltlich ohne Versteuerung, bloß gegen einen jährlichen unbedeutenden Zins und ein zehnperzentiges Laudemium bei Besitzveränderungen, dann die gesamten Naturalroboten auch nur gegen eine geringe Reluition an die Unterthanen abgetreten worden sind, wurde vom Bischof Trauttmansdorf am 16ten April 1796 geschlossen, und mit Hofdekret vom 4ten Juli 1796; Gubernialdekret vom 12ten Juli 1796 bestätigt*“. Biskup Hanl poskytuje svůj osobní pohled na téma i v dalších řádcích: „*Protože se k této době již rozpoznává nedostatečnost Raabovského a Hoyerova systému;*⁴⁷⁶ *musí vzbuzovat pozornost, že biskup Trauttmansdorff tuto úmluvu, která byla pro něj a jeho následovníky nanejvýš nepříznivá, přece přijal; na což musím odpovědět, že biskup Hay k ní skrze lhostejnost a netečnost svou i svých úředníků udal důvod, a biskup Trauttmansdorff se bez nepatrných útrat nemohl oprávněně vyhnout pomstychtivé nevráživosti a dalším jiným nesnázím*“. (Něm.

⁴⁷⁵ Více o patentu viz František STELLNER, *Patent o robotní reluci (1790)*, in: Karel SCHELLE – Jaromír TAUCHEN. *Encyklopedie českých právních dějin I.*, Plzeň 2016. s. 125–126.

⁴⁷⁶ Více o podobě Raabova a Hoyerova systému srov. např. William E. WRIGHT, *Serf, Seigneur, and Sovereign: Agrarian reform in Eighteenth-Century Bohemia*, Minneapolis 1966.

přepis: „*Da man zu dieser Zeit das Mangelhafte des Rabischen und Hoyerischen Systems bereits erkannte; so muß es auffallen, daß Bischof Trautmansdorf diesen ihn und allen seinen Nachfolgern so äußerst nachtheiligen Vortrag doch einging; worauf ich erwiedere, daß Bischof Hay durch seine und seiner Beamtem Sorglosigkeit und Indolenz den Grund dazu gelem hat, und Bischof Trautmansdorf ohne bedeutende Kosten, rächende Feindseligkeiten, und viele andere Schwierigkeiten nicht füglich ausweichen konnte.*“) Po svém postoji k proběhlé emfyteuzi a robotní reluici Hanl konečně postupuje k dějinnému popisu jejich průběhu, který expresivně označuje za *nemilý a fatální*: „*Der Hergang dieser leidigen und verhängnißvollen Sache ist nach der vorgefundenen Aktenlage folgender*“. Celé věci se věnuje skutečně důkladě na několika stranách, v nichž hojně cituje mnoho pramenů.⁴⁷⁷ Po textové části připojuje tabulku s emfyteuzovanými dvory, jejíž provedení odpovídá těm již popisovaným výše. Sloupce tabulky nesou data: topografické číslo („*Num. Top.*“); pojmenování pozemků („*Benen[n]ung der Grundstücke*“); plocha („*Flächen-Innhalt*“); z toho v dočasném / dědičném nájmu / vlastní režii („*Hievon in zeitlichen / Erb Pacht / eigener Regie*“); poznámka („*Anmerkung*“). U všech emfyteuzovaných dvorů se Hanl v tabulce systematicky zaobírá jejich ornými poli („*Ackerbare Felder*“), posléze zahradami a loukami („*Gärten und Wiesen*“) a pastvinami („*Hutweiden*“), u každého uvádí celkou sumu (nikoliv všach součet všech položek). Prvním emfyteuzovaným dvorem zaneseným do tabulky je Zájezdec („*Meierhof Zagezdetz*“), následován dvorem Bořice („*Meierhof Bořitz*“), Poděčely („*Meierhof Podieczel*“), Hroubovicemi („*Meierhof Raubowitz*“) a dvory Chlum a Košínov („*Meierhöfe Chlum und Koschinow*“). Poslední jmenované dvory, Chlum a Košínov, jsou opatřeny komentářem, že oba byly při regulaci daní zapsány k jedné obci: „*Beide Meierhöfe waren bei der Steuerregulirung zu einer Gemeinde aufgenom[m]en*“. U nich jsou navíc uvedena data ještě k tamějším rybníkům („*Wiesen, Gärten und mit Wiesen verglichene Teiche*“). Po údajích o emfyteuzovaných dvorech přichází sumární část tabulky, která poskytuje přehled rozlohy pozemků všech dvorů ve vlastní režii a dvorů emfyteuzovaných („*Summarische Wiederholung. Aller bei den in eigener Regie beibehaltenen und bei den emphiteutisirten Meierhöfen befindlichen obrigkeitlichen Grundstücke u[nd] zwar:*“) – nejprve jsou vyčíslena orná pole s klučinami obou typů dvorů („*Summe*

⁴⁷⁷ BK BK, MB, I. Theil, s. 295–311.

aller ackerbaren Felder“), která celkově dle Hanlova součtu činila 1782 jiter a 466 sáhů. Poté biskup přechází k úhrnu luk, zahrad a rybníků („*Sum[m]e aller Wiesen Gärten und Teiche*“) – 434 jiter a 437 sáhů; a k sečtení pastvin („*Sum[m]e der Hutweiden*“) – 178 jiter a 606 sáhů. Na úplném konci tabulky vše ještě rekapituluje už bez rozpisu dle jednotlivých dvorů („*Hauptrekapitulation*“) a dodává výslednou sumu („*Totalsumme*“) ⁴⁷⁸ pozemků všech dvorů – 2394 jiter a 1509 sáhů. ⁴⁷⁹

Biskup dále navazuje kapitolou o lesích patřících k biskupskému panství Chrast a inkorporovaných statky Chlum, Zájezdec a Hroubovice; jedná se o situaci po regulaci daní („*Wälder. Zu der Bisthumsherrschaft Chrast und den dazu inkorporirten Gütern Chlum, Zagezdetz und Raubowitz gehören folgende nach der Steuerregulirung gemeßene Wälder, und sollten nach damaliger Berechnung den angesetzten Nutzen geben:*“). Citovaná Hanlova slova uvozují tabulku, jejíž kolonky se obsahově poněkud liší od těch výše uvedených. Sloupce tabulky přinášejí informace: topografické číslo (*Num. Top.*); pojmenování lesů („*Benennung der Wälder*“); plocha („*Flächen-Inhalt*“); redukováno na měřice („*Reduziert in Metzen*“); z toho v dědičném nájmu / vlastní režii („*Hievon in Erb Pacht / eigener Regie*“); hotová částka na rok tvrdého / měkkého dřeva („*Ausfallender Betrag auf ein Jahr hartes / weiches Holz*“). Pozornost je zameřena nejprve na lesy v jednotlivých místních částech zvláště: u Hroubovic („*Bei Raubowitz*“) – 103 jiter, 95 sáhů; u Skály („*Bei Skala*“) – 628 jiter, 239 sáhů; u Horky („*Bei Horka*“) – 757 jiter a 762 sáhů; u Chlumu („*Bei Chlum*“) – 1603 jiter a 1141 sáhů (včetně lesů Vortové). V závěru tabulky biskup rekapituluje sumarizaci lesů („*Sumarische Wiederholung*“) a nakonec ještě hlavní součet všech jmenovaných lesů („*Haupt Summe*“) – 3092 jiter a 637 sáhů. V textové části navazující plyně na tabulku Hanl přibližuje problematiku řečených lesů podrobněji. Nejdříve seznamuje se zařazením lesů do revírů. Lesy byly tehdy rozděleny do čtyř revírů – silnický revír (757 jiter, 762 sáhů); podlažický revír (731 jiter, 334 sáhů); chlumský revír (956 jiter, 118 sáhů); vortovský revír (647 jiter, 1023 sáhů). Součtem všech lesních oblastí v revírech dosáhneme stejné sumy jakou výše u hlavního součtu všech jmenovaných lesů. Revíry dokumentují též jejich přiložené náčrty. Prvním je plán chlumského

⁴⁷⁸ Hanl uvádí i další podrobnější číselné údaje, které odpovídají sloupcům tabulky (viz výše). Autorka uvádí pro čtenářovu představu pouze ty nejdůležitější.

⁴⁷⁹ *Tamtéž*, s. 311–316.

Další plán, vyhotovený opět Johannem Machatým roku 1809, náleží podlažickému revíru („Podlasitzer Rewier“).⁴⁸²

Obr. 62 Plán podlažického revíru⁴⁸³

⁴⁸² Tamtéž, vloženo mezi s. 319–320.

⁴⁸³ Tamtéž.

Mapu vortovského revíru vyhotovil tentýž kreslíř roku 1809.⁴⁸⁴ Chybí pouze náčrt silnického revíru.

Obr. 63 Plán vortovského revíru⁴⁸⁵

Hanl píše, že lesy střežili lesníci, v jejichž čele stál lesní pojezdny, který bydlel v Silnici, kde byl zároveň lesníkem. Aby bylo lesnímu pojezdnému umožněno dobře vykonávat dohled nad lesy a revíry, byl mu přidělen ještě adjunkt a jezdecký kůň. Hanlův exkurz do správní organizace (a jejího zabezpečení) tehdejších zalesněných ploch⁴⁸⁶ skýtá cenné informace pro dějiny správy v českých zemích první poloviny 19. století.

V následných řádcích Hanl hovoří o stavu lesů po jeho příchodu na biskupství, který označuje jako žalostný a nesystematizovaný – kromě svědomitě opečovávaných mladých kultur Hanlovým předchůdcem biskupem Kolowratem: *„Ich fand bei meinem Antritte sämtliche, vorzugsweise aber die eigentlichen chraster Waldungen, mit Ausnahme der vom Herrn Vorgänger Grafen Kollowrat auf das*

⁴⁸⁴ Tamtéž, vloženo mezi s. 319–320.

⁴⁸⁵ Tamtéž.

⁴⁸⁶ Nejen zalesněných ploch, ale i jiných správních objektů, o nichž se v knize rozepisuje.

sorgfältigste gepflegten jungen Kulturen, in einem sehr traurigen Zustande und ohne Sistemisirung, ...“ Svě mínění důkladně rozvádí a připojuje různé argumenty s číselnými údaji, které jeho tvrzení dovozují. Z aktového materiálu a výpovědí všech lesníků dokonce došel k přesvědčení, že především za episkopátů biskupa Příchovského, Blümegena, Haje a Trauttmansdorffa bylo s lesy zacházeno nelibě: „*Nach den eingesehenen Akten, und nach der Aussage aller Förster erhielt ich die traurige Überzeugung, daß vorzüglich unter den Herrn Přichowsky, Blümegen, Hay und Trautmannsdorf mit den Waldungen übel gebahrt worden ist*“. Svých předchůdců Hanl nešetří a rozepisuje se o jejich chybách a počinech ve věci místních lesů. Nezapomněl však na své zásluhy, kterým se věnuje ve štědrém rozsahu (systematizace lesů, jejich obnova). Poznamenává, jaké druhy stromů se v revírech nacházejí.⁴⁸⁷

Vedle lesních revírů disponovalo panství Chrast ještě dvěma polními revíry – u Žilovic a Bořic, kde se také nacházejí bažantnice: „*Nebst den obgenannten 4 Waldrevieren hat die Herrschaft Chrast auch noch zwei Feldreviere, nämlich die zu Žillowitz und zu Bořitz, wo – wie bereits bemerkt wurde – auch Fasanerien bestehen*.“ K oběma se vyslovuje vcelku stručně; popisuje jejich rozlohu – žilovický revír, největší ze všech, lemoval pole dvora Žilovice, vesnice Lhoty, Poděčel, Boru a Zalažan; bořický revír s jednou bažantnicí byl nejmenší a ohraničoval pole vesnic Bořice a Podboru. Také výše zmíněný silnický a podlažický revír byl zčásti polní – silnický obklopoval pole chrašického dvora, městečka Chrast, vesnice Mezihoří, Studenou Vodu, Horku a Zájezdec. Podlažický revír obruboval pole podlažického dvora, vesnické části Rosic, Dobrkov, Hroubovice, Podlažice, Chacholice, Skálu a Podskálu. O dalších specifikách těchto revírů se lze dočíst v Hanlově stati podrobněji.⁴⁸⁸

Hanl pokračuje rozpravou o bažantnicích („*Fasanerien*“). Zprvu uvádí, že k jejich studiu nenalezl takřka žádné prameny, ale domnívá se, že byly zřízeny biskupem Josef Vratislavem jakožto vášnivým milovníkem lovu: „*...und wie ich vermüthe – vom Grafen Joseph Wratislaw als großen Jagdliebhaber angelegt worden zu sein*“. V Hanlově současnosti existovaly celkem tři bažantnice. Jako první z nich Hanl představuje podlažickou bažantnici („*Podlažitzer Fasanerie*“) – zabývá se její polohou, vybavením, krátkou historií a důkladně se rozepisuje o svých příčiněch,

⁴⁸⁷ *Tamtěž*, s. 318–322.

⁴⁸⁸ *Tamtěž*, s. 322–323.

které vedly k jejímu zvelebení. O druhé jmenované bažantnici v Bořicích („*Bořitzer Fasanerie*“) píše ve stejném duchu jako o podlažické, zde však navíc uvádí její rozlohu. Představu o bořické bažantnici rozširuje přiložená dokumentace – půdorys její zahrady („*Grundriss des zur Herrschaft Chrast gehörigen Borzitzer Fasanengartens*“), zpracovaný v září 1832 Štěpánem Skopcem („*Aufgenom[m]en im Monat Sept. 1832 durch Stepan Skopetz, qpft Ing*“).

Obr. 64 Půdorys zahrady bořické bažantnice⁴⁸⁹

O něco stručnější je ovšem zápis o třetí a zároveň poslední bažantnici v Žilovicích („*Žilowitzer Fasanerie*“).⁴⁹⁰

Po bažantnicích biskup otevírá téma lovnosti („*Jagdbarkeit*“). Zprvu referuje o územní stránce lovnosti biskupského panství Chrast, které pronajímalo a zároveň

⁴⁸⁹ *Tamtěž*, vloženo mezi s. 325–326.

⁴⁹⁰ *Tamtěž*, s. 323–326.

mělo najato ještě další loviště, o nichž se rozepisuje velmi zevrubně. Za biskupa Hanla byly panstvím Chrast pronajaty: veškeré pozemky dřívějšího statku Zájezdec; malý les u Studené Vody; část poděčelských polí; bořická bažantnice včetně celého k ní náležejícího revíru Na druhou stranu si Chrast najímala například určitá pole patřící k panství Hrochův Týnec. Hanl mimo jiné uvádí i částky, jež Chrast za nájem půdy platila či v opačném případě vydávala.⁴⁹¹

Dalším tématem jsou rybníky („*Teiche*“), které uvádí slovy: „*An Teichen besitzt die Herrschaft Chrast auf ihre nicht bedeutende Größe eine ziemliche Anzahl*“. Dozvídáme se, že patrimonium disponovalo poměrně vysokým počtem rybníků. Více o nich připojuje Hanl dále v textu, neboť každému rybníku, které pro pořádek čísluje, věnuje samostatnou pasáž – informuje o jejich rozloze, poloze a různých specifikách, jejich úpravách v průběhu času, druhu ryb v nich nasazených, blízkých mlýnech a tak podobně. Prvým je rybník Horka („*Der Horka Teich*“), největší z rybníků v rámci panství. Číslo dva náleží rybníku Kotrček („*Kotrczek*“) pod rybníkem Horka. Další v pořadí přichází č. 3 Jordánek („*Jordanek*“) – za podlažickou sýpkou; č. 4 „*Kadan*“ – vedle vedle podlažického kostela; č. 5 malý třetí rybník („*Kleiner Streichteich*“) – pod podlažickým ovčínem; č. 6 chrašický rybník („*Chraschitzer Teich*“) – vedle vinopalny; č. 7 žilovický rybník („*Žillowitzer Teich*“) – vedle bažantnice; č. 8 bořický rybník („*Bořitzer Teich*“) – na místě bořického dvora. Nadpisem „*Teiche auf dem Gute Chlum*“ Hanl pokračuje rybníky na statku Chlum, z nichž se některé rozhodl pronajímat – č. 9. Velký černý rybník („*Grosz czerner Teich*“) ležící na hranici s panstvím Předhradí („*Richenburg*“); č. 10 Hamanec („*Hamanetz*“) nedaleko Vortové; č. 11 Návesník („*Nawesnik*“) u Vortové; č. 12 chlumský rybník („*Chlumer Teich*“) pod vesnicí Chlum; č. 13 Malý Černý („*Klein czerner Teich*“); č. 14 Utopenec („*Utopenetz*“) u Vortové; č. 15 Kozinec („*Kozinec*“) a č. 16 Lhotecký rybník („*Lhottecký*“).⁴⁹² Po vyjmenování rybníků nacházejících se na panství ve své současnosti se biskup Hanl obrací ještě do minulosti a pojednává o rybnících, které se dříve využívaly jako pole a louky. Jejich počet vyčísľuje na 14, z toho čtyři zastřešuje nadpis „*Aufgelassene Teiche biem Gute Chlum*“, a sice rybníky Dářko („*Darzko*“); Netušidlo („*Netussidlo*“); Slanina („*Slanina*“); Pstružinec („*Forellenteich*“).⁴⁹³

⁴⁹¹ *Tamtěž*, s. 327–328.

⁴⁹² *Tamtěž*, s. 328–333.

⁴⁹³ *Tamtěž*, s. 334–336.

Další kapitolu Hanl zaměřuje na řeky („*Flüsze*“) a stručně ji uvozuje: „*Die Bisthumsherrschaft Chrast durchströmen nur folgende zwei Bache*“ – biskupským panstvím Chrast protékaly pouze dva potoky. Jako první Hanl uvádí potok Skalsko („*Der Bach Skalsko*“), který byl již stručně vzpomínán výše.⁴⁹⁴ Na tomto místě se mu však Hanl věnuje vydatně – neopomíná historický exkurz; zmiňuje jeho trasu a obce, skrze které protékal; mlýny, které kolem něj po celé jeho délce stály; mosty, jež protínal; jezy; ryby a jiné podrobnosti. Potok Skalsko se vléval do Novohradky („*Der Bach Nowohradka*“), druhého Hanlem rozebíraného potoku. K Novohradce se vyjadřuje o poznání méně než ke Skalsku, v záznamu však nalezneme téměř tytéž typy informací jako v předchozím případě.⁴⁹⁵

Cesty („*Straszen*“) zaujímají další bod Hanlova zájmu. Jak dokládají Hanlovy řádky, výstavba cest započala na biskupském patrimoniu Chrast rokem 1820 u statku Chlum a rokem 1828 u Chrasti: „*Der Straßenbau auf der Bisthumsherrschaft Chrast begann bei dem Gute Chlum im Jahre 1820, bei Chrast selbst erst im Jahre 1828.*“ Do té doby byly cesty ve velmi špatném stavu. Hanl připojuje svou vlastní zkušenost z roku 1833 se zdejšími cestami při své snaze doputovat do Hradce: „*Da dieß nach Herstellung der Straßen nicht mehr erkannt werden kann; so führe ich zum Beweise bloß an, daß als ich im Dezember 1833 nach Königgrätz reiste, mußte ich – da über den stark angeschwollenen Bach zu Zageczitz noch keine Brücke bestand – über Hrochowteinitz nach Chrudim fahren, und erreichte diese Stadt vierspännig erst in 4 ½ Stunden; brachte sonach bis dahin so viel Zeit zu, als itzt zur Erreichung von Königgrätz nothwendig ist.*“ Hanlovu cestu v tomto případě znesnadnil chybějící most přes potok u Zaječic, proto musel jet do Chrudimi skrze Hrochův Týnec. Jel v čtyřspřežním kočáru a do Chrudimi dorazil až po 4 ½ hodinách, což by v době, kdy svůj text píše, stačilo pro cestu do Hradce Králové. Tímto příkladem hodlal připomenout svým současníkům i následovníkům, že cestování po dřívějších komunikacích nebyvalo vždy pohodlné a rychlé. Hanl vzpomíná, v jakém stavu byly cesty při zahájení jeho episkopátu, jakou plochou oplývaly, a posléze se přesouvá k popisu prací na komunikační síti, o něž se zasloužil, až se konečně dostává do své současnosti, tentokrát do roku 1848: „*Gegenwärtig, wo ich dieses schreibe – 1848 bestehen auf der Herrschaft Chrast folgende Straßenzüge.*“ Pro výzkum Pamětnice jsou Hanlovy komentáře o době, kdy přesně své řádky psal, velmi cenné. Vzhledem

⁴⁹⁴ Skalsko je dnešní Žejbro.

⁴⁹⁵ *Tamtéž*, s. 337–339.

k předmluvě a jeho dějiny uctívajícímu charakteru, jenž je čitelný nejen mezi řádky, je nanejvýš pravděpodobné, že si dobře uvědomoval důležitost svých zmínek.

O vedení cest se Hanl rozepisuje obšírnou statí, v níž jmenuje celkem 11 komunikačních tahů: č. 1 cesta u Chlumu v rámci obchodní komunikace z Poličky do Německého Brodu; č. 2 cesta ve směru z Chrudimi do Brna (té z důvodu její velké důležitosti věnuje nejvíce pozornosti); č. 3 cesta vedoucí městečkem Hlinsko přes Chrast, Hrochův Týnec a Dašice vstříc Hradci Králové; č. 4 cesta z Chroustovic přes Luži do Předhradí; č. 5 cesta u vesnice Brčekoly na žilovické hranici vedoucí na Žilovice až k hranicím Chroustovic; č. 6 cesta z Podlažic k viničnímu zámečku a dál; č. 7 cesta z chrašického dvora skrze úvoz až ke komunikačnímu tahu u Rosic; č. 8 cesta od podlažického ovčína k chrašické vinopalně; č. 9. cesta k chrašickému hřbitovu; č. 10 cesta z Podlažic do Chacholic; č. 11 cesta do Luže vycházející z komunikace mezi Chrastí a Skutčí před lesem naproti Hroubovicím. Některé trasy popisuje důkladně, jiné méně, u některých zanechává pouze jednovětou zmínku. Celkově vzato se zaobírá zejména historií cest (pokud za sebou nějakou měly), zejména se však zabývá popisem jejich výstavby (včetně pasáží o příčiněních svých, ale i jeho předchůdců) včetně let, kdy ony práce na komunikační síti proběhly; zmiňuje též výsadbu stromových alejí kolem komunikací a tak podobně.⁴⁹⁶

V nepříliš podrobné pasáži se prostřednictvím biskupa Hanla čtenář dozvídá o stezkách regulovaných příkopy a opatřených ovocnými alejemi („*Regulirte mit Gräben und Obstalleen versehene Wege*“). Svou stat' biskup uvádí: „*Da ich nicht nur die Hauptkommunikations- sondern auch sämtliche Nebenwege in sehr schlechten Zustände getroffen habe; so nahm ich mir vor auch diese Nebenwege, besonders jene zwischen den obrigkeitlichen Feldern nach und nach in besseren Zustand zu versetzen, sie soviel möglich in eine gerade Linie zu richten, mit Seitengräben zu versehen, etwas zu beschottern und mit Obstalleen zu bepflanzen.*“ Při svém příchodu na biskupství byl svědkem špatného stavu nejen hlavních komunikačních tras, nýbrž také všech vedlejších, proto si předsevzal je postupně zušlechtit – zejména ty, jež se nacházely mezi vrchnostenskými poli. Jeho přáním bylo směřovat je rovnou linií, opatřit je bočními příkopy, trochu je vyštěrkovat a osadit je ovocným stromořadím. Takové zvelebení se mu podařilo u stezek: č. 1 stezka od podlažické cesty vedle kříže naproti Podhůře a Dobrkovu; č. 2 stezka

⁴⁹⁶ *Tamtéž*, s. 340–345.

z Podlažic vedle mostu ke *Stávce* („*Stawka*“); č. 3 stezka ze *Stávky* („*Stafka*“) k cestě na Skuteč; č. 4 stezka z Podlažic k Auhlanu („*Auhlan*“); č. 5 stezka od podlažické cesty vstříc pivovaru; č. 6 stezka ze Žilovic k Březovicím („*Brzezowitz*“); č. 7 stezka od žilovického dvora k Rakovci („*Rakowetz*“); č. 8 stezka od rosické cesty k Zájedci; č. 9 stezka z úvozu pod chrašickým hřbitovem do Rosic; č. 10 stezka od chrašteckých posledních domků vedle chrašického hřbitova. U všech zmíněných stezek nalezneme podrobnosti o letech, v nichž k rekultivaci došlo, jak byly dlouhé a o jaké konkrétní úpravy se u nich jednalo.⁴⁹⁷

Od vnějšího popisu panství se biskup navrácí k jeho vnitřnímu chodu a procesům, neboť pojmenování další kapitoly zní „*Pachtschillinge für zeitlich verpachtete Grundstücke*“ - tedy *Nájemné za dočasně pronajaté pozemky*. Tuto kapitolu uvádí obecným shrnutím. Od stávající vrchnosti v Chrasti je k volné dispozici dočasně pronajato 921 měřic a 15 ¼ měřiček pozemků, částečně poddaným, částečně vrchnostenským služebníkům. Přičemž v současnosti nájemné činí 2491 fl. 48 ¾ dr. dle konvenční měny nebo 6229 fl. 32 dr. dle vídeňské měny. „*Von den der jeweiligen Obrigkeit von Chrast zur freien Disposition gebliebenen Grundstücken sind 921 Metzen 15 ¼ Maßl theils an Unterthanen, theils an obrigkeitliche Diener zeitlich verpachtet, wofür gegenwärtig ein jährlicher Pachtschilling von 2491 fl. 48 ¾ dr. cmz. oder 6229 fl. 32 dr. w/w entrichtet wird.*“⁴⁹⁸ Krátká kapitola o nájemném je následována zhruba stejně stručnou kapitolou o produkci pivovarů („*Bräuhaus-Nutzen*“). Panství Chrast toho času vlastnilo dva pivovary – jeden v Podlažicích, druhý v Chlumu.⁴⁹⁹ Podlažický pivovar („*Das Bräuhaus zu Podlažitz*“), spravovaný ve vlastní režii, přichází na řadu jako první a dočteme se o něm, jakou měl za rok produkci piva, výnos v penězích zde uveden není.⁵⁰⁰ O pivovaru v Chlumu („*Das Bräuhaus zu Chlum*“), pronajatém od roku 1796, je referováno v tomtéž duchu (navíc s údajem o ročním nájemném).⁵⁰¹ Hanl připojuje ke každému z pivovarů poznámku, že ostatní informace o nich se nacházejí v kapitole o vrchnostenských budovách (jako obyčejně uvádí i konkrétní strany).

⁴⁹⁷ *Tamtéž*, s. 348.

⁴⁹⁸ *Tamtéž*, s. 350.

⁴⁹⁹ *Tamtéž*, s. 351.

⁵⁰⁰ *Tamtéž*, s. 351.

⁵⁰¹ *Tamtéž*, s. 353.

Logicky Hanl dále navazuje kapitolou o výnosech vinopalen („*Brandweinhäuser Nutzen*“). Zřejmě velmi pragmatické povahové rysy (přirozeně vedle dalších ať už vnitřních či vnějších podnětů) vedly Hanla k praktickému uspořádání textu. Proto i u vinopalen zahajuje text v první řadě údaji o správní organizaci vinopalen: „*Die Herrschaft Chrast besitzt nebst 3 eigenthümlichen Brandweinhäußern zu Chraschitz, Zagezdetz und Chlum auch noch das Recht zu Raubowitz Brandwein erzeugen zu dürfen*“. Vedle vlastních tří vinopalen disponovalo chrastické patrimonium ještě právem vyrábět pálenku v Hroubovicích. „*Alle diese Brandweinhäuser sind samt Regale zu Raubowitz zeitlich verpachtet, ...*“ Dodává ještě zásadní informaci, že všechny tři vinopalny včetně práv jsou dočasně pronajaty právě Hroubovicím. Pak už se biskup Hanl koncentruje na jednotlivé vinopalny extra. Jako první rozebírá vinopalnu v Chrašicích („*Brandweinhaus zu Chraschitz*“), o níž se z jeho řádků lze dozvědět, z jakých surovin produkovala, odkud suroviny pocházely a mimo jiné též částku nájemného za držbu vinopalny.⁵⁰² O něco stručněji, avšak podobným obsahem jako u chrašického případu, je popsána vinopalna v Zájezdci („*Das Brandweinhaus zu Zagezdetz*“).⁵⁰³ Tutéž náplň může čtenář očekávat i od záznamu o vinopalny v Chlumu („*Brandweinhaus zu Chlum*“). Dva odstavce pod záznamem o chlumské vinopalně Hanl hovoří o podmínkách pronájmu a jiných záležitostech, které si přál k věci dodat.⁵⁰⁴ V poslední řadě je jmenována vinopalna v Hroubovicích, o níž už Hanl leccos naznačil v samém úvodu k výnosům vinopalen. Přec však stojí za zmínku jeho přiblížení profilu hroubovické vinopalny: „*Beim Ankauf des Gutes Raubowitz zur Bisthumsherrschaft Chrast, bestand da ein Bräu- und Brandweinhaus; beide Häuser sind jedoch – ich weiß nicht unter welchem Herrn Vorgänger – ganz eingegangen, und die Obrigkeit hat nur noch das Recht in Raubowitz Brandwein zu brennen, ...*“ Když biskupské panství Chrast zakoupilo statek Hroubovice, nacházela se tam vinopalna a pivovar, které však časem zanikly (Hanl si nevzpomíná, za jakého předchůdce k jejich krachu došlo). Vrchnost tak měla pouze právo v Hroubovicích pálit slivovici. Ve věci hroubovické vinopalny biskup nepojednává pouze o jejím současném stavu, výnosu, částkách za nájemné, nýbrž vytváří i malý exkurz do jejich dějin.⁵⁰⁵ Hanl připojuje

⁵⁰² Tamtéž, s. 355.

⁵⁰³ Tamtéž, s. 357.

⁵⁰⁴ Tamtéž, s. 358.

⁵⁰⁵ Tamtéž, s. 359.

ke každé z vinopalen komentář s odkazy na strany, kde je o nich referováno z jiného úhlu pohledu.

Posléze se Hanl přesouvá ke kapitole zvané „*Urbarial Zinsungs- Nutzungen*“, jež přináší údaje o urbariálních platech a užtících. Hanl ji uvozuje zmínkou o nejstarším dokumentu z 1. září 1661, dokládajícím údaje o úrocích. Ten se nacházel v urbáři uloženém v chrastické úřední registratuře. Zachycuje, kolik bylo za doby biskupa Hanla dle zásad starých ročních účtů ročně placeno obcemi chrastického patrimonie za úroky v rámci renty. Výkaz v podobě obširné tabulky je rozdělen na několik sloupců: Název místa („*Name der Ortschaften*“); počet konskribovaných domů („*Zahl der konskribirten Häuser*“); dle jednotlivých míst stvrzené robotní reluce platí ročně mzdu za robotu („*Nach den j. Orts bestätigten Robotrelution ytg zählen jährlich an Robotgeld*“); úrok na sv. Jiří („*Georgi Zinss*“); úrok na sv. Havla („*Galli Zinsz*“); daň z peří („*Federzins*“); daň z předuva („*Gespunstzins*“); suma v penězích („*Sume im Gelde*“); z obilí – pšenice v hotovosti / má v hotovosti („*An Getreide – Waitzen in natura / haben in natura*“); poznámka („*Anmerkung*“). Již není nutné vyjmenovávat části panství, dle kterých zmíněné kolonky Hanl vyplňoval, jejich výčet je z textu výše dobře znám. V poznámkách se Hanl rozepisuje o dalších specifikách úroků, nezapomíná ani na převratný rok 1848, o němž se též rozepisuje z hlediska zaniklé vrchnostenské správy.⁵⁰⁶

Úrokům z dědičné půdy za emfiteuzované pozemky („*Erbgrundzinsungen für emphiteutisirte Grund-Stücke*“) je věnována další vlastní pasáž v knize. Chrastická vrchnost, dostávala ročně v rámci úroku z dědičné půdy a emfiteutického úroku za šest emfiteuzovaných dvorů a dalších pozemků 3769 florénů a 38 ³/₄ denárů (vztahuje se k Hanlově současnosti). Ladem biskup nenechává ani stav k a po roce 1848, pojednává důkladně o změnách a ztrátách, které přinesl.⁵⁰⁷

Hanlovými následujícími tématy jsou: úroky za přenechané budovy poplužních dvorů („*Zinsungen für überlassene Meierhofs-Gebäude*“) – v tomto případě stručně přibližuje pouze úrokovou částku;⁵⁰⁸ úroky z hostinců („*Wirthshaus*

⁵⁰⁶ Tamtéž, s. 361–363.

⁵⁰⁷ Tamtéž, s. 364.

⁵⁰⁸ Tamtéž, s. 365.

Zinsungen“) – se záznamy o roční sumě za jednotlivé hostince, které biskup vyčíslil na 9: chrastecský Panský dům,⁵⁰⁹ zájezdecký, podborský, mostecký, hroubovický, podlažický, košínovský, chlumský hostinec a hostinec v Horce. Dalším bodem zájmu jsou úroky z mlýnů („*Mühlensinse*“) vzpomínané v přehledné tabulce s údaji o názvu mlýnu, úrokové částce v penězích a naturáliích a prostorem pro poznámky. Tabulka zahrnuje: podlažický, chrašický, chacholický, rosický, mostecký, hroubovický, chlumský, podččelský a vortovský mlýn. Další specifika tématu úroků z mlýnů Hanl pečlivě analyzuje v prostoru pod tabulkou i za pomoci poznámky; přičemž mu neuchází opět ani historický aspekt, o kterém se též rozepisuje.⁵¹⁰

Samostatný oddíl v knize soustřeďuje Hanl na rozličné úroky dle smlouvy („*Verschiedene kontraktmäßige Zinsungen*“), kde zaznamenává v roční částce: nájem od koželuha v Podlažicích („*Rothgärberzins*“); úrok od jircháře s úrokem z valchy („*Weiszgärber und Walkenzins*“) v Chrasti; úrok z řeznického pultu („*Fleischbankzins*“) od židovských řezníků v Zájezdci a Hroubovicích (těm věnuje i drobný komentář); daň z pily („*Brettfaegezins*“) od vortovského prkenáře („*Brettfägemüller*“); daň ze stodoly („*Scheuerzins*“) od podlažického mlynáře (kterou biskup specifikuje v heslovité poznámce); daň z kovárny („*Schmiedezins*“) od chrasteckého, bořického a vortovského kováře (k nim připojuje vcelku obšírnější výklad, kde informuje o sledu událostí, které za tímto úročením stály); daň z pohodného („*Abdeckerzins*“) v Chrasti a Chlumu; daň z výčepu vína („*Weinschankzins*“) – tu však zmiňuje až nakonec a pouze okrajově, neboť se od ostatních svým ustanovením lišila, ovšem Hanl důvod svého počínání čtenáři bedlivě objasňuje.⁵¹¹

V odděleně stojící pasáži autor tentokrát referuje o nájemném („*Hauszinsungen*“) z domů stojících na dominikálních pozemcích. Dozvídáme se tak, kolik město Chrast a vesnice Podlažice, Lhota, Skála, Hroubovice, Podččely s Mosty, Zájezdec, Bořice, Silnice s Horkou vrchnosti vydávaly ročně za nájemné. Biskup Hanl sečetl vechny jednotlivé roční nájmy a přichází s výsledkem 87 florénů a 16 denárů. Podnadpisem „*An standhaften jüdischen Zinsungen*“ dává Hanl na vědomí, že další řádky budou zpravovat o židovských nájmech – nejprve je vytčen

⁵⁰⁹ Hostinec s názvem *Panský dům*.

⁵¹⁰ *Tamtěž*, s. 367–369.

⁵¹¹ *Tamtěž*, s. 370–372.

poplatek ze synagogy („*Synagogenzins*“) u obcí Zájedec a Hroubovice; dále nájem ze hřbitova („*Friedhofzins*“) a nájemné z židovských domů („*Hauszinsen*“) u týchž obcí – dohromady 166 florénů a 2 denáry Svůj zápis biskup doplňuje podrobnějším exkurzem do problematiky židovských úroků – zmiňuje výše poplatků za jejich ochranu („*Schutzgeld*“). Na závěr ještě osvětluje vývoj úroku ze střížního zboží a kožařství („*Schnittwaren- und Lederhandelszins*“). Ve finální tabulce rekapituluje a číselně vyjadřuje všechny výše jmenované poplatky v penězích a v obilí („*Rekapitulation aller oben genannten trockenen Gefälle im Gelde und Getreid*“). Hromadný součet všech poplatků tehdy činil 22 343 florénů, 41 ¼ denárů, v naturáliích 150 měřic, 3 ⅜ měřiček pšenice a 288 měřic, 8 achtlů a 1 ⅞ ova. Ze studia knihy je již dobře známo, že Hanl se ke svým záznamům o několik let později vracel, aby je aktualizoval, když bylo třeba. Knihu začal psát téměř v předvečer revolučního roku (některé pasáže lze tímto slovním spojením doslovně označit), proto není divu, že i tato kapitola o peněžním a naturálním toku z rukou poddaných do rukou vrchnosti se bez pozdějších přípisů neobešla. Roztřeseným, přec však čitelným písmem je referováno o změnách po revolučním roce 1848.⁵¹²

Od poplatků se autor přesouvá k novému tématu, a sice k roční dodávce drůbeže a od šafářů jednotlivých dvorů („*Jährliche Geflügelvieh-Lieferung der Meierhöfeschaffer*“). Hanl, nadán literátským umem, uvozuje novou kapitolu seznámením čtenáře s fungováním dvorů jakožto dodavatelů drůbeže a vajec pro vrchnostenskou kuchyni: „*Um die obrigkeitliche Küche jährlich mit dem nöthigen Geflügel und Eyern zu versehen, bestand in der Vorzeit bei jedem Meierhofe eine gewisse Zahl Stammgeflügel, welche jeder Meierhofschaffer gegen ein gewisses von der Obrigkeit bezogenes Getreidequantum unterhalten, und jährlich eine bestimmte Anzahl Geflügel von jeder Gattung um einen festgesetzten Betrag pr Stück in die obrigkeitliche Küche abzuliefern hatte*“. K ročnímu zásobení vrchnostenské kuchyně drůbeží a vejci existoval u každého dvora určitý počet drůbeže, kterou dvorní šafář krmil obilím od vrchnosti, a ročně dodával do vrchnostenské kuchyně určitý počet od každého druhu podle pevně stanovené sumy za kus. Šafáři však drůbež dodávali (a prodávali) nejen vrchnosti, ale i jinam, proto platili vrchnosti ještě úrok ze svého prodeje. Z Hanlova textu vyplývá ještě vícero podrobností. Zmínit je zapotřebí jistě detailní výpis o ročním zásobení vejci a drůbeží pro každý dvůr zvlášť – jedná se o

⁵¹² *Tamtéž*, s. 373–175 a s. 177 dole.

údaje: kolik činily poplatky šafáře za prodej drůbeže („*Geflügelzins*“), kolik krmiva obdržel od vrchnosti a kolik (a jaké druhy) drůbeže doručoval do vrchnostenské kuchyně. Nejdříve je jmenován žilovický šafář („*Der Žillowitzer Schaffer*“), dále podlažický („*Der podlažitzer Schaffer*“) a v poslední řadě chrašický šafář („*Der chraschitzer Schaffer*“). V závěru biskup nezapomíná na celkový úhrn drůbeže a vajec od všech šafářů dohromady (dle druhu drůbeže); a na šafářovu úhradu z renty za kus (opět dle druhu drůbeže).⁵¹³

Pozornost se posléze obrací na tříletý účetní výťah o příjmech a výdajích („*Dreijähriger Rechnungsextrakt über Einnahme und Ausgabe*“) svědčící o letech 1842–1843 a 1844, který Hanl uvádí slovy: „*Zur künftigen Beurtheilung der gegenwärtigen Wirthschaftsbetrieben lasse ich hier einen Abschluß-Skontro der Rentrechnung von den drey Jahren, nemlich 1842–1843 und 1844 folgen*“. K možnému budoucímu posouzení současného hospodářského provozu Hanl v knize zanechal závěrečné skontro výpočtu renty za tři roky 1842–1843 a 1844.⁵¹⁴ Slíbená data přináší formou tabulky se sloupci: název hospodářské rubriky („*Namen der Wirthschafts Rubriken*“); závěrečné skontro výpočtu za roky 1842, 1843, 1844 („*Abschluß Skontro der Rechnung von den Jahren: 1842 / 1843 / 1844*“); poznámky („*Anmerkungen*“). Zvlášť jsou v tabulce respektovány příjmy („*Empfang*“) a výdaje („*Ausgabe*“) s konkretizovanými položkami příjmů a výdajů. Tabulka též nabízí jejich konečné součty včetně dalších podrobností ohledně zmíněných transakcí. Sloupec určený pro poznámky Hanl plně využil právě pro bližší informování o transakčních pohybech hospodářského provozu.⁵¹⁵

Na předchozí souvisle navazuje kapitola o výnosech panství Chrast v dřívějších časech až do současnosti („*Erträgnisz der Herrschaft Chrast in den früheren Jahren bis auf die Gegenwart*“). Za citování nepochybně stojí Hanlova slova zahajující tuto pasáž: „*So dürfte den Herrn Nachfolgern angenehm seyn zu erfahren, was die Herrschaft Chrast in den frühern Jahren an reinem Erträgniß geliefert hat; ich lasse daher hier ein Verzeichniß dieses Erträgnisses von jenen Jahren folgen, von denen ich die Rechnungen aufgefunden und eingesehen habe, ...*“ Biskup Hanl si uvědomuje, že by mohlo být pro jeho následovníky milé dozvědět se o čistých výnosech panství Chrast v minulých letech. Proto do knihy umisťuje soupis

⁵¹³ *Tamtéž*, s. 376–377.

⁵¹⁴ *Tamtéž*, s. 379.

⁵¹⁵ *Tamtéž*, s. 380–381.

výnosů těch roků, k nimž našel dokládající účty. Začíná soupisem sklizně z 3. srpna 1666 pro prvního biskupa Bilenberka (vydáno městem Chrast), který je zpracován formou tabulky obsahující rubriky: dvory („*Dworowe*“); pšenice („*Pssenice*“); v mandlech („*U Mandel*“); žita („*Žita*“); v mandlech („*U Mandel*“). V potaz jsou brány dvory: podlažický, chrašický, žilovický, poděčelský, bořický a úhřetický. Tabulka disponuje i celkovým součtem.⁵¹⁶

Následnou tabulku zastřešuje nadpis „*Erträgnisz Verzeichnisz der Herrschaft Chrast vom ...*“⁵¹⁷ Její sloupce jsou pojmenovány: rok („*Jahr*“); veškerý příjem („*Gesammt Empfang*“); veškeré vydání („*Gesam[m]t Ausgabe*“); zůstatek („*Reste*“); odvod: v hotovosti / v naturáliích či jinak („*Abfuhr: in baarem Gelde / in Naturalien und anderer Anschaffung*“); poznámka („*Anmerkung*“). Hanl kalkuluje s roky: 1789, 1790, 1792, 1798–1874 (z toho nejsou vyplněna data u let: 1830, 1831, 1859–1874). Čísla 1860–1874 byla doplněna jiným písařem (paleograficky korektně – jinou písařskou rukou), který již musel vědět, že rok 1874 je rokem úmrtí, jinými slovy koncem episkopátu biskupa Hanla.⁵¹⁸

Pokračováno je pasáží o majetku obcí a poddaných v rustikálních pozemcích („*Besitz der Gemeinden und Unterthanen an Rustikalgründen*“), jež Hanl otevírá komentářem: „*An Rustikalgründen besitzt die Herrschaft und die zu Chrast gehörigen Gemeinden und Unterthanen nach den Steuerregulierungsbögen folgende Grundstücke und zahlt nach der Steuersubrepartition vom Jahre 1845 dafür nachstehende Steuern.*“ Patrimonium a k němu náležející obce a poddaní vlastnili po regulaci daní určité rustikální pozemky a platili za ně za ně podle subrepartice z roku 1845 také určité daně. Přesná data zpřístupňuje přiložená tabulka s rubrikami: jméno místa („*Name der Ortschaften*“); vlastní na rustikálních pozemcích a platí za: pole / louky a zahrady / pastviny, křoviny a lesy („*besitzt an Rustikalgründen und zahlt: für Acker / für Wiesen und Gärten / für Hutweide, Gestripp und Waldungen*“);⁵¹⁹ součet rozlohy všech majetků („*Sum[m]e der ganzen Besitz Area*“); součet všech rustikálních daní v konvenční měně („*Sum[m]e der ganzen Rustikal Steuer in cmz*“); poznámka („*Anmerkung*“). Tabulka pojímá místa: městečko Chrast, vsi Podlažice, Chacholice, Skála, Horka, Mezihorí, Rosice, Zájezdec, Hroubovice, Dobrkov, Lhota, Bor, Zalažany, Poděčely, Bořice, Chlum a Vortová. Jako obvykle je k dispozici i

⁵¹⁶ *Tamtéž*, s. 382.

⁵¹⁷ Údaj o roku není vyplněn.

⁵¹⁸ *Tamtéž*, s. 383–386.

⁵¹⁹ Sloupec je rozdělen ještě na několik dalších podsloupců s dalšími specifikujícími informacemi.

celková suma. Do poznámky ještě biskup Hanl připsal: „*Nach aufgefundenen alten Original Subrepartitionen aus den Jahren 1716 – 1718 – 1720 – 1721 zahlte die Herrschaft Chrast ohne Zagezdetz und Raubowitz, welche zu jener noch nicht zu Chrast gehörten an Rustikalsteuern ...*“ (následují roky a částky). Dle nalezených starých originálů subrepartic z let 1716, 1718, 1720, 1721 Hanl v knize uveřejňuje, kolik platilo panství Chrast bez Zájedce a Hroubovic, které ještě tehdy nepatřily k Chrasti, v rustikálních pozemcích. Ač v komentáři zmiňuje léta 1716, 1718, 1720, 1721, nakonec jsou připojeny i údaje za léta 1722 a 1723.⁵²⁰

Zcela jiné téma nabízí kapitola o hasičském vybavení („*Feuerlöscherequisiten*“). Biskup Hanl v úvodu hovoří o tom, že při jeho příchodu na biskupství v roce 1832 nenašel žádnou hasičskou techniku ani v biskupské rezidenci, ani na biskupském panství Chrast: „*Bei meinem Antritt des Bisthums im Jahre 1832 fand ich sowohl in der bischöflichen Residenz zu Königgrätz, als auf der Bisthumsherrschaft Chrast von, der bischöflichen Obrigkeit gehörigen Feuerlöscherequisiten – Nichts, und Chrast dürfte sonach zu dieser Zeit die einzige Herrschaft in Böhmen gewesen sein, die noch keine eigene Feuerlöschspritze gehabt hat.*“ Dle svědectví biskupa Hanla mohlo být chrastické patrimonium jediným panstvím v Čechách, které nemělo žádnou vlastní hasicí stříkačku. Pouze město Chrast vlastnilo jednu hasicí stříkačku střední velikosti, avšak pouze s jedním válcem a jedním zásobníkem vody na čtyřkolovém voze, což považuje za zahanbení vrchnosti: „*Nur die Stadtgemeinde Chrast besaß – ich möchte fast sagen – zur Beschämung der Obrigkeit eine Spritze mittlerer Gattung jedoch nur mit einem Cylinder, und ein Wasserfaß auf einem vierrädrigen Wagen*“. Celou věc ohledně požárního zabezpečení Hanl bral jako nepříjemnou, ba dokonce nezákonnou („*Bei diesem mißlichen, ja gesetzwidrigen Zustand der Feuerlöscherequisiten...*“), proto hned po nástupu na biskupský stolec bylo požární zázemí jedna z prvních starostí, kterou začal řešit. Čtenáře, jenž vnímá Hanlův takřka všestranně zodpovědný přístup, který dokázal svými mnoha počiny při zvelebování panství (nepochybně se dá říci celého biskupství), zjevně neudiví, že ani v oboru požární ochrany Hanl nezklamal. Ve zbývajícím textu kapitoly vyjmenovává, oč vše se zasadil, jaké hasičské přístroje objednal a zakoupil; zachází až do takových podrobností, jako jsou počty

⁵²⁰ Tamtéž, s. 387–389.

jednotlivých hasičských potřeb atp. Sdílí též zkušenosti s požáry, jež zachvátily Chrast 9. července a 3. prosince 1845, v jejichž rámci zpozoroval, že určitý řád ještě lépe řeší tyto případy neštěstí a může tak dosáhnout rychlejšího hašení ohně.⁵²¹ Proto sepsal požární řád a nechal jej přeložit do češtiny a doručit každému domu: „*Ich verfaßte sonach für selbe die folgende Feuerlöschordnung, ließ dieselbe ins Böhmische übersetzen, und gedruckt jedem Hause zustellen.* Požární řád nazvaný *Feuerlöschordnung für das Städtchen Chrast*“ Hanl přikládá in extenso. Sepsal jej skutečně důkladně a obsírně v rozsahu čtyři a půl strany. Jednotlivé pasáže textu dělí pomocí očíslovaných odstavců a odrážek. Obsah řádu uzavírá osobním komentářem: „*Ich schließe mit der Zuversicht, daß meine Stadtl chraster Unterthanen bei diesen gemachten Anordnungen und Rathschlägen meine vaterlich wohlmeinende Absicht erkennen, und den besten Gebrauch davon machen werden, wozu uns Gott seine Alles vermögende Gnade verleihen und uns in seinem hl. Schutze erhalten möge.*“ Doufal, že jeho chrastečtí poddaní ve vytvořených nařízeních a radách rozpoznají jeho otcovsky dobromyslný úmysl a udělají si z nich ten nejlepší zvyk, aby jim Bůh propůjčil milost a aby mohli spočinout pod jeho svatou ochranou. Řád definitivně zakončuje datační formule s datem 4. prosince 1845 v Chrasti a biskupův podpis.⁵²² Srovnáme-li datum prosincového požáru (3. prosince 1845) s datem podpisu požárního řádu (4. prosince 1845), dojdeme k jednodennímu rozdílu. Jeví se tedy jako reálné či pravděpodobné, že ke konečnému vyhotovení požárního řádu byl biskup Hanl motivován až nedávným požárním neštěstím. Tušil, že požární ustanovení může pomoci ke zmírnění požárních následků, které byly mnohdy fatální. Je též možno předpokládat, že Hanl měl řád již delší dobu rozpracovaný a až poslední živelná pohroma jej donutila práci na něm dokončit. Celou kapitolu uzavírá textem o další instalaci požárního náčiní napříč panstvím; zmiňuje se o zřízeném pojistném fondu a dalších souvisejících otázkách.⁵²³

Novou kapitolou Hanl otevírá téma institutu pro chudé („*Armeninstitut*“). V Podlažicích dříve existoval špitál pro chudé („*Armen Spital*“), jehož zakladatel byl Hanlovi neznámý. Text o špitálu ale začíná exkurzem do jeho minulosti prostřednictvím nalezených dokumentů, o kterých se rozepisuje blíže. Mnoho

⁵²¹ *Tamtéž*, s. 392–393.

⁵²² *Tamtéž*, s. 393–397.

⁵²³ *Tamtéž*, s. 398.

informací dodává též k chrasteckému institutu pro chudé zřízeného 1. dubna 1836. Hovoří zejména o způsobech jeho financování; o jeho správě; účtech atp.⁵²⁴

V další pasáži Hanl svou pozornost upíná na fundus instructus („*Fundus instructus*“). Pojem *fundus instructus* vykládá Ottův slovník naučný takto: „*pozemek opatřený náležitým k němu příslušenstvím, dům s patřícími k němu movitostmi (např. s knihovnou) a pak vůbec různé příslušenství, které jest sice o sobě celkem samostatným, avšak trvalým svým určením sloužiti má jinému hospodářskému celku. Tak rozumí se u hospodářského statku výrazem f. instructus nejen všechno nářadí a náčiní, které náleží k statku, nýbrž i dobytek, jehož k řádnému vedení hospodářství jest třeba*“.⁵²⁵ Hanl v úvodní poznámce definuje *fundus instructus* jako příslušenství k biskupskému úřadu, královéhradecké rezidenci, chrasteckému zámeckému vybavení, dále příslušenství k dobytku, obilí na setí a hospodářskému vybavení pro dvůr a také deputátnímu obilí pro úředníky a služebnictvo, sladu a chmelu pro pivovar („*Beilaß an bischöflichen Apparat, an königgrätzer Residenz, und chraster Schloßeinrichtung. Beilaß an Vieh, Samengetreid, und Wirthschaftsgeräthe für die Meierhöfe, an Deputatgetreid für Beamte und Diener, an Malz und Hopfen für das Bräuhaus*“). První podkapitolu biskup Hanl orientuje na příslušenství k biskupskému úřadu, královéhradecké rezidenci a chrasteckému zámeckému vybavení („*Beilas an bischöflichen Apparat, an Königgrätzer Residenz und chraster Schlosseinrichtung*“) včetně jeho poslední vůle, v níž vyjmenovává předměty, jež odkazuje svým následovníkům.⁵²⁶ Svoje dědictví dělí na dvě části – první je odkaz související s biskupským aparátem a vybavením kaple⁵²⁷ („*An bischöflichen Apparat und Kapelleneinrichtung*“), jež pojímá celkem 29 položek (každá z nich je číslovaná).⁵²⁸ Druhá část reflektuje domovní zařízení královéhradecké rezidence („*An Hauseinrichtung für die Königgrätzer Residenz*“), ta obsahuje celkem pět odrážek.⁵²⁹ Ve třetím úseku Hanl vyznačil bytové vybavení zámku v Chrasti („*An Hauseinrichtung für das Schlosz zu Chrast*“), obsahující osm bodů.⁵³⁰ Zbylou část

⁵²⁴ Tamtéž, s. 399–402.

⁵²⁵ J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, 9. díl, Praha 1895, s. 773. Dostupné též online: <https://archive.org/details/ottvslovnknauni09ottogoog/page/n800/mode/2up?view=theater> [cit. 21. 3. 2021]

⁵²⁶ BK BK, *MB, I. Theil*, s. 403–406.

⁵²⁷ K vybavení kaple byl nalezen ještě pozdější přípis na s. 409.

⁵²⁸ Tamtéž, s. 406–407.

⁵²⁹ Tamtéž, s. 407–408.

⁵³⁰ Tamtéž, s. 408.

textu věnuje biskupské knihovně a jejímu příslušenství (vyzdvihuje zejména Trauttmansdorffovo dědictví).

V druhé podkapitole Hanl na fundus instructus pohlíží jako na vybavení: obilí na setí pro dvory, deputátní obilí pro úřednictvo a služebnictvo, slad a chmel pro pivovar, krmení pro dobytek a sada přístrojů („*Beilasz an Samengetreid für die Meierhöfe; an Deputatgetreid für Beamte und Diener, an Malz und Hopfen für das Bräuhaus, an Vieh-Futter und Geraethschaften*“). V souvislosti s právě jmenovaným příslušenstvím vyplynuly mezi Hanlovými 16 předchůdci neshody pouze dvakrát. První rozmlíska se vyskytla mezi biskupem Adamem hrabětem Vratislavem a jeho nástupcem biskupem Košínem; druhá mezi biskupem hrabětem Blümegenem a biskupem Kaiserem: „*Wegen diesem Beilaß ergaben sic hunter meinem 16 Herrn Vorgängern nur zweimal Differenzen. Das erstemal zwischen Bischof Adam Graf Wratislaw und seinem Nachfolger Bischof Koschin; das zweitemal zwischen Bischof Grafen Blümegen und Bischof Kaiser*“). V navazujícím textu Hanl poskytuje argumentaci vyvstalých rozepří, náhled na jejich rozuzlení a problematiku separačních listin. Po vyřešení sporů byla ustanovena normálie, podle které se biskup řídí i ve vyjmenovávání přináležitostí, jež pocházejí z normálie z roku 1777, kdy po biskupu Kaiserovi úřad přebíral biskup Arco. Zprvu Hanl svá slova směřuje k obilí na setí („*An Samengetreid*“); posléze přechází k deputátnímu obilí pro úřednictvo, služebnictvo, decimaci (= desátky), na krmivo pro dobytek a pro potřeby pivovaru („*Getreid auf Deputate für Beamte, Diener, auf Dezimation, auf Futter für das Vieh, dann auf den Bräuhausbedarf*“), přičemž podrobně specifikuje druh obilí a jeho množství. Na řadu dále přichází dobytek („*An Vieh*“) – konkrétně koně („*An Pferden*“) a hovězí dobytek („*An Rindvieh*“); dále skopový dobytek („*An Schafvieh*“); vepřový dobytek („*An Schweinvieh*“); drůbež („*An Geflügelvieh*“) – u každého včetně informací o jeho druhu a počtu. Prostřednictvím poznámky biskup Hanl obeznamuje se stavem dobytka panství Chrast za biskupa Bilenberka (soupis nalezl v archivu benediktinského opatství sv. Markéty). Následně se vrací k zahájenému seznamu příslušenství a pokračuje údaji o počtu bažantů („*An Fasanen*“); ryb („*An Fischen*“) – včetně specifikace druhů.

Na dalších stranách Hanl zeširoka a obratně referuje o zbylé složce příslušenství, často se vrací do minulosti, aby objasnil konání toho či kterého biskupa v dané věci.⁵³¹

Na dříve řečené navazuje svou podstatou kapitola o dělení biskupských příjmů v případech uvolnění biskupského úřadu („*Theilung der bishümlichen Einkünfte in Erledigungsfällen*“). Protože by mohlo být každému Hanlovi nástupci příhodné dozvědět se, jaké manévry a normy při dělení biskupských příjmů mezi předchůdcem a nástupcem v královéhradeckém biskupství až do jeho současnosti existovaly, sepsal je: „*Da jedem Herrn Nachfolger daran gelegen sein dürfte zu erfahren, welche Übung oder Norm über die Theilung der bishümlichen Einkünfte zwischen dem Antecessor und Succesor bei dem Königgrätzer Bisthum bisher bestanden hat; so bemerke ich hierüber Folgendes*“. Obsah kapitoly je z Hanlovy poznámky zřetelný, pro badatelské účely nutno zmínit, že v dané problematice dochází až do roku 1862, z něhož pochází jeden z posledních záznamů. Závěrečný přípis patrně pochází z Hanlova pera, kterým napsal: „*Bei den guten Willen, den ich für das Bisthum und meine Nachfolger hegte, hat mich diese unerwartete Entscheidung sehr betrübt, und deren Schluß, daß ich hiedurch nicht verhindert werde, meine angedeuteten Verfügungen zu Gunsten der künftigen Nutznießer zu treffen, klingt wie Hohn in meinen Ohren.*“ V překladu: *Při dobré vůli, kterou jsem choval k biskupství a svým následovníkům, mě toto neočekávané rozhodnutí velmi zarmoutilo, a jeho závěr, že skrze něj mi nebude zabráněno, abych připravil mnou naznačené ustanovení ku prospěchu budoucích uživatelů, zní v mých uších jako výsměch.* Hanl reaguje na zamítnutí svého požadavku státním ministerstvem v Praze, dle kterého měl v úmyslu mimo jiné vylepšit podmínky při přebírání úřadu svým následovníkům, aby se předešlo sporům (o některých neshodách bylo řečeno již výše). Opsanou korespondenci příkládá in extenso.⁵³²

V nové kapitole Hanl seznamuje s patronátním právem („*Patronatsrecht*“). Biskupská vrchnost za času biskupa Hanla vykonávala patronátní právo pro děkanství a školy v Chrasti, Rosicích a Chlumu. Autor pečlivě seznamuje s fungováním patronátního práva, objasňuje, co jeho výkon pro biskupství obnášel. Zmiňuje, že sedm chrasteckých vesnic bylo zapsáno do šesti „spřátelených“ škol

⁵³¹ *Tamtéž*, s. 410–424.

⁵³² *Tamtéž*, s. 426–432.

v rámci panství; tyto školy a vesnice postupně uvádí. Poznává též podrobnosti (zejména množství a druhy stavebních materiálů) o: stavbě nové školní budovy v Hrochově Týnci v roce 1837 („*Zum Hrochowteinitzer Schulneubau im Jahre 1837*“); v Kostelci („*Zum Kosteletzter Schulneubau im Jahre 1841*“); rozšíření školní budovy v Řestokách („*Zum Rzestoker Schulerweiterungsbau im J. 1842*“). V závěru textu se ještě věnuje organizaci škol a poslední větou hodnotí míru zatížení patronátním právem: „*Die Patronatslasten der Herrschaft Chrast erstrecken sich sonach auf 6 Kirchen und 11 Schulen, was bei der geringen Ausdehnung der Herrschaft und dem unbeträchtlichen Kirchenvermögen eine nicht unbedeutende Last ist*“. Z Hanlova komentáře se tedy dozvídáme, že někdejší patronátní břemena panství Chrast se vztahovala na šest kostelů a 11 škol, což při malé rozloze patrimonie a nepatrném církevním majetku není malým břemenem.⁵³³

Druhá část prvního svazku, pojmenovaná „*Zweiter Abschnitt. Obrigkeitliche Lasten und Leistungen*“, se orientuje na vrchnostenská břemena a dávky. Hanl úvodní slovo k ní pomíjí a přechází k předmětu první kapitoly, kterým je pasivní kapitál („*Passivkapitalien*“). Biskup jej uvádí: „*Auf der Bishums-Herrschaft Chrast und den derselben inkorporirten Gütern haften folgende Passiva*“ – na biskupské panství Chrast a k němu inkorporované statky se vázala následující pasiva (jejich výklad opatřil Hanl třemi body): první bod – kapitál spojený s vlastnictvím statku Zájezdec a Zaječice; druhý bod – kapitál v rámci tří nadací (první: nadace pro chudé kněží z královéhradeckého semináře k pořízení nepostradatelných knih a kusů nábytku; druhá: nadace pro služebnictvo pro biskupské panství Chrast; třetí: nadace pro učně řemesla biskupského panství Chrast); třetí bod – mešní nadace. U všech nadací je připojen i údaj, kolik daný kapitál činil (spolu s dalšími podrobnostmi).⁵³⁴

Zeměpanské daně a jiné dávky („*Landesfürstliche Steuern und andere Abgaben*“) jsou motivem nové kapitoly, již Hanl představuje: „*Nach den vorliegenden Kreisämtlichen Anlagscheinen hat die Herrschaft Chrast im Jahre 1845 vom Dominikale Folgendes zu entrichten*“. Hanlův úvodní komentář svědčí o odvodech z dominikálu v roce 1845, které podrobně jmenuje a čísluje: 1. dominikální pozemková daň („*An Dominikal Grundsteuer*“) – z nájemného a roboty

⁵³³ Tamtéž, s. 433–435.

⁵³⁴ Tamtéž, s. 437–439.

(„*Von Zins und Robotnutzungen*“), z pozemku a půdy („*Von Grund und Boden*“); 2. příplatky („*An Zuschuß*“) – z nájemného a roboty („*Von Zins und Robotnutzungen*“) a z pozemku a půdy („*Von Grund und Boden*“); 3. korunovační náklady včetně příplatku („*An Krönungskösten sam[m]t Zuschuß*“); 4. renty pro císařskou výsost („*An Renten für S^e Kais. Hoheit dem H.*“) – guvernér („*Gouverneur*“); 5. příspěvek na památku („*An Monumentbeitrag*“); 6. pozemková daň („*An Gebäudesteuer*“); a pojištění proti ohni pro všechny vrchnostenské a patronátní budovy („*An Feuerassekuranz für sämtliche obrigkeitliche und patronatsgebäude an die böhmische wechselseitige Feuerassekuranz*“), které není očíslováno. U všech zmíněných položek udává Hanl částky ročních odvodů, zároveň dodává i celkovou sumu. Posléze poznamenává i dávky z let 1716, 1718, 1720, 1721, 1722 a 1723. U nich však nerozepisuje každý poplatek zvlášť, nýbrž souhrnnou částku za rok.⁵³⁵

Jádrem dalšího pojednání jsou desátky pro duchovenstvo („*Zehend an die Geistlichkeit*“). Ze všech dominikálních pozemků ve vlastní režii, v dočasném či dědičném nájmu odváděla vrchnost duchovenstvu roční peněžní a naturální desátek („*Von allen in eigener Regie befindlichen, dann in zeitlichen und in Erbpacht überlassenen Dominikalgrundstücken hat die Obrigkeit folgenden jährlichen Geld- und Naturalzehend an die betreffende Geistlichkeit zu leisten*“). Jednalo se o: hotovost („*An baarem Gelde*“) pro faráře v Luži, v Krucemburku („*Kreuzberg*“) a pro chroustovický kostel; pivo („*An Bier*“) pro faráře v Krucemburku pšenici („*An Weitzen*“) pro děkana v Chrastí, faráře v Chroustovicích, v Hrochově Týnci a Krucemburku; kukuřici („*An Korn*“) pro chroustovického faráře a faráře v Luži, Hrochově Týnci a Krucemburku; ječmen („*An Gerste*“) pro faráře v Hrochově Týnci; hrách („*An Erbsen*“) pro faráře v Chroustovicích; oves („*An Haber*“) pro chroustovického faráře a faráře v Luži a Hrochově Týnci. Své poznámky k desátkům rozšiřuje Hanl o mnohé další, neplatily se pouze duchovenstvu, ale i učitelstvu. Dávky pro učitelstvo taktéž popisuje velmi zevrubně. Nezapomíná ani na změny, které přinesl rok 1848.⁵³⁶

Následující pasáž věnuje ostatním dávkám dle smlouvy („*Andere kontraktmäßige Leistungen*“), zanechán je ovšem komentář, že vícero o těchto

⁵³⁵ Tamtéž, s. 440.

⁵³⁶ Tamtéž, s. 442–444.

dávkách již bylo vzpomínáno výše (s odkazem na konkrétní stranu pamětní knihy – s. 362).⁵³⁷

Dále pokračuje kniha tabulkou vypovídající o služném a deputátu pro úřednictvo („*Besoldung und Deputat der Beamten*“). Názvy rubrik napovídají, jaké informace lze v tabulce najít: služební název úředníků („*Dienstnamen der Beamten*“); částka v hotovosti („*Im baren Gelde*“); naturálie: v pivu („*An Bier*“); v pšenici („*An Waitzen*“); v kukuřici („*An Korn*“); v ječmenu („*An Gersten*“); v hrachu nebo čočce („*An Erbsen oder Linsen*“); v prosu („*An Hirse*“); v soli („*Salz*“); ve dřevu: tvrdé / měkké („*Holz hart / weich*“); velikonoční beránek („*Offerlam[m]*“); máslo („*Butter*“); vyměření užití krav („*Kühenutzen Paßirung*“); bramborové pole („*Erdäpfel Feld*“); hlávky zelí („*Kraut Häupln*“); řepa („*Rüben*“); přídavek ke služnému („*Besoldungs zuschuß*“); poznámka („*Anmerkung*“). Pro badatelské účely zejména vrchnostenské správy je třeba přiblížit obsah prvního sloupce se služebním názvem úředníků: ředitel panství – s písaři a kancelářskými výdaji písařů k obstarání podlažického dvora („*Wirtschafts direktor - sam[m]t Schreiber und Kanzleikösten deßen Schreiber für Besorgung des podlažitzer Meierhofs*“); justiciář („*Justiziär*“); rentmistr – s písaři a kancelářskými výdaji („*Rentmeister – samt Schreiber und Kanzleikösten*“); obroční písař – s písaři; včetně započítání potravy a vedení hospodářského inventáře („*Kastner samt Schreiber; demselben für Verrechnung des Futters und Führung des WirtschaftsInventarz*“); lesní pojezdny – s adjunkty („*Waldbereiter – samt Adjunkten*“); kontrolor lesního úřadu – za vedení lesního účtu („*Waldamtskontroleur – demselben für die Führung der WaldrechnungN*“); vrchnostenský chirurg, současně doktor medicíny – chirurgie a pomoc při porodu („*Obrigkeitlicher Chirurg gegenwärtig Dr. der Medizin – Chirurgie und Geburtshilfe*“). Tabulku doprovází a zároveň uzavírá součet služného, jak naturálního, tak peněžního. Prostor poznámky Hanl využívá k dodatkům.⁵³⁸

Náplň prvního svazku Hanlovy pamětní knihy definitivně ukončuje souhrnný soupis z deputátní tabulky z roku 1845 („*Summarium aus der Deputat-Tabelle vom Jahre 1845*“). Výchozí data jsou zpracována do přehledné tabulky s názvy sloupců: název záležitosti („*Name der Beziehenden*“), v hotovosti („*An baarem Gelde*“); v pivu („*An Bier*“); v pšenici: přední / zadní („*An Waitzen: vorder / hinter*“);

⁵³⁷ Tamtéž, s. 444, od s. 446 pokračování.

⁵³⁸ Tamtéž, s. 445.

v kukuřici („*An Korn*“); v ječmenu: přední / zadní („*Gerste: vorder / hinter*“); v ovsu („*An Haaber*“); v hrachu nebo čočce („*An Erbsen oder Linsen*“); v prosu („*An Hirse*“); brambory („*Erdäpfeln*“); hlávky zelí („*Kraut Häupln*“); řepa („*Rüben*“); bramborové pole („*Erdäpfel Feld*“); lojové svíčky („*Unschlitt Kerzen*“); sůl („*Salz*“); dřevo: tvrdé / měkké („*Holz harte / weiche*“); dřevěné klestí v otýpkách („*Holzreisig in Büscheln*“); dřevěné štěpky („*Zim[m]erspäne*“); velikonoční beránci („*Offerläm[m]er*“); máslo („*Butter*“); vyměření užití krav („*Kühenutzung Paßirung*“); přídavek ke služnému („*Besoldungs zuschuß*“); ryby: štiky / kapři („*Fische: Hechten / Karpfen*“); seno („*Heu*“). První sloupec o názvu záležitosti udává, k čemu se výše jmenované rubriky vztahují: vrchnosti na decimaci („*der Geistlichkeit an Dezimation*“); chrasteckému děkanovi („*dem Chraster Dechant*“); hospodářskému úřadu a ostatním úředníkům („*Dem Wirtschaftsamt u[nd] Andersen Dienern*“); na pivovar („*beim Bräuhaus*“); lesnímu úřadu („*beim Waldamt*“); na zahrady („*bei den Gärten*“); na vodovodní potrubí („*bei der Wasserleitung*“); na rybníky („*bei den Teichen*“); učitelstvu („*den Schullehrern*“); na výslužné („*An Pensionen*“); na almužnu („*An Allmosen*“); dvorům („*bei den Meierhöfen*“); rychtářům („*den Richtern*“); krčmářům („*den Schänkern*“); rozličné výměrky („*Unterschiedliche Paßirungen*“); neidentifikovatelné výměrky („*Unbestimmte Paßirungen*“); přídavek ke služnému („*Besoldungszuschuß*“). Pod tabulkou je k nalezení ještě celková suma všech hodnot. Soupis uzavírá poznámka, že deputátní tabulka pochází z 14. srpna 1845 (s odkazem na pramen).⁵³⁹

První Pamětnice v závěru doplňuje jmenný a věcný rejstřík („*Namen- und Fachregister des ersten Theils*“), jenž je členěn dle abecedy. Na dané jméno či hledanou věc odkazuje vždy určitá stránka.

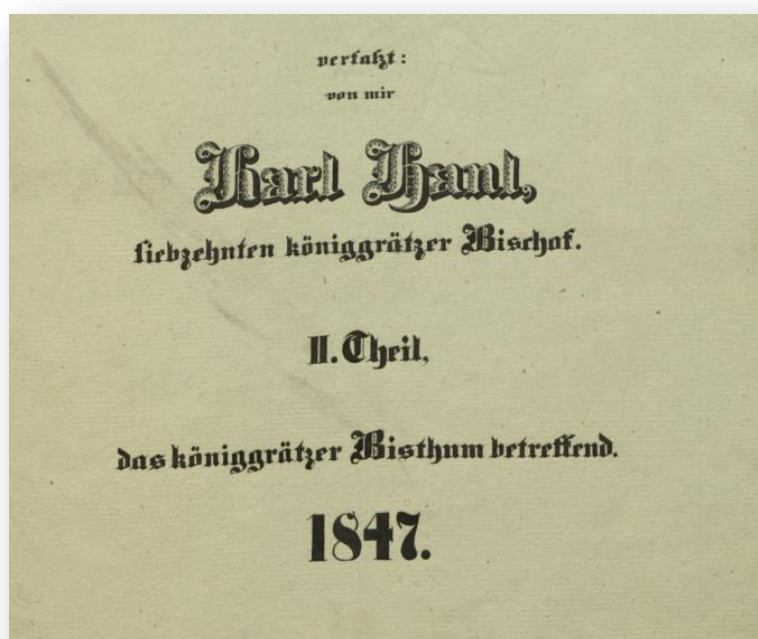
První svazek Memorabilien-Buch přináší jedinečný, komplexní a detailní pohled na dějiny patrimoniální správy chrasteckého biskupského panství, jeho vnitřní organizaci a chod. Studnicí vzácných informací je první svazek Pamětnice také pro poznání topografie panství. Některé lokality totiž již mohly zaniknout a jejich některé dobové názvy mohly být zapomenuty. Pramen nabízí též unikátní pohled na hospodářské a patronátní budovy panství. Díky zevrubným údajům

⁵³⁹ Tamtéž, s. 447–449.

zakořponovaným do prvního svazku lze snáze fungování dřívějšího panství rozkrýt a rekonstruovat.

4.2 Podrobná obsahová analýza druhého svazku Memorabilien-Buch

Titulní list druhého svazku pamětní knihy nese název „*Memorabilien-Buch der königgrätzer Bisthums-Herrschaft Chrast und des königgrätzer Bisthums*“. Pod hlavním nadpisem je k nalezení jméno autora celého konceptu Pamětnice, biskupa Hanla: „*verfasst von mir Karl Hanl, siebzehnten königgrätzer Bischof*“. V dolní části stránky je ještě informace o hlavní náplni svazku: „*II. Theil, das königgrätzer Bisthum betreffend*“. Poslední údaj na titulní straně je rok 1847.

Obr. 65 Dolní část titulní strany druhého svazku MB

Knihu započíná obsah („*Inhalt. Zweiter Theil*“). Za obsahem již následuje vlastní text knihy pod zastřešujícím nadpisem „*Memorabilien-Buch des Königgrätzer Bisthums. II. Theil*“, jenž je uveden první osobou biskupa Hanla slovy: „*Die gegenwärtige königgrätzer Diözese enthält einen Theil des ehemaligen leutomischler Bisthums. Obwohl diese beiden Bisthümer sonst in keinem Zusammenhange stehen, so will ich doch, bevor ich die Gründung des Königgrätzer Bisthums erzähle, Einiges über den Ursprung und Bestand des leutomischler Bisthums vorausschicken, und dann auch die Reihenfolge der dort gewesenen Bischöfe anführen*“. Biskup chce svým úvodem informovat čtenáře, že královéhradecká diecéze pojímala část dřívějšího litomyšlského biskupství. A ačkoliv obě biskupství spolu jinak nesouvisejí, Hanl chce, ještě než přistoupí k tématu o založení královéhradeckého

biskupství, předeslat několik poznámek o vzniku a existenci biskupství v Litomyšli a posléze též vyjmenovat pořadí tamních biskupů.⁵⁴⁰

Po zmíněném úvodu již nastupuje první kapitola s názvem „*Gründung des Bisthums zu Leutomischl*“ o založení litomyšlského biskupství, kde se biskup zamýšlí nad celým procesem zřizování biskupství a nad situací, v níž se nacházela církevní správa ještě před vznikem biskupství v Litomyšli.⁵⁴¹ Posléze Hanl přistupuje k popisování událostí a církevní správy litomyšlského biskupství. Prvním biskupem byl Jan I., za jehož episkopátu došlo k uspořádání církevní správy do čtyř vikariátů – v Chrudimi, Vysokém Mýtě („*Hohenmauth*“), Poličce („*Policzka*“) a Lanškrouně („*Landskron*“) – s celkem 180 farnostmi, filiálními kostely a kláštery: „*Vermög dieser Urkunde*⁵⁴² *trat er die 4 Vicariatsbezirke Chrudim, Hohenmauth, Policzka und Lanskron mit folgenden 180 Pfarreien, Filialkirchen und Klöstern ab*“. Zprvu Hanl vyjmenovává místa náležející do chrudimského vikariátu („*Im Chrudimer Vikariate*“); dále přistupuje stejným způsobem popisu k vysokomýtskému („*Im Hohenmauther Vikariat*“); poličskému („*Im policzker Vikariat*“) a lanškrounskému vikariátu („*Im landskröner Vikariat*“).⁵⁴³ Pro pořádek biskup Hanl zmiňuje ještě pole působnosti olomouckého biskupa: „*Der Bischof zu Ollmütz trat folgende Orte ab*“ – jež bylo ukotveno do dvou vikariátů. Opět jmenuje příslušná místa, a sice v šumperském („*Im Schamberger Vicariate*“) a úsovském vikariátu („*Im ausower Vikariat*“).⁵⁴⁴

Seznámení s církevní situací v českých zemích následuje kapitola zachycující pořadí litomyšlských biskupů⁵⁴⁵ („*Reihenfolge der Bischöfe zu Leutomischl*“). Výčet je zahájen prvním litomyšlským biskupem Janem I. („*Johann I.*“) a chronologicky pokračuje jeho nástupci: Jan II. („*Johann II.*“); Mikuláš I. („*Nikolaus*“); Albrecht

⁵⁴⁰ BK BK, *MB, II. Theil*, s. 1.

⁵⁴¹ K dějinám litomyšlského biskupství existuje vcelku četná literatura, např. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Litomyšlské biskupství*, in: Litomyšl. Duchovní tvář českého města (Sborník historických prací), Litomyšl 1994, s. 29–51; Vojtěch VEČEŘE, *Litomyšlské biskupství po roce 1421*, *Studia mediaevalia Bohemica* 10/1, 2018, s. 7–50; TÝŽ, *Působení premonstrátů v Litomyšli v době biskupství (1344–1421)*, *Pomezí Čech, Moravy a Slezska. Sborník prací ze společenských a přírodních věd* 15, 2014, s. 9–26; Jiří SAHULA, *K založení litomyšlského biskupství*, *Časopis katolického duchovenstva* 3, 1944, s. 144–146; Pavel R. POKORNÝ, *Biskupství litomyšlské*, *Heraldická ročenka*, 1996, s. 81–85.

⁵⁴² Do textu Hanl vždy dosazuje použité prameny a odkazy na třetí svazek pamětní knihy, kde se všechny využité prameny nacházejí.

⁵⁴³ BK BK, *MB, II. Theil*, s. 1–3.

⁵⁴⁴ *Tamtéž*, s. 4.

⁵⁴⁵ Otázku, kdo jako první obsadil litomyšlský biskupský stolec, zodpovídá např. studie: Bohumil V. KONEČNÝ, *Kdo byl prvním biskupem Litomyšlským?*, *Český časopis historický* 5, 1895, 327–329.

Aleš ze Šternberka („*Albert*“); Petr Jelito („*Peter Gelito*“);⁵⁴⁶ Albrecht Aleš ze Šternberka⁵⁴⁷ („*Albert von Sternberg*“); Jan III. z Moravy („*Johann III.*“); Jan IV. Železný („*Johann IV.*“);⁵⁴⁸ Jan V. z Prahy („*Johann V. de Praga*“); Aleš z Březí („*Alesch*“); Matěj Kučka („*Mathias*“); Eliáš Čech („*Elias Čech*“); Jan Bavor („*Johann den Bayer*“); dále jmenuje administrátory: Václav Masař („*Wenzl Masař*“); Benedikt („*Beneš*“); Jan de Ruina („*Johann de Ruina*“); Eliáš Čech („*Elias Čech*“); Martin; Mikuláš („*Nikolaus Preger*“); Lukáš („*Lukas*“); Wolfgang. U každého ze zmíněných se biskup zastavuje zejména dle poměrů v církvi, které zrovna v dobu jejich působení panovaly, u některých se nacházejí pouze základní životní data, u některých se Hanl rozepisuje velmi zevrubně.⁵⁴⁹ Pasáž o litomyšlských biskupech uzavírá dovětek o procesu zániku biskupství: ⁵⁵⁰ „..., und hiemit verschwand auch noch der letzte Hoffnungsstrahl auf die Restauration des leutomischler Bisthums“.⁵⁵¹

Novou kapitolou o zřízení královéhradeckého biskupství⁵⁵² („*Gründung des Koeniggraetzer Bisthums*“) biskup Hanl načíná hlavní jádro a téma druhého svazku Pamětnice. Zde v první řadě rozebírá, na jakém historickém a společenském podkladu biskupství vznikalo, jaké byly motivy k jeho založení; přibližuje proces vzniku nového biskupství v Hradci Králové a s tím související finanční otázky atp.⁵⁵³ Podrobně obeznamuje též s tehdejším rozčleněním královéhradecké diecéze dle soupisu pražského konzistoriálního sekretáře Jana Grünera z 1. října 1715: „*Nach einem vom prager Consistorialsekräter Grüner unterm 1ten Oktober 1715*

⁵⁴⁶ O litomyšlském biskupu Petru Jelitovi více viz např. Petr ELBEL, *Litomyšlský biskup Petr Jelito (1368–1371)*, Východočeské listy historické 17–18, 2001, s. 71–87; Marie BORKOVCOVÁ, *Petr III. zvaný Jelito*, Lanškrounsko. Vlastivědný sborník Městského muzea Lanškroun 14, 2016, s. 40–43.

⁵⁴⁷ Albrecht Aleš ze Šternberka stanul na biskupském stolci v Litomyšli skutečně dvakrát, proto jej Hanl i dvakrát jmenuje.

⁵⁴⁸ K litomyšlskému biskupu Janu IV. Železnému více viz např. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Litomyšlský biskup Jan IV. a jeho vizitace*, Studie o rukopisech 21, 1982, s. 115–139; Petr SEDLÁČEK, *Listinný materiál ke vztahu Jana Železného a města Litomyšle*, Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity 31/1, 2018, s. 25–38; Oldřich PAKOSTA, *Počátek episkopátu litomyšlského biskupa Jana IV. Železného a typologie jeho pečeti*, Východočeský sborník historický 4, 1994, s. 57–66.

⁵⁴⁹ BK BK, MB, II. Theil, s. 4–26.

⁵⁵⁰ Tamtéž, s. 26–27.

⁵⁵¹ Překlad: ..., a s tím zmizel i poslední paprsek naděje na obnovení litomyšlského biskupství.

⁵⁵² O založení královéhradeckého biskupství je referováno např. v literatuře: Jaroslav MIKAN, *Vznik a počátky hradeckého biskupství*, Hradec Králové 1946; Nicolas RICHARD, *Proč v Čechách v 17. století založit novou diecézi? Pastorační strategie u zrodu biskupství v Hradci Králové*, in: 350 let královéhradecké diecéze, s. 21–35; Bogusław CZECHOWICZ, *Primum in Bohemia templum. Hledání historické legitimacy královéhradeckého biskupství*, in: 350 let královéhradecké diecéze, s. 37–45; Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Vztah města a královéhradeckého biskupství v době jeho založení*, in: 350 let královéhradecké diecéze, s. 47–53.

⁵⁵³ BK BK, MB, II. Theil, s. 27–30.

ausgestellten Verzeichniß gehörten folgende Benefizien zu dem neu errichteten königgrätzer Bisthum“.⁵⁵⁴

Na následujících stranách se biskup Hanl detailně rozepisuje o vývoji církevní správy královéhradecké diecéze.⁵⁵⁵ Text doplňují dvě přílohy. První z nich je pohled na chrám v Sedlci⁵⁵⁶ („*Ansicht der uralten Basilik in Sedletz / Wzhled dáwnnowěkého chrámu w Sedlecy*“).

Obr. 66 Pohled na chrám v Sedlci⁵⁵⁷

Druhá příloha představuje půdorys sedleckého chrámu obsahující latinskou poznámku: „*Planta Majoris Basilicae Sedlecensis, ad quam Serenissimus Dux de Primatibus Bohemiae Miroslaus nomine, et uxor ejus Getrudis a[nn]o 1143 curavit aptari lapides atque alia materialia necessaria, et manu propria fundamenta jecit*“.⁵⁵⁸

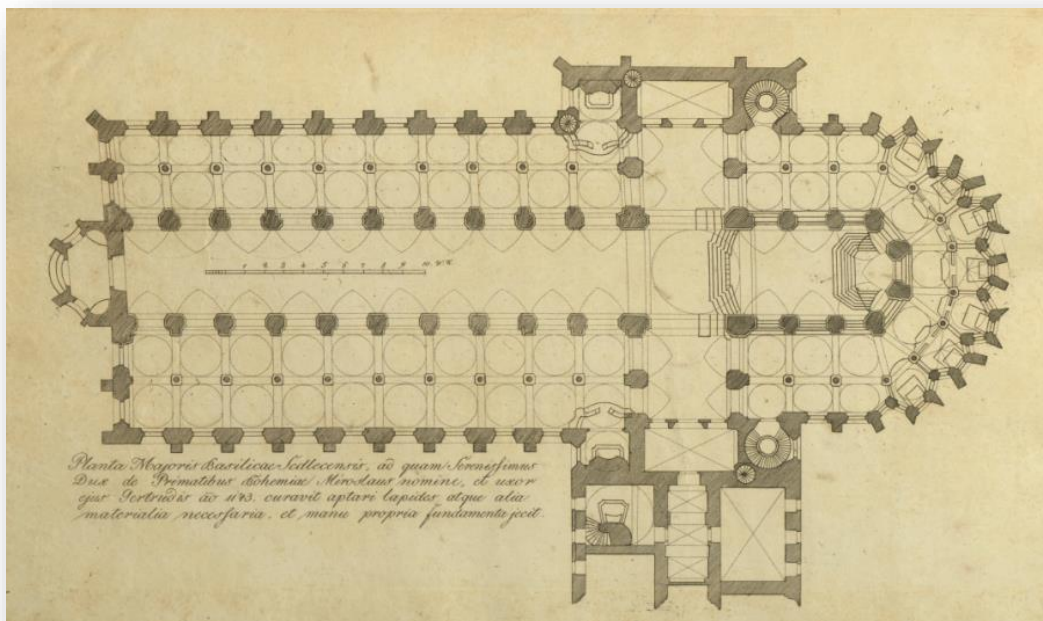
⁵⁵⁴ *Tamtéž*, s. 30–40.

⁵⁵⁵ *Tamtéž*, s. 33–34.

⁵⁵⁶ K chrámu v Sedlci více viz např. Libor TEPLÝ – Štěpán VÁCHA, *Splendissima basilica. Chrám Nanebevzetí Panny Marie a sv. Jana Křtitele v Sedlci u Kutné Hory*, Kutná Hora 2009; Aleš POSPÍŠIL – Jiří PODRAZIL, *Sedlec: příběh podivuhodného místa Kutné Hory*, Kutná Hora 2015; Kateřina CHARVÁTOVÁ – Vladimír HYHLÍK, *Sedlec u Kutné Hory. Bývalé cisterciácké opatství*, Velehrad 1992; Hana BRZOBOHATÁ – Aleš POSPÍŠIL – Zdeněk ŠTAFEN – Filip VELÍMSKÝ, *Příspěvky k poznání stavby kostela Nanebevzetí Panny Marie v Sedlci u Kutné Hory*, Průzkumy památek 15/1, 2008, s. 57–68.

⁵⁵⁷ BK BK, *MB, II. Theil*, vloženo mezi s. 34–35.

⁵⁵⁸ *Tamtéž*.

Obr. 67 Půdorys chrámu v Sedlci⁵⁵⁹

Ve chvíli, kdy Hanl dochází v popisování vývoje církevní správy⁵⁶⁰ do bodu, kdy převzal vedení královéhradecké diecéze on sám, poskytuje, jak je již zvykem, svůj osobní vhléd na její organizaci: „*Im Jahre 1832 als ich die Leitung der Königgrätzer Diözes übernahm, fand ich dieselbe noch in die oben genannten 24 Vikariate abgetheilt und diese enthielten an: Seelsorgstationen: 442; Priestern: 925; Schulen: 887. Gegenwärtig – 1847 – wo ich dieß schreibe hat sie an: Seelsorgstationen: 447; Priestern: 1030; Schulen: 903*“. V roce 1832, kdy Hanl nastoupil na biskupský úřad, byla ještě diecéze rozdělena do 24 vikariátů, jež zahrnovaly: 442 sídel duchovní správy; 925 kněží; 887 škol. Kdežto v roce 1847, kdy Hanl vyhotovil svůj zápis, diecéze pojímala: 447 sídel duchovní správy; 1030 kněží; 903 škol.⁵⁶¹ K celistvosti výše zmíněného je záhodno zmínit oněch 24 vikariátů, o nichž biskup informuje o několik stran dříve: „*Die hiernach geänderte Eintheilung und Benennung der Vikariate wurde mit Bericht vom 21ten Dezember 1789 eingesendet und erhielt mit Hofdekret vom 18ten Februar 1790 Gub. Intimat vom 2ten*

⁵⁵⁹ BK BK, MB, II. Theil, vloženo mezi s. 34–35.

⁵⁶⁰ K dějinám královéhradeckého biskupství podrobněji viz např. J. FRANCEK – J. JAKL, *Biskupové královéhradečtí*; V. HRUBÝ; J. VOJTÍŠKOVÁ – P. POLEHLA, *Poválečná obroda: konsolidace městských poměrů a utváření nových církevních struktur (1648–1740)*; *Město v době tereziánských a josefínských reforem*; in: Hradec Králové, s. 219–312; Karel SRP, *Královéhradecké biskupství v proměnách staletí*, Hradec Králové 2005; Jeroným Jan Nepomucký SOLAŘ, *Dějepis Hradce Králové n. Labem a biskupství hradeckého*, Praha 1870.

⁵⁶¹ BK BK, MB, II. Theil, s. 40.

*März n. J. die Bestättigung. Hiernach war die Diözes in folgende 24 Vikariate eingetheilt: I. das Königgrätzer; II. Jaroměřer; III. Nachoder; IV. Nekorzer; V. Reichenauer; VI. Trautenauer; VII. Hohenbrucker; VIII. Neubidschower; IX. Hohenelber; X. Gicziner früher Lomnitzer; XI. Petrowitzer; XII. Poděbrader; XIII. Chrudimer früher Bohdanetzer; XIV. Chraster; XV. Hohenmauther; XVI. Landskröner; XVII. Pardubitzer; XVIII. Policzker; XIX. Skutscher; XX. Lippnitzer; XXI. Kuttenger früher Potěher; XXII. Sautitzer; XXIII. Deutschbroder und XXIV. Žleber“.*⁵⁶² Od roku 1790 se diecéze rozkládala na území vikariátů: královéhradecký, jaroměřský, náchodský, nekořský, rychnovský, trutnovský, třebechovický, novobydžovský, vrchlabský, jičínský (dříve lomnický), petrovský, poděbradský, chrudimský (dříve bohdanečský), chrastecský, vysokomýtský, lanškrounský, pardubický, poličský, skutečský, lipnický, kutnohorský (dříve potěžský), soutický; německobrodský a žlebský.

Podobně pečlivým stylem se Hanl zastavuje u svých předchůdců a prezentuje církevně-správní změny za jejich episkopátů. Přirozeně o něco důkladněji zpravuje o církevně-správních úpravách v diecézi za svého působení. Do svého textu zapojuje i statistická data: *„Die 4 Diözesen Böhmens haben gegenwärtig nach der neuesten Katastralvermessung folgenden Flächeninhalt; nach dem Universalkatalog vom Jahre 1847 folgende Zahl von Seelsorgsstationen von Männern und Frauenklöstern, von Priestern und nach der Konskription vom Jahre 1846 folgende Seelenzahl mit Ausschluß des Militärs“*. Náplní těchto Hanlem koncipovaných německých slov je statistická situace v diecézi za Hanlovy současnosti: *„Čtyři diecéze v Čechách mají současně dle nejnovějšího katastrálního vyměření následující rozlohu; dle univerzálního katalogu z roku 1847 následující počet sídel duchovní správy mužských a ženských klášterů, kněží a podle konskripce z roku 1846 následující počet duší s vyloučením armády“*. V tabulce kalkuluje s diecézemi: Praha („Prag“), Hradec Králové („Königgratz“), Litoměřice („Leutmeritz“) a České Budějovice („Budweis“).⁵⁶³

⁵⁶² Tamtéž, s. 38.

⁵⁶³ Tamtéž, s. 41.

Namen der Diöz.	Seelsorger Stellen	Seelsorger Anzahl	Parochien Anzahl	Wahl Stellen	Seelsorger Anzahl	Einwohner
Prag	261 $\frac{2}{10}$	627	1439	36	5	1239435
Königgrätz	218 $\frac{7}{10}$	447	1030	11	1	1261465
Leitmeritz	170 $\frac{2}{10}$	427	1077	19	3	990075
Dudweis	252 $\frac{5}{10}$	423	938	10	"	954681

Obr. 68 Tabulka se statistickými daty diecézí z roku 1847⁵⁶⁴

Biskup Hanl ke svému statistickému exkurzu podotýká, jak je jasně vidět, že královéhradecká diecéze měla v této době nejpočetnější populaci a zároveň nejméně sídel duchovní správy: „Aus dieser Zusammenstellung ist deutlich zu ersehen, daß die Königgrätzer Diözese die größte Population, und in Bezug auf dieselbe die wenigsten Seelsorgstationen hat, was meine oben gemachten Bemerkungen rechtfertiget“.⁵⁶⁵

Dále svou pozornost Hanl obrací ke konzistoři⁵⁶⁶ („Consistorium“), její kanceláři („Konsistorialkanzlei“), instrukcím pro ni („Instructionen für das Consistorium“), mzdě pro personál kanceláře („Die Besoldung des Consistorial-Kanzlei Personals“), kancelářským rekvizitám („Beischaffung der Kanzleirequisiten“) a mimo jiné též konzistoriálními taxám („Consistorialtaxen“). Vyčíslen je i stav konzistoriální pokladny v době příchodu biskupa Hanla: „Bei meinem Antritt des Bisthums im Jahre 1832 fand ich folgenden Consistorialkassastand“.⁵⁶⁷ Totéž nalezneme i za rok 1847 včetně peněžního toku za léta 1848 a 1849.⁵⁶⁸

⁵⁶⁴ Tamtéž, s. 41.

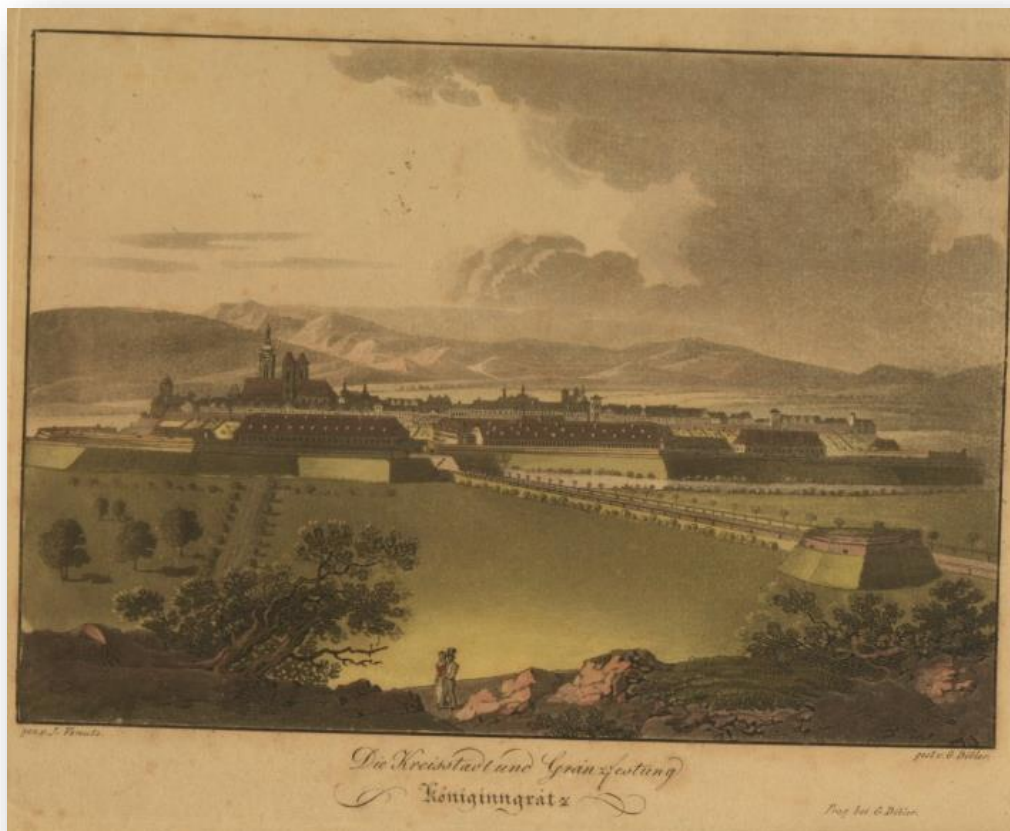
⁵⁶⁵ Tamtéž, s. 42.

⁵⁶⁶ Ke královéhradecké biskupské konzistoři více viz SOKA HK, fond *Biskupská konsistoř*. Z literatury např. Hana STOKLASOVÁ, *Konzistoriální kurendy a Ordinariátní listy – oběžníky královéhradecké diecéze v 19. století a možnosti jejich badatelského využití*, in: *350 let královéhradecké diecéze*, s. 69–81.

⁵⁶⁷ BK BK, MB, II. Theil, s. 42–43.

⁵⁶⁸ Tamtéž, s. 44–45.

Před novou kapitolu se nachází obrazová příloha, a sice veduta Hradce Králové nazvaná „*Die Kreisstadt und Gränzfestung Königgrätz*“ (Krajské město a pevnost Hradec Králové) nakreslená Johannem Venutou⁵⁶⁹ a upravená Georgem Döblerem, což dokládají přípisy pod vedutou a připojená poznámka „*Prag bei G. Döbler*“.⁵⁷⁰

Obr. 69 Veduta Hradce Králové od J. Venuty⁵⁷¹

V nové kapitole „*Die Königgräzter Kathedralkirche S[anc]ti Spiritus*“ je ohniskem zájmu královéhradecká katedrála Sv. Ducha,⁵⁷² jejíž status z farního

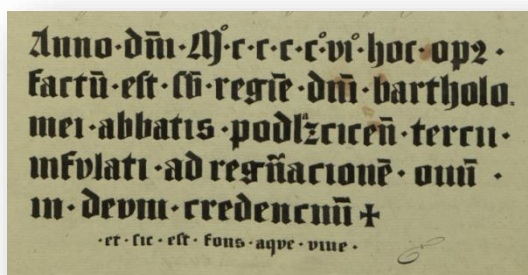
⁵⁶⁹ Johann Anton Venuto (1746–1833) byl královéhradecký kanovník a autor mnoha akvarelových vedut českých a moravských měst. Více o něm viz např. Rudolf ZRŮBEK, *Antonín Jan Venuto, život a dílo*, Ročenka Státního okresního archivu v Trutnově, 1998, s. 129–132; Marie MŽYKOVÁ, *Díla moravského vedutisty Johanna Venuta z auersperských sbírek*, Zprávy památkové péče 66/4, 2006, s. 310–317; Jiří SLAVÍK, *Jan Antonín Venuto – 175. výročí úmrtí*, in: Chrám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka v Hradci Králové 1308–2008. Historická tradice města. Od chrámu ke katedrále, Ústí nad Orlicí 2009, s. 137–153.

⁵⁷⁰ BK BK, *MB, II. Theil*, vloženo mezi s. 44–45.

⁵⁷¹ *Tamtéž*.

⁵⁷² O královéhradecké katedrále Sv. Ducha je referováno např. v literatuře viz: V. HRUBÝ, *Chrám Svatého Ducha*; TÝŽ, *Katedrála sv. Ducha. Kaple sv. Klimenta. Biskupská rezidence*, Hradec Králové 2002; Tomáš PETRÁČEK, *Hradečtí biskupové a jejich katedrála Svatého Ducha v relacích ad limina v letech 1675–1923*, in: Chrám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka, s. 41–52; Václav KALAŠ,

kostela na katedrální upravila a povýšila papežská zakládací bula královéhradeckého biskupství z 10. listopadu 1664: „*Zur Zeit der Errichtung des Königgrätzer Bisthums wurde die Pfarrkirche Sti Spiritus zu Königgrätz durch die päbstliche Bulle vom 10ten November 1664 zur Kathedralkirche des Bischofs erhoben.*“⁵⁷³ Biskup cituje pasáže z buly, které se bezprostředně týkaly katedrály, aby přiblížil novou pozici kostela a jeho ukotvení v rámci celé diecéze. Poté se navrácí do minulosti, popisuje prvopočátky vzniku kostela s doplňujícími přímými citacemi z pramenů; seznamuje s různými názory historiků a historiografů na založení kostela. V dalších řádcích se biskup koncentruje na dějinný vývoj kostela (jeho úpravy, zvelebování atp.) a fakta s ním spojená.⁵⁷⁴ V části textu se například podrobněji zaměřuje na křtitelnicí chrámu Sv. Ducha:⁵⁷⁵ „*Das noch heutzutage in der hl. Geistkirche befindliche Taufgefäß zeugt, daß sie auch bei der Zerstörung des Benediktiner Klosters Podlažitz mitgewirkt, und selbes nebst anderer Beute mit sich geschleppt haben*“. Píše, že křtitelnice nacházející se v kostele Sv. Ducha svědčí o tom, že byla přítomna při zpusošení benediktinského kláštera v Podlažicích, a spolu s dalšími kořistmi byla odvečena pryč. V souvislosti s tím odhaluje na podkladu Bienenbergových dějin nápis na jejím povrchu in extenso, dokonce přikládá i ve své původní gotické podobě: „*Anno Domini MCCCCVI hoc opus factum est sub regimine Domini Bartolomaei Abbatis Podlažicensis tertii infulati ad regenerationem omnium in Deum credentium. – Et hic est fons aquae viore*“.⁵⁷⁶

Obr. 70 Nápis na křtitelnici chrámu Sv. Ducha⁵⁷⁷

Katedrální kostel svatého Ducha v Hradci Králové, Hradec Králové 1896; V. HRUBÝ – Pavla LAŠTŮVKOVÁ – Vít BOROVIČKA, *Od chrámu ke katedrále. 700 let historického a uměleckého vývoje katedrály Svatého Ducha v Hradci Králové* (průvodce výstavou), Hradec Králové 2008.

⁵⁷³ BK BK, MB, II. Theil, s. 45.

⁵⁷⁴ Tamtéž, s. 45–51.

⁵⁷⁵ Ke křtitelnici z chrámu Sv. Ducha v Hradci Králové více viz např. J. ŠRÁMEK, *Křtitelnice z chrámu sv. Ducha v Hradci Králové. Památka na zaniklý klášter v Podlažicích u Chrudimi a cenný doklad českého středověkého zvonářství a kovářství*, Chrudimské vlastivědné listy 23/2, 2014, s. 9–10.

⁵⁷⁶ BK BK, MB, II. Theil, s. 51–52.

⁵⁷⁷ Tamtéž.

Kromě nápisu na křtitelnici se biskup zaměřuje na nápisy na zvonech kostela.⁵⁷⁸ Jak již bylo zmíněno výše, kromě interiérových a exteriérových úprav se biskup zabývá zejména dějinným rámcem chrámu, jeho správou v průběhu staletí. Místy se zaobírá různými jednotlivinami, jež považuje za důležité poznamenat. Jako příklad poslouží pasáž o antifonáři, který daroval kostelu roku 1505 jeden královéhradecký měšťan, soukenický mistr Franus: ⁵⁷⁹ „*Das oben erwähnte Antiphonarium welches noch heutzutage als ein merkwürdiges Alterthum in der hl Geistkirche aufbewahrt wird, ist ganz auf feinem Pergament geschrieben, mit vielen Bildern und kunstreich gezeichneten Anfangsbuchstaben geziert, in weißes Schweinleder mit Messing beschlagenen Deckeln gebunden, jedes Blatt 1 Elle 3 Zoll lang und $\frac{3}{4}$ Elle breit, wurde 1505 von einem Königgrätzer Bürger und Tuchmachermeister Namens Franus der Kirche geschenkt.*“ Za biskupa Hanla byl zmíněný antifonář uchovávan v kostele sv. Ducha jako *předmět podivuhodného dávnověku*. Byl napsán na pergamen, opatřen mnoha ilustracemi a ozdoben vysoce umně zhotovenými iniciálami. Svázán byl do desek potažených světlou vepřovicí a kovaných mosazí. Každý list měřil 1 loket a 3 palce na délku a $\frac{3}{4}$ lokte na šířku.⁵⁸⁰

U zmínky o varhanech, opatřených pro chrám roku 1638, biskup znovu nezapomíná na epigrafickou stránku a přibližuje nápis, jež byl součástí obrazu, nacházejícího se na varhanech a znázorňujícího město Hradec Králové v roce 1638: „*1638 wurde eine neue Orgel für diese Kirche beigeschafft. Auf dem Literatenchor derselben befindet sich noch heutzutage ein auf Holz gemaltes Bild, die Stadt Königgrätz im Jahre 1638 darstellend, mit folgender Aufschrift*“.⁵⁸¹ ..

Kapitolu dokresluje příloha, veduta Hradce Králové nazvaná „*Partie in Königgrätz. 1857*“ a zhotovená Vincencem Morstadtem: „*V. Morstadt fecit*“.⁵⁸²

⁵⁷⁸ *Tamtěž*, s. 54.

⁵⁷⁹ S nejvyšší pravděpodobností se jedná o Franusův kancionál, který je v současné době uložen ve sbírce Muzea východních Čech v Hradci Králové. Faksimile rukopisu je ke zhlédnutí online v digitální knihovně Manuscriptorium: http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-MVCHK_HR_6_II_A_6_00SL9UC-cs. [cit. 21. 3. 2021] Více o Franusově kancionálu srov. Zdeněk BLÁHA, *Osobnosti královéhradeckých kancionálů: erby a podobizny mecenášů a tvůrců iluminovaných církevních zpěvníků ze šestnáctého a počátku sedmnáctého století*, Hradec Králové 2005, s. 33–35.

⁵⁸⁰ BK BK, *MB, II. Theil*, s. 55.

⁵⁸¹ *Tamtěž*, s. 57

⁵⁸² *Tamtěž*, vloženo mezi s. 62–63.

Obr. 71 Veduta Hradce Králové od V. Morstadta⁵⁸³

V nadcházející kapitole je rozebírána královéhradecká kaple sv. Klimenta („*Die Sct. Clemens-Kapelle zu Königgrätz*“).⁵⁸⁴ Úvod ke kapli Hanl započíná citovaným úryvkem z textu od kladenského faráře Kašpara Valentina Weiningera: „*Über die Königgrätzer Sct. Clemenskapelle lieferte mir der Alterthumsforscher Kaspar Valentin Weininger Pfarrer zu Kladno in der prager Diözes einen schätzbaren Beitrag, den ich – ganz damit einverstanden – hier wörtlich anführe*“. Citovaná pasáž zřehledňuje, kolik sakrálních staveb bylo tehdy v Čechách zasvěceno sv. Klimentovi, u každé jsou uvedeny další podrobnosti dle různých svědectví – Kosmou počínaje, Pešinou konče.⁵⁸⁵ Po ukončení citace se Hanl navrácí k vlastnímu popisu stavby, jejíž vznik byl záhadou – nevědělo se, kdy a kým byla kaple původně postavena.⁵⁸⁶ Tato nezodpovězená otázka protkává samotný Hanlův text opřený jinak historickými fakty historiografie tehdejší doby (Švenda, Balbín,

⁵⁸³ *Tamtéž*.

⁵⁸⁴ O kapli sv. Klimenta aktuálně více viz např. V. HRUBÝ, *Katedrála sv. Ducha. Kaple sv. Klimenta. Biskupská rezidence*; Petr PÍTHA, *Sv. Kliment Římský. Patron diecéze a města Hradce Králové*, Hradec Králové 2004; Vlastimil MÁLEK, *Svatoklimentská patrocínia v královéhradecké diecézi a otázka jejich vztahu k ustanovení sv. Klimenta patronem diecéze*, in: 350 let, s. 371–384.

⁵⁸⁵ BK BK, *MB, II. Theil*, s. 68–69.

⁵⁸⁶ Dříve byla kaple spojována s cestou sv. Ludmily a Bořivoje a mylně považována za nejstarší kostel v Čechách (dle Hájka).

Rohn atp.). Historický exkurz ke kapli Hanl vede chronologicky až do roku 1854, jemuž patří poslední zápis.⁵⁸⁷

Téma nové kapitoly náleží královéhradeckým biskupům dle pořadí („*Reihenfolge der Königgräetzer Bihschöfe*“).⁵⁸⁸ Zprvu biskup Hanl zpravuje, že dle Krugerova díla *Sacri pulveres* se zdál být prvním biskupem Vincenc Ziaconi hrabě z Benevelli a jeho slova uvádí in extenso se zvýrazněním úryvku, kde se o něm hovoří jako o: „*Reginae Hradecii Proto Episcopus audisset*“.⁵⁸⁹ Poté volně přechází k osobě Jana Caramuela,⁵⁹⁰ jenž byl královéhradeckým biskupem jmenován roku 1653 císařem Ferdinandem III., na tento post však rezignoval. V plném znění v Hanlově textu nacházíme, co o Caramuelovi odhalovaly a vypovídaly anály pražského kláštera v Emauzích, korespondence pražského arcibiskupa s Matyášem Sobkem a další opsané prameny (svědčící o jeho jmenování, následné rezignaci atp.).⁵⁹¹

Ač Hanl informuje o prvních dvou nezdařených pokusech obsadit biskupský stolec, za prvního biskupa označuje Matyáše Ferdinanda Sobka z Bilenberka⁵⁹² („*Erster Bischof Mathaeus Ferdinand Sobek – Zaubek Dentulus – von Bilenberg*“), který se vskutku ujal biskupského úřadu a absolvoval náležitosti potřebné k jeho instalaci.⁵⁹³ Biskup Hanl ve své knize poskytuje velmi zevrubný životopis, vycházející z mnoha pramenů a literatury a zároveň neoddělitelně spjatý s počátky královéhradeckého biskupství.⁵⁹⁴ Sobkovo curriculum vitae doplňuje přiložený

⁵⁸⁷ BK BK, *MB, II. Theil*, s. 70–71.

⁵⁸⁸ Tématikou královéhradeckých biskupů se zabírá např. J. CROŮ, *Královéhradečtí biskupové*; J. FRANCEK – J. JAKL, *Biskupové královéhradečtí*; T. PETRÁČEK, *Církev, biskupové a jejich rezidence (historicko-teologický úvod)*, in: *Biskupská rezidence v Hradci Králové*, s. 14–24; K. DOLEŽALOVÁ, *Pastýřské listy královéhradeckých biskupů z let 1733–1830*, *Archivní časopis* 71, 2021, s. 72–99, v tisku.

⁵⁸⁹ BK BK, *MB, II. Theil*, s. 73–74.

⁵⁹⁰ O osobě Jana Caramuela z Lobkovic více viz např. Petr DVOŘÁK, *Jan Cararamuel z Lobkovic: vybrané aspekty formální a aplikované logiky*, Praha 2006; Stanislav KASÍK – Soňa ČERNOCKÁ – Petr KOPIČKA, *Jan Caramuel z Lobkovic. Otázky interpretace jeho původu*, *Folia Historica Bohemica* 35/2, 2020, s. 185–242; *Umění a věda v době Juana Caramuela z Lobkovic*. Sborník referátů z konference v Hradci Králové ve dnech 15. a 16. října 2006 u příležitosti 400. výročí narození Juana Caramuela z Lobkovic, Hradec Králové 2006. P. DVOŘÁK – Jacob SCHMUTZ (ed.), *Juan Caramuel Lobkowitz. The Last Scholastic Polymath*, Praha 2008.

⁵⁹¹ BK BK, *MB, II. Theil*, s. 74–82.

⁵⁹² O biskupu Bilenberkovi referuje např. Marie MACKOVÁ, *První královéhradecký biskup*, in: *Rekatolizace v českých zemích*. Sborník příspěvků z konference v Jičíně konané 10. září 1993, Jičín 1993, s. 95–100.

⁵⁹³ Více o intronizaci královéhradeckých biskupů v 17. a 18. století srov. E. HAVLÍKOVÁ – P. POLEHLA, *Intronizace královéhradeckých biskupů*.

⁵⁹⁴ BK BK, *MB, II. Theil*, s. 82–106.

litografický portrét⁵⁹⁵ zhotovený Faustinem Herrem (dle poznámky „*F. Herr lith.*“) a vytištěný u tiskaře Jana Höfelicha (dle poznámky „*Gedr. bei Joh. Höfelich*“). Součástí portrétu je glosa: „*Mathäus Ferdinand Sobék von Bilenberg, erster Bischof zu Königgrätz. Ernannt am 1ten Mai 1660; confirmirt am 10ten November 1664; zum Prager Fürst-Erbischof befördert im Juni 1668; gestorben am 20ten April 1675*“. V připojené glose jsou vepsány základní životní milníky biskupa Sobka: biskupem jmenován 1. května 1660; confirmován 10. září 1664; povýšen na pražského arcibiskupa v červnu 1668; zemřel 20. dubna 1675.

Obr. 72 Litografický portrét biskupa M. F. Sobka z Bílenberka⁵⁹⁶

V závěru je vyhrazen prostor pro epitafy o zesnulém biskupu Sobkovi (z badatelského hlediska je potěšující, že je Hanl přiložil v plném znění) a jeho pozůstalost.⁵⁹⁷

Nadcházející kapitola pojednává o druhém královéhradeckém biskupovi Janu Bedřichovi z Valdštejna⁵⁹⁸ („*Zweiter Bischof Johann Friedrich Graf Waldstein,*

⁵⁹⁵ *Tamtéž*, vloženo mezi s. 82–83.

⁵⁹⁶ *Tamtéž*.

⁵⁹⁷ *Tamtéž*, s. 106–108.

*Domherr zu Breslau und Olmütz, Hausprälat Alexander VII, General Grossmeister des Kreuzherrnordens mit dem rothen Stern, Besitzer der Herrschaften Dux und Oberleutensdorf“). K biskupu Janu Bedřichovi v knize nalezneme stejně jako u jeho předchůdce taktéž přiložený litografický portrét, tentokráte vytvořený Friedrichem Dewehrtem („*Fried. Dewehrt lith.*“) a vytištěný u Jana Höfelicha („*Gedr. bei Joh. Höfelich*“). Portrét doplňuje komentář: „*Johann Friedrich Graf von Waldstein; zweiter Bischof zu Königgrätz. Ernannt am 28ten Dezember 1673; zum Prager Fürst-Erbischof befördert im Mai 1675; gestorben am 5ten Juni 1694*“. Z citovaného komentáře se dozvídáme základní data o Janu Bedřichovi: jmenován 28. prosince 1673; na pražského arcibiskupa povýšen v květnu roku 1675; zemřel 5. června 1694.⁵⁹⁹*

Obr. 73 Litografický portrét biskupa Jana Bedřicha z Valdštejna⁶⁰⁰

⁵⁹⁸ Biskupa Jana Bedřicha z Valdštejna vzpomíná v odborné literatuře např. Jiří M. HAVLÍK, *Jan Fridrich z Valdštejna, arcibiskup a mecenáš doby baroka*, Praha 2016; Lubomír SLAVÍČEK, „*Conte savio*“ *Jan Bedřich z Valdštejna, mecenáš umění a sběratel*, *Dějiny a současnost* 15/1, 1993, s. 13–16. K jeho arcibiskupské dráze více viz J. M. HAVLÍK, *Spor českého duchovenstva o imunity církve. K politickým aktivitám pražského arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna*, *Český časopis historický* 107/4, 2009, s. 769–796; TÝŽ, *Zpovědníci pražského arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna (1642–1694)*, in: *Locus pietatis et vitae. Sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13.–15. září 2007*, Praha 2008, s. 393–404; Václav BARTŮNĚK, *Pražský arcibiskup Jan Bedřich Valdštejn*, Litoměřice 1979.

⁵⁹⁹ BK BK, *MB, II. Theil*, vloženo mezi s. 108–109.

⁶⁰⁰ *Tamtéž.*

Biskupu Janu Bedřichovi Hanl věnuje svou pozornost o poznání méně než jeho předchůdci, to je však dáno i krátkou dobou jeho episkopátu.⁶⁰¹ Třetímu královéhradeckému biskupu Janu Františku Kryštofu z Talmberka náleží další samostatná kapitola („*Dritter Bischof. Johann Franz Christoph Milczin Freyherr von Tallmberg Probst an der Allerheiligenkirche zu Prag.*“).⁶⁰² V knize je vystaven Talmberkův litografický portrét od Faustina Herra (*F. Herr lith.*), jenž byl vytištěn opět u Jana Höfelicha („*Gedr. bei Joh. Höfelich*“). Portrét doprovází přípis: „*Johann Friedrich Freyherr von Talemberg, dritter Bischof zu Königgrätz. Ernannt 1676; gestorben am 3ten April 1698*“ (jmenován roku 1676; zemřel 3. dubna 1698).⁶⁰³

Obr. 74 Litografický portrét biskupa J. F. Kryštofa z Talmberka⁶⁰⁴

Od textu můžeme očekávat opět podrobná životopisná data mapující životní i biskupskou dráhu Jana Františka z Talmberka, která v závěru vyústí v rozbor jeho testamentu.⁶⁰⁵

⁶⁰¹ *Tamtéž*, s. 109–113.

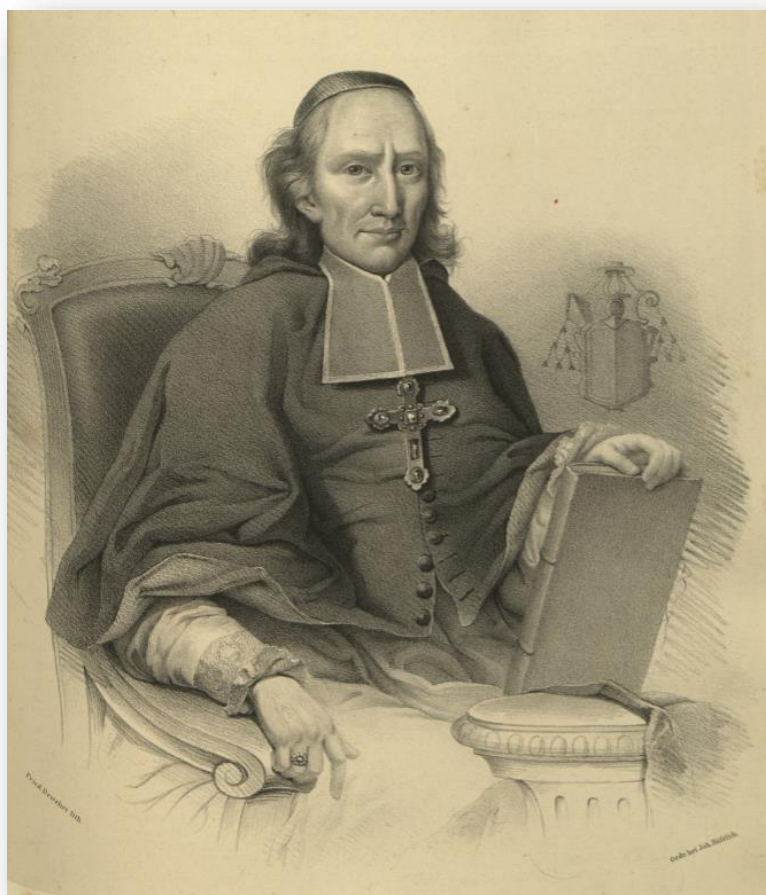
⁶⁰² *Tamtéž*, s. 114–119.

⁶⁰³ *Tamtéž*, vloženo mezi s. 114–115.

⁶⁰⁴ *Tamtéž*.

⁶⁰⁵ *Tamtéž*, s. 116–119.

Jako čtvrtý v pořadí na královéhradecký biskupský stolec usedl Bohumír Kapoun ze Svojkova („*Vierter Bischof Gottfried Freyherr von Kapaun und Swogkowa Titular-Bischof von Semendria, K. K. geheimer Rath und Praelat zu Krumau*“).⁶⁰⁶ Text obohacuje příloha opět ve formě litografického portrétu od litografa Friedricha Dewehrta („*Fried. Dewehrt lith.*“) a tiskaře Jana Höfelicha („*Gedr. bei Joh. Höfelich*“) s doplňující poznámkou: „*Gottfried Freyherr Kapaun von Swoytowa, k. k. wirklicher geheimer Rath; vierter Bischof zu Königgrätz. Ernannt 1698; gestorben am 18ten November 1701*“ (jmenován královéhradeckým biskupem roku 1698; zemřel 18. listopadu 1701).

Obr. 75 Litografický portrét biskupa B. K. ze Svojkova⁶⁰⁷

Pátým biskupem byl Tobiáš Jan Becker („*Fünfter Bischof Tobias Johannes Becker, Scholasticus der Metropolitankirche zu Sct. Veit in Prag*“), k němuž se váže

⁶⁰⁶ *Tamtěž*, s. 120–123.

⁶⁰⁷ *Tamtěž*, vloženo mezi s. 120–121.

nová kapitola, naplněná jak jeho životním osudem, tak zejména jeho počiny ve vztahu k biskupství i diecézi.⁶⁰⁸ Stať o Beckerovi zpestřuje litografický portrét, jež rozšiřuje komentář: „*Tobias Johann Bekker, k. k. wirklicher geheimer Rath; fünfter Bischof zu Königgrätz. Ernannt am 24ten November 1701. – gestorben am 11ten September 1710*“ (jmenován biskupem v HK 27. listopadu 1701, zemřel 11. září 1710).⁶⁰⁹ Portrét je dílem litografa Friedricha Dewehrta („*Fried. Dewehrt lith.*“) a tiskaře Jana Höfelicha („*Gedr. bei Joh. Höfelich*“).

Obr. 76 Litografický portrét biskupa Tobiáše Jana Beckera⁶¹⁰

I ve druhém svazku se projektuje Hanlova záliba, spíše druhotně ukotvená v úctě k historii, ve sledování nápisů. Ve stati o biskupu Beckerovi Hanl líčí například nápis na kovové desce základního kamene králického kláštera servitů položeného biskupem Beckerem 29. června 1706: „*In dem Grundstein, den Bischof Becker am 29ten Juni 1706 für das grulicher Servittenkloster legte, befindet sich eine*

⁶⁰⁸ *Tamtěž*, s. 124–146.

⁶⁰⁹ *Tamtěž*, vloženo mezi s. 124–125.

⁶¹⁰ *Tamtěž*.

metallene Platte, auf die er Folgendes schreiben ließ“. Nápis v sobě ukrývá chronogram, jež odhaluje rok založení kláštera (1706).⁶¹¹

V knize nacházíme vloženou grafiku⁶¹² hořícího kláštera servitů a poutního kostela v Králíkách⁶¹³ vyhotovenou Franzem Wagnerem („*Gezeichnet von Franz Wagner in Grulich*“) a pojmenovanou „*Der grosze Brand des Servittensklosters und Wallfahrtskirche auf dem Muttergottesberge bei Grulich*“. K Wagnerově dílu se váže popis, který objasňuje vyobrazenou nešťastnou událost: „*In der Mitternachtsstunde vom 7. auf den 8. August 1846 schlug der Blitz bei einem plötzlich entstandenen Gewitter in das Schindeldach des Klostergebäudes ein, und zündete selbes sogleich an. Das Feuer verbreitete sich mit einer auszerordentlichen Schnelligkeit über das ganze Klostergebäude und über die Wallfahrtskirche, dann den ringsherum befindlichen Kreuzgang. In vier Stunden war das obere Stockwerk des Klosters, die schöne reichlich verzierte Wallfahrtskirche mit drei Thürmen den säm[m]tlichen Glocken und Altären zwei Orgeln und der ganzen innern Einrichtung, der Kreuzgang mit vier Thürmen die Bibliothek und den Wirtschaftsgebäude mit allen Vorräthen ganz zerstört. Bei dem plötzlichen Umsichgreifen des Feuers und beim gänzlichen Mangel an Wasser war keine Rettung möglich. Der erhobene Schaden beträgt 93 500 fl. C. M. Die Wiederherstellung dieses Wallfahrtsortes ist, da das Kloster kein Vermögen besitzt nur durch milde Beiträge möglich. Möchten doch die Herzen der Frommen Verehrer der Mutter-Gottes durch dieses Unglück gerührt werden und sich viele Wohlthäter einfinden*“. Text k obrázku hovoří o požáru, jež propukl o půlnoci z 7. na 8. srpna 1846, kdy blesk uhodil do šindelové střechy klášterní budovy, a podpálil ji tak. Oheň se následně mimořádnou rychlostí rozšířil na celou klášterní budovu přes poutní kostel a okolo se nacházející křížovou chodbu. Do čtyř hodin bylo zcela zničeno horní poschodí kláštera, poutní kostel se třemi věžmi, zvony a oltáři se dvěma varhanami a celým vnitřním zařízením, křížová chodba se čtyřmi věžmi, knihovna a hospodářské budovy se všemi zásobami. Při nenadálém šíření ohně a naprostém nedostatku vody byla záchrana nemožná. Nastalé škody činily 93 500 florénů.

⁶¹¹ *Tamtéž*, s. 137.

⁶¹² *Tamtéž*, vloženo mezi s. 144–145.

⁶¹³ K dějinám kláštera v Králíkách více viz např. M. MACKOVÁ, „*Daleké*“ *poutní místo poutníků olomoucké arcidiecéze 2. poloviny 19. století – Hora Matky Boží u Králík, Střední Morava – vlastivědná revue* 17, 2003, s. 89–99; TÁŽ, *Poutová bouda a lidé kolem ní (na příkladu Hory Matky Boží u Králík a Filipova)*, *Východočeský sborník historický* 23, 2013, s. 59–81; TÁŽ, *Kláster na Hoře Matky Boží u Králík*, in: *O! werthestes Vatter-Land: Kultur Deutschböhmens 17. - 19. Jh., Ústí nad Labem* 2003, s. 15–27.

Obnovení tohoto poutního místa je možné pouze prostřednictvím příspěvků, neboť klášter nedisponoval žádným majetkem. Kéž by byla srdce věřících a ctitelů Matky Boží skrze toto neštěstí dotčena a bylo tak nalezeno spoustu dobrodinců.

Obr. 77 Grafika hořícího kláštera a poutního kostela v Králíkách⁶¹⁴

Po Tobiáši Janu Beckerovi na biskupský stolec usedl Jan Adam Vratislav z Mitrovic, v pořadí šestý královéhradecký biskup („*Sechster Bischof Johann Adam Graf Wratislaw von Mitrowitz*“),⁶¹⁵ k němuž je opět přiložen jeho litografický portrét.⁶¹⁶ Autorem portrétu byl Friedrich Dewehrt („*Fried. Dewehrt lith.*“) a vytištěn byl u tiskaře Jana Höfelicha („*Gedr. bei Joh. Höfelich*“). Jak je v knize již zvykem, portrét doplňuje přípisek: „*Johann Adam Graf Wratislaw von Mitrowitz, sechster Bischof zu Königgrätz. Ernannt am 12ten November 1710; als Bischof nach Leitmeritz übersetzt 1721, gestorben als ernannter Prager-Fürst-Erzbischof im Mai 1733*“. Krátký komentář obsahuje biskupova základní životní data: královéhradeckým biskupem jmenován 12. listopadu 1710; do Litoměřic přeložen roku 1721, zemřel jako pražský arcibiskup v květnu 1733.

⁶¹⁴ BK BK, *MB, II. Theil*, vloženo mezi s. 144–145.

⁶¹⁵ *Tamtěž*, s. 146–162.

⁶¹⁶ *Tamtěž*, vloženo mezi s. 146–147.

Obr. 78 Litografický portrét biskupa J. A. V. z Mitrovic⁶¹⁷

Životní data a počiny biskupa Jana Adama místy doplňují pasáže v textu komentující různé nápisy; zde například nápis na královéhradeckém morovém sloupu dokončeném roku 1717 (i se zvýrazněním chronogramu).⁶¹⁸ Konstrukce mariánského sloupu na Velkém náměstí iniciovaná biskupem Janem Adamem Vratislavem z Mitrovic je dílem Jana Pavla Cechpauera a Giovanniho Battisty Bully.⁶¹⁹

Jakožto sedmý v pořadí se královéhradeckého biskupského stolce ujal Václav František Karel Košínský z Košína („*Siebenter Bischof Wenzl Franz Karl Freyherr Kossinsky von Kossin*“).⁶²⁰ Biskupa Košínského ztvárňuje do knihy připojený litografický portrét opět od litografa Dewehrta („*Fried. Dewehrt lith.*“) a tiskaře Höfelicha („*Gedr. bei Joh. Höfelich*“) s poznámkou: „*Wenzel Franz Carl Freyherr*

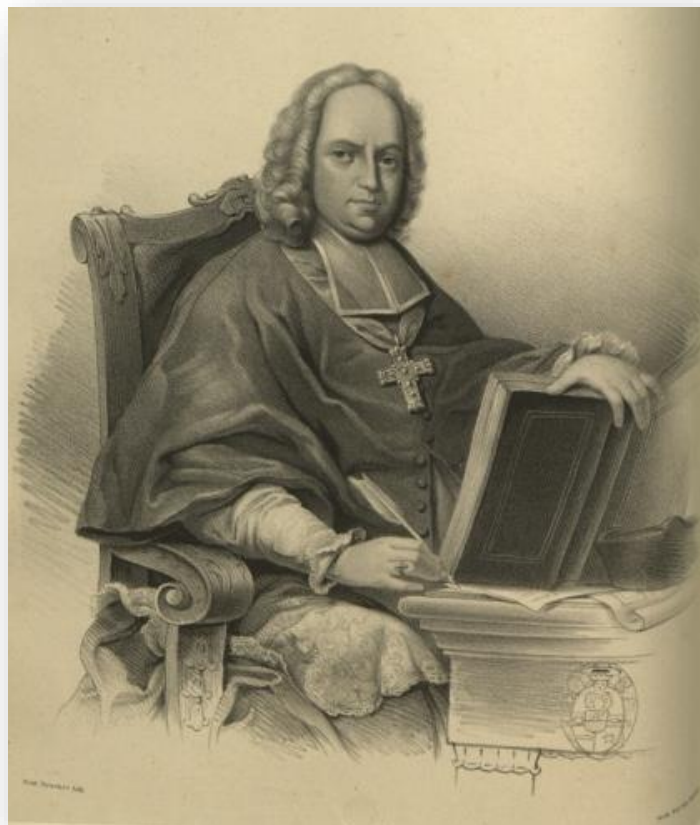
⁶¹⁷ *Tamtěž.*

⁶¹⁸ *Tamtěž*, s. 155.

⁶¹⁹ J. CROÏ, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, s. 116.

⁶²⁰ BK BK, *MB, II. Theil*, s. 163–172.

Kossinsky von Kossin, siebenter Bischof zu Königgrätz; ernannt 1721; gestorben am 26ten März 1731“ – královéhradeckým biskupem jmenován roku 1721; zemřel 26. března 1731.⁶²¹

Obr. 79 Litografický portrét biskupa V. F. K. Košínského z Košína⁶²²

Mořic Adolf Karel ze Sachsen-Zeitz⁶²³ představoval osobu osmého královéhradeckého biskupa, o němž referuje Hanl v další pasáži („*Achter Bischof Moritz Adolph Karl Herzog zu Sachsen*“).⁶²⁴ Z popisku k litografickému portrétu, jenž je tradičně do knihy přiložen, zjišťujeme základní informace o biskupu ze Sachsen-Zeitz: „*Moritz Adolph Karl Herzog von Sachsen, Kleven, Bergen, Jülich und Westphalen; achter Bischof zu Königgrätz. Ernannt 1731 – als Bischof nach Leitmeritz übersetzt 1733 – gestorben 1759*“. Biskup byl jmenován roku 1731, jako

⁶²¹ *Tamtéž*, vloženo mezi s. 162–163.

⁶²² *Tamtéž*.

⁶²³ O dráze Mořice Adolfa coby litoměřického biskupa zpravuje např. Vít VLNAS, *Vévoda Mořic Saský, enfant terrible na litoměřickém biskupském stolci*, in: *Čechy a Sasko v proměnách dějin. Sborník příspěvků konference, která se konala 10.–11. 11. 1992 v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1993*, s. 441–448.

⁶²⁴ BK BK, *MB, II. Theil*, s. 172–176.

biskup do Litoměřic přeložen v roce 1733 a zemřel roku 1759. Portrét pochází z dílny již řečeného litografa Dewehrta („*Fried. Dewehrt lith.*“) a tiskaře Höfelicha („*Gedr. bei Joh. Höfelich*“).⁶²⁵

Obr. 80 Litografický portrét biskupa M. A. K. ze Sachsen-Zeitz⁶²⁶

Dalším biskupem, v pořadí devátým, byl Jan Josef Vratislav z Mitrovic („*Neunter Bischof Johann Joseph Graf Wratislaw von Mitrowitz*“), o němž pojednává další pasáž v knize.⁶²⁷ Vzhledem k předchozím zkušenostem s Hanlovými popisy životů a kariéry předchozích biskupů již lze očekávat přiložený litografický portrét, tentokrát s popiskem: „*Johann Joseph Graf Wratislaw von Mitrowitz, k. k. wirklicher geheimer Rath; neunter Bischof zu Königgrätz; ernannt 1733, gestorben am 11ten September 1750*“.⁶²⁸ Opět z pera Dewehrtova („*Frd. Dewehrt lith.*“) a Höfelichovy tiskárny („*gedr. bei Joh. Höfelich*“).

⁶²⁵ *Tamtěž*, vloženo mezi s. 172–173.

⁶²⁶ *Tamtěž*.

⁶²⁷ *Tamtěž*, s. 176–210.

⁶²⁸ *Tamtěž*, vloženo mezi s. 176–177.

Obr. 81 Litografický portrét biskupa J. J. V. z Mitrovic⁶²⁹

V textu o biskupu Janu Josefu Vratislavu z Mitrovic, kde se autor zaměřuje na povolení roucha a varií pro kapitolu, zaujme obrazová příloha insignie Svatého Ducha („*Auch das Insigne Spiritus Scti von dem hier eine Zeichnung folgt ...*“).⁶³⁰

Obr. 82 Insignie Svatého Ducha⁶³¹

Pozoruhodným se jeví též závěrečné Hanlovo hodnocení či spíše osobní vhléd do osoby jednoho z jeho předchůdců: „*Da er alle diese Bauten aus eigenem*

⁶²⁹ *Tamtěž.*

⁶³⁰ *Tamtěž*, s. 186.

⁶³¹ *Tamtěž.*

Vermögen geführt hat, so muß man dankbar anerkennen, daß er nicht bloß die Gegenwart, sondern edelmüthig auch die Zukunft im Auge hatte. Verleitete ihn auch sein cholerisches Temperament manchmal zu einigen Übereilungen, so finden sich doch so viele edle Züge in seinem Leben, die diese gewiß leicht vergeßen machen. Er gehört mit mehreren seiner Vorgänger zu – wenn ich so sagen darf – zu den Mehrern des Reiches, was leider von Einigen seiner Nachfolger nicht gerühmt werden kann. Friede seiner Asche!“ Biskup Hanl o svém předchůdci píše, že by mělo být s povděkem uznáno, že biskup Jan Josef Vratislav z Mitrovic mnoho staveb k zušlechtění královéhradecké diecéze financoval sám ze svého majetku a že neviděl pouze holou přítomnost, ale v oku nosil šlechtně i budoucnost. Dále píše: „*Někdy jej svedl k nějakým neuváženým činům též jeho cholerický temperament, ale najde se tolik ušlechtilých počinů v jeho životě, které pomáhají jeho určitou nerozváženost snadno a zaručeně zapomenout. Patřil s několika svými předchůdci k – zda to takto smím říci – k rozmnožovatelům říše, což bohužel nelze říci o některých jeho následovnicích. Mír jeho popelu!*“⁶³²

Antonínu Petru Příchovskému z Příchovic, desátému královéhradeckému biskupovi, patří další samostatná pasáž („*Zehnter Bischof Anton Peter Graf Przychowsky*“),⁶³³ doprovázená Dewehrtovým litografickým portrétem („*Frid. Dewehrt lith*“.), jenž byl vytištěn v tiskárně vícekrát vzpomínaného J. Höfelicha („*Gedr. bei Joh. Höfelich*“).⁶³⁴ Portrét, jak je již v knize zvykem, obohacuje písemná poznámka se stěžejními daty biskupova života: „*Anton Peter Graf Przychowsky, Freiherr von Przychowitz, zehnter Bischof zu Königgrätz. Ernannt 1753, als Prager Fürst-Erbischof befördert am 26ten Oktob. 1763, gestorben am 14ten April 1793*“. Biskup Příchovský byl jmenován na post královéhradeckého biskupa roku 1753, na pozici pražského arcibiskupa pak 26. října 1763; zemřel 14. dubna 1793.

⁶³² *Tamtěž*, s. 210.

⁶³³ *Tamtěž*, s. 211–214.

⁶³⁴ *Tamtěž*, vloženo mezi s. 210–211.

Obr. 83 Litografický portrét biskupa A. P. P z Příchovic⁶³⁵

Jakožto jedenáctý biskup na královéhradecký biskupský stolec usedl Heřman Hannibal z Blümegen⁶³⁶ („*Eilfter Bischof Herrmann Hanibal Freiherr – später Graf – von Blümegen, beider K. K. Majestaeten wirklicher geheimer Rath der K. Collegialkirche Petri und Pauli zu Brünn infulirter Probst, Domherr der Ollmützer Kathedralkirche, Besitzer der Herrschaft Visowitz in Maehren*“). Hanl k životopisné stati o svém předchůdci Blümegenovi⁶³⁷ opět připojil litografický portrét od F. Dewehrta („*Frd. Dewehrt lith.*“) ve spolupráci s J. Höfelichem („*Gedr. bei J. Höfelich*“). Doplňující přípisek zní: „*Herrmann Hanibal Graf von Blümegen, k. k.*

⁶³⁵ *Tamtéž.*

⁶³⁶ Biskup Blümegen vydal roku 1766 studijní řád pro Biskupský seminář v Hradci Králové. Více o studijních rádech semináře viz P. POLEHLA, *Accipite disciplinam et servate illam. Studijní řády Biskupského semináře v Hradci Králové vydané biskupy Blümegenem a Trautmannsdorfem v letech 1766 a 1802 jako pramen poznání diecézního kléru*, *Theatrum historiae* 18, 2016, s. 177–201. Podrobně o semináři obecně viz Ladislav HOLOUBEK, *Život a výuka v hradeckém semináři od roku 1714 do konce 19. století*, in: 350 let královéhradecké diecéze, s. 209–233. K rodu Blümegenů viz Bohumír SMUTNÝ, *Blümegenové a jejich rodinný archiv*, *Genealogické a heraldické informace* 20/5, 200, s. 32–39.

⁶³⁷ BK BK, MB, II. Theil, s. 215–244.

geheimer Rath, eilfter Bischof zu Königgrätz; ernannt im Jahre 1763, gestorben am 17ten October 1774.“⁶³⁸ Královéhradeckým biskupem se stal roku 1763, zemřel 17. října 1774.

Obr. 84 Litografický portrét biskupa H. H. z Blümegen⁶³⁹

Z Hanlova popisu životních událostí, vlastních počínů biskupa Blümegena včetně dění v královéhradecké diecézi za jeho episkopátu upoutá (nejen vizuálně) tabulka s fasetou vypovídajícím o stavu duchovních nadací královéhradecké diecéze za rok 1763 („*Fassion über den Anno 1763 vorgefundenen Stand der im Königgrätzer Bisthum befindlichen geistlichen Stiftungen*“). Biskup Hanl jmenovanou tabulku uvozuje: „*Die in Folge dieser Anordnung vom Bischof Blümegen am 15ten Februar 1773 verfaßte Fasson, in welcher er sein jährliches Einkommen mit 11 377 fl. 3 kr.*

⁶³⁸ *Tamtěž*, vloženo mezi s. 214–215.

⁶³⁹ *Tamtěž*.

angibt, laße ich hier Abschrift folgen“. Jedná se o fasi z 15. února 1773, v níž Blümegen mimo jiné uvádí svůj roční příjem čítající 11 377 florénů a 3 denáry.⁶⁴⁰

Život a episkopát Jana Ondřeje Kaisera z Kaisern, 12. královéhradeckého biskupa, je námětem nadcházející Hanlovy kapitoly (*„Zwölfter Bischof Johann Andreas Kaspar Kaiser von Kaisern, Bischof zu Themischira in partibus infidelium Suffragan des prager Erzbischofs, Canonicus Scholasticus des prager Metropolitankapitels, Dechant der Collegialkirche Sti Cosmae et Damiani zu Alt-Bunzlau“*).⁶⁴¹ Biskupa Kaisera znázorňuje litografický portrét zhotovený u Dewehrta a Höfelicha (*„Frd. Dewehrt lith. / Gedr. bei Joh. Höfelich“*). Jeho primární životní data prozrazuje stručná poznámka vepsaná pod portrétem: *„Johann Andreas Kaiser von Kaisern, zwölfter Bichof zu Königgrätz; ernannt am 5ten Mai 1775, gestorben am 5ten Mai 1776“* (královéhradeckým biskupem jmenován 5. května 1775, 5. května 1776 zemřel).

Obr. 85 Litografický portrét biskupa J. O. K. z Kaisern⁶⁴²

⁶⁴⁰ *Tamtěž*, s. 231–232.

⁶⁴¹ *Tamtěž*, s. 244–256.

⁶⁴² *Tamtěž*.

Jak už je z rozboru knihy průběžně známo, pisatel často a ráda porůznu komentovala ať už činy svých předchůdců, dění v diecézi, či prostě jen poskytovala své vhledy na dané téma. A tak i v závěru textu o biskupu z Kaisern si Hanl neodpustil následující komentář: „*Friede seiner Asche! mit dem innigen Bedauern, daß er nicht länger der Diözes vorstehen konnte. Sein Testament, und alles von ihm Angeführte beweist, daß er vom wahren apostolischen Geiste beseelt war.*“⁶⁴³ Z Hanlových řádků je znatelný jeho vřelý vztah ke Kaiserovi: „*Mír jeho popelu! s vnitřním zármutkem, že nemohl stát v čele diecéze děle. Jeho závěť a vše jím vykonané prokazuje, že byl prodchnutý opravdovým apoštolským duchem.*“

Josefa Adama Arca, třináctého královéhradeckého biskupa, o němž Hanl referuje v nadcházející stati⁶⁴⁴ („*Dreyzehnter Bischof Joseph Adam Graf von Arco, Domherr zu Salzburg und Passau, Bischof zu Hippo in partibus infidelium, Suffragan und General vicaer des Erzbischofs zu Passau, beider kaiserl. Majestaeten wirklicher geheimer Rath*“), zachycuje litografii⁶⁴⁵ tentokráte od Faustina Herra („*Herr lith*“). Portrét pochází z tiskařské dílny Johanna Rauha („*Gedr. bei Joh. Rauh*“). Popisek pod portrétem napovídá klíčová data Arcova života: „*Joseph Adam Graf von Arko, k. k. geheimer Rath, drejzehnter Bischof zu Königgrätz; Ernannnt am 24ten May 1776; zum Fürst-Bischof nach Seckau befördert am 5ten April 1780*“ – na úřad královéhradeckého biskupa byl jmenován 24. května 1776; 5. dubna 1780 se stal biskupem sekovským.

⁶⁴³ Tamtéž, s. 256.

⁶⁴⁴ Tamtéž, s. 257–263.

⁶⁴⁵ Tamtéž, vloženo mezi s. 256–257.

Obr. 86 Litografický portrét biskupa J. A. Arca⁶⁴⁶

Před kapitolou, v níž místo zaujímá období episkopátu biskupa Haje, se objevuje litografie Josefa Františka Hurdálka,⁶⁴⁷ devátého litoměřického biskupa. Portrét umělecky vypracoval v pamětnici již známý Dewehrt („*Dewehrt lith.*“) a tisk v tomto případě zajistil Leykum et Co („*Impr. Leykum et Co*“). K portrétu je připojen pouze stručný komentář „*Josephus Franciscus Hurdálek nonus Episcopus Litomericensis*“.⁶⁴⁸

⁶⁴⁶ *Tamtéž.*

⁶⁴⁷ Detailněji o životě biskupa Hurdálka viz např. Jaroslav ČÁP, *Rod P. Josefa Hurdálka (1747–1833)*, in: *Tři čtvrtě století života a práce. Samizdat příspěvků k životnímu jubileu Prof. PhDr. Vladimíra Wolfa, Velké Pořící 2017*, s. 31–52; Vincenc ZAHRADNÍK, *O životě a powaze zesnulého v Pánu, bývalého Litoměřického biskupa, Josefa Františka Hurdálka*, *Časopis katolického duchovenstva* 1, 1834, s. 104–130; V. BARTŮNĚK, *Od probošství k biskupství (1057–1957)*, in: *900 let litoměřické kapituly*, Praha 1959, s. 54–60; Jaroslav MACEK, *Biskupství litoměřické*, Kostelní Vydří 2005, s. 68–75.

⁶⁴⁸ BK BK, *MB, II. Theil*, vloženo mezi s. 262–263.

Biskupa Arca na biskupském stolci vystřídal Jan Leopold Hay,⁶⁴⁹ čtrnáctý královéhradecký biskup („*Vierzehnter Bischof Johann Leopold Ritter von Hay, infulirter Probst der Collegiat Kirche zu Sct. Wenzl in Nikolsburg*“), který svým rozsahem v knize zaujímá jednu z nejobširnějších pasáží.⁶⁵⁰ Stať o episkopátu biskupa Haje uvozuje litografický portrét⁶⁵¹ od F. Herra z roku 1839 („*F. Herr 839*“) a tiskaře J. Rauha („*Gedr. bei Joh. Rauh*“) s doplňující poznámkou: „*Johann Leopold Hay, vierzehnter Bischof zu Königgrätz; Ernannnt am 31ten July 1780, gestorben 1ten Juny 1794*“, jež odkrývá datum Hayova jmenování královéhradeckým biskupem 31. července 1780 a datum úmrtí 1. července 1794. Hanl text o Hayovi strukturoval takto: „*Bevor ich die Erzählung seines Wirkens als Bischof von Königgrätz beginne, erlaube ich mir noch zu bemerken, daß da seine Gebahrung auf der Bisthumsherrschaft Chrast leider auf eine bedauernswerthe Art denkwürdig geworden ist, ich mir vorbehalte, selbe separat für sich zu beschreiben, und beginne sonach mit der Erzählung seines Wirkens für die ihm anvertraute Diözes. Da über dieß seine Diözesanverwaltung in die für die katholische Geistlichkeit so merkwürdige Zeit der Regierung des Kaisers Joseph II fiel, so werde ich auch die wesentlichsten Anordnungen dieses Monarchen in Bezug auf die Geistlichkeit kurz anführen*“.⁶⁵² Než Hanl přistupuje k referování o Hayově působení v diecézi, podotýká, že Hayova správa biskupského panství Chrast byla bohužel politováníhodná, proto ji vyhrazuje separátní prostor, kde ji popisuje. Poté začíná s popisem Hayovy činnosti pro diecézi. Jelikož Hayova správa diecéze spadá do pro katolickou církev tak změnami naplněné doby panování císaře Josefa II., rozhodl se Hanl krátce zmínit také některá zásadní nařízení tohoto monarchy se zřetelem na duchovenstvo.

⁶⁴⁹ K Janu Leopoldu Hayovi více viz V. ŘEZNÍČEK, *Jan Leopold Hay. Vypsání jeho života a působení*, Praha 1915; Willibald MÜLLER, *Johann Leopold von Hay: Ein Biographischer Beitrag zur Geschichte der Josephinischen Politik*, Wien 1892; Milan MIČO, *Příspěvek k dějinám tolerance a náboženské svobody. Jan Leopold Hay, biskup královéhradecký (1735–1794)*, *Studia theologica* 7/2, 2005, s. 33–45; Michal SEVERA, *Nekatolíci na Litomyšlsku a vizitační cesta biskupa Jana Leopolda Haje po Chrudimském kraji na jaře roku 1782*, in: 350 let královéhradecké diecéze, s. 409–434; Martin BARUS, *Litoměřický biskup Ferdinand Kindermann, královéhradecký biskup Jan Leopold Hay a právo tzv. asistence při českých královských korunovacích na sklonku 18. století*, in: 350 let, s. 435–454.

⁶⁵⁰ BK BK, *MB, II. Theil*, s. 263–326.

⁶⁵¹ *Tamtéž*, vloženo mezi s. 262–263.

⁶⁵² *Tamtéž*, s. 266.

Obr. 87 Litografický portrét biskupa J. E. Haye⁶⁵³

Hayovým nástupcem se stal Maria Tadeáš Trauttmansdorff-Weinsberg⁶⁵⁴ („*Fünftehnter Bischof Maria Thaddaeus Graf von und zu Trautmannsdorf, Weinsberg, Freiherr von Gleichenberg, Negau und Tatzenbach, Domherr zu Ollmütz*“), jímž se Hanl zaobírá v dalším úseku knihy,⁶⁵⁵ obohaceném o biskupovu litografii.⁶⁵⁶ Portrét vyhotovil opět F. Herr („*Faust Herr lith.*“) ve spolupráci s tiskařem Höfelichem („*Gedr. bei Joh. Höfelich*“), pod nímž se nalézá popisek stručně vymežující jeho nejpodstatnější životní data: „*Maria Thaddaeus Graf von Trautmannsdorf,*⁶⁵⁷ *k. k. wirklicher geheimer Rath, Fünftehnter Bischof zu Königgrätz, Ernannt am 30ten August 1794, als Olmützer Fürst-Erbischof, erwählt am 26ten November 1811, gestorben 20ten Jänner 1819*“ – královéhradeckým biskupem byl jmenován 30. srpna 1794, olomouckým biskupem se posléze stal 26.

⁶⁵³ Tamtéž.

⁶⁵⁴ K osobě biskupa Trauttmansdorffa se vztahuje literatura, např. David NOVOTNÝ, *Kardinál Maria Tadeáš Trauttmansdorf a společenský vzestup rodu Wiederspergerů*, Chrudimský vlastivědný sborník 23, 2019, s. 3–52. Stejně jako biskup Blümegen, tak i biskup Trauttmansdorff vydal studijní řád Biskupského semináře: P. POLEHLA, *Accipite disciplinam*, s. 177–201.

⁶⁵⁵ BK BK, *MB, II. Theil*, s. 326–342.

⁶⁵⁶ Tamtéž, vloženo mezi s. 326–327.

⁶⁵⁷ V pramenech bývá psáno *Trautmannsdorf*, tedy pouze s dvěma *n*, v současné historické literatuře se však objevuje spíše *Trauttmansdorff*, se dvěma *t* a dvěma *f*.

listopadu 1811, zemřel 20. ledna 1819. Tentokrát je součástí poznámky i Trauttmansdorffův znak: „čtvrcený štít s červeno-stříbrně polceným srdečním štítkem. V něm růže opačných tinktur se zlatým semeníkem. V prvním stříbrném poli hlavního znaku tři kosmá červená břevna, ve druhém a třetím stříbrném poli tři červené klíny (klobouky) nad sebou. Čtvrté pole dělené, horní polovina stříbrno-červeně polcená, dolní zlatá. Na štítě zlatá koruna, kterou prostupuje latinský kříž, za štítem vpravo mitra, vlevo berla obrácená ven. Vše převýšeno biskupským kloboukem“.⁶⁵⁸ Je to vůbec první případ, kdy je k popisku připojen i biskupův znak (v předchozích případech bývá součástí portrétu).

Obr. 88 Litografický portrét biskupa M. T. Trauttmansdorffa s ukázkou poznámky⁶⁵⁹

⁶⁵⁸ M. SKLENÁŘ – T. URBAN, *Církevní heraldika královéhradecké diecéze*, s. 48.

⁶⁵⁹ BK BK, *MB, II. Theil*, vloženo mezi s. 326–327.

Biskup Hanl často v rámci textu odkazuje na první část knihy, u biskupa Trauttmansdorffa například tímto způsobem: „*Im ersten Theil dieses Memorabilienbuches habe ich in der Abtheilung: „Emphiteutisirte Meierhöfe“ Seite 295 die Gründe entwickelt, warum Bischof Trauttmansdorf sich zur Emphiteutisirung von 6 Meierhöfen und zur immerwährenden Robotreluition entschloßen hat, ...*“⁶⁶⁰ V prvním svazku pamětní knihy Hanl v části *Emphyteuzované dvory* na straně 295 rozvádí důvody, které vedly biskupa Trauttmansdorffa k rozhodnutí o emphyteuzi šesti dvorů a stále trvající robotní reluici.

Jakožto šestnáctý královéhradecký biskup vešel do dějin Alois Josef Kolowrat-Krakowský⁶⁶¹ („*Sechszehnter Bischof Alois Joseph Graf Kollowrat Krakowsky, Freiherr von Ugezd, Bischof zu Sarepta ein partibus infidelium, und Ollmützer Weihbischof, Generalvikar der ollmützer Erzdioezes, und Domherr des dortigen Kapitels*“).⁶⁶² Ani u Hanlova přímého předchůdce neschází litografický portrét,⁶⁶³ zhotovený dosud nejmenovaným litografem Adolfem Tilchem („*Tilch lithogr.*“) a tištěný u již známého J. Höfelicha („*Gedr. bei Joh. Höfelich*“). Přípis pod portrétem zní: „*Aloÿs Joseph Graf Krakowsky von Kolowrat, Freÿherr v. Ugezd, k. k. wirklicher geheimer Rath, sechszehnter Bischof von Königgrätz, ernannt a. 6ten Jänner 1812; zum Prager Fürst-Erbischof befördert am 5ten September 1830, gestorben am 28ten März 1833*“; dozvídáme se z něj datum jeho jmenování královéhradeckým biskupem 6. ledna 1812; datum jeho povýšení na pražského arcibiskupa 5. září 1830; datum úmrtí 28. března 1833.

„*Im Jahre 1830 visitirte er zum zweiten und letztenmale das jaroměřer, nachoder und trautenauer Vikariat, denn am 5ten September n J. wurde er vom Kaiser Franz I. zum Erzbischof von Prag ernannt. So groß und schmeichelhaft auch diese Auszeichnung war, so freute sie ihn doch bei seinem vorgerückten Alter von beinahe 72 Jahren, bei seiner durch zweimalige Schlaganfälle angegriffenen Gesundheit, und bei seinem sehr geschwächten Gesicht und Gehör nicht sehr; er sah es jedoch bei seinem frommen Sinn als einen Ruf Gottes an, und folgte der Anordnung seines Kaisers, bereute es aber später, ale er die Schwierigkeit seiner neuen Stellung, und der ihn nun drängenden Verhältnisse näher kennen lernte, sehr,*

⁶⁶⁰ BK BK, MB, II. Theil, s. 328.

⁶⁶¹ K osobě biskupa Krakovského a jeho dynastii více viz Pavel JURÍK, *Kolowratové, věrně a stále*, Praha 2016, zvl. s. 70–71.

⁶⁶² BK BK, MB, II. Theil, s. 342–350.

⁶⁶³ *Tamtéž*, vloženo mezi s. 342–343.

*wie ich es mehrmal selbst aus seinem Munde gehört habe“.*⁶⁶⁴ Těmito větami popsal Hanl stav svého předchůdce při jeho jmenování arcibiskupem: „*V roce 1830 vizitoval podruhé a naposledy jaroměřský, náchodský a trutnovský vikariát, neboť 5. září téhož roku byl císařem Františkem I. jmenován pražským arcibiskupem. Jak významná a lichotivá byla tato pocta, tak jej přeci příliš netěšila v jeho pokročilém věku téměř 72 let, při jeho dvojnásobnou mrtvicí podlomeným zdravím, a při jeho velmi slabém výrazu v tváři a sluchu; pohlížel na to však svým zbožným smyslem jako na volání Boží a následoval ustanovení svého císaře, velmi však později litoval, když blíže poznal těžkosti své nové pozice a palčivé vztahy, jak jsem to sám vícekrát slyšel z jeho úst.*“

Sám Hanl se tehdy ještě jako kanovník pražské kapituly účastnil 17. dubna 1831 intronizace biskupa Kolowrata-Krakowského, to ještě netušil, že bude vyvolen stát se jeho nástupcem a přijme od něj biskupské svěcení: „*Am 17ten April 1831 feierte er seine Intronisation in der prager Metropolitankirche, der ich als prager Domkapitular beizuwohnen die Ehre hatte, dazumal noch nicht ahnend, daß ich sein Nachfolger in Königgrätz werden und von ihm im folgenden Jahre die bischöfliche Weihe erhalten würde.*“⁶⁶⁵

U svého předchůdce Hanl obzvláště pečlivě až opatrně shrnuje jeho přínosy diecézi, nelze však říci, že by nebyl při svých úsudcích subjektivní.

Obr. 89 Litografický portrét biskupa A. j. Kolowrata-Krakowského⁶⁶⁶

⁶⁶⁴ *Tamtěž*, s. 348.

⁶⁶⁵ *Tamtěž*, s. 348–349.

⁶⁶⁶ *Tamtěž*, vloženo mezi s. 342–343.

V tomto bodě již přecházíme k části knihy, která referuje o samotném autorovi knihy Karlu Boromejském Hanlovi, sedmnáctém královéhradeckém biskupu („*Siebenzehnter Bischof Karl Hanl, Domherr des allzeit getreuen Metropolitankapitels zu Prag bei Skt. Veit, kais. königl. Gubernialrath und Referent in geistlichen Angelegenheiten*“).

Kapitolu o episkopátu biskupa Hanla předznamenává litografie,⁶⁶⁷ na níž je zpodobněn. Poznámky pod portrétem prozrazují autora předlohy Antona Einsleho („*Einsle pinx.*“), tiskaře Höfelicha („*Gedr. bei Joh. Höfelich*“) a konečně litografa Franze Eýbla („*Eýbl lith.*“). Komentář pod portrétem odkrývá hlavní data Hanlovy duchovní dráhy: „*Karl Hanl k. k. wirklicher geheimer Rath, siebzehter Bischof zu Königgrätz, ernannt am 25ten October 1831, konfirmirt am 24ten Februar 1832, konsekriert am 6ten May 1832, introducirt am 10ten Juny 1832*“ – královéhradeckým biskupem jmenován 25. října 1831, konfirmován 24. února 1832, konsekrován 6. května 1832 a intronizován 10. června 1832. Představený komentář zpestřuje Hanlův znak.

Hanl představuje čtenáři novou kapitolu⁶⁶⁸ o sobě samém, a to přirozeně v první osobě a velmi privátně: „*Bei meiner Wiege wurde es mir nicht gefängen, daß ich einst einen Bischofsstab und eine Infel tragen, und einer der bevölkersten Diözesen Böhmens vorstehen werde. Ich habe sonach alle Ursache dankbar und demüthig mit David auszurufen: Non michi Nomine, sed Nomini Tuo da gloriam, qui reperisti indignum servum Tuum, errexisti de stereore pauperem, et colloeasti eum cum principibus populi, cum principibus populi Tui! Non secundum opera ejus, sed secundum magnam misericordiam tuam. Und ich werde mich in der Erzählung meiner Lebensereignisse auf das Beschränken, was mir selbst begegnet ist, und werde mich glücklich schätzen, wenn ich dem Vorwurf – zu persönlich geworden zu seyn – entgehe, den man sich so leicht zuzieht, wenn man sein eigenes Leben beschreibt*“.⁶⁶⁹ Píše, že by jej u jeho kolébky nikdy nenapadlo, že bude jednou nosit biskupskou berlu a infuli a že bude stát v čele jedné z nejlidnatějších diecézí v Čechách: „*Ne mně, Pane, ale svému jménu zjednej slávu, nalezl jsi nehodného služebníka Tvého, pozvedl jsi jej z chudáka a umístil jsi jej do prvního z lidu Tvého.*

⁶⁶⁷ Tamtéž, vloženo mezi s. 350–351.

⁶⁶⁸ Tamtéž, s. 351–548.

⁶⁶⁹ Tamtéž, s. 351.

*Ne dle služby jeho, ale dle Tvého velkého milosrdenství“.*⁶⁷⁰ V zaznamenávání svých životních událostí se omezí na to, co jej potkalo a šťasten ocení, když unikne výtkám, že byl příliš osobní, které si člověk snadno přivolá, když popisuje svůj vlastní život.

Po krátkém úvodu již Hanl přistupuje k retrospekci svého dětství, hovoří o své rodině, škole a jiném zázemí, jež jej ovlivnilo. Pomocí obrazové přílohy⁶⁷¹ přikládá podobu domu⁶⁷² svých rodičů v Krbicích:⁶⁷³ „*In dem Hause meiner lieben Eltern, von dem im Auschluß eine Abbildung folgt, ...*“⁶⁷⁴

Obr. 90 Rodný dům biskupa Hanla⁶⁷⁵

Jak sám Hanl v úvodu ke své stati předesílá svou pro někoho možná přílišnou privátnost, někde skutečně popisuje i ty nejnítěrnější pocity. Například v pasáži, kde hovoří o smrti své matky, se svěruje, jak bolestně nesl v necelých jedenácti letech tuto ztrátu a jak ji velmi oplakal: „*Obwohl noch nicht volle elf Jahre alt, fühlte ich diesen Verlust schmerzlich, und beweinte ihren Tod sehr, und heute noch rufe ich ihr – wie Bischof Seiler der Seinigen – nach:*“ (následuje přímá řeč s motlitbou za Hanlovu matku protkanou vzpomínkami na ni).⁶⁷⁶

Vedle rodiny se zaměřuje též na svá studia, v jejichž duchu sdílí různé zážitky a začátek duchovní kariéry. Uvedme kupříkladu Hanlovo působení ve Stráži nad Ohří, o němž rovněž referuje velmi zevrubně. Sděluje zde výši příplatku od obce 100 zlatých a naturálie v podobě obilí, kterým jej podporovala vrchnost: „*und dadurch*

⁶⁷⁰ Hanl se svou parafrází z Bible evidentně inspiroval Žalmem 115:1.

⁶⁷¹ *Tamtéž*, vloženo mezi s. 352–353.

⁶⁷² V Krbicích patřil Hanlově rodině nejlepší statek ve vsi, č. p. 1. Srov. Jana CROŤ, *Mládí a zrání Karla Boromejského Hanla*, s. 149.

⁶⁷³ V současnosti mají Krbice status zaniklé obce. Viz např.

<http://zanikleobce.fzp.ujep.cz/web/index.php?page=record&id=38&tab=his> [cit. 5. 4. 2022]

⁶⁷⁴ BK BK, *MB, II. Theil*, s. 353.

⁶⁷⁵ *Tamtéž*, vloženo mezi s. 352–353.

⁶⁷⁶ *Tamtéž*, s. 355.

alle Lebensbedürfnisse im Verth nach höher stiegen, gab mir die Gemeinde eine jährliche Zulage von 100 f. und die Patronatsobrigkeit unterstützte mich mit einigen weichen Getreid, da dazumal ebenfalls sehr hoch im Preise stand“. Pokračuje zmínkou o dobrých vztazích se sousedním duchovenstvem, které, jak praví, jej láskyplně přijalo. Byl zván na všechna sváteční kázání v celém sousedství a nebyl slaven žádný svátek ani narozeniny, k nimž by nebyl zván též chudý expozita ze Stráže: *„Auch die benachbarte Geistlichkeit nahm mich sehr liebevoll auf, ich wurde zu allen Festpredigten in der ganzen Nachbarschaft geladen, und es wurde von ihnen kein Namenstag und kein Geburtstag gefeiert, zu dem nicht auch der arme Exposit von Varta als Gast geladen worden wäre“.*⁶⁷⁷ Hanl nesl velmi těžce, když Stráž nad Ohří opouštěl (sám praví, že odjížděl se slzami v očích a s obavami na srdci) a přesouval se služebně do Března u Chomutova: *„Mit Tränen in den Augen und Sorgen im Herzen setzte ich meine Reißer fort. Vorzüglich drangten sich mir die Fragen auf: Wird es dir gelingen auch bei deiner neuen Gemeinde wieder ein solches Vertrauen zu gewinnen? – Wirst du im Stande seyn, die schwierige Aufgabe in jeder Beziehung zu lösen, die du übernom[m]en hast?“* Místy si sám biskup Hanl klade otázky, proto text chvílemi připomíná některými rysy úvahu: *„Podaří se ti si ve tvé nové obci získat znovu takovou důvěru? Budeš schopn řešit složité úkoly, které jsi převzal, ve všech souvislostech?“*⁶⁷⁸

Že Hanl kladl důraz na vedení pamětních knih takřka všude, kde působil, dokládají jeho řádky v knize, kde se o nich zmiňuje, například: *„Im Jahr 1818 vervollständigte ich das sehr mangelhafte Pfarrmemorbilienbuch, ...“* Roku 1818 doplnil farní pamětní knihu Března u Chomutova, kterou považoval za nedokončenou.⁶⁷⁹ Do roku 1834 Hanl svůj text nijak nečlenil, píše jej velmi plynule a souvisle. Rok 1834 je však již zřejmě pro lepší přehlednost nadepsán.⁶⁸⁰ To samé může čtenář očekávat u následujících let 1835–1872.⁶⁸¹ Jelikož původně vymezený text nestačil, nalezneme některé roky Hanlova počínání až za poslední kapitolou o královéhradeckých kanovnicích (pro snazší orientaci v textu viz poznámkový aparát u jednotlivých let). Na poslední číslované straně druhého svazku (č. 599) se vyskytuje nosná poznámka odhalující detail ze života knihy, která zároveň odpovídá

⁶⁷⁷ *Tamtéž*, s. 367.

⁶⁷⁸ *Tamtéž*, s. 360–370.

⁶⁷⁹ *Tamtéž*, s. 373.

⁶⁸⁰ *Tamtéž*, s. 410.

⁶⁸¹ *Tamtéž*, s. 413–599.

na otázku, proč další strany paginaci postrádají. Jedná se o poznámku oznamující pokračování koncepce k Hanlově biografii, která započíná velikonočními svátky válečného roku 1866 a kterou vypracoval po vzoru deníku biskupa Hanla Wenzel Horák, bývalý ceremoniář, toho času děkan v Hostinném, později čestný kanovník královéhradecké kapituly: „*Fortsetzung des Entwurfes zur Biographie Sr Excellenz des hochwürdigsten Herrn Bischofes Karl Borrom. Hanl Freiherrn von Kirchtreu etc. etc. als siebzehnten Bischofes von Königgrätz – anfangend mit den Osterfeiertagen des Kriegsjahres 1866. (Nach dem Tagesbuche verfasst von hw. H. Wenzel Horak, ehemal. Ceremoniar, nunmehr Dechant in Arnau.)*“. Tuto skutečnost potvrzuje a obšírněji rozvádí do knihy volně vložený dopis⁶⁸² Wenzela Horáka biskupu Haisovi hovořící o rozšíření Hanlova životopisu, jenž je datován ke dni 2. září 1897 v Hostinném. Z celistvého pohledu na knihu vyplývá nevyvratitelný fakt, že do její postupné geneze zasahovalo několik písařských rukou. Nebyla však shledána jiná dosvědčující poznámka, která by rozkryla identitu ostatních písařů do knihy zasahujících, pouze záznam děkana Horáka identifikuje jeden z rukopisů. Horákův text čítá celkem 11 nečíslovaných stran, následován již pouze rejstříkem.

Obr. 91 Litografický portrét biskupa K. B. Hanla⁶⁸³

⁶⁸² *Tamtéž*, vloženo mezi s. 263–264.

⁶⁸³ *Tamtéž*, vloženo mezi s. 350–351.

Poslední kapitola v knize přibližuje chronologický soupis královéhradeckých kanovníků („*Reihenfolge der Königrätzer Domherrn*“) včetně dalších údajů o místní kapitule.⁶⁸⁴ Zahájení nové kapitoly seznamuje s formální podobou královéhradecké katedrální kapituly:⁶⁸⁵ „*Das Königgrätzer Kathedralkapitel besteht nach dem Hofdekret vom 2ten Februar 1787 aus 8 Kapitularen, nämlich einem infulirten Domdechant, einem Archidiakon, einem Scholasticus, einem Custos und 4 Canonicis, denen folgende Prébende zur Subsistenz zu gewiesen sind*“.⁶⁸⁶ Podle dvorního dekretu z 2. února 1787 královéhradecká katedrální kapitula sestávala z osmi kanovníků, a sice z jednoho infulovaného děkana, jednoho arciděkana, jednoho scholastika, jednoho kustoda a čtyř kanovníků, kterým bylo přiděleno k obživě několik prebend. Tyto prebendy jsou v textu jmenovitě a podrobněji rozebrány. Královéhradecká katedrální kapitula měla, dle Hanlových slov „od nepaměti“, též čestné kanonikáty („*Von jeher hatte das Königgrätzer Cathedral Kapitel auch Ehrenkanonikate, ...*“), i o nich se lze ve stati dočíst podrobněji.⁶⁸⁷

V druhé části kapitoly již Hanl přistupuje k vyjmenovávání jednotlivých kanovníků. Prvním byl Jakub Zottines („*Jakob Zottines*“),⁶⁸⁸ k němuž se na konci odstavce Hanl vyjadřuje takto: „*Welcher Verdruß und welche Anfeindungen Zottines durch sein unkluges Benehmen dem Bischof Bilenberg herbeigeführt hat, erwähnt deßen Biographie ausführlicher. Wer von diesen Zerwürfnißen noch näher unterrichtet zu werden wünscht, lese das auf dem Königgrätzer Rathause aufbewahrte Liber Decretorum III.*“⁶⁸⁹ Čili v překladu: *Jakou nepříjemnost a nevráživost Zottines skrze své nerozumné chování biskupu Bilenberkovi způsobil, přibližuje podrobněji jeho životopis. Kdo by si přál ještě blíže zkoumat tyto roztržky, nechť si přečte na královéhradecké radnici uchovávanou Liber Decretorum III*“.

Dalšími jmenovanými kanovníky jsou: 2. Mathias Joannes Stephetius, 3. Wenzl Bilek von Bilenberg, 4. Franz Matias v[on] Kirchhofen, 5. Johann Wenzel Reger, 6. Mathaeus Malowec von Böhm, 7. Johann Franz Liepure, 8. Johann Kirchner, 9. Thomas Czesnowsky, 10. Michael Wenzl Poleth von Lilienfeld, 11. Johann Daniel Arietin, 12. Heinrich Hložek de Žambach, 13. Georg Gregor von

⁶⁸⁴ *Tamtéž*, s. 549–577.

⁶⁸⁵ Více o dějinách a statutech Katedrální kapituly při chrámu Sv. Ducha v Hradci Králové viz P. ADAM, *Statuta Katedrální kapituly při chrámu Svatého Ducha v Hradci Králové*, Hradec Králové 2004.

⁶⁸⁶ BK BK, MB, II. Theil, s. 549.

⁶⁸⁷ *Tamtéž*, s. 549–550.

⁶⁸⁸ *Tamtéž*, s. 550–551.

⁶⁸⁹ *Tamtéž*, s. 551.

Kriegelstein, 14. Wenzl Sartorius, 15. Wenzl Maxmilian Klug oder Kluk, 16. Mathias Fichter, 17. Franz Arnold von Millingen, 18. Rudolph Kuttler von Kuttenberg Gapplicky, 19. Georg Matheydes, 20. Bartholomaeus Auschitz, 21. Ferdinand Romani, 22. Elias Wyskoczil, 23. Johann Heinrich Barthl, 24. Tobias Neumann, 25. Michael Martini, 26. Johann Wenzl Chřepicky Ritter von Modlischkowitz, 27. Michael Sardagna von Hohenstein, 28. Wenzel Alex Schmied, 29. Heinrich Stommel, 30. Georg Dobrohlaw, 31. Melchior Logdmann von Auen, 32. Johann Joseph Sachs, 33. Paul Bernard Lyhr, 34. Johann Wenzl Janowsky Ritter von Janowitz, 35. Johann Franz Fitsch, 36. Georg von Ullersdorf, 37. Werner Konrad Boink, 38. Johann Wenzl Strnad, 39. Johann Franz Gelbich von Ostrich, 40. Johann Bortarini, 41. Johann Michalek, 42. Johann Wokaun, 43. Franz von Panwitz, 44. Johann Joseph Dohalsky Freiherr von Dohalitz, 45. Johann Wenzl Bauler Ritter von Hohenburg, 46. Ferdinand Seelisko, 47. Andreas Ambros Tautz, 48. Sebastian Lyer Nobilis de Lauro, 49. Wenzl Haugwitz von Biskupitz, 50. Karl Lecuevre, 51. Karl Schneider, 52. Procop Graf von Schafgotsche Freiherr von Kynast und Greifenstein, 53. Mauritius Klier, 54. Norbert Veit Graf von Klebelsberg Baron von Thumburg, 55. Joseph Pinkas, 56. Johann Nepomuk Venuto, 57. Ignatz Mayer, 58. Augustin Helfert, 59. Franz Wurda, 60. Joseph Kodesch, 61. Ignatz Blümel, 62. Joseph Czeněk von Wartenberg, 63. Johann Nepomuk Schirsch, 64. Johann Nepomuk Teichl, 65. Joseph Logdmann von Auen, 66. Joseph Müller, 67. Wenzl Berzan von Rottenburg, 68. Anton Blažeg, 69. Wenzl Walenta, 70. Johann Schlauf, 71. Anton Wurda, 72. Anton Logdmann Ritter von Auen, 73. Vinzenz Bibus, 74. Vinzenz Prasky, 75. Pelikan Franz, 76. Wenzl Kregči, 77. Anton Stransky.⁶⁹⁰

O některém kanovníkovi se Hanl rozepisuje více, o některém méně – patrně úměrně kanovníkovým počínům či délce jeho kanonikátu. Vždy uvádí datum narození, studijní cestu jdoucí ruku v ruce s duchovní cestou a samozřejmě činnost v rámci královéhradecké diecéze.

Po kapitole o královéhradeckých kanovnících následuje příloha v podobě litografie, která zpodobňuje Josefa Jana Evangelistu Haise, Hanlova následovníka, jehož episkopát datujeme mezi léta 1875–1892.⁶⁹¹ Litografický portrét z roku 1877 pochází z dílny Adolfa Dauthageho, což prozrazuje jeho podpis pod dílem

⁶⁹⁰ *Tamtéž*, s. 551–577.

⁶⁹¹ Více o biskupu Haisovi viz např. Z. SRP, *Královéhradecké biskupství*, s. 86–89; J. CROŽ, *Královéhradečtí biskupové*, s. 204–217.

(Dauthage 877). Pod portrétem nalezneme doplňující komentář: „*Dr. Josephus Joannes Ev. Hais Episcopus Reginahradecensis*, jež zpestřuje biskupův znak: *Polcený štít. V pravé modré polovině zlatý latinský kříž s jetelovým zakončením ramen, v levé stříbrné polovině pod sebou tři zlaté hvězdy. Za štítem položen latinský kříž, vpravo vyniká mitra a vlevo berla obrácená ven. Vše převyšeno biskupským kloboukem*“.⁶⁹²

Obr. 92 Litografický portrét biskupa Jana Josefa Evangelisty Haise⁶⁹³

Druhý svazek *Memorabilien-Buch* zakončuje abecedně řazený jmenný a věcný rejstřík (*Namen und Sachregister des zweiten Theils*), v němž je ke každému heslu připsána příslušná strana. Rejstřík není opatřen paginací. Jednotlivá písmena abecedy jsou evidována odděleně, každé má svou vlastní stranu.

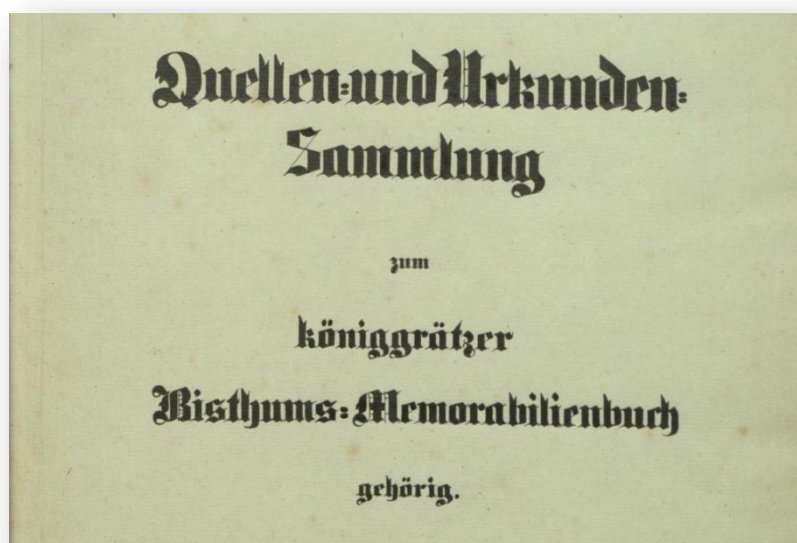
Druhý svazek *Hanlovy Pamětnice* nabízí jedinečný a důvěryhodný podrobný vhled do dějin královéhradecké diecéze podložený rozličnými prameny, nezřídka doprovázený o Hanlova osobní stanoviska. Zejména kapitola o královéhradeckých biskupech, doplněná vlepenými přílohami v podobě litografií, umožňuje detailně

⁶⁹² M. SKLENÁŘ – T. URBAN, *Církevní heraldika královéhradecké diecéze*, s. 49.

⁶⁹³ BK BK, *MB, II. Theil*, vloženo mezi s. 577–578.

nahlédnout do fungování královéhradecké diecéze. Záznamy o biskupech se totiž přirozeně dotýkají církevní správy, jmenovány jsou často nově zřízené fary, benefícia, testamenty, složení konzistoře, vizitace a další záležitosti spojené s vykonáváním biskupské činnosti.

4.3 Podrobná obsahová analýza třetího svazku Memorabilien-Buch

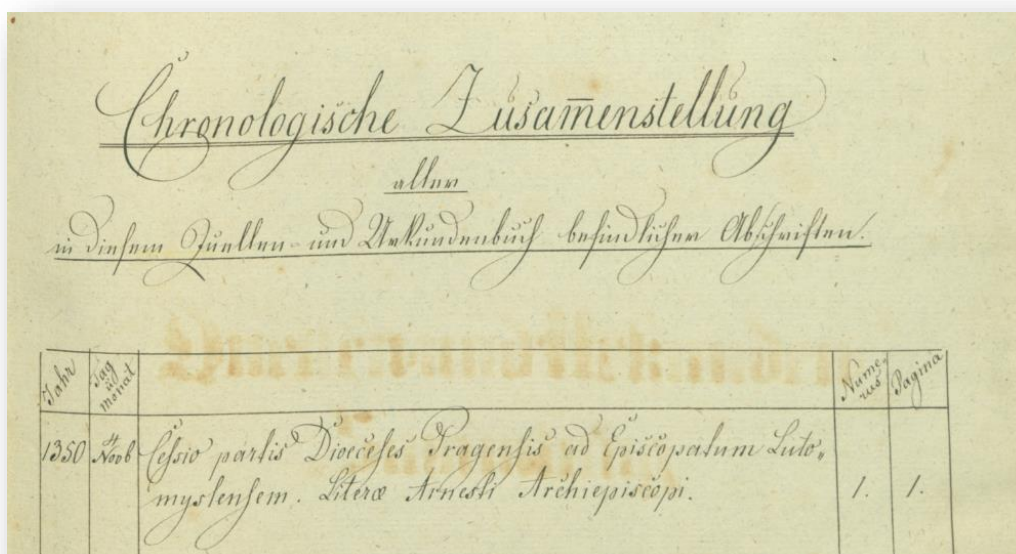
Obr. 93 Nápis na titulní straně třetího svazku MB

Titulní strana třetího svazku Pamětnice nese název *Quellen und Urkunden-Sammlung zum königgrätzer Bisthums-Memorabilienbuch gehörig* a na rozdíl od prvního a druhého svazku se už zde nenachází žádné další informace. Třetí svazek figuruje v rámci celého třísvazkového díla jako doprovodný k prvním dvěma svazkům. Nacházejí se v něm opisy pramenů, jež Hanl shromáždil a vyhodnotil jako důležité k uchování.

Svazek obsahuje 308 opisů pramenů na celkem 894 číslovaných stranách. Kniha je započata chronologickým soupisem všech opisů nacházejících se v tomto díle. Nadpis soupisu zní „*Chronologische Zusammenstellung aller in diesem Quellen- und Urkundenbuch befindlicher Abschriften*“. Chronologický soupis sestává celkem z pěti sloupců. První („*Jahr*“) udává, v jakém roce byl pramen (nikoliv opis) vyhotoven;⁶⁹⁴ druhý („*Tag und Monat*“) den a měsíc; třetí sloupec není nadepsán, ale obsahuje krátký regest písemnosti; čtvrtý („*Numerus*“) označuje pořadové číslo⁶⁹⁵ a pátý sloupec („*Pagina*“) číslo strany.

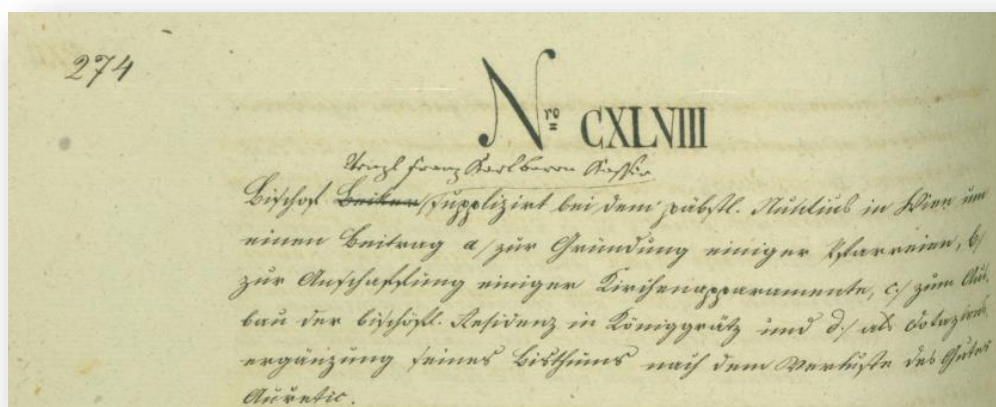
⁶⁹⁴ Rok opsané písemnosti, nikoliv opisu jako takového.

⁶⁹⁵ Tedy tak, jak jsou písemnosti za sebou a jak jsou číslovány.

Obr. 94 Chronologický soupis opisů s ukázkou jednotlivých rubrik

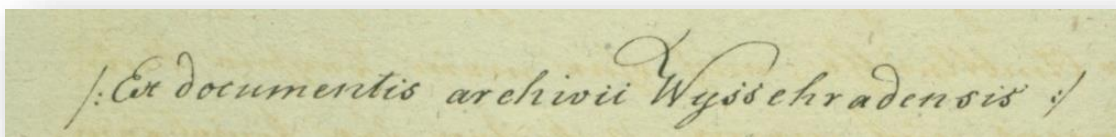
Samotné opisy jsou nejprve vždy očíslovány římskou číslicí, po níž následuje regist psaný nejčastěji v němčině, zřídka s latinskými přípisy. V regestech se přibližně od poloviny knihy začínají objevovat škrty a úpravy (většinou i vsuvky). Ty jsou psány písařem B, biskupem Hanlem.

Obr. 95 Ukázka číslování opisu a formy regestu s pozdějšími úpravami písařem B⁶⁹⁶

Po regestu přichází vlastní text opisu, jenž je ve většině případů psán *in extenso*, ale vyskytují se i případy zkracující originální znění pramene. Opis uzavírá latinsky psaná informace o zdroji, ze kterého je opis vyhotoven.

⁶⁹⁶ BK, BK, QUB, s. 274.

Obr. 96 Ukázka údaje o místě původního uchování pramene

U některých opisů se vyskytují postranní přípisky (glosy), které slouží jako komentář či upřesnění textu. Nejčastěji se jedná o přípis datace, která se objevuje až na konci textu. Ačkoliv kniha započíná soupisem, který je sestaven chronologicky, u reálných opisů pramenů tento systém řazení dat a roků za sebou stoprocentní není. (Patrně i z důvodu přehlednosti se na počátku třetího svazku zmíněný soupis nachází.) S velkou pravděpodobností během práce na Pamětnici ještě přibývalo pramenů, které bylo potřeba zaznamenat. Proto se často stává, že například po záznamech z 18. století pisař přešel ještě k opisování pramene z 14. století.

Aby byla data z třetího svazku Hanlovy Pamětnice systematicky zaznamenána a mohla tak posloužit badatelským účelům nejrůznějšího charakteru, je na konci této kapitoly připojena rozsáhlá tabulka. Ta zachycuje podrobnosti o všech 308 opisech pramenů (společně s přílohami k jednotlivým opisům celkový počet záznamů činí 314), které se ve třetím dílu Hanlovy Pamětnice nacházejí. První údaj tabulky, sloupec s názvem *Číslo opisu*, v tabulce přibližuje reálné číslo opisu. Ačkoliv jsou opisy původně číslovány římskými číslicemi, v tabulce jsou z hlediska praktické a funkční roviny převedeny na arabské číslice. V několika případech se k opisům váže příloha, jež zpravidla svou náplní dané téma opisu doplňuje – taková příloha je potom podružně označována číslem opisu, k němuž se váže, společně s doprovodným malým či velkým písmenem abecedy (A, B, C, ...), např. 268A, 268B atd.

Druhý sloupec *Jazyk regestu* sděluje údaj o jazyku regestu přiloženého k opisu pramene. Dominantním jazykem při pisařově tvorbě regestů byl jazyk německý, neboť je jím psáno celkem 294 regestů. Jazykově latinských regestů nalezneme ve třetím svazku v součtu 16. Ve volbě jazyku při tvorbě regestu hraje roli tematika daného opisu. U jazykově latinských regestů bývá pravidlem, že se opis týká ryze církevních záležitostí (např. opis č. 146 právní koncil ohledně Švandova dědictví; 151 – řád volby děkana královéhradecké katedrální kapituly; č. 199

pontifikální bula, kterou bylo královéhradeckým kanovníkům povoleno užívání rochet, velké kapy aj. pontifikálií aj.). Pouze u dvou registů je užit jazyk český, zde však přebírá úlohu registu nadpisu, neboť jde o přehledové tabulky výsledků z gruntovního vyvázání veškerých obcí (čísla opisů 302, 304). U dvou exemplářů nejsou registry uvedeny.

Jazyk registů	Počet registů
Česky	2
Latinsky	16
Německy	294
<i>Regest neuveden</i>	2
Celkový součet	314

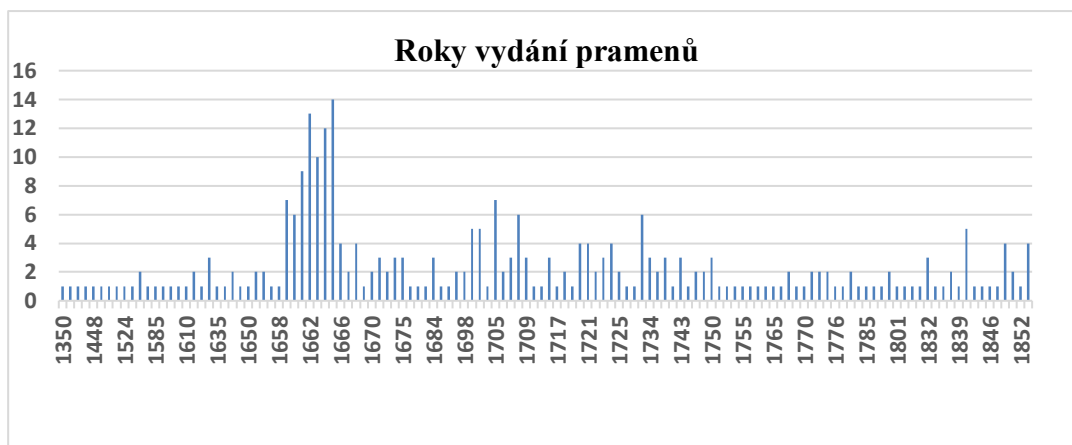
Tab. 1 Počet registů psaných česky, latinsky a německy

Zaměříme-li se na data vycházející ze sloupce *Jazyk opisu* přibližujícího jazyk opisu, zjistíme, že opět převládá německý jazyk. Zde je potřeba si uvědomit, že jazyk opisu respektuje jazyk originálu, jinak řečeno původního pramene. Nejvíce opisů, dohromady 145, je zhotoveno v německém jazyce. U 127 případů se u opisu setkáme s latinským jazykem a u 42 s češtinou.

Jazyk opisu	Počet opisů
Česky	42
Latinsky	127
Německy	145
Celkový součet	314

Tab. 2 Počet opisů psaných česky, latinsky a německy

V určitém ohledu předvídatelné výsledky přináší data ze sloupce *Rok vydání* s datací či spíše rokem vydání pramene. Nejvíce pramenů pochází z let, kdy byl připravován a organizován formální vznik královéhradeckého biskupství, což v tabulce a grafu reflektuje zejména rozmezí let 1659–1665 (tato léta jsou v tabulce tučně zvýrazněna). Celkem u 22 opisů chybí datace (kolonka s názvem *Nedatováno*). Vedle sloupce s rokem vydání pramene se v tabulce nachází ještě sloupec se dnem a měsícem konečné fáze zlistinění pramene.

Graf 1 Roky vydání pramenů

Následující sloupec *Regest (překlad do českého jazyka)* nabízí znění regestu přeloženého do českého jazyka. Záměrně je přidán dovětek o překladu do českého jazyka, neboť znění regestů není dílem autorky dizertační práce, nýbrž písaře, který registry vytvářel. Počinem autorky je jejich překlad do českého jazyka. Vzhledem k tomu, že registry byly vytvářeny v době první poloviny 19. století, nelze od nich očekávat formu dnešních regestů.⁶⁹⁷ Kolonka *Regest (v původním jazyce)* poskytuje autentický přepis regestu tak, jak se nachází v knize.

Ze sloupce *Místo vydání* hovořícím o lokalitě vydání pramene vychází, že nejfrekventovanějšími místy, odkud pocházejí opisy pramenů třetího dílu Hanlovy Pamětnice, jsou především Praha (64 opisů), Chrast (51 opisů), Vídeň (46 opisů) a Hradec Králové (37 opisů). U 65 opisů místo vydání zůstává neznámé (kolonka s názvem *Neuvedeno*).

Badatelsky nejnosnější se jeví sloupec s údajem o zdroji (*Místo původního uchování*), z něhož bylo při vyhotovování opisu čerpáno. Ve většině případů se jedná o místo uchování pramene, jenž sloužil jako zdroj (archiv děkanátu v Chrasti, archiv fortifikace v Hradci Králové, archiv kláštera sv. Markéty v Břevnově, archiv města Chrasti, archiv města Litomyšle, biskupský archiv v Hradci Králové, archiv úřadu v Chrasti, broumovský benediktinský klášterní archiv, klášter servitů v Králíkách, konzistoriální archiv v Hradci Králové, vyšehradský archiv. U některých opisů je

⁶⁹⁷ Ve všeobecnosti však registry splňují požadavky, které ukládá jejich základní definice – srov. např. Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) – výklad termínu regest: *Výtah obsahu diplomatického textu, resp. archiválie podávající základní údaje - záhlavní (inventární záznam) a náhradní (katalogizační záznam), ale také výtah obsahu textu vůbec, zejména s ohledem na jeho osnovu nebo syžet.* Dostupné online: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000002250&local_base=KTD [cit. 21. 4. 2021]

zmíněn přímý zdroj opisu, dá se říci pramen: desky zemské, fundační kniha farního kostela v Zahrádce, Liber documentorum III.,⁶⁹⁸ nejstarší chrastecká pozemková kniha, zápisy královéhradecké kapituly či pamětní kniha chrasteckého děkanství. V několika případech bylo čerpáno z literárních děl: Bohuslav BALBÍN, *Epitome historica rerum Bohemicarum*, Praha 1677; Carl Joseph BIENER VON BIENENBERG, *Geschichte der Stadt Königgratz*, Praha 1780; František de Paul ŠVENDA, *Třetj měděnný obraz hystorye Králowstwj Českého*, Hradec Králové 1807 a *Cžtwrtý Hliněnný Obraz: Hystorye Králowstwj Českého a Paměti Města Králowé Hradce nad Labem*, Hradec Králové 1814; Jan Tomáš Vojtěch BERGHAUER, *Protomartyr poenitentiae eiusque sigilli custos semper fidelis divus Joannes Nepomucenus*, Augsburg 1736; Josef Bonaventura PITER, *Thesaurus absconditus in agro Břevnoviensi*. V jednom případě jako zdroj sloužilo periodikum Časopis pro katolické duchovenstvo 1833. V 71 případech se u opisu nevyskytuje informace o zdroji.

Nejčastěji bylo čerpáno z konzistoriálního archivu v Hradci Králové (61 opisů); archivu kláštera sv. Markéty v Břevnově (41 opisů); biskupského archivu v Hradci Králové (30 opisů); vyšehradského archivu (27 opisů); paměti kapituly (20 opisů); archivu města Chrasti (16); Liber documentorum III. (13); broumovského benediktinského klášterního archivu (9).

Kolonka *Místo nynějšího uchování* podává informaci o tom, kde se pramen nachází dnes. V rámci výzkumu byla dohledána jedna osmina (37) nejstěžejnějších pramenů. Nalezení zbylé části pramenů pobízí k dalšímu rozšířenému bádání Hanlovy Memorabilien-Buch v budoucnu. Většina nalezených pramenů je uchována ve Státním okresním archivu Hradec Králové, zejména ve fondech Biskupský archiv, Biskupská konzistoř a Archiv města Hradce Králové 1225–1945. Jeden pramen byl nalezen ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli ve fondu Archiv města Litomyšl.

⁶⁹⁸ *Liber documentorum III.* je pamětní kniha Hradce Králové uložená v SOKA HK: SOKA HK, Archiv města Hradce Králové, *Kniha pamětní (Liber documentorum III.) 1653–1783*, inv. č. 309, kn. č. 20.

Archiv	Fond	Počet pramenů
Státní okresní archiv Hradec Králové	Biskupský archiv	22
	Biskupská konzistoř	1
	Archiv města Hradce Králové 1225–1945	13
Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli	Archiv města Litomyšl	1

Tab. 3 Místo nynějšího uchování vybraných pramenů z třetího dílu MB

Některé opisy vykazují různá specifika, která tvoří důležitou a pozoruhodnou doprovodnou složku opisu. Taková specifika byla zaznamenána u několika exemplářů – u dvou opisů nalezneme po jedné perokresbě pečeti; u dvou po třech perokresbách pečeti; u dvou po čtyřech perokresbách pečeti; v jednotlivinách pak nalezneme opis se dvěma perokresbami pečeti a opis s perokresbou krejcaru. Opis, jenž obsahuje čtyři perokresby pečeti, doprovází také perokresba krejcaru a mapa Velkého černého rybníku a jeho okolí. Součástí dvou opisů erbovních listin je také vyobrazení znaku.

Samotné opisy je obtížné diplomaticky zařadit, chybí u nich aspekty potřebné k diplomatické analýze. Z opisu nezjistíme vnější znaky původní listiny (pramene) – psací látku, formát, linkování, inkoust, písmo, výzdobu, korektury a případné razury, grafická znamení, podpisy, poznámky a přípisy kancelářského původu (u některých exemplářů jsou připojeny kancelářské poznámky, ani to ale nestačí) nebo pečeti. U opisu sice zůstávají zachovány vnitřní znaky listiny – jazyk, skladba (protokol, text, eschatokol) a styl psaní, stejně je však v naprosté většině případů identifikace pramene z důvodu absence ostatních diplomatických ukazatelů komplikovaná. Výše jmenované překážky taktéž často podemílají možnost identifikovat vydavatele a příjemce, neboť není k dispozici pečeť, mnohdy i podpisy a kancelářské poznámky. Ač to nebývá ve třetím svazku pravidlem, místy nejsou opisy celé – tehdy je k nim připojena poznámka *nicht ganz*. S vysokou pravděpodobností lze říci, že třetí svazek pojímá materiál všeho druhu. Snadné je rozpoznat přítomnost listin (erbovní listiny, buly atd.), listů (v opisech je velké množství korespondence), jistě i několik mandátů

a výjimkou nejsou ani úryvky z úředních knih a akt. Podrobné informace o všech opisech přítomných ve třetím svazku Memorabilien-Buch zpřístupňuje tabulka v příloze 12.

5 Autorizovaný opis Memorabilien-Buch

Již bylo zmíněno výše, že kromě originálních tří svazků Memorabilien-Buch existují ještě jejich opisy, jež byly zhotoveny patrně jakožto jakási pojistka k zajištění uchování díla. Každý ze svazků má svůj vlastní opis. Originál se od opisu v několika aspektech liší. Vizuálně se opisy svými vnějšími znaky od originálů odlišují svou zjednodušenou formou a zdobností. Na deskách, po jejichž obvodu se nerozkládá zlacený rám, chybí supralibros biskupa Hanla (na rozdíl od originálu). Kovové spony u opisů spíše splňují svou funkčnost, dekorativnost však postrádají. Opisy jednotlivých knih jsou psány na papíře pocházejícím ze stejné papírny jako originály – při listování knihou vidáme známé filigrány v podobě šestihroté hvězdy. Opis byl patrně sepsán stejnými písaři, kteří se podíleli na tvorbě originálu.

Pro snazší orientaci ve zmíněných diferencích mezi opisy a originály je věnována každému svazku zvláštní podkapitola, v níž nalezneme i vytvořenou konkordanci.

5.1 Autorizovaný opis prvního svazku Memorabilien-Buch

Autorizovaný opis prvního svazku má současnou signaturu RKP 006 a obsahuje celkem 450 číslovaných stran. V knize nalezneme 46 nečíslovaných stran, výčet prázdných stran je stejný jako u originálu prvního svazku.

Knih je opatřena původní usňovou vazbou v podobě dřevěných desek potažených hovězinou. Desky nejsou zlacené ani jinak zdobené. Kniha byla opatřena původně dvěma kovovými sponami, které taktéž postrádají zdobnost. Jedna ze spon chybí. Hřbet knihy dekorovaný pěti zlacenými znaky biskupa Hanla a několika ozdobnými linkami, je vybaven dvěma zlacenými nápisovými štítky, stejně jako originály Memorabilien-Buch.⁶⁹⁹

⁶⁹⁹ Ostatní hlediska kodikologické analýzy se od originálů Memorabilien-Buch neliší, proto nejsou zmiňována. Stejně tak je potřeba na tomto místě připojit poznámku, že u dalších svazků autorizovaného opisu se už kodikologická analýza nacházet nebude, neboť všechny svazky jsou svou fyzickou podobou obdobné, stejně jako jsme již předznamenávali u originálů MB.

Obr. 96 Přední desky prvního svazku
autORIZOVANÉHO OPISU MB

Obr. 97 Hřbet prvního
svazku autORIZOVANÉHO OPISU MB

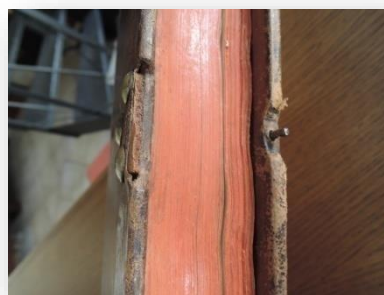
Obr. 98 Zadní desky prvního svazku
autORIZOVANÉHO OPISU MB

Obr. 99 Ořizka prvního svazku
autORIZOVANÉHO OPISU MB

Obr. 100 Detail spony ze strany ořízky prvního svazku autorizovaného opisu MB

Obr. 101 Detail chybějící spony prvního svazku autorizovaného opisu MB

Během analýzy opisu došlo ke shledání několika důležitých poznatků, které nemohou zůstat nepovšimnuty. Mezi stranami 66–67 se u opisu nachází vlepěný stavební plán *Nástin k zřízení bytu pro poklasného a světnice pro 7 vojanských mužů z posud stavajícího chléva nápotom k postavení nové kulny v Podlažském Dvoře*, jenž se jeví jako originál, neboť je opatřen razítkem politického okresního úřadu v Chrudimi a natištěným kolkem o šesti krejcarech. Z plánu lze vyčíst i jeho autora, o němž vypovídá podpis zednického mistra Franze Heberle (*Franta Heberle, mistr zednický*). Poznámka o staviteli v originálu prvního svazku Memorabilien-Buch chybí. Odlišná je též datace *V Chrasti dne 30. ledna 1858*, i ta svědčí o tom, že do opisu prvního svazku byl vložen originál stavebního plánu, neboť v originálu prvního svazku je plán datován až k 24. říjnu 1861.⁷⁰⁰

Podobný případ, kdy plán v opisu obsahuje jinaké datum než originál, lze shledat u dokumentace k novostavbě podlažického mostu mezi stranami 205–206. Datace plánu v opisu je o pár dnů mladší než datace v originálu (opis – Chrast 21. 10. 1861; originál – Chrast 23. 10. 1861).⁷⁰¹

Některá dokumentace, která je součástí originálu prvního svazku, v opisu chybí. Jedná se např. o nákres silnické hájovny aj. Mezi stranami 78–79 se vyskytuje vlepěný stavební plán obytné budovy chrašického cihláře, jenž má v opisu jiné, pozdější datum než v originálu – v Chlumu 21. listopadu 1849.⁷⁰² Stavební plán od Josefa Dvořáka vlepěný mezi strany 100–101 se týká žilovického ovčína, který je v originálním svazku nedatován. V opisu naopak datován je: Chlum 5. prosince

⁷⁰⁰ BK BK, *MB, I. Theil* (autorizovaný opis), s. 66–67.

⁷⁰¹ *Tamtéž*, s. 205–206.

⁷⁰² *Tamtéž*, s. 78–79.

1849.⁷⁰³ Papír, na němž je plán v opisu zakreslen, má navíc ještě filigrán, který dokumentace v originálním svazku nemá. Průsvitka má písemný charakter – „*J. Whatman Turkey Mill 1843*“.⁷⁰⁴

V některých případech opis prvního svazku nabízí zachovalejší plány než originál, který byl (a je) využíván daleko frekventovaněji. Jako příklad poslouží plán přestavby vinopalny v Chlumu, situovaný mezi stranami 108–109.⁷⁰⁵

Místy je opis nekompletní. Kupříkladu v tříletém účetním výtahu o příjmech a výdajích v opisu i originálu na straně 379 totiž absentují vyplněná data, ta badatel může čerpat pouze z originálu.⁷⁰⁶ Podobně písař naložil s tabulkou o výnosech panství Chrast na stranách 383–384, kdy tabulku v opisu nacházíme kompletní pouze do r. 1835,⁷⁰⁷ zatímco v originálu až do roku 1858. Některé pasáže opisu prvního svazku doprovází pozdější zápisy, jistě však ne v tak hojné míře, jako lze vidat v originálu.

5.2 Autorizovaný opis druhého svazku Memorabilien-Buch

Autorizovaný opis druhého svazku má současnou signaturu RKP007. Nalezneme v něm 631 číslovaných a osm nečíslovaných stran. Od s. 500–548 lze v knize spatřit novodobou paginaci obyčejnou tužkou, totéž platí i o stranách 586–631. Ve svazku se objevuje celkem 75 nepopsaných stran.⁷⁰⁸ Kodikologická stránka opisu druhého svazku se od prvního neliší, proto netřeba již zmíněné znovu opakovat.

Vyjma litografií královéhradeckých biskupů opis postrádá jiné přílohy, které se v originálu nacházejí. Na druhou stranu však poskytuje jiné doplňky textu, které v originálu badatel nenajde, a sice několik vlepených biskupských znaků opatřených i heraldickými tinkturami.⁷⁰⁹ Prvním z nich je vyobrazení znaku biskupa Jana Františka Kryštofa z Talmberka:⁷¹⁰ *V červeném štítě dvě stříbrná lekna. Nad štítem*

⁷⁰³ *Tamtéž*, s. 100–101.

⁷⁰⁴ Více o papírně viz <https://www.turkeymill.co.uk/useful-information/history/> [cit. 8. 5. 2021]

⁷⁰⁵ BK BK, *MB, I. Theil* (autorizovaný opis), s. 108–109.

⁷⁰⁶ *Tamtéž*, s. 379.

⁷⁰⁷ *Tamtéž*, s. 383–384.

⁷⁰⁸ Konkrétně se jedná o strany 64, 65, 66, 67, 72, 500–548, 587–607.

⁷⁰⁹ Znaky jsou vlepeny na stránku vždy na konec po textu o tom kterém biskupovi.

⁷¹⁰ BK BK, *MB, II. Theil* (autorizovaný opis), s. 119.

*zlatá koruna prostoupená mitrou, štít podložen vlevo berlou obrácenou ven. Vše převýšeno biskupským kloboukem.*⁷¹¹

Obr. 102 Vyobrazení znaku biskupa J. F. K. z Talmberka⁷¹²

Druhé znázornění znaku⁷¹³ nalezneme u pojednání o biskupu Tobiáši Janu Beckerovi. Blason znaku zní: *Na modrém štítě tři zlatá snížená kosmá břevna. Na horním z nich sedí stříbrná holubice se zlatou ratolestí v zobáku. Nad štítem zlatá koruna prostoupená latinským křížem, vpravo vyniká mitra a vlevo berla obrácená ven. Vše převýšeno biskupským kloboukem.*⁷¹⁴

Obr. 103 Vyobrazení znaku biskupa Tobiáše Jana Beckera

⁷¹¹ M. SKLENÁŘ – T. URBAN, *Církevní heraldika královéhradecké diecéze*, s. 45.

⁷¹² BK BK, *MB, II. Theil* (autorizovaný opis), s. 119.

⁷¹³ *Tamtéž*, vlepno mezi s. 124–125.

⁷¹⁴ M. SKLENÁŘ – T. URBAN, *Církevní heraldika královéhradecké diecéze*, s. 45.

Pasáž o biskupu Janu Adamu Vratislavu z Mitrovic doprovází další znak:⁷¹⁵
*Červeno-černě polcený štít. Na něm zlatá koruna prostoupená uprostřed mitrou, štít podložen vlevo berlou obrácenou ven. Vše převyšeno biskupským kloboukem.*⁷¹⁶

Obr. 104 Vyobrazení znaku biskupa J. A. V. z Mitrovic

Poslední biskupský znak, jenž se v opisu k prvnímu svazku nalézá, patří biskupu Mořici Adolfovi Karlovi ze Sachsen-Zeitz.⁷¹⁷ Odborná interpretace vyobrazeného znaku, jenž Mořic Adolf používal jako královéhradecký biskup, zatím není známa. V publikaci od M. Sklenáře a T. Urbana se nachází dva blasony biskupem užívaných znaků, ty však biskup používal nikoliv z postu královéhradeckého biskupa, nýbrž jako biskup litoměřický a arcibiskup pharsalský. Vysvětlením může být jeho velmi krátké působení v Hradci Králové (1732–1733).⁷¹⁸ Blason přiloženého znaku,⁷¹⁹ nevybaveného jednoznačnými tinkturami zní: *Čtvrcený francouzský štít, v každém poli lev ve skoku přivrácený ke středu. Uprostřed štítu kartuše lemovaná vavřínovým věncem a v ní orel. Štít je převyšěn korunou a podložen kotvovým křížem, z nějž dole visí šestihrotá hvězda. To celé položené na barokním štítě s břevnem. Barokní štít je převyšěn arcibiskupským kloboukem*

⁷¹⁵ BK BK, MB, II. Theil (autorizovaný opis), s. 162.

⁷¹⁶ M. SKLENÁŘ – T. URBAN, *Církevní heraldika královéhradecké diecéze*, s. 45.

⁷¹⁷ BK BK, MB, II. Theil (autorizovaný opis), vlepeno mezi s. 172–173.

⁷¹⁸ M. SKLENÁŘ – T. URBAN, *Církevní heraldika královéhradecké diecéze*, s. 46–47.

⁷¹⁹ Autorkou blasonu je Mgr. Lucie Barcalová, knihovnice a historička Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě, která se zabývá dějinami měst a šlechty na (jiho)západní Moravě v 16. století, heraldickými památkami a konkrétně pak problematikou erbovních měšťanů v Jihlavě. Více viz např. její odborné studie Lucie BARCALOVÁ, *Jihlavští erbovní měšťané v době vlády Maxmiliána II. a Rudolfa II.*, Sborník archivních prací 71/2, 2021, s. 271–330; TÁŽ – Vojtěch BARCAL, *Nález cechovních artikulí pro cech krejčích v Luži s pečeti Diviše Slavaty z Chlumu a Košumberka z roku 1575*, Archivní časopis 71/3, 2021, s. 271–286.

s deseti střapci na každé straně a podložen procesionálním křížem (uprostřed), latinským křížem (vpravo) a berlou (vlevo).⁷²⁰

Obr. 105 Vyobrazení znaku biskupa M. A. K. ze Sachsen-Zeitz

Opis druhého svazku má kromě vložených znaků i jiná specifika, která nelze opomenout. Kupříkladu pojednání o biskupu Hanlovi v opisu končí rokem 1866, přičemž originál jeho životní data zachycuje až do roku 1872. Kapitola o královéhradeckých kanovnících je v opisu překvapivě rozvinuta a doplněna o desítky kanovníků. Zatímco originální text končí v pořadí 77. královéhradeckým kanovníkem Antonem Stránským, opis pokračuje dalšími kanovníky: 78. Johann Nep. Rais; 79. Johann Nep. Jansa; 80. Franz Lampa; 81. Ignaz Riedl; 82. Johann Ev. Pažout; 83. Anton Kukla; 84. Wenzel Hrdina; 85. Joseph Češka; 86. Joseph Lichtenberg; 87. Leodegar Wacek; 88. Franc H. Gruss; 89. Franz Schoffer; 90. Eduard Praschinger; 91. Johann Ev. Marek; 92. Anton Zima; 93. Johann Bapt. Weber; 94. Joseph A. Šrůtek; 95. Franz Xav. Fiala; 96. Alois Frýdek; 97. Franz Xav. Hampel; 98. Mathias Musil; 99. Anton Brychta; 100. Anton Hogerth; 101. Jan Barták; 102. Jan Soukup; 103. František Kerner; 104. František Reyl; 105. Wenzel Hlavsa; 106. Antonín Hrubý; 107. Franz Schneider; 108. Jan Černý. Co se připisů týče, je

⁷²⁰ Varianta s tinkturami: Čtvrcený francouzský štít, v 1. a 4. stříbrném poli purpurový lev ve skoku přivrácený ke středu, ve 2. a 3. zeleném poli stříbrný lev ve skoku přivrácený ke středu. Uprostřed štítu stříbrná kartuše lemovaná vavřínovým věncem a v ní orel (tinkuru nelze z přiloženého znaku rozpoznat). Štít je převýšen korunou a podložen modrým kotvovým křížem s červeným břevnem, z kříže dole visí modrá šestihrotá hvězda. To celé položené na purpurovém barokním štítě se stříbrným břevnem. Barokní štít je převýšen arcibiskupským kloboukem s deseti střapci na každé straně a podložen procesionálním křížem (uprostřed), latinským křížem (vpravo) a berlou (vlevo). Autorkou je již výše zmíněná L. Barcalová.

spíše výjimkou, že by se v opisu vyskytovaly přípisy, které bychom nenalezli v originálu.

5.3 Autorizovaný opis třetího svazku Memorabilien-Buch

Autorizovaný opis třetího svazku má současnou signaturu RKP 008. Kodikologický rozbor opisu k třetímu svazku se od předchozích nijak neliší. Kniha nese název *Quellen und Urkundenbuch* a čítá celkem 55 nečíslovaných a 895 číslovaných stran. Stránkování se ke konci od číslování v originálním svazku diferencuje. Tuto odchylku způsobil škrt záznamu č. 306 (CCCVI), který byl vzápětí opětovně přepsán. V jiných aspektech není svazek příliš rozličný od originálu. Přesto byly místy shledány jisté rozdíly. Opis k třetímu svazku končí přepisem č. 307 (CCCVII), kdežto originál končí záznamem č. 308 (CCCVIII). Originál je tedy o jeden zápis bohatší. Chronologický soupis, jenž se nachází v začátku knihy, není kompletní – chybí v něm tři přepisy z roku 1854 – č. 306, 307, 308.

Závěr

Pamětnici královéhradeckého biskupství a biskupského panství Chrast *Memorabilien-Buch der königgrätzer Bisthums-Herrschaft Chrast und des königgrätzer Bisthums* (v práci označována též jako Hanlova Pamětnice, Pamětní kniha či Memorabilien-Buch) nechal založit Karel Boromejský Hanl, sedmnáctý královéhradecký sídelní biskup, který ji rozdělil celkem do tří svazků. V předmluvě biskup svou koncepci vysvětluje. První dva svazky jsou oddělené tematicky. Třetí svazek, do něhož byly umístěny opisy pramenů k dějinám královéhradeckého biskupství, stojí taktéž samostatně, aby text prvních dvou svazků nebyl neustále přerušován poznámkami a aby svazky nebyly příliš objemné.

Memorabilien-Buch existuje v jednom originále a jednom autorizovaném opise. Opis patrně vznikl jako záloha, kdyby byl originál nenávratně poničen nebo ztracen. Originál se od opisu liší pouze jednotlivinami. Nejpodstatnější rozdíl spatřujeme v kapitole o královéhradeckých kanovnících. V opisu je jejich soupis doveden až do počátku 20. století, zatímco originál zachycuje jejich posloupnost pouze do poloviny 19. století. Oba exempláře jsou uchovávány v Biskupské knihovně Biskupství královéhradeckého.

První ze svazků nazvaný *I. Theil, die Bisthums-Herrschaft Chrast betreffend* se věnuje královéhradeckému biskupskému panství Chrast a započiná předmluvou biskupa Hanla. Text prvního svazku zahajuje pojednání o topografii patrimonie (kde nalezneme údaje o poloze panství, dřívějších vlastnících, koupích a ztrátách královéhradeckého biskupství). Posléze následuje kapitola o majetku patrimonie, jeho užití a právech s ním spojených, text obsahuje informace kupříkladu o aktivním kapitálu, budovách, osadách příslušejících k panství, poplužních dvorech, ovocných zahradách, sadech, lesních školkách, chmelnicích atd. Druhá kapitola se vztahuje na vrchnostenská břemena a dávky, kde je rozebrán například pasivní kapitál, zeměpanské daně a jiné dávky, soupis všech vrchnostenských dávek pro všechny úředníky a služebnictvo atd. Svazek průběžně doplňují obrazové přílohy rozličného charakteru (zejména stavební plány, mapy, náčrty apod.)

Druhý svazek Hanlovy pamětnice *II. Theil, das königgrätzer Bisthum betreffend* se zabývá vlastními dějinami biskupství a započiná kapitolou o založení litomyšlského biskupství. Ve druhém svazku dále nalezneme kapitoly o litomyšlských biskupech, zřízení královéhradeckého biskupství, královéhradecké

katedrále Sv. Ducha, královéhradecké kapli sv. Klimenta, královéhradeckých biskupech a o královéhradeckých kanovnících. Kniha je opatřena několika obrazovými přílohami (pohledy na různé stavby, veduty, 18 litografií s podobiznami královéhradeckých biskupů a další litografie nebo daguerrotypický portrét biskupa Hanla). Oba dva první svazky uzavírá jmenný a věcný rejstřík.

Třetí, nejobjemnější svazek *Quellen und Urkunden-Sammlung zum königgrätzer Bisthums-Memorabilienbuch* gehörig obsahuje celkem 308 opisů pramenů k dějinám biskupství. Knihu začíná chronologický soupis opisů. Ve většině případů se u opisu nachází regist následovaný vlastním textem opisu, mnohdy psaným *in extenso*. Opis nejčastěji uzavírá údaj o uložení původního pramene. Data z třetího svazku Hanlovy Pamětnice zpřístupňuje tabulka,⁷²¹ která zachycuje bližší informace o všech 308 opisech pramenů (společně s přílohami k jednotlivým opisům celkový počet záznamů činí 314). Převládajícím jazykem registů je němčina – celkem 294 registů, latinských registů nalezneme v součtu 16, přičemž pouze u dvou registů je užit jazyk český. Podobně vypadají výsledky studia jazyka opisů. Nejvíce opisů, celkem 145, je psáno v německém jazyce. U 127 případů se u opisu setkáme s latinou a u 42 s češtinou.⁷²² Nejvíce opisů pramenů pochází z let, kdy byl připravován a organizován formální vznik královéhradeckého biskupství – zejména v letech 1659–1665 (v tomto rozmezí se jedná o průměrně 10 opisů ke každému z let). Nepřekvapí, že nejfrekventovanějšími místy vydání původních pramenů jsou především Praha (64 opisů), Chrast (51 opisů), Vídeň (46 opisů) a Hradec Králové (37 opisů). Výzkumu bylo podrobena i provenienční hledisko pramene, byla-li k opisu připojena poznámka o zdroji. Ve většině případů se jedná o místo uchování pramene. U některých opisů je zmíněn přímý zdroj opisu (původní pramen). Došlo ke zjištění, že nejčastěji bylo čerpáno z konzistoriálního archivu v Hradci Králové (61 opisů), archivu kláštera sv. Markéty v Břevnově (41 opisů), biskupského archivu v Hradci Králové (30 opisů), vyšehradského archivu (27 opisů), pamětí kapituly (20 opisů), archivu města Chrasti (16), Liber documentorum III. – pramen hradecké provenience (13) a broumovského benediktinského klášterního archivu (9). Ostatní zdroje jsou spíše jednotlivinami. Zhruba u osminy

⁷²¹ V tabulce jsou zohledněny a zpřístupněny následující informace: číslo opisu; jazyk registu; jazyk opisu; rok vydání; regist (autorčin překlad do českého jazyka); regist v původním jazyce; místo vydání; místo původního uchování; u vybraných opisů i místo nynějšího uchování; různá specifika opisů.

⁷²² Zde je potřeba si uvědomit, že jazyk opisu respektuje jazyk originálu (původního pramene).

nejpodstatnějších pramenů došlo k dohledání místa nynějšího uchování. Nalezené prameny jsou v současné době uloženy ve Státním okresním archivu Hradec Králové, ve fondech Biskupský archiv (22 pramenů), Archiv města Hradce Králové 1225–1945 (13), Biskupská konzistoř (1 pramen). Jeden exemplář se nachází ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli ve fondu Archiv města Litomyšl. Některé opisy jsou charakteristické různými specifiky, např. perokresbami pečeti, krejcaru, přiloženou mapou či znaky.

Aby mohlo dojít k porozumění pramene, bylo zásadní zkoumat ho v dobovém kontextu a diskurzu. V této souvislosti výzkum analyzoval i dobové používání pojmů *pamětní kniha* či *kronika* a upozornil, jak se s ohledem na dobový diskurz proměňuje význam těchto termínů, které současná věda nejednou aplikuje bez vědomí těchto limitů. Hanl knihu vnímal jako pamětní (se záměrem uchovat paměť biskupství), čemuž odpovídá i samotný překlad názvu. Pramen je smíšené povahy, která v sobě snoubí rysy ego-dokumentu, literárního díla, pamětní knihy, kroniky, ale i historiografického pramene. Proto byl v rámci výzkumu využit pro označení Hanlova díla autentický název (Hanlova) *Memorabilien-Buch*, *Pamětní kniha* či *Pamětnice* (velká písmena u posledních dvou názvů respektují knihu tak, jak ji vnímal sám biskup Hanl).

Podnětů, které vedly biskupa Hanla k založení *Memroabilien-Buch*, bylo vícero. První z nich představuje Hanlova úcta k historii, kterou nejvíce vyjadřuje v předmluvě, zdatelná je však v jeho díle celkově. V prologu zdůrazňuje důležitost historie pro společnost, hovoří o jakémisi ideálním čtenářském vnímání obsahu *Memorabilien-Buch*, respektive pamětních pramenů v širším slova smyslu obecně. Řádky biskupových úvodních slov v podstatě reflektují základní principy historismu – historie má být učitelkou života, slouží k poučení se ze zkušeností předků, poskytuje radu či útěchu v té které situaci, napomáhá k poznání hodnot předků. I proto si biskup Hanl dal v předmluvě záležet ve vyjmenování pramenů, literatury a institucí, z nichž čerpal.

Dalším motivem, který Hanla v určité míře inspiroval k založení knihy, bylo nařízení hraběte Chotka ve formě presidiálního dekretu českého zemského gubernia č. 5952 z 31. srpna 1835, jenž nařizoval vedení kronik v Čechách ve všech městech, městysích, významnějších vesnicích, na farách a u jiných církevních i světských institucí (s účinností od 1. ledna 1836). Ačkoliv se v prologu o nařízení Hanl nijak nezmiňuje, jeho vliv na *Memorabilien-Buch* je zdatelný, neboť svou formou a

obsahem kniha splňuje hned několik požadavků vyplývajících z nařízení – jazykové, formátové, obsahové náležitosti, citační poznámky, kontext, obrazový doprovod. Podnětné je však nepochybně ještě zhodnocení, kterými aspekty se *Memorabilien-Buch* od Chotkových pokynů liší. Zcela jistě není Pamětnice datována do roku, kdy byla započata, neboť sám biskup na ni pracoval již od svého uvedení na královéhradecký biskupský stolec – tzn. od roku 1832. Datace na titulním listu odpovídá dataci čistopisu. V mnoha pasážích v knize navíc Hanl vyjadřuje své názory, emoce a myšlenky, čímž též neodpovídá instrukcím hraběte Chotka. V knize schází znění zmíněného výnosu, jak je v něm ostatně požadováno. Žádný ze svazků není opatřen pečeti. Ačkoliv z nařízení vyplývá naprosto převažující a zastřešující pojem *kronika (Chronik)*, Hanl si zvolil do názvu *Memorabilien-Buch*. Z uvedeného vyplývá, že Hanlovi sice bylo znění pokynů známo, nenechal se jimi však svázat.

Oporou biskupa Hanla jistě byly i jeho dřívější zkušenosti s koncipováním knih pamětního rázu, jak zmiňuje v prologu ke knize. Od samého počátku svého kněžského počínání se totiž zajímal o existenci farní pamětní knihy vždy tam, kde zrovna působil (jmenuje konkrétně pozici kaplana v Kralupech, expozity ve Vartě a faráře v Březně), a zjistil-li, že taková kniha chybí, zasadil se o její zkoncipování. Komparace těchto pramenů s *Memorabilien-Buch* není možná, neboť pamětní kniha farnosti Kralupy u Chomutova svým obsahem odpovídá obecnému standardu pamětních knih farností té doby a Hanl do ní jako kaplan zasahoval minimálně či zprostředkovaně. Pamětní knihy farností Březno u Chomutova a Stráže nad Ohří jsou neznámé.

Třebaže první snaha o všeobecnou reglementaci institucionálních memorabilií se v Čechách odehrála na základě již výše vzpomínaného presidiálního dekretu českého zemského gubernia z roku 1835, ke zřizování kronik skutečně nedocházelo plošně. Pouze u farností lze spatřit výraznější tendenci k zakládání nových kronik po vydání Chotkova nařízení. Komparační bádání u arcibiskupství a biskupství v české i moravské (na Moravu však Chotkovo nařízení nevztahovalo, platilo pouze pro Čechy) církevní provincii ukázalo, že Hanlova Pamětnice se jeví jako počín, který nemá v českých zemích obdoby. Totéž naznačuje i výběrová sonda autorky do zahraničních arcibiskupství či biskupství. Osobní návštěvy diecézních archivů ve slovenské nitranské diecézi, rakouské diecézi St. Pölten, německé diecézi Würzburg a polské arcidiecézi Katowicze prozatím tuto hypotézu potvrzují. Ani tamní pátrání po pamětních knihách biskupství nepřineslo nová zjištění.

Po rozsáhlém rozboru všech tří svazků lze konstatovat, že ve studiu Hanlovy Pamětnice bylo možno uplatnit poznatky všech tradičních pomocných věd historických. Prvenství mezi nimi vzhledem k neúřední povaze Memorabilien-Buch zaujímá kodikologie v součinnosti s poznatky paleografie. Svazky Hanlovy Pamětnice se v rámci fyzického popisu kodikologické analýzy takřka ve všech aspektech kromě malých výjimek shodují. Všechny svazky se úměrně k jejich stáří nacházejí v zachovalém stavu, vykazují pouze drobná poškození. V knize se objevují čtyři písářské ruce, z nichž se celkem u tří podařilo odhalit jejich identitu – jedná se o rukopisy biskupa Hanla, biskupa Haise a čestného kanovníka královéhradecké kapituly Wenzela Horáka. Také metodické přístupy epigrafiky bylo možno v Pamětnici aplikovat, neboť součástí některých pasáží prvních dvou svazků jsou nejruznější opisy nápisů na památkách ať už z doby středověku, raného a vrcholného novověku či přímo z doby současné s biskupem Hanlem. Rovněž pohledy diplomatiky s ohledem na charakter třetího svazku výzkumu výrazně napomohly. Bez metod chronologie se neobešla sonda do třetího svazku Pamětnice, protože se zde místy nachází datování dle křesťanského kalendáře. Patřičnou pozornost si kniha zaslouhovala optikou sfragistiky – ve třetím svazku nalezneme v součtu 18 perokreseb pečetí. Přítomnost různých vyobrazení znaků ve druhém a třetím svazku dalo příležitost heraldice. Pamětnice v sobě ukrývá i možnosti genealogického bádání – ve třetím svazku byly mezi opisy pramenů zjištěny tři případy vývodů. Hlediska numismatiky bylo možné v Hanlově Pamětnici užít sporadicky, (například u jednoho opisu ve třetím svazku je umístěna perokresba kolku). Hojně užívané míry a váhy v textu Memorabilien-Buch zprostředkovaly příležitost pro historickou metrologii, obzvláště při převodech na moderní jednotky. Rozsáhlé pasáže o rozličných územních celcích a historických cestách náležejících do správy královéhradeckého biskupství umožňují potencionální realizaci výzkumu historické geografii. Častá přítomnost přiložených map a plánů spolu s již zmíněnými popisy geografického prostoru dávají zase podněty historické kartografii.

Memorabilien-Buch královéhradeckého biskupství představuje monumentální dílo, mající tak rozsáhlý potenciál, že její výzkum jistě zdaleka není u konce. Interdisciplinární výzkum prokázal, že se jedná o jedinečný a důvěryhodný historický pramen. Do budoucna proto nabízí rovnou několik možných navazujících studií. Příkladně jmenujme dohledání potencionálních obdobných pamětních knih či kronik u biskupství napříč celou monarchií, srovnání jejich historického vývoje a

okolností vzniku. Dílo dále poskytuje možnosti doplnit znalosti zejména z dějin královéhradeckého biskupství, ale i dějin města Hradce Králové či zdejších známých osobností. Rozsáhlá pramenná základna a její opisy ve třetím svazku Memorabilien-Buch nabízí též znění dnes možná již ztracených či nezvěstných písemností, a to i s ohledem na známé velké skartování starých písemností královéhradeckého archivu v polovině 19. století. Není též pochyb, že by si Memorabilien-Buch zaslouhovala ediční zpracování, které by napomohlo především obecnějšímu využití širokou badatelskou veřejností.

Seznam pramenů, literatury a internetových zdrojů

Seznam použitých pramenů

Biskupská knihovna Biskupství královéhradeckého (dále jen BK BK), *Memorabilien-Buch der königgrätzer Bisthums-Herrschaft Chrast und des königgrätzer Bisthums, I. Theil die Bisthums-Herrschaft Chrast betreffend* (originál), 1847, sign. RKP003.

BK BK, *Memorabilien-Buch der königgrätzer Bisthums-Herrschaft Chrast und des königgrätzer Bisthums, II. Theil das königgrätzer Bisthum betreffend* (originál), 1847, sign. RKP004.

BK BK, *Quellen- und Urkundenbuch zum königgrätzer Bisthums-Memorabilienbuch gehörig* (originál), sign. RKP005.

BK BK, *Memorabilien-Buch der königgrätzer Bisthums-Herrschaft Chrast und des königgrätzer Bisthums, I. Theil die Bisthums-Herrschaft Chrast betreffend* (autorizovaný opis), 1847, sign. RKP006.

BK BK, *Memorabilien-Buch der königgrätzer Bisthums-Herrschaft Chrast und des königgrätzer Bisthums, II. Theil das königgrätzer Bisthum betreffend* (autorizovaný opis), 1847, sign. RKP007.

BK BK, *Quellen- und Urkundenbuch zum königgrätzer Bisthums-Memorabilienbuch gehörig* (autorizovaný opis), sign. RKP008.

BK BK, *von Trautmannsdorf /+ apendix/*, nesign.

BK BK, *Vormerkung der aus der bischöflichen Bibliothek entlehnten Bücher von innen bezichneten Individuen 1820*, nesign.

Státní okresní archiv Hradec Králové (dále jen SOKA HK), fond Biskupský archiv Hradec Králové (dále jen BA HK), *Vysvědčení litoměřické konzistoře o vysvěcení Karla Hanla na kněze*, inv. č. 1315.

SOkA HK, Archiv města Hradce Králové, *Knih pamětní (Liber documentorum III.) 1653–1783*, inv. č. 309, kn. č. 20.

SOkA HK, BA HK, *Litoměřický biskup Václav Leopold Chlumčanský jmenuje Karla Hanla kaplanem v Kralupech*, inv. č. 1316.

SOkA HK, BA HK, *Litoměřická konzistoř jmenuje K. Hanla farářem v Březně*, inv. č. 1328.

SOkA HK, BA HK, *Litoměřická konzistoř jmenuje K. Hanla farářem v Prunéřově*, inv. č. 1334.

SOkA HK, BA HK, *Pražská metropolitní kapitula jmenuje K. Hanla svým kanovníkem*, inv. č. 1340.

SOkA HK, BA HK, *Pražská arcibiskupská konzistoř jmenuje K. Hanla konzistorním radou*, inv. č. 1341.

SOkA HK, BA HK, *České gubernium jmenuje K. Hanla skutečným guberniálním radou*, inv. č. 1346.

SOkA HK, BA HK, *České gubernium sděluje K. Hanlovi rozhodnutí císaře Františka I. jmenovat jej královéhradeckým biskupem*, inv. č. 1351.

SOkA HK, BA HK, *Konsekrace královéhradeckého biskupa*, inv. č. 1362

SOkA HK, BA HK, *Hrabě Chotek sděluje K. Hanlovi „první“ zprávu o jeho jmenování královéhradeckým biskupem*, inv. č. 1350.

SOkA HK, BA HK, *Císařsko-královská spojená dvorská kancelář ve Vídni uděluje Karlu Hanlovi, královéhradeckému biskupovi, znak*, inv. č. 1363.

SOkA HK, BA HK, *Císařsko-královská domácí, dvorská a státní tajná kancelář jmenuje Karla Hanla, královéhradeckého biskupa, tajným radou*, inv. č. 1364.

SOkA HK, BA HK, *Karlo-Ferdinandova univerzita v Praze jmenuje Karla Hanla, královéhradeckého biskupa, doktorem teologie*, inv. č. 1365.

SOkA HK, BA HK, *Nadační listiny královéhradeckého biskupa 1845–1871*, inv. č. 1379.

SOkA HK, BA HK, *Óda na královéhradeckého biskupa Karla Hanla sepsaná Rudolfem Schmidtem, kaplanem ve Starých Bucích, u příležitosti biskupovy návštěvy Teplíc nad Metují dne 8. června 1853*, inv. č. 1381.

SOkA HK, BA HK, *Poslední vůle královéhradeckého biskupa K. Hanla*, inv. č. 1367.

SOkA HK, BA HK, *Úmrtí královéhradeckého biskupa Karla Bor. Hanla (7. října 1874) a projednávání jeho pozůstalosti*, inv. č. 1368.

Státní okresní archiv Chomutov se sídlem v Kadani (dále jen SOkA Chomutov), fond Sběrka kronik, *Pamětní kniha farnosti Kralupy u Chomutova*, sign. F 1.

SOkA Chomutov, fond Sběrka kronik, *Liber memorabilium parochiae Korbicensis 1747–1936*, inv. č. F 25.

Státní oblastní archiv Litoměřice, Sběrka matrik, Římskokatolický farní úřad Krbice, *Matrika narozených, oddaných a zemřelých 1771–1784*, inv. č. 3916, s. 42.

Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, fond Děkanský úřad Dobruška, *Pamětní kniha děkanství dobrušského*, ukl. č. 79, sign. 4.

Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond Archiv města Litomyšl, *Pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic sděluje papeži Kliemntovi, že došlo k dohodě o postoupení části olomouckého biskupství k litomyšlské diecézi a žádá o stvrzení této dohody*, odd. Ia, inv. č. 9.

Státní oblastní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv České Budějovice, *Pamětní kniha českobudějovické biskupské konzistoře*, inv. č. 108, kn. 8.

Sběrky Děkanské knihovny římskokatolického Děkanského kostela sv. Jakuba Staršího v Poličce, neuspořádáno.

Seznam použité literatury

Petr ADAM, *Biskupská knihovna Biskupství královéhradeckého*, Hradec Králové 2002.

P. ADAM – Stanislav PAVLÍČEK, *Pamětní knihy města Chotěboře (Chotěbořské kroniky z let 1868–1939)*, Chotěboř 2008.

P. ADAM, *Statuta Katedrální kapituly při chrámu Svatého Ducha v Hradci Králové*, Hradec Králové 2004.

Bohuslav BALBÍN, *Epitome historica rerum Bohemicarum*, Praha 1677.

Lucie BARCALOVÁ, *Jihlavští erbovní měšťané v době vlády Maxmiliána II. a Rudolfa II.*, Sborník archivních prací 71/2, 2021, s. 271–330.

L. BARCALOVÁ – Vojtěch BARCAL, *Nález cechovních artikulí pro cech krejčích v Luži s pečetí Diviše Slavaty z Chlumu a Košumberka z roku 1575*, Archivní časopis 71/3, 2021, s. 271–286.

V. BARTŮŇEK, *Od proboštví k biskupství (1057–1957)*, in: 900 let litoměřické kapituly, Praha 1959, s. 54–60.

Václav BARTŮŇEK, *Pražský arcibiskup Jan Bedřich Valdštejn*, Litoměřice 1979.

Martin BARUS, *Litoměřický biskup Ferdinand Kindermann, královéhradecký biskup Jan Leopold Hay a právo tzv. asistence při českých královských korunovacích na sklonku 18. století*, in: 350 let, s. 435–454.

Lidya BAŠTECKÁ (ed.), *Jak se žilo na kladském pomezí*, Červený Kostelec 2004.

Jan František BECKOVSKÝ, *Poselkyně starých příběhův českých*, Praha 1879.

Zdeněk BENEŠ, *Historický text a historická skutečnost*, Praha 1993.

Karel BERÁNEK, *Pamětní kniha Kongregace P. Marie v koleji sv. Klimenta (1574–1621)*, in: K. BERÁNEK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Traditio et cultus: miscellanea historica Bohemica: Miloslao Vlk, archiepiscopo Pragensi ab eius collegis amicisque ad annum sexagesimum dedicata*, Praha 1993, s. 129–139.

Jan Tomáš Vojtěch BERGHAUER, *Protomartyr poenitentiae eiusque sigilli custos semper fidelis divus Joannes Nepomucenus*, Augsburg 1736.

Carl Joseph BIENER VON BIENENBERG, *Geschichte der Stadt Königgratz*, Prag 1780.

Zdeněk BLÁHA, *Osobnosti královéhradeckých kancionálů: erby a podobizny mecenášů a tvůrců iluminovaných církevních zpěvníků ze šestnáctého a počátku sedmnáctého století*, Hradec Králové 2005, s. 33–35.

Marie BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota*, Praha 1995.

M. BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001.

Martina BOLOM-KOTARI – Sixtus BOLOM-KOTARI, *Paměť biskupství slovem a obrazem 19. století. Biskupská pamětní kniha jako komplexní pramen k dějinám diecéze*, in: Petr POLEHLA (ed.), *350 let královéhradecké diecéze*, Červený Kostelec 2015, s. 83–105.

Marie BORKOVCOVÁ, *Petr III. zvaný Jelito*, Lanškrounsko. Vlastivědný sborník Městského muzea Lanškroun 14, 2016, s. 40–43.

Erik BOUZA – Věra VAŇKOVÁ – Miroslava MORAVCOVÁ, *Okresní archiv v Náchodě. Průvodce po archivních fondech a sbírkách*, Hradec Králové 1973.

Josef BRANDEJS, *Kroniky a kronikářství v okrese rychnovském, Orlické hory a Podorlicko 6*, 1974, s. 311–361.

Hana BRZOBOHATÁ – Aleš POSPÍŠIL – Zdeněk ŠTAFFEN – Filip VELÍMSKÝ, *Příspěvky k poznání stavby kostela Nanebevzetí Panny Marie v Sedlci u Kutné Hory*, *Průzkumy památek* 15/1, 2008, s. 57–68.

Milan M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000.

Jana CROŮ, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, Hradec Králové 2014.

J. CROÏ, *Mládí a zrání Karla Boromejského Hanla*, in: 350 let královéhradecké diecéze, s. 147–160.

Benedetto CROCE, *Historie jako myšlení a jako čin*, Brno 2006.

Boguslaw CZECHOWICZ, *Primum in Bohemia templum. Hledání historické legitimacy královéhradeckého biskupství*, in: 350 let královéhradecké diecéze, s. 37–45.

Jaroslav ČÁP, *Rod P. Josefa Hurdálka (1747–1833)*, in: Tři čtvrtě století života a práce. Samizdat příspěvků k životnímu jubileu Prof. PhDr. Vladimíra Wolfa, Velké Pořící 2017, s. 31–52.

František Ladislav ČELAKOVSKÝ, *Růže stolistá*, Praha 2018.

Jan ČERNÝ (ed.), *Novostrašecká kronika Václava Preinheltera z let 1801–1834 a další písmácké texty z přelomu 18. a 19. století v regionu. Edice vyprávěcích pramenů*, Nové Strašecí – Rakovník 2008.

Petr ČORNEJ, *Tajemství českých kronik*, Praha 1987.

P. ČORNEJ, *Historici, historiografie a dějepis*, Praha 2016.

Gelasius DOBNER, *Monumenta historica Bohemica*, Praha 1764.

Kateřina DOLEŽALOVÁ, *Počátky úředního zaznamenávání příčin úmrtí na příkladu Rokytnice v Orlických horách*, in: Zbyněk SVITÁK (ed.), *Historie*, 2015/2016. Sborník prací z celostátní studentské vědecké konference Brno 21.–22. dubna 2016, Brno 2017, s. 152–189.

K. DOLEŽALOVÁ, *Pastýřské listy královéhradeckých biskupů z let 1733–1830*, *Archivní časopis* 71, 2021, s. 72–99, v tisku.

Michal DRAGON, *Středověké rukopisy v českých zemích. Handbušek kodikologa*, Praha 2018.

Petr DVOŘÁK, *Jan Cararamuel z Lobkovic: vybrané aspekty formální a aplikované logiky*, Praha 2006.

P. DVOŘÁK – Jacob SCHMUTZ (ed.), *Juan Caramuel Lobkowitz. The Last Scholastic Polymath*, Praha 2008.

Tomáš DVOŘÁK – Lukáš FASORA – Bronislav CHOCHOLÁČ – Tomáš MALÝ – Denisa NEČASOVÁ – Zdeňka STOKLÁSKOVÁ – Martin WIHODA, *Úvod do studia dějepisu*, Brno 2014.

Petr ELBEL, *Litomyšlský biskup Petr Jelito (1368–1371)*, *Východočeské listy historické* 17–18, 2001, s. 71–87.

Kateřina FANTOVÁ, *Pamětní kniha města Kožlany 1620–1719*, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Ústav archivnictví a pomocných věd historických 2012.

F. FICHTER, *Životopis Jana Nep. Filcíka, učitele vzorní školy v Chrasti*, Česká Včela 21, 1837, 165–167.

Dominik FILIPP, *Biskupský chlapecký seminář Borromeum v Hradci Králové*, Hradec Králové 1861.

Miroslav FLODR, *Nápisy na středověkých zvonech*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada historická (C) 22/20, Brno 1973, s. 143–157.

Jindřich FRANCEK – Jan JAKL, *Biskupové královéhradečtí*, Hradec Králové 1990.

Jan FROLÍK, *Záchranný archeologický výzkum u kostela sv. Martina v Chrasti – Chrašicích (okr. Chrudim)*, *Východočeský sborník historický* 28, 2015, s. 5–42.

J. FROLÍK, *Archeologický výzkum na klášterišti u kostela sv. Markéty v Podlažicích*, Muzejní a vlastivědná práce. Časopis Společnosti přátel starožitností 43/4, 2005, s. 238–239.

J. FROLÍK – Jan MUSIL – Petr NETOLICKÝ, *Stavební podoba benediktinského kláštera v Podlažicích*, in: *Dějiny staveb 2010. Sborník příspěvků z konference Dějiny staveb*, Plzeň 2011, s. 39–50.

Herbert GRUNDMANN, *Geschichtsschreibung im Mittelalter. Gattungen-Epochen-Eigenart*, Göttingen 1965.

Bernard GUENNÉ, *Histoire et culture historique dans l'Occident médiéval*, Paris 1981.

B. GUENNÉ, *Politique et histoire au Moyen Age. Recueil d'articles sur l'histoire politique et l'historiographie médiévale (1956–1981)*, Paris 1981.

David HAJŠ, *Pamětní knihy vybraných jihočeských farností ze 17.–20. století ve vzájemné komparaci*, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Ústav archivnictví a pomocných věd historických, 2021.

Matěj HAVEL, *Nástin dějin studentského semináře Borromaeum v Hradci Králové*, in: 350 let královéhradecké diecéze, s. 263–273.

Kristýna HAVELKOVÁ – Lenka CHADIMOVÁ, *Memorabilienbuch královéhradeckého biskupství. Možnosti jeho badatelského využití, digitalizace a webová prezentace*, *Východočeské listy historické* 35, 2016, s. 83–98.

Jiří M. HAVLÍK, *Jan Fridrich z Valdštejna, arcibiskup a mecenáš doby baroka*, Praha 2016.

J. M. HAVLÍK, *Spor českého duchovenstva o imunity církve. K politickým aktivitám pražského arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna*, *Český časopis historický* 107/4, 2009, s. 769–796.

J. M. HAVLÍK, *Zpovědníci pražského arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna (1642–1694)*, in: *Locus pietatis et vitae. Sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13.–15. září 2007*, Praha 2008, s. 393–404.

Ladislav HLADKÝ, *K vývoji národního obrození v severovýchodních Čechách*, in: Václav PETRBOK (ed.), *Východočeské Athény a Josef Liboslav Ziegler: Sborník příspěvků ze symposia, Rychnov nad Kněžnou, květen 1997, Boskovice 1997*, s. 8–24.

Ivan HLAVÁČEK, *Úvod do latinské kodikologie*, Praha 1994.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků po současnost*, Praha 2007.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Litomyšlské biskupství*, in: Litomyšl. Duchovní tvář českého města (Sborník historických prací), Litomyšl 1994, s. 29–51.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Litomyšlský biskup Jan IV. a jeho vizitace*, Studie o rukopisech 21, 1982, s. 115–139.

Gustav HOFFMANN, *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*, Plzeň 1984.

Ladislav HOLOUBEK, *Život a výuka v hradeckém semináři od roku 1714 do konce 19. století*, in: 350 let královéhradecké diecéze, s. 209–233.

Mojmír HORYNA, *Jan Blažej Santini-Aichel*, Praha 1998, s. 228–230.

Antonín Ignác HRDINA, *Pokyn Karla hraběte Chotka k vedení obecních a farních kronik v Čechách (1835)*, Revue církevního práva 44, 2009, s. 211–212.

Tomáš HROMÁDKA, *Kroniky obcí*, Praha 2014.

Vladimír HRUBÝ, *Chrám Sv. Ducha v životě města a v proměnách času. Katedrála a její sousedé*, Hradec Králové 2008.

V. HRUBÝ, *Královéhradecká diecéze*, Hradec Králové 1994.

V. HRUBÝ, *Katedrála sv. Ducha. Kaple sv. Klimenta. Biskupská rezidence*, Hradec Králové 2002.

V. HRUBÝ – Pavla LAŠTŮVKOVÁ – Vít BOROVIČKA, *Od chrámu ke katedrále. 700 let historického a uměleckého vývoje katedrály Svatého Ducha v Hradci Králové (průvodce výstavou)*, Hradec Králové 2008.

Jaroslav CHARVÁT, *Dílo Františka Palackého*, sv. 1, Praha 1941.

Kateřina CHARVÁTOVÁ – Vladimír HYHLÍK, *Sedlec u Kutné Hory. Bývalé cisterciácké opatství*, Velehrad 1992.

Karel CHYTIL, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese chrudimském*, Praha 1990.

Friedrich JAEGER, *Geschichte des Historismus: eine Einführung*, München 1992.

F. JAEGER (ed.), *Encyklopädie der Neuzeit*, Bnd. 5, Stuttgart 2007.

Dalibor JANIŠ (ed.), *Moravský zemský sněm na prahu novověku. Edice Památek sněmovních z let 1518–1570. 1. Památky sněmovní I*, Praha 2010.

Jana JANIŠOVÁ, *Knihy paměti moravského zemského soudu v „dlouhém“ 16. století (právněhistorický rozbor agendy)*, Sborník archivních prací 67, Praha 2017, s. 518–545.

Jaroslava JAROLÍMKOVÁ – Miroslav SOVADINA, *Farní kroniky na okrese Česká Lípa*, Bezděz 14, 2005, s. 241–263.

František JELÍNEK, *Historie města Litomyšle*, Litomyšl 1838–1845.

Stanislava JONÁŠOVÁ – Martin KUČERA (ed.), *Paměti Františka Jana Vaváka, souseda a rychtáře mimického z let 1770–1816*, Praha 2009.

Pavel JURÍK, *Kolowratové, věrně a stále*, Praha 2016, zvl. s. 70–71.

Václav KALAŠ, *Katedrální kostel svatého Ducha v Hradci Králové*, Hradec Králové 1896.

František KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské I-III*, Brno 1900, 1902, 1903.

Štěpánka KARLOVÁ – Veronika LIŠKOVÁ – Jiří STOČES (ed.), *Historická dílna I. Sborník příspěvků přednesených v roce 2006*, Plzeň 2006, s. 75–97.

Stanislav KASÍK – Soňa ČERNOCKÁ – Petr KOPIČKA, *Jan Caramuel z Lobkovic. Otázky interpretace jeho původu*, *Folia Historica Bohemica* 35/2, 2020, s. 185–242.

Jan KILIÁN (ed.), *Paměti krupského měšťana Michaela Stüelera (1629–1649)*, Teplice – Dolní Břežany 2013.

Manfred KOCH, *Karlsruher Chronik: Stadtgeschichte in Daten, Bildern, Analysen*, Karlsruhe 1992.

Jaroslav KOLÁR, *Zur Typologie der tschechischen historischen Prosa in der Epoche des Humanismus*, in: Harder – Rothe (ed.), *Studien zum Humanismus in den böhmischen Ländern*, Köln – Wien 1988, s. 405–424.

Bohumil V. KONEČNÝ, *Kdo byl prvním biskupem Litomyšlským?*, *Český časopis historický* 5, 1895, 327–329.

Petr KOPIČA – Oldřich KOTYZA (ed.), *Paměti roudnických měšťanů z 18. století, Brodští a Jilkové*, Litoměřice – Praha 2009.

Ivo KOŘÁN, *Santini ve východních Čechách*, *Umění. Časopis Kabinetu pro Theorii a dějiny umění Československé akademie věd* 22/3, 1974, s. 213–222.

Miroslav KOUDELA, *Pamětní knihy měst a obcí ve fondech Státního okresního archivu Olomouc*, *Olomoucký archivní sborník* 4, 2006, s. 23–33.

Kamil KROFTA – Jan Bedřich NOVÁK – Bedřich JENŠOVSKÝ – Miroslav VOLF (ed.), *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, Praha 1877–1955

Jana KROTILOVÁ, *Farní kroniky jako historický pramen (Slánsko)*, *Slánský obzor* 14, 2006 (vyd. 2007), s. 17–26.

Jiří KRUGER, *Sacri pulveres. Sacerrimae memoriae inclyti regni Bohemiae coronae et nobilium eiusdem pertinentiarum Moraviae et Silesiae*, Praha 1667–1676.

Roman KŘIVÁNEK – Jan FROLÍK – Jan MUSIL, *Geofyzikální průzkum areálu zaniklého benediktinského kláštera v Podlažicích*, in: *Co můj kostel dnes má, nemůže kníže odnít. Věnováno Petru Sommerovi k životnímu jubileu*, Praha 2011, s. 129–137.

Slavomír KUDLÁČEK – Pavel PANOCH, *Nová zjištění ke stavebnímu vývoji a původní barevnosti fasády kostela sv. Markéty v Podlažicích*, in: *Dějiny staveb 2004. Sborník příspěvků z konference Dějiny staveb, Plzeň 2004*, s. 130–136.

František KUTNAR, *Sociálně myšlenková tvářnost obrozenského lidu*, Praha 1948.

F. KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha 2009.

Luboš LANCINGER – Jiřina MUKOVÁ, *Ke stavebnímu vývoji zámku v Chrasti u Chrudimi*, in: Martin KUBELÍK – Milan PAVLÍK – Josef ŠTULC (ed.), *Historická inspirace. Sborník k poctě Dobroslava Líbala*, Praha 2001, s. 225–232.

Milena LENDEROVÁ, *Město v pevnosti. Na cestě k moderní národní společnosti (1748–1847)*, in: Hradec Králové, Praha 2017, s. 313–372.

Eva LISÁ - Milada SEKYRKOVÁ (ed.), *Karel hrabě Chotek, nejvyšší purkrabí Království českého*, Praha 2008.

Jaroslav MACEK, *Biskupství litoměřické*, Kostelní Vydří 2005, s. 68–75.

Marie MACKOVÁ, *První královéhradecký biskup*, in: *Rekatolizace v českých zemích. Sborník příspěvků z konference v Jičíně konané 10. září 1993*, Jičín 1993, s. 95–100.

M. MACKOVÁ, „Daleké“ *poutní místo poutníků olomoucké arcidiecéze 2. poloviny 19. století – Hora Matky Boží u Králík*, *Střední Morava – vlastivědná revue* 17, 2003, s. 89–99.

M. MACKOVÁ, *Pouťová bouda a lidé kolem ní (na příkladu Hory Matky Boží u Králík a Filipova)*, *Východočeský sborník historický* 23, 2013, s. 59–81.

M. MACKOVÁ, *Kláster na Hoře Matky Boží u Králík*, in: *O! werthestes Vatterland: Kultur Deutschböhmens 17. - 19. Jh.*, Ústí nad Labem 2003, s. 15–27.

Vlastimil MÁLEK, *Svatoklimentská patrocinia v královéhradecké diecézi a otázka jejich vztahu k ustanovení sv. Klimenta patronem diecéze*, in: *350 let královéhradecké diecéze*, s. 371–384.

Lenka MARTÍNKOVÁ (ed.), *Paměti pelhřimovských měšťanů z přelomu 18. a 19. století. Filip Ignác Dremsa & Antonín Štěpán*, Brno 2005.

Václav MATOUŠ, *Pamětní kniha římsko-katolické farnosti v Kunštátě*, in: Josef KUČERA – V. MATOUŠ – Tomáš BĚLKA (ed.), *Panorama: z přírody, historie a současnosti Orlických hor a podhůří*, Dobré 2001, s. 31–35.

Eduard MAUR, *Kronikářské záznamy lidové provenience jako historický pramen*, in: E. MAUR, *Informations-Sedimente: Ursprung und Wadel von politischen Informationen in böhmischen Chroniken um 1800*, in: Johannes FRIMMEL – Michael WÖGERBAUER (ed.), *Kommunikation und Information im. 18. Jahrhundert. Das Beispiel der Habsburger Monarchie*, Wiesbaden – Harrassowitz 2009, s. 281–290.

E. MAUR, *Informační zdroje lidových kronikářů v Čechách v době od poloviny 18. do poloviny 19. století*, *Středočeský sborník historický* 41, 2015, s. 120–132.

Friedrich MEINECKE, *Die Entstehung des Historismus*, München 1936, 1946.

Milan MIČO, *Příspěvek k dějinám tolerance a náboženské svobody. Jan Leopold Hay, biskup královéhradecký (1735–1794)*, *Studia theologica* 7/2, 2005, s. 33–45.

Jaroslav MIKAN, *Vznik a počátky hradeckého biskupství*, Hradec Králové 1946.

Dagmar MOCNÁ – Josef PETERKA, *Encyklopedie literárních žánrů*, Praha 2004.

Richard MÜLLER – Pavel ŠIDÁK (ed.), *Slovník novější literární teorie, Glosář pojmů*, Praha 2012.

Willibald MÜLLER, *Johann Leopold von Hay: Ein Biographischer Beitrag zur Geschichte der Josephinischen Politik*, Wien 1892.

Marie MŽYKOVÁ, *Díla moravského vedutisty Johanna Venuta z auersperských sbírek*, *Zprávy památkové péče* 66/4, 2006, s. 310–317.

Otakar NAHODIL – Antonín ROBEK, *České lidové kronikářství*, Praha 1960.

David NOVOTNÝ, *Kardinál Maria Tadeáš Trauttmansdorf a společenský vzestup rodu Wiederspergerů*, *Chrudimský vlastivědný sborník* 23, 2019, s. 3–52.

René NOVOTNÝ, *Pamětní kniha osady Velkolánské (Teichdorf) jako pramen ke studiu německého osídlení na Pardubicku v 18. a 19. století*, *Sborník prací východočeských archivů* 16, 2018, s. 65–137.

Josef NUHLÍČEK, *Pamětní kniha načeradského děkanství*, *Středočeský sborník historický* 6, 1971, s. 77–91.

- Jan OTTO, *Ottova všeobecná encyklopedie ve dvou svazcích*, Praha 2003.
- J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, Praha 1895.
- František PALACKÝ, *Geschichte von Böhmen*, Praha 1836–1867.
- F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, Praha 1848–1876.
- Oldřich PAKOSTA, *Počátek episkopátu litomyšlského biskupa Jana IV. Železného a typologie jeho pečeti*, *Východočeský sborník historický* 4, 1994, s. 57–66.
- Hana PÁTKOVÁ, *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, Praha 2011.
- Jiří PAVLÍK – Radek POKORNÝ, *Zrod občanské společnosti (1848–1918)*, in: Hradec Králové, s. 373–440.
- Alena PEČOVÁ, *Soupis kronik, fotokronik a pamětních knih uložených ve Státním okresním archivu v Jablonci nad Nisou*, *Fontes Nissae. Prameny Nisy* 5, 2004, s. 243–259.
- František Martin PELCL, *Geschichte der Böhmen, von der ältesten bis auf die neuesten Zeiten*, Praha 1817.
- Tomáš PETRÁČEK, *Hradečtí biskupové a jejich katedrála Svatého Ducha v relacích ad limina v letech 1675–1923*, in: *Chrám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka*, s. 41–52.
- T. PETRÁČEK, *Církev, biskupové a jejich rezidence (historicko-teologický úvod)*, in: *Biskupská rezidence v Hradci Králové*, s. 14–24.
- Václav PETRBOK, *Obrozenský barokní historismus a František de Paula Švenda (několik poznámek)*, in: V. PETRBOK, *Východočeské Athény a Josef Liboslav Ziegler: Sborník příspěvků ze symposia, Rychnov nad Kněžnou, květen 1997*, Boskovice 1997, s. 108–121.
- Provinzial-Gesetzsammlung des Königreichs Böhmen für das Jahr 1835*, 17. Band, Prag 1835, s. 547–552.

- Josef Bonaventura PITER, *Thesaurus absconditus in agro Břevnoviensi*, Brno 1762.
- Petr PÍŤHA, *Sv. Kliment Římský. Patron diecéze a města Hradce Králové*, Hradec Králové 2004.
- Pavel R. POKORNÝ, *Biskupství litomyšlské*, Heraldická ročenka, 1996, s. 81–85.
- Petr POLEHLA – Jan HOJDA (ed.), *Biskupská rezidence v Hradci Králové*, Hradec Králové 2010.
- P. POLEHLA – Eva HAVLÍKOVÁ, *Intronizace královéhradeckých biskupů v 17. a 18. století*, Červený Kostelec 2020.
- P. POLEHLA, *Accipite disciplinam et servate illam. Studijní řády Biskupského semináře v Hradci Králové vydané biskupy Blümegenem a Trautmannsdorfem v letech 1766 a 1802 jako pramen poznání diecézního kléru*, *Theatrum historiae* 18, 2016, s. 177–201.
- Aleš POSPÍŠIL – Jiří PODRAZIL, *Sedlec: příběh podivuhodného místa Kutné Hory*, Kutná Hora 2015.
- Jiří PRAŽÁK – František HOFFMANN – Jiří KEJŘ – Irena ZACHOVÁ, *Zásady popisu rukopisů*, *Sborník Národního muzea, literární historie* 27, 1983, s. 49–95.
- Antonín PROFOUS, *O místních a zvláště pomístních jménech v okrsku Chrasteckém u Chrudimě*, *Národopisný věstník Československý* 14, 1921, s. 83.
- Václav PUBAL, *Kroniky a kronikáři*, Praha 1976.
- Anton August RAAFF, *Comotovia. Allgemeines illustriertes Jahr- und Familien-Buch*, Komotau 1877.
- Petr RAK, *Obecní kroniky a jejich úskalí*, in: Hana PÁTKOVÁ (ed.), *Česká beseda o německých a českých kronikách a dalších vyprávěcích pramenech. Příspěvky z konference pořádané 9. listopadu 2001 v Ústí nad Labem katedrou historie Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem a katedrou pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Dolní Břežany 2006*, s. 113–116.

Karel REBAN, *Za biskupem českobudějovickým J. A. Hůlkou*, Časopis katolického duchovenstva 61–62, 1920–1921, č. 1–2, s. 47–49.

Miroslav REIF, *Pamětní kniha kostela svatého Jakuba staršího v Ostrožské Lhotě*, Ostrožská Lhota 2009.

Nicolas RICHARD, *Proč v Čechách v 17. století založit novou diecézi? Pastorační strategie u zrodu biskupství v Hradci Králové*, in: 350 let královéhradecké diecéze, s. 21–35.

David RICHTER, *Připomínka sekularizace zboží benediktinského kláštera v Podlažicích*, Chrudimské vlastivědné listy 22/4, 2013, s. 18–19.

Antonín ROBEK, *Prameny lidové provenience 1–5*, Praha 1974–1979.

Jiří ROHÁČEK, *Epigrafika v památkové péči*, Praha 2007.

Jan Karel ROHN, *Antiquitas, ecclesiarum, capellarum, et monasteriorum, aliarumque aedium sacrarum districtus et respective diaecesis Reginae-Hradecensis*, Praha 1777.

Heinrich ROMBACH, *Die Gegenwart der Philosophie*, Freiburg – München 1962.

Werner RÖSENER (ed.), *Tradition und Erinnerung in Adlersherrschaft und bäuerlichen Gesellschaft, Formen der Erinnerung 17*, Göttingen 2003.

Jeroným RŮŽIČKA, *Chronicon breve Brevnoviense et Braunense*, Praha 1845.

J. RŮŽIČKA – Ondřej KOUPIL – Dušan FOLTÝN (ed.), *Dějepis kláštera břevnovského a broumovského*, Praha 2013.

Václav ŘEZNÍČEK, *Karel Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého*, Časopis Musea Království českého 86, Praha 1912, s. 116–154.

V. ŘEZNÍČEK, *Jan Leopold Hay. Vypsání jeho života a působení*, Praha 1915.

Lenka ŘEZNÍKOVÁ, *Moderna a historismus. Historické reprezentace v proměnách literatury na přelomu devatenáctého a dvacátého století*, Praha 2004.

Jiří SAHULA, *K založení litomyšlského biskupství*, Časopis katolického duchovenstva 3, 1944, s. 144–146.

Alena SALAŠOVÁ – Hana MATĚJKOVÁ – Jozef SEDLÁČEK – Ondřej ŠESTÁK – Daniel MATĚJKA – Markéta FLEKALOVÁ, *Identifikace kulturně historických hodnot jednotky historické kulturní krajiny: Historická kulturní krajina Chroustovice. Specializovaná mapa s odborným obsahem*, Lednice 2019.

Petr SEDLÁČEK, *Listinný materiál ke vztahu Jana Železného a města Litomyše*, Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity 31/1, 2018, s. 25–38.

Klára SEDLÁČKOVÁ, *Pamětní kniha tuřanské farnosti. Edice zápisů z let 1666–1667*, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav pomocných věd historických a archivnictví, 2018.

Michal SEVERA, *Nekatolíci na Litomyšlsku a vizitační cesta biskupa Jana Leopolda Haye po Chrudimském kraji na jaře roku 1782*, in: 350 let královéhradecké diecéze, s. 409–434.

Josef František Jaroslav SCHALLER, *Topographie des Königreichs Böhmen*, Praha 1785–1791.

Wolfgang SCHÖBERL, *Die Historizität des Historismus: Ein Beitrag zum Problem der historischen Methodik*, Würzburg 1966.

Michal SKLENÁŘ – Tomáš URBAN, *Církevní heraldika královéhradecké diecéze*, Ústí nad Orlicí 2014.

Milan SKŘIVÁNEK, *Dějepisectví východních Čech od konce 18. do poloviny 19. století*, Pomezí Čech, Moravy a Slezska 10, 2009, s. 9–248.

Jiří SLAVÍK, *Jan Antonín Venuto – 175. výročí úmrtí*, in: Chrám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka v Hradci Králové 1308–2008. Historická tradice města. Od chrámu ke katedrále, Ústí nad Orlicí 2009, s. 137–153.

Lubomír SLAVÍČEK, „Conte savio“ *Jan Bedřich z Valdštejna, mecenáš umění a sběratel*, Dějiny a současnost 15/1, 1993, s. 13–16.

Bohumír SMUTNÝ, *Blümegeňové a jejich rodinný archiv*, Genealogické a heraldické informace 20/5, 200, s. 32–39.

Jeróným Jan Nepomucký SOLAŘ, *Dějepis Hradce Králové n. Labem a biskupství hradeckého*, Praha 1870.

Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen. Statistisch-topographisch dargestellt*, Prag 1833–1849.

Karel SRP, *Královéhradecké biskupství v proměnách staletí*, Hradec Králové 2005.

Libor STANĚK, *Farnosti Volyňského vikariátu a jejich fungování v období druhé poloviny 19. a v první polovině 20. století*, disertační práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Ústav archivnictví a pomocných věd historických, 2018.

František STELLNER, *Patent o robotní reluci (1790)*, in: Karel SCHELLE – Jaromír TAUCHEN. *Encyklopedie českých právních dějin I.*, Plzeň 2016. s. 125–126.

Hana STOKLASOVÁ, *Konzistoriální kurendy a Ordinariátní listy – oběžníky královéhradecké diecéze v 19. století a možnosti jejich badatelského využití*, in: 350 let královéhradecké diecéze, s. 69–81.

Pavel STRÁNSKÝ ZE ZÁP, *Respublica Bohemiae*, Leiden 1634.

Ludmila SULITKOVÁ, *Archivnictví a spisová služba*, Ústí nad Labem, 2017.

L. SULITKOVÁ, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích)*, Praha – Brno 2004.

Rudolf SVOBODA, *Počátky českobudějovické diecéze*, Praha 2014.

R. SVOBODA, *Arnošt Konstantin Růžička: Josefinista na českobudějovickém biskupském stolci*, České Budějovice 2011.

R. SVOBODA, *Johann Prokop Schaffgotsch. Das Leben eines böhmischen Prälaten in der Zeit des Josephinismus*, Frankfurt am Main 2015.

- Hana ŠMAHELOVÁ, *V síti dějin literatury národního obrození*, Praha 2011.
- Josef ŠMÍD, *Chrast u Chrudimě. Chrastecské školství*, 1. sv., Chrast 1927.
- J. ŠMÍD, *Chrast u Chrudimě. Dějiny Chrasti od nejstarších dob až do rou 1848*, 2. sv., Chrast 1935.
- J. ŠMÍD, *Chrast u Chrudimě. Chrast v době samosprávy v letech 1848–1918*, 3. sv., Chrast 1937.
- J. ŠMÍD, *Chrast u Chrudimě. Politická činnost Chrasteckých v letech 1848–1918*, 4. sv., Chrast 1938.
- J. ŠMÍD, *Chrast u Chrudimě. Almanach vydaný na počest stých narozenin Vincence Paulusa, ředitele obecné školy, zakladatele Městského muzea v Chrasti*, 5. sv, Chrast 1940.
- Josef ŠRÁMEK, *Ohlednutí za historií benediktinského opatství v Podlažicích*, Chrudimské vlastivědné listy 18/5, 2009, s. 11–15.
- J. ŠRÁMEK, *Křtitelnice z chrámu sv. Ducha v Hradci Králové. Památka na zaniklý klášter v Podlažicích u Chrudimi a cenný doklad českého středověkého zvonářství a kovářství*, Chrudimské vlastivědné listy 23/2, 2014, s. 9–10.
- Jiří ŠTAIF, *Václav Jan Mašek a česká písmácká tradice v době předbřeznové*, Minulostí Západočeského kraje 45, 2010, s. 333–347.
- František de Paula ŠVENDA, *První zlatý a stříbrný obraz Města Králové Hradce nad Labem*, Hradec Králové 1799.
- F. de P. ŠVENDA, *Druhý železný obraz města Králové Hradce nad Labem*, Hradec Králové 1803.
- F. de P. ŠVENDA, *Třetí měděný obraz hystorye Králowstwj Českého*, Hradec Králové 1807.
- F. de P. ŠVENDA, *Czwrtý Hliněný Obraz: Hystorye Králowstwj Českého a Paměti Města Králové Hradce nad Labe*, Hradec Králové 1814.

Libor TEPLÝ – Štěpán VÁCHA, *Splendissima basilica. Chrám Nanebevzetí Panny Marie a sv. Jana Křtitele v Sedlci u Kutné Hory*, Kutná Hora 2009.

Marie TOŠNEROVÁ, *Kroniky českých měst z předbělohorského období, Úvod do studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526-1620*, Praha 2010.

M. TOŠNEROVÁ, *Průvodce po rukopisných fondech v České republice. Díl I. Rukopisné fondy zámeckých, hradních a palácových knihoven*, Praha 1995.

M. TOŠNEROVÁ (red.), *Průvodce po rukopisných fondech v České republice. Díl II. Rukopisné fondy archivů v České republice*, Praha 1998.

M. TOŠNEROVÁ (red.), *Průvodce po rukopisných fondech v České republice. Díl III. Rukopisné fondy muzeí a galerií v České republice*, Praha 2001.

M. TOŠNEROVÁ (red.), *Průvodce po rukopisných fondech v České republice. Díl IV. Rukopisné fondy centrálních a církevních knihoven v České republice*, Praha 2004.

Umění a věda v době Juana Caramuela z Lobkovic. Sborník referátů z konference v Hradci Králové ve dnech 15. a 16. října 2006 u příležitosti 400. výročí narození Juana Caramuela z Lobkovic, Hradec Králové 2006.

Jaroslav VACULÍK – František ČAPKA, *Úvod do studia dějepisu a historický proseminář*, Brno 2000.

Radek VÁGNER, *Tzv. Pamětní kniha města Ivančic z let 1631–1636*, Univerzita Hradec Králové, FF, Katedra pomocných věd historických a archivnictví, 2019.

Vojtěch VEČEŘE, *Litomyšlské biskupství po roce 1421*, *Studia mediaevalia Bohemica* 10/1, 2018, s. 7–50.

V. VEČEŘE, *Působení premonstrátů v Litomyšli v době biskupství (1344–1421)*, *Pomezí Čech, Moravy a Slezska*. Sborník prací ze společenských a přírodních věd 15, 2014, s. 9–26.

Vít VLNAS, *Vévoda Mořic Saský, enfant terrible na litoměřickém biskupském stolci*, in: Čechy a Sasko v proměnách dějin. Sborník příspěvků konference, která se konala 10.–11. 11. 1992 v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1993, s. 441–448.

Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Vztah města a královéhradeckého biskupství v době jeho založení*, in: 350 let královéhradecké diecéze, s. 47–53.

J. VOJTÍŠKOVÁ – P. POLEHLA, *Poválečná obroda: konsolidace městských poměrů a utváření nových církevních struktur (1648–1740)*, in: Hradec Králové, s. 219–266.

J. VOJTÍŠKOVÁ – P. POLEHLA, *Město v době tereziánských a josefínských reforem*; in: Hradec Králové, s. 267–312.

Řehoř Tomáš Josef VOLNÝ, *Taschenbuch für die Geschichte Mährens und Schlesiens*, Brno 1826–1829.

Ř. T. J. VOLNÝ, *Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert*, Brno 1835–1842.

Marie WASKOVÁ, *Liber memorabilium Starého města pražského z let 1631–1648 (1656) v kontextu soudobých pražských knih pamětních*, Sborník archivních prací 57, 2007, s. 574–706.

Wiener Kirchenzeitung, No 76, Wien 1855, s. 611–612.

William E. WRIGHT, *Serf, Seigneur, and Sovereign: Agrarian reform in Eighteenth-Century Bohemia*, Minneapolis 1966.

Vincenc ZAHRADNÍK, *O životu a powaze zesnulého v Pánu, bývalého Litoměřického biskupa, Josefa Františka Hurdálka*, Časopis katolického duchovenstva 1, 1834, s. 104–130.

Klára ZÁŘECKÁ, *Diarium Collegii Reginaehradecensis (1662–1666). Historický pramen z prostředí Tovaryšstva Ježíšova*, Folia historica Bohemica 31/2, 2016, 199–236.

Jan Václav ZIMMERMANN, *Verfallene Denkmäler des frommen Sinnes*, Praha 1832–1835.

Jakub ZOUHAR – P. POLEHLA, *Přehled církevní historiografie na západě do konce osvícenství*, Červený Kostelec 2017.

Rudolf ZRŮBEK, *Antonín Jan Venuto, život a dílo*, Ročenka Státního okresního archivu v Trutnově, 1998, s. 129–132.

Otto ZWETTLER – Jaroslav VACULÍK – František ČAPKA, *Úvod do studia dějepisu pro posluchače PdF MU*, Brno 1994.

Seznam použitých internetových zdrojů

https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000002226&local_base=KTD
[cit. 1. 2. 2022]

<https://digilib.phil.muni.cz/data/handle/11222.digilib/130405/monography.pdf> [cit. 15. 1. 2022]

<https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=mor&sti=36770&where=hesla> [cit. 15. 1. 2022]

https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/44/64/67/ruze_stolista.pdf [cit. 8. 2. 2022]

https://stare.vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/index.php?misto=rychnov&adresar=CZ_225104010_325_p2&strana=1&nadpis=Pam%25C4%259Btn%25C3%25AD%2520kniha%2520d%25C4%259Bkanstv%25C3%25AD%2520dobru%25C5%25A1sk%25C3%25A9ho%2520-%25201846-1878%2520 [cit. 8. 2. 2022]

[https://stare.vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/?misto=rychnov&adresar=CZ_225104010_325_p3&nadpis=Rejst%25C5%2599%25C3%25ADk%2520k%2520pam%25C4%259Btn%25C3%25AD%2520knize%2520d%25C4%259Bkanstv%25C3%25AD%2520dobru%25C5%25A1sk%25C3%25A9ho%2520\(A.%2520Flesar\)%2520Ke%2520konci%2520knihy%2520p%25C5%2599ipojeny%2520opisy%2520privilegi%25C3%25AD%2520m%25C4%259Bsta%2520Dobru%25C5%25A1ky%2520a%2520Opo%25C4%258Dna%2520-%25201846-1878%2520&strana=1](https://stare.vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/?misto=rychnov&adresar=CZ_225104010_325_p3&nadpis=Rejst%25C5%2599%25C3%25ADk%2520k%2520pam%25C4%259Btn%25C3%25AD%2520knize%2520d%25C4%259Bkanstv%25C3%25AD%2520dobru%25C5%25A1sk%25C3%25A9ho%2520(A.%2520Flesar)%2520Ke%2520konci%2520knihy%2520p%25C5%2599ipojeny%2520opisy%2520privilegi%25C3%25AD%2520m%25C4%259Bsta%2520Dobru%25C5%25A1ky%2520a%2520Opo%25C4%258Dna%2520-%25201846-1878%2520&strana=1) [cit. 8. 2. 2022]

<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1660/1/2/zakon-c-80-1920-sb-o-pametnich-knihach-obecnich> [cit. 8. 2. 2022]

<https://www.dltm.cz/knihovna> [cit. 5. 3. 2022]

<http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/hulka-josef-antonin> [cit. 5. 3. 2022]

<https://www.bip.cz/> [cit. 5. 3. 2022]

<https://archiv.biskupstvi.cz/archivni-fondy-a-sbirky/> [cit. 5. 3. 2022]

<https://www.doo.cz/> [cit. 5. 3. 2022]

<http://www.biskupstvo-nitra.sk/> [cit. 5. 3. 2022]

<https://www.dasp.at/> [cit. 5. 3. 2022]

<https://www.dasp.at/bestaende/> [cit. 5. 3. 2022]

<https://abbw.bistum-wuerzburg.de/> [cit. 5. 3. 2022]

<https://abbw.bistum-wuerzburg.de/archiv/bestaendeuebersicht/> [cit. 5. 3. 2022]

<https://archiwum.archidiecezjakatowicka.pl/pl/index> [cit. 5. 3. 2022]

[https://www.nechybujte.cz/slovník-soucasne-cestiny/obec](https://www.nechybujte.cz/slovník-současne-cestiny/obec) [cit. 5. 3. 2022]

https://www.mua.cas.cz/sites/default/publicFiles/SOUBORY/2015/09/22/11-22-33/rkp_zasady.pdf [cit. 25. 3. 2022]

<https://www.bihk.cz/vzdelani-media/biskupska-knihovna> [cit. 5. 4. 2022]

<http://archive.org/stream/geschichtederst00biengoog#page/n6/mode/1up> [cit. 2. 12. 2020]

<https://books.google.cz/books?id=wSxPAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false> [cit. 2. 12. 2020]

<https://books.google.cz/books?vid=NKP:1002301611&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> [cit. 2. 12. 2020]

<http://kramerius5.nkp.cz/periodical/uuid:969895e0-57f1-11dd-b363-000d606f5dc6> [cit. 2. 12. 2020]

file:///C:/Users/Kate%C5%99ina/Downloads/7_mapa_chroustovice_databaze_znaku.pdf, s. 9 [cit. 14. 12. 2020]

<https://www.pamatkovykatalog.cz/mestansky-dum-zv-u-spulaku-12580384> [cit. 18. 12. 2020]

<https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/mluvnice/digitalni-kopie-detail/FilcikPrav1823>
či <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:695ad320-78a1-11dc-81a5-000d606f5dc6?page=uuid:c64b25a0-7453-11e6-b842-005056827e51> [cit. 5. 3. 2021]

<https://www.nulk.cz/ek-obsah/vestnik/html/knihy/vestnik14/index.htm> [cit. 15. 3. 2021]

http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ207137407 [cit. 15. 3. 2021]

<https://www.rybarskyrozcestnik.cz/slovník/vytaznik/> [cit. 6. 3. 2021]

<https://archive.org/details/ottvslovnknauni09ottogoog/page/n800/mode/2up?view=theater> [cit. 21. 3. 2021]

http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-MVCHK_HR_6_II_A_6_00SL9UC-cs. [cit. 21. 3. 2021]

<http://zanikleobce.fzp.ujep.cz/web/index.php?page=record&id=38&tab=his> [cit. 5. 4. 2022]

https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000002250&local_base=KTD

[cit. 21. 4. 2021]

<https://www.digitalniknihovna.cz/cbvk/view/uuid:be146574-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:b25b2fe2-435e-11dd-b505-00145e5790ea>

[cit. 5. 3. 2021]

Seznam použitých obrázků

- Obr. 1 Podobizna biskupa Karla Boromejského Hanla, 1833
- Obr. 2 Erbovní listina s vyobrazením Hanlova biskupského znaku
- Obr. 3 Óda na biskupa Hanla od Rudolfa Schmidta
- Obr. 4 Úmrtní list Karla Boromejského Hanla
- Obr. 5 Přední desky prvního svazku MB
- Obr. 6 Hřbet prvního svazku MB
- Obr. 7 Zadní desky prvního svazku MB
- Obr. 8 Ořízka prvního svazku MB
- Obr. 9 Detail přední kovové spony prvního svazku MB
- Obr. 10 Detail spony ze strany ořízky prvního svazku MB
- Obr. 11 Filigrán v podobě šestihroté hvězdy
- Obr. 12 Detail poškození horní kovové spony na předních deskách prvního svazku MB
- Obr. 13 Ukázka kurentu užitého v MB
- Obr. 14 Ukázka humanistického písma užitého v knize
- Obr. 15 Písař A
- Obr. 16 Písař B, biskup Hanl
- Obr. 17 Písař C, biskup Hais
- Obr. 18 Písař D, Wenzel Horák
- Obr. 19 Ukázka fraktury užitá v MB
- Obr. 20 Daguerrotypický portrét biskupa Hanla
- Obr. 21 Nákres průčelí Borromaea v Hradci Králové

- Obr. 22 Vlastnický záznam v prvním svazku MB
- Obr. 23 Perokresba pečeti městečka Chrasti
- Obr. 24 Perokresba pečeti Matouše Ferdinanda Sobka z Bilenberka
- Obr. 25 Perokresby pečeti Zdeňka IV. Kostky z Postupic na Litomyšli, Bohuše II. Kostky z Postupic na Litomyšli a Jana II. Kostky z Postupic na Litomyšli
- Obr. 26 Perokresby pečeti Viléma II. Kostky z Postupic a na Litomyšli a městečka Chrasti
- Obr. 27 Perokresby pečeti Markéty Berkové rozené Trčkové z Lípy na Rychmburku, Diviše Lacemboka z Chlumu a Košumberka na Košumberku, Jindřicha Saka z Bohuňovic v Chrasti a Adama Klusáka z Kostelce na Hroubovicích
- Obr. 28 Perokresby pečeti litomyšlského biskupa Petra Jelita, opata podlažických benediktinů Domaslava a podlažického konventu
- Obr. 29 Perokresby pečeti biskupa Jana Josefa Vratislava z Mitrovic, Františka Josefa Kinského, Jana Antonína Širntyngára ze Širntyнку, Františka Václava Perglára z Perglasu
- Obr. 30 Znak biskupa Ondřeje Kaisera z Kaisern v opisu erbovní listiny udělené Marií Terezií
- Obr. 31 Znak biskupa Jana Leopolda Haye v opisu erbovní listiny udělené Marií Terezií
- Obr. 32 Vývod biskupa Jana Bedřicha z Valdštejna
- Obr. 33 Vývod biskupa Bohumíra Kapouna ze Svojkova
- Obr. 34 Vývod bratrů biskupů Jana Adama Vratislava z Mitrovic a Jana Josefa Vratislava z Mitrovic
- Obr. 35 Perokresba kolku
- Obr. 36 Horní část titulní strany prvního svazku MB, ukázka tiskového písma

- Obr. 37 Mapa berního okresu Chrast I se žlutě vyznačenými lokalitami, jež k ní náležely
- Obr. 38 Mapa berního okresu Chrast II se žlutě vyznačenými lokalitami, jež k ní náležely
- Obr. 39 Mapa lokalit patřících k panství Chrast o zakoupení Zájezdce a Hroubovic I
- Obr. 40 Mapa lokalit patřících k panství Chrast o zakoupení Zájezdce a Hroubovic II
- Obr. 41 Pohled na průčelí biskupské rezidence v Hradci Králové
- Obr. 42 Nákres vedení vodovodního potrubí z biskupské kuchyně do domu U Špuláků
- Obr. 43 Plán k odtoku vody z biskupské kuchyně do domu U Špuláků z 15. června 1848
- Obr. 44 Stavební plán k silnické hájovně
- Obr. 45 “Nástin k zřízení bytu pro poklasného a světnice pro 7 vojanských mužů z posud stávajícího chleva napotom k postavení nové kulny v Podlažském Dvoře”
- Obr. 46 Stavební plán k přístavbě cihelny a cihlářské pece v Chrašicích
- Obr. 47 Plán k přístavbě obývací budovy chrašického cihláře
- Obr. 48 Plán k přestavbě koňských a kravských stájí žilovického dvora
- Obr. 49 Plán k nově vystavěnému žilovickému ovčínu
- Obr. 50 Plán k výstavbě nové vinopalny v Chlumu
- Obr. 51 Ukázka nápisu s chronogramem na kostelu Svaté Trojice v Chrasti
- Obr. 52 Gotický nápis na zvonu kostela Nejsvětější Trojice v Chrasti
- Obr. 53 Nápis na sakristickém zvonu kostela sv. Petra a Pavla v Chlumu
- Obr. 54 Náčrt novostavby podlažického mostu
- Obr. 55 Nápis na soše sv. Jana Nepomuckého u Podhůry

- Obr. 56 Nápisy na sochách sv. Jana Nepomuckého a Matky Boží u Zájezdce
- Obr. 57 Plán pozemků náležejících ke dvoru Žilovice
- Obr. 58 Situační plán pozemků patřících ke dvorům Podlažice a Chrašice
- Obr. 59 Půdorys a rozsah polí náležejících k chrašickému dvoru
- Obr. 60 Mapa znázorňující vrchnostenské pozemky v dočasném pronájmu
- Obr. 61 Plán chlumského revíru
- Obr. 62 Plán podlažického revíru
- Obr. 63 Plán vortovského revíru
- Obr. 64 Půdorys zahrady bořické bažantnice
- Obr. 65 Dolní část titulní strany druhého svazku MB
- Obr. 66 Pohled na chrám v Sedlci
- Obr. 67 Půdorys chrámu v Sedlci
- Obr. 68 Tabulka se statistickými daty diecézí z roku 1847
- Obr. 69 Veduta Hradce Králové od J. Venuty
- Obr. 70 Nápis na křtitelnici chrámu Sv. Ducha
- Obr. 71 Veduta Hradce Králové od V. Morstadta
- Obr. 72 Litografický portrét biskupa M. F. Sobka z Bílenberka
- Obr. 73 Litografický portrét biskupa Jana Bedřicha z Valdštejna
- Obr. 74 Litografický portrét biskupa J. F. Kryštofa z Talmberka
- Obr. 75 Litografický portrét biskupa B. K. ze Svojkova
- Obr. 76 Litografický portrét biskupa Tobiáše Jana Beckera
- Obr. 77 Grafika hořícího kláštera a poutního kostela v Králíkách
- Obr. 78 Litografický portrét biskupa J. A. V. z Mitrovic

- Obr. 79 Litografický portrét biskupa V. F. K. Košínského z Košina
- Obr. 80 Litografický portrét biskupa M. A. K. ze Sachsen-Zeitz
- Obr. 81 Litografický portrét biskupa J. J. V. z Mitrovic
- Obr. 82 Insignie Svatého Ducha
- Obr. 83 Litografický portrét biskupa A. P. P z Příchovic
- Obr. 84 Litografický portrét biskupa H. H. z Blümegen
- Obr. 85 Litografický portrét biskupa J. O. K. z Kaisern
- Obr. 86 Litografický portrét biskupa J. A. Arca
- Obr. 87 Litografický portrét biskupa J. E. Haye
- Obr. 88 Litografický portrét biskupa M. T. Trauttmansdorffa s ukázkou poznámky
- Obr. 89 Litografický portrét biskupa A. J. Kolowrata-Krakowského
- Obr. 90 Rodný dům biskupa Hanla
- Obr. 91 Litografický portrét biskupa K. B. Hanla
- Obr. 92 Litografický portrét biskupa Jana Josefa Evangelisty Haise
- Obr. 93 Nápis na titulní straně třetího svazku MB
- Obr. 94 Chronologický soupis opisů s ukázkou jednotlivých rubrik
- Obr. 95 Ukázka číslování opisu a formy regestu s pozdějšími úpravami písařem B
- Obr. 96 Ukázka údaje o místě původního uchování pramene
- Obr. 96 Přední desky prvního svazku autorizovaného opisu MB
- Obr. 97 Hřbet prvního svazku autorizovaného opisu MB
- Obr. 98 Zadní desky prvního svazku autorizovaného opisu MB
- Obr. 99 Ořízka prvního svazku autorizovaného opisu MB
- Obr. 100 Detail spony ze strany ořízky prvního svazku autorizovaného opisu MB

Obr. 101 Detail chybějící spony prvního svazku autorizovaného opisu MB

Obr. 102 Vyobrazení znaku biskupa J. F. K. z Talmberka

Obr. 103 Vyobrazení znaku biskupa Tobiáše Jana Beckera

Obr. 104 Vyobrazení znaku biskupa J. A. V. z Mitrovic

Obr. 105 Vyobrazení znaku biskupa M. A. K. ze Sachsen-Zeitz

Přílohy

Příloha 1 Obsah prvního svazku Memorabilien-Buch v původním znění

Topographie der königgrätzer Bisthums Her[r]schaft Chrast	Seite
Lage	1
Frühere Besitzer	2
Ankauf für das königgrätzer Bisthum	19
Ankauf des Hofes Žilowitz	21
Verlust des Gutes Auřetitz	21
Ankauf der Güter Zagezdetz und Raubowitz	26
Erster Abschnitt	
Besitz Nutzungen und Rechte	
Aktiv Kapitalien	31
Gebäude. Wohn- und Wirtschaftsgebäude	34
Patronatsgebäude	121
Zur Herrschaft gehörige Ortschaften	178
Meierhöfe: noch in eigener Regie befindliche	255
Rottäcker	272
Obstgärten und Obstanlagen	274
Obstalleen und Baumreihen	285
Baumschulen	291
Hopfungärten	292
Empfiteutisirte Meierhöfe	295
Hergang dieser Empfiteutisirung und der Robotreluition	295
Sumarischer Ausweis aller sowohl in eigener Regie befindlichen, als empfiteutisirten Felder, Wiesen, Gärten	315
Wälder	318
Reviere	319
Fasanerien	323
Jagdbarkeit	327
Teiche	328
Flüße	337

Straßen	340
Regulirte mit Gräben und Obstalleen versehene Wege	348
Pachtschillinge für zeitlich verpachtete Grundstücke	350
Bräuhaus Nutzen	351
Brandweinhäuser Nutzen	355
Urbarialzinsungs Nutzungen	361
Erbgrundzinsungen für empfitentisirte Grundstücke	364
Zinsungen für überlaßene Meierhofsgebäude	365
Wirthshäuser Zinsungen	365
Mühlen Zinsungen	367
Verschiedene Kontraktmäßige Zinsungen	370
Hauszinsungen	373
Judenzinsungen	373
Sum[m]arischer Ausweis aller trockenenen Gefälle	374
Gefliegelvieh Lieferung der Meierhofsschaffer	376
Dreijähriger Rechnungs Extract über Einnahme und Ausgabe in den Jahren 1842–1843 und 1844	379
Erträgniß der Herrschaft Chrast vom Jahre 1800 bis	383
Besitz der Gemeinden und Unterthanen an Rustikalgründen	387
Feuerlöschrequisiten	392
Feuerlöschordnung für das Städtchen Chrast	393
Armeninstitut	399
Fundus instructus	403
Beilaß an bischöflichen Apparat, an königgrätzer Residenz u[nd] Chraster Schloßeinrichtung	403
Beilaß an Saamengetreid für die Meierhöfe, an Deputat Getreid für Beamte u[nd] Diener, an Malz und Hopfen für das Bräuhaus, an Vieh Futter und Geräthschaften	410
Theilung der Bisthumlichen Einkünfte in Erledigungsfällen	426
Patronatsrecht	433
Zweiter Abschnitt	
Obrigkeitliche Lasten und Leistungen	

Passivkapitalien	437
Landes fürstliche Steuern und andere Abgaben	440
Natural und Geldzehend an die Geistlichkeit und Schullehrer	442
Andere Kontraktmäßige Leistungen	444
Besoldung und Deputate der Beamten	445
Summarischer Ausweis aller obrigkeitlichen Leistungen an Geld u[nd] Naturalien für sämtliche Beamte und Diener	448

Příloha 2 Obsah prvního svazku Memorabilien-Buch v překladu do češtiny

Topografie královéhradeckého biskupského panství Chrast	strana
Poloha	1
Dřívější vlastníci	2
Koupě pro královéhradecké biskupství	19
Koupě statku Žilovice	21
Ztráta statku Úhřetice	21
Koupě statků Zájezdec a Hroubovice	26
1. část	
Majetek, (jeho) užití a práva	
Aktivní kapitál	31
Budovy. Obytné a hospodářské budovy	34
Patronátní budovy	121
K panství příslušející osady	178
Poplužní dvory: ještě se nacházející ve vlastní režii	255
Klučeniny	272
Ovocné zahrady a ovocné sady	274
Ovocné aleje a stromořadí	285
Lesní školky	291
Chmelnice	292
Emfyteuzované poplužní dvory	295
Průběh této emfyteuze a robotní reluce	295
Souhrnný soupis všech jak samosprávných, tak emfyteuzovaných polí, luk, zahrad	315
Lesy	318
Revíry	319
Bažantnice	323
Lovnost	327
Rybníky	328
Řeky	337
Cesty	340
Cesty regulované příkopy a opatřené stromořadím	348

Platby nájmu za dočasně pronajaté pozemky	350
Výnosy pivovarů	351
Využití vinopalen	355
Urbariální platy a užitky	361
Úroky z dědičné půdy za emfyteuzované pozemky	364
Úroky za přenechané budovy poplužních dvorů	365
Úroky z hostinců	365
Úroky z mlýnů	367
Různé úroky dle smlouvy	370
Činže (domovní nájemné)	373
Židovské úroky	373
Souhrnný soupis všech částek	374
Dodávka drůbeže a dobytka od šafáře poplužního dvora	376
Třiletý účetní výťah o příjmech a výdajích v letech 1842–1843 a 1844	379
Výnosy panství Chrast od roku 1800 do (<i>není vyplněno</i>)	383
Majetek obcí a poddaných na rustikálu	387
Hasičské vybavení	392
Požární řád pro městečko Chrast	393
Institut pro chudé	399
Fundus instructus	403
Příslušenství k biskupskému aparátu, královéhradecké rezidenci a chrasteckému zámeckému vybavení	403
Obilí pro poplužní dvory, deputátní obilí pro úředníky a služebnictvo, slad a chmel pro pivovar, krmení pro dobytek a sada přístrojů	410
Dělení biskupských příjmů v případě uvolnění biskupského úřadu	426
Patronátní právo	433
2. část	
Vrchnostenská břemena a dávky	
Pasivní kapitál	437
Zeměpanské daně a jiné dávky	440
Naturální a peněžní desátek duchovenstvu a učitelstvu	442
Další smluvní dávky	444
Služné a deputát úředníků	445

Souhrnný soupis všech vrchnostenských dávek v penězích a naturáliích pro všechny úředníky a služebnictvo	448
---	-----

Příloha 3 Předmluva k Memorabilien-Buch v plném původním znění

“Was die Weltgeschichte im Allgemeinen für jeden Menschen ist, das ist insbesondere und in noch weit höherem Grade das Memorabilienbuch eines Ortes, einer Anstalt für Jene, die in demselben leben, die derselben angehören. Der aufmerksame Leser lernt aus selbem seine Rechte, seine Pflichten und Obliegenheiten kennen, und wird dadurch in den Stand gesetzt die ersten gegen Angriffe wahren, und die letzteren mit größerer Beruhigung erfüllen zu können; er lernt schnell die wichtigsten Erfahrungen seiner Vorgänger kennen, gewinnt sonach in kurzer Zeit wozu jene Jahre brauchten; er findet in selbem Rath in schwierigen, verwickelten Verhältnissen, Trost in Unglücksfällen; er freut sich mit seinem Vorgängern, und trauert mit ihnen; in der Erinnerung, was sie vor Jahren da und dort gethan, gewinnt seine ganze Umgebung einen höheren Werth.

Hievon überzeugt, war auch allen Seelsorgsstationen, die mir anvertraut worden sind, immer eine meiner ersten Fragen nach dem Memorabilienbuche. Wo ich keines oder kein vollständiges fand, verfaßte, oder ergänzte ich selbes. Ich that dieß als Kaplan im Städtchen Kralupp, als Exposit in Warta, und als Pfarrer in Priesen. Durch Gottes unendliche Gnade zum Bischof von Königgrätz ernannt, fragte ich auch hier bald nach dem Gedenkbuche, und da ich auch hier erfuhr, daß noch keines bestehe, so entstand in mir der Vorsatz selbes zu verfaßen. Der Umstand, daß ich seit Errichtung des Bisthums – 1653 – eine Zeitperiode von 179 Jahren dazwischen hatte, daß der erste Faszikel der sogenannten Episcopalia in dem Consistorial Archiv fehlte, und die Chraster Amtsregistratur außer einigen alten Grundbüchern gar keine älteren Akten enthielt, wollte mich wohl oft muthlos machen, ich gab aber doch den gefaßten Vorsatz nicht auf, sondern sam[m]elte von nun an eifrig alte Urkunden, Dokumente und Erzählungen, die auf das Bisthum Königgrätz, und die ihn zugewiesene Herrschaft Chrast Bezug hatten.

Als vorzügliche Quellen dienten mir: die königgrätzer Konsistorialakten; das Chraster älteste Urbarium; die ältesten Grund- und Dekretenbücher; das Chraster Stadtl Gedenkbuch; das Chraster Dekanal Memorabilienbuch; das königgrätzer Domkapitel Memorabilienbuch; die böhmische königliche Landtafel; das königgrätzer Stadtarchiv; das braunauer und Skt. Margarether benediktiner Abtei Archiv; das Wischehrader Kapitel Archiv; das königgrätzer Jesuiten Diarium; Geschichte der Stadt Königgrätz von Bienenberg; Geschichte der Stadt

Königgrätz vom Exjesuiten Schwenda; Geschichte der Stadt Leutomischl vom Jelinek; Prager Sct. Emauser benediktiner Abtei Gedenkbuch; das Reichenauer Pfarr-Memorabilienbuch; Schallers Topographie Böhmens; Sommers Topographie Böhmens; Bonaventura Pitters Thesaurus abseonditus in agro, seu monasterio Břewnowiensi prope Pragam ordinis Sti Benedicti; Grugerii sacri Pulveres; Vita abbatum ad Stum Nicolaum; Balbini Epitome rerum bohemicarum; Berghauers Protomartyr; Rolin antiquitates ecclesiarum, aliarumque aedem sacrarum dioeceseos Reginahradecensis; Dobner monumenta; Stránskýs Statistik Böhmens; Pelzls Geschichte Böhmens; Beckowskys Archiv český; Wolnys Geschichte Mährens; Zimmermanns verfaltene Denkmäler; Palackýs Geschichte Böhmens.

Ich liefere aus diesen Quellen einen getreuen Auszug, und will dieses Gedenkbuch auch nur als solchen in der Erwartung betrachtet wissen, daß sich vielleicht einst eine geübtere Feder finden, und daraus eine des Drukes würdige Chronik verfaßen wird.

Ich schied selbes in zwei Abtheilungen, die erste die Bisthumsherrschaft Chrast, die zweite das Bisthum selbst betreffend. Um es nicht gar zu voluminös werden zu lassen, und die Erzählung nicht stets mit Noten unterbrechen zu müssen, verlegte ich ein eigenes dazu gehöriges Quellen- und Urkundenbuch, in welches ich die wichtigsten aufgefundenen Urkunden und Dokumente zum Nachschlagen vollständig aufnehmen ließ. Der Grund, daß sie nicht chronologisch geordnet sind liegt in der späteren Auffindung manchen Urkunde, und ich suchte dieses Gebrechen durch ein demselben beigefügtes chronologisches Verzeichniß zu verbeßern.

Jene Dokumente, die ich theils im Original, oder in Abschriften zu erhalten so glücklich war, sammelte ich über dieß in einem eigenem Faszikel und übergab sie samt einem Verzeichniß der Consistorialregistratur zur Aufbewahrung.

Chrast am Iten Dezember 1847.

Karl

Bischof“

Příloha 4 Překlad předmluvy k Memorabilien-Buch do češtiny

“Co jsou světové dějiny ve všeobecnosti pro každého člověka, to je především a daleko více pamětní kniha nějakého místa, nějaké instituce pro ty, kteří v tom místě žijí, kteří k oné instituci náležejí. Pozorný čtenář skrze knihu poznává svá práva, své povinnosti a závazky a usazuje se tím do stavu nejprve hájit ty první proti kritice, a nakonec se bude moci zklidnit; rychle pozná nejdůležitější zkušenosti svých předchůdců, získá proto v kratším čase to, k čemu potřebovali každý rok; v knize najde radu v těžkých, zamotaných vztazích, útěchu v nešťastných případech; bude se radovat se svými předchůdci, a truchlit s nimi; ve vzpomínce, co činili před lety tu a tam, získá jeho celé okolí vysokou hodnotu.

Čím jsem byl přesvědčen, byl také pokaždé jeden z mých prvních dotazů na pamětní knihu všem pastoračním centrům, které mi byly svěřeny. Kde jsem žádný, nebo žádný kompletní nenašel, zkoncipoval jsem nebo doplnil sám. Činil jsem tak jako kaplan v městečku Kralupy, jako expozita ve Vartě, a jako farář v Březně. Skrze Boží nekonečnou milost jmenován královéhradeckým biskupem, ptal jsem se záhy i zde po pamětní knize, a protože i tam jsem se dozvěděl, že ještě žádná není, vznikl ve mně záměr sám ji zkoncipovat.

Okolnost, že od zřízení biskupství – 1653 – byl mezitím časový úsek 179 let, že první fascikl takzvaných episcopalii v konzistoriálním archivu chyběl, a chrastecká úřední registratura kromě některých starých pozemkových knih vůbec žádná starší akta neobsahovala, mě ovšem často skličovala, ale přece jsem ten vyjádřený záměr nevzdal, nýbrž shromažďoval od té chvíle pilně staré listiny, dokumenty a příběhy, které se vztahovaly k biskupství královéhradeckému a k jemu přidělenému panství Chrast.

Jako prameny mi sloužily především: ...⁷²³

Z těchto pramenů poskytnu pravdivý výtah, a chci touto pamětní knihou jako takovou dívajíc se v naději vědět, že se možná jednou najde nějaké cvičené pero, a z něj bude napsán jeden z tisků vážené kroniky.

Rozdělit jsem ji do dvou částí, první se týká biskupského panství Chrast, druhá biskupství samotného. Aby to nebylo dílo příliš objemné, a aby vyprávění nemuselo být neustále přerušováno poznámkami, založil jsem vlastní k němu patřící knihu listin a pramenů, v níž jsem nechal kompletně zaznamenat ty nejdůležitější

⁷²³ Prameny již byly vyjmenovány výše.

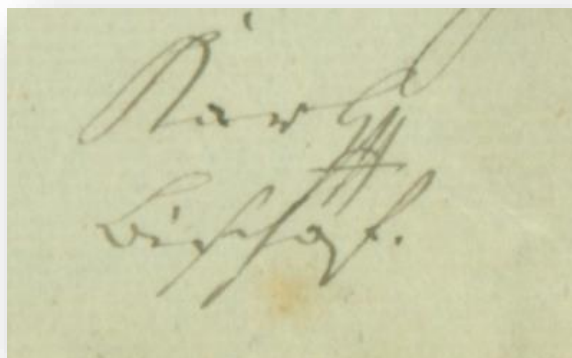
nalezené listiny a dokumenty k přečtení. Důvod, proč nejsou chronologicky uspořádány, tkví v pozdějším objevení některých listin, snažil jsem se tento neduh zlepšit skrze přiložený chronologický soupis.

Všechny dokumenty, které jsem byl potěšen dostat částečně v originálech, částečně v opisech, jsem shromáždil přesto v jednom zvláštním svazku a převzal je včetně soupisu konzistoriální registratuře k uschování.

Chrast 1. prosince 1847

*Karel
biskup”*

Příloha 5 Podpis biskupa Karla Boromejského Hanla v předmluvě

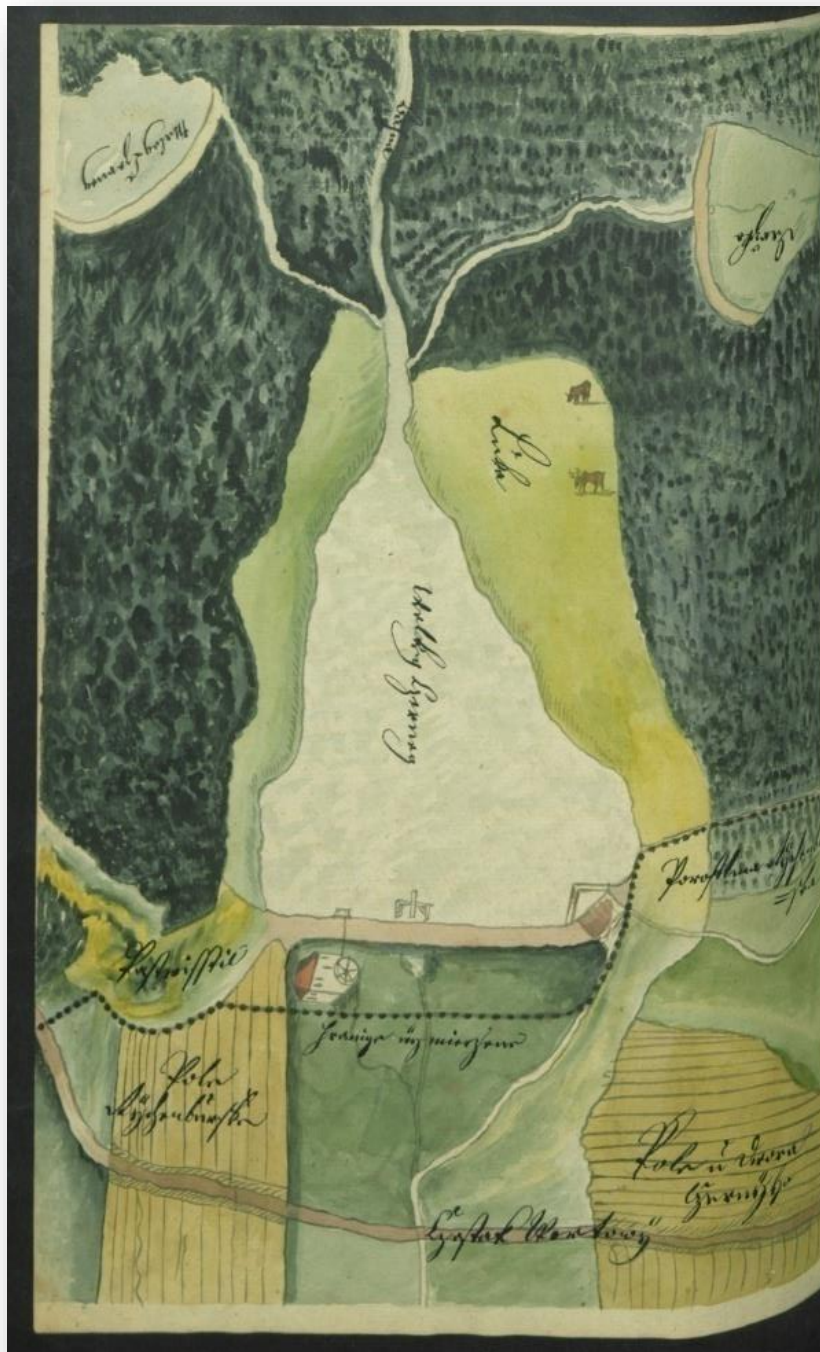
A close-up photograph of a handwritten signature in dark ink on aged, yellowish paper. The signature is written in a cursive, historical script and appears to read 'Karl Boromejský Hanla'.

Příloha 6 Litografický portrét litoměřického biskupa Josefa Františka Hurdálka⁷²⁴

⁷²⁴ BK BK, *MB, II. Theil*, vloženo mezi s. 262–263.

Příloha 7 Mapa Velkého chlumeckého rybníka a jeho okolí⁷²⁵

⁷²⁵ BK BK, MB, QUB, opis č. 207, s. 440.

Příloha 8 Roky vydání pramenů nacházejících se ve třetím svazku Memorabilien-
Buch a jejich počet

Rok	Počet
1350	1
1368	1
1378	1
1397	1
1448	1
1493	1
1500	1
1511	1
1524	1
1546	1
1578	2
1583	1
1585	1
1589	1
1601	1
1605	1
1610	1
1612	2
1618	1
1630	3
1635	1
1636	1
1644	2
1646	1
1650	1
1653	2
1654	2
1656	1
1658	1
1659	7
1660	6
1661	9
1662	13
1663	10
1664	12
1665	14
1666	4
1667	2
1668	4
1669	1

1670	2
1671	3
1672	2
1674	3
1675	3
1677	1
1678	1
1683	1
1684	3
1685	1
1689	1
1690	2
1698	2
1702	5
1703	5
1704	1
1705	7
1706	2
1707	3
1708	6
1709	3
1713	1
1714	1
1716	3
1717	1
1718	2
1719	1
1720	4
1721	4
1722	2
1723	3
1724	4
1725	2
1726	1
1732	1
1733	6
1734	3
1736	2
1738	3
1741	1
1743	3
1745	1
1747	2
1749	2
1750	3

1752	1
1753	1
1754	1
1755	1
1761	1
1762	1
1764	1
1765	1
1766	1
1768	2
1769	1
1770	1
1771	2
1772	2
1775	2
1776	1
1777	1
1780	2
1784	1
1785	1
1794	1
1795	1
1796	2
1801	1
1811	1
1812	1
1824	1
1832	3
1833	1
1836	1
1837	2
1839	1
1842	5
1844	1
1845	1
1846	1
1847	1
1848	4
1850	2
1852	1
1854	4
<i>Nedatováno</i>	22
Celkový součet	314

Příloha 9 Místa vydání pramenů nacházejících se ve třetím svazku Memorabilien-
Buch a jejich počet

Místo vydání	Počet
Brno	2
Broumov	4
Budín	1
Frankfurt nad Mohanem	1
Holohlavy	1
Hostinné	1
Hradec Králové	37
Chrast	51
Chrudim	7
Jindřichův Hradec	1
Kampánie	2
Podlažice	1
Litoměřice	3
Litomyšl	2
Lucemburk	1
Nisa	1
Nové Hrady	1
Nový Bydžov	1
Popovice	1
Praha	64
Prešpurk	1
Protivín	1
Předhradí	1
Řečice	1
Řezno	6
Řím	9
Šebeřice	1
Vídeň	46
<i>Neuvedeno</i>	65

Příloha 10 Místa původního uchování pramenů nacházejících se ve třetím svazku Memorabilien-Buch a jejich počet

Místo původního uchování	Počet
Archiv děkanátu v Chrasti	1
Archiv fortifikace v Hradci Králové	1
Archiv kláštera sv. Markéty v Břevnově	41
Archiv města Chrasti	16
Archiv města Litomyšle	1
Archiv úřadu v Chrasti	4
Biskupský archiv v Hradci Králové	30
Bohuslav Balbín, <i>Epitome historica rerum Bohemicarum</i> , Praha 1677.	1
Broumovský benediktinský klášterní archiv	9
Carl Joseph Biener von Bienenberg, <i>Geschichte der Stadt Königgratz</i> , Praha 1780.	1
Časopis pro katolické duchovenstvo 1833, 4. svazek, s. 588.	1
Desky zemské	4
František de Paula Švenda, <i>Cžtwrtý Hliněnný Obraz: Hystorye Králowstwj Českého a Paměti Města Králowé Hradce nad Labem</i> , Hradec Králové 1814.	1
František de Paula Švenda, <i>Třetj měděnný obraz hystorye Králowstwj Českého</i> , Hradec Králové 1807.	5
Fundační kniha farního kostela v Zahrádce	1
Jan Tomáš Vojtěch Berghauer, <i>Protomartyr poenitentiae eiusque sigilli custos semper fidelis divus Joannes Nepomucenus</i> , Augsburg 1736.	1
Josef Bonaventura Piter, <i>Thesaurus absconditus in agro Břevnoviensi</i> .	2
Klášter servitů v Králíkách	2
Konzistoriální archiv v Hradci Králové	61
Liber documentorum III.	13
Nejstarší chrastická pozemková kniha	5
Paměti kapituly, pamětní kniha královéhradecké kapituly, zápisy královéhradecké kapituly	20
Pamětní kniha chrastického děkanství	2
Vyšehradský archiv	27
<i>Neuvedeno</i>	71

Příloha 11 Územní vývoj královéhradecké diecéze⁷²⁶

⁷²⁶ V. Hrubý, *Chrám Sv. Ducha*, s. 27.

Příloha 12 Tabulka s informacemi o opisech pramenů nacházejících se ve třetím svazku Memorabilien-Buch

Číslo opisu	Jazyk regestu	Jazyk opisu	Rok vydání	Měsíc	Den	Regest (překlad do českého jazyka)	Regest (v původním jazyce)	Číslo stran	Místo vydání	Vydavatel	Příjemce	Místo původního uchování	Místo nynějšího uchování	Specifika opisu
1	Latinsky	Latinsky	1350	11	4	Dopis arcibiskupa Arnošta o odstoupení části pražské diecéze litomyšlskému biskupství.	<i>Cessio partis Dioecesis Pragensis ad Episcopatum Lutomyssensem. Literae Arnesti Archiepiscopi Pragensis.</i>	1	Praha	Arcibiskup Arnošt z Pardubic	Litomyšlské biskupství	Archiv města Litomyšle, č. 6, sv. 2.	SOKA Svatavy se sídlem v Litomyšli, Archiv města Litomyšl, Pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic sděluje papeži Klementovi, že došlo k dohodě o postoupení části olomouckého biskupství k litomyšlské diecézi a žádá o stvrzení této dohody, odd. Ia, inv. č. 9.	
2	Latinsky	Latinsky	1448	6	27	Bula papeže Mikuláše V. potvrzující Boniface z Wolkensteinu podlažickým opatem.	<i>Bulla Papae Nicolai V qua Bonifacius de Wolkenstein Abbas Podlažicensis confirmatur.</i>	3	Řím	Papež Mikuláš V.		Josef Bonaventura PITER, Thesaurus absconditus in agro Břevnoviensi, s. 208-214.		
3	Německy	Česky	1493	7	4	Zdeněk Kostka z Postupic a Nových Hradů, majitel panství Chrast, povoluje chrastecským nákup obecního pozemku a promíjí jim z něho plynoucí daň.	<i>Zdenek Kostka von Postupitz und Neuschloß Besitzer der Herrschaft Chrast bewilligt den Chrastern den Ankauf eines Gemeind-Grundstückes, und läßt ihnen die darauf lastende Giebigkeit nach.</i>	5	Nové Hradky	Zdeněk Kostka z Postupic	Město Chrast	Archiv města Chraští (originál)		3x perokresba pečeti
4	Německy	Latinsky	1500		12	Král Vladislav potvrzuje na návrh Bohuslava Kostky z Postupic, pána na Litomyšli, uzavřenou smlouvu mezi králem Jiřím z Poděbrad a Zdeňkem Kostkou z Postupic, tehdejšími mincmistry v Kutné Hoře, již mu postoupil komorní statek Podlažice k užívání za 1600 českých grošů, odvedených královské komoře.	<i>König Wladislaw bestätigt auf Einschreiten des Bohuslaw Kostka von Postupitz Herrn auf Leitomischel den zwischen König Georg von Podebrad und Kostka Zdenek von Postupitz damaligen Münzmeister zu Kuttenberg geschlossenen Vertrag, vermög welchem dem Letzteren gegen die von ihm an die k. Kammer vor gestreckten 1600 böhm. Groschen das k. Kammergut Podlažitz in Nutzgenuß überlassen war.</i>	6	Budín			Josef Bonaventura PITER, Thesaurus absconditus in agro Břevnoviensi, s. 216.		
5	Německy	Česky	1511			Vilém Kostka z Postupic, pán na Litomyšli, Nových Hradech a Chraští ustanovený, nechal obecní daň ve městě Chraští měste odvádět nejen podle domů, nýbrž podle celého majetku.	<i>Wilhelm Kostka von Postupitz Herr auf Leitomischel Neuschloß und Chrast ordnet an die Gemeinde Lasten in Städtchen Chrast künftig nicht blas nach den Häusern, sondern nach dem ganzen Besitzstand zu reparieren.</i>	8	Litomyšl	Vilém Kostka z Postupic		Archiv města Chraští (originál)		2x perokresba pečeti
6	Německy	Česky	1524			Král Ludvík povoluje na žádost bratřů Zdeňka, Jana a Bohuslava Kostky z Postupic a Litomyšle jejich poddaným městečka Chraští ročně dva jarmarky (výroční trhy) a jeden týdenní trh každé pondělí.	<i>Ludwig König von Böhmen bewilliget auf Ansuchen Zdenko, Johann und Bohuslaw Kostka (Gehbrüder) von Postupitz und Leitomischel ihren Stadtel Chrasten Unterhanen jährlich zwei Jahrmärkte und einen Wochenmarkt an jedem Montag.</i>	10	Prešpurk			Archiv města Chraští (originál)		
7	Německy	Německy	1546			Bohuslav Kostka z Postupic prodává Chrast Dionýsovi Slavatovi z Chlumu a Košumberka za 6048 kop pražských grošů.	<i>Bohuslaw Kostka von Postupitz verkauft Chrast an Dionys Slavata von Chlum und Koschumberg um 6048 ß Prager Groschen.</i>	11	Praha	Bohuslav Kostka z Postupic		Desky zemské, č. 46, fol. 3.		Locus sigilli
8	Německy	Česky	1578			Albrecht Slavata kupuje chraští mlyn se vším příslušenstvím, s dvorem, loukami, rybníky a kusem lesa a poli v Doubravách za 425 kop českých grošů.	<i>Albrecht Slavata kauft die Chraschitzer Mühle sammt allen Appertenzen, dem Hofe, Wiesen, Teichen und einem Stück Wald und Feldern in Daubrava um 425 ß böhm. Groschen.</i>	13	neuvodeno	Albrecht Slavata		Nejstarší chrastecská pozemková kniha		
9	Německy	Česky	1578			Albrecht Slavata kupuje rychtu se všemi poli a lukami za 308 kop grošů českých.	<i>Albrecht Slavata kauft ein Freigericht oder Scholzerei (Rychtu) mit allen Feldern und Wiesen um 308 ß böhm. Groschen.</i>	13	neuvodeno	Albrecht Slavata		Nejstarší chrastecská pozemková kniha		
10	Německy	Česky	1583			Albrecht Slavata kupuje mlyn za 225 českých grošů.	<i>Albrecht Slavata kauft eine Mühle um 225 böhm. Groschen.</i>	14	neuvodeno	Albrecht Slavata		Nejstarší chrastecská pozemková kniha		
11	Německy	Česky	1585			Albrecht Slavata z Chlumu a Košumberka, pán na Chraští, vymohl pro Chrast od císaře Rudolfa II., že smí přeložit trhy, které povolil v roce 1524 král Ludvík, a sice dva roční trhy (jarmarky) na jiné dny a týdenní trhy na čtvrtek.	<i>Albrecht Slavata von Chlum und Koschumberg Herr auf Chrast erwirkt vom Kaiser Rudolph II. für Chrast die vom König Ludwig 1524 bewilligten 2 Jahrmärkte auf 2 andere Tage und die Wochenmärkte auf die Donnerstage übertragen zu dürfen.</i>	14	Praha			Archiv města Chraští (vidimovaný opis)		Locus sigilli
12	Německy	Česky	1601			Markéta Berková kupuje po svém choti Václavu Berkovi z Dubč a Lipy statek Chrast od královské komory.	<i>Die verwitwete Margareta Berka kauft nach ihrem Gemahl Wenzel Berka von Dube und Leipa das Gut Chrast von der Königlichen Kammer.</i>	16	Praha			Desky zemské, č. 175. Vidimovaný opis se nachází v biskupském archivu.		Locus sigilli
13	Německy	Česky	1589			Albrecht Slavata postupuje jednomu chrasteckému obyvateli od svého dvora žilovického kus louky pod Brčkolou za roční úrok.	<i>Albrecht Slavata überläßt einem Chrasten Insaßen von seinem Mayerhof Žilowitz ein Stück Wiese unterhalb Brčekol gegen einen jährlichen Zins.</i>	19	neuvodeno	Albrecht Slavata		Nejstarší chrastecská pozemková kniha		
14	Německy	Česky	1605			Smlouva mezi Markétou Berkovou a chrasteckými poddanými o bezplatném odvodu pšenice pivovaru v Podlažicích.	<i>Vettrrag zwischen Margaretha Berka und den Chrasten Unterhanen über eine unentgeltliche Weizen-Abgabe in das Podlažitzer Bräuhaus.</i>	20	neuvodeno			Archiv města Chraští (originál)		4x perokresba pečeti
15	Německy	Česky	1610			Markéta Berková prodává chraští mlyn Lukáši Mlynářovi za 15 kop českých grošů.	<i>Margaretha Berka etc. verkauft die Chraschitzer Mühle an Lukas Mlynär um 15 ß böhm. Groschen.</i>	23	neuvodeno			Nejstarší chrastecská pozemková kniha		
16	Německy	Česky	1612			Markéta vdaná Talberková - rozená Trčková, dříve vdaná Berková - prodává Danielu Mlynářovi mlyn za 25 kop pražských grošů oproti ročnímu nájmu 30 kop pražských grošů.	<i>Margaretha verehelichte Talberg - geboren Trčka, früher verehelichte Berka - verkauft an Danyel Mlynärz eine Mühle um 25 ß prager Groschen gegen einen jährlichen Zins von 30 ß prager Groschen.</i>	24	neuvodeno			Archiv úřadu v Chraští (Slavařův purkrecht)		

17	Německy	Česky	1612	neuvodeno		Markéta rozená Trčková prodává vysoce urozené paní Alinie Sakorz, rozené Ziebczkové bratrský dům za 50 kop českých grošů.	<i>Margaretha geborene Trczka verkauft an die hochgeborne Frau Alinie Sakorz geborne Ziebczkowe ein Brüdergemeinde-Haus um 50 böhm. Groschen.</i>	24	neuvodeno				Archiv úřadu v Chrasti (Slavatův purkrecht)		
18	Německy	Česky	1618	ve čtvrtk po paměti sv. třech králů		Markéta Talmberková prodává opět bratrský dům Johannu Drobilovi za 40 kop míšeňských grošů.	<i>Margaretha Talmberg verkauft abermal ein Brüdergemeinde-Haus an Johann Drobyl um 40 böhm. Groschen.</i>	25	neuvodeno				Archiv úřadu v Chrasti (Slavatův purkrecht)		
19	Německy	Česky	1630	v úterý po sv. Šimona a Judy		Odkup "Prachárny na Drnu" od Jakuba Novotného za 30 kop míšeňských grošů.	<i>Kauf der Pracharna na Drnu von Jakob Nowotný um 30 böhm. Groschen.</i>	26	neuvodeno				Archiv úřadu v Chrasti (Slavatův purkrecht)		
20a	Německy	Česky	1630	v pondělí po neděli smrtelné		Markéta Talmberková sepisuje závět o Chrasti.	<i>Margaretha Talmberg testirt über Chrast.</i>	26	Praha				Biskupský archiv (úředně ověřený opis)		Locus sigilli
20b	Latinsky	Latinsky	1630	3	22	Smlouva o soli v Království českém mezi Urbanem VIII. a Ferdinandem II.	<i>Contractus Salis in Regno Bohemae inter Urbanum VIII et Ferdinandum II.</i>	33	neuvodeno				Konzistoriální archiv, sv. 3, Acta Epp[iscop]atum Concnernti	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Biskupská konzistoř, zejména Spisová manipulace I.	Locus sigilli
21	Latinsky	Latinsky	1635	2	14	Propustný list Jana Vojtěcha Švandy z jezuitského kláštera v Nise.	<i>Litterae dimissoriales des Johann Adalbert Schwanda aus dem Nisser Jesuitenkloster.</i>	53	Nisa				Broumovský benediktinský klášterní archiv (originál)		
22	Německy	Česky	1636	11	4	Žádost chrasteckých obyvatel Františka Hypolitě Eusebie, hraběnky Berkové, o udržení jim již přiznaných privilegií, že jen oni mohou užívat pozemek na obchodování a že řemeslníci se mohou zdržovat jen v městečku. (včetně odpovědi)	<i>Bitschrift der Chraster Städtler an Franztiska Hypolita Eusebia Gräfin Berka um Aufrechthaltung der ihnen bereits zugestandenen Privilegien, daß nur sie den Grund mit gessen Feilschaften treiben und Professionisten sich nur im Städtchen aufhalten dürfen. - Sanmt Bescheid.</i>	53	Chrast	Město Chrast			Archiv města Chrasti		
23	Německy	Česky	1644	ve čtvrtk po svatém Ondřeji		Johana ze Švamberka, rozená Trčková z Lipy, přebírá dle dohody se zemským komorníkem Jiřím Opavským statky Chrast a Bořice jako zákonná dědička těchto statků.	<i>Johanna Schwanberg geborne Trczka von Leipa übernimmt durch den Landeskanmerherrn Gregor Opawský die Güter Chrast und Bořitz als rechtmäßige Erbin dieser Güter.</i>	57	Praha	Johana ze Švamberka			Biskupský archiv (opis)		
24	Německy	Česky	1644	1	3	Žádost chrasteckých poddaných Ferdinandu Františkovici, hraběti Berkovi, o prominutí šlehu z nejmeného z důvodu utrpěných válečných škod. (včetně odpovědi)	<i>Bitschrift der Chraster Unterthanen an Ferdinand Franz Grafen Berka um einen Zins-Nachlaß wegen erlittenen Kriegsschäden.</i>	58	Předhradí				Archiv města Chrasti (originál)		
25	Německy	Česky	1646	na den sv. Floriana Mučedníka		Svědectví o dobrém chování faráře Švandy, vystavené chrasteckým představenstvem.	<i>Wohlvhaltenszeugniß des Pfarrers Schwanda, ausgestellt vom Chraster Stadtvorstande.</i>	60	Chrast	Město Chrast			Biskupský archiv (originál)		1x perokresba pečeti
26	Německy	Latinsky	1650	3	16	Psaní Kardinála z Harachu chrudimskému děkanu Švandovi s pobídkou k znovubozazení královéhradeckého děkanátu z důvodu zaoptání duchovní péče chrudimských a královéhradeckých.	<i>Schreiben des Kardinal von Harrach an den Chrudimer Dechant Schwanda mit der Aufforderung bis zur Wiederbesetzung der Königgrätzer Dechanet die Chrudimer und Königgrätzer Seelsorge zu versehen.</i>	61	Řečice	Kardinál z Harachu	Chrudimský děkan Švanda		Broumovský benediktinský klášterní archiv (originál)		
27	Německy	Česky	1653	8	9	Odpověď královéhradeckého magistrátu českým stavům na dopis o zřízení královéhradeckého biskupství.	<i>Antwort des Königgrätzer Magistrats an die böhm. Stände auf das Notifikationschreiben des daselbst zu errichtenden Bisthums.</i>	62	Hradec Králové	Město Hradec Králové			Liber documentorum III, s. 10.	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Archiv města Hradce Králové 1225-1945, Kniha pamětní (Liber documentorum III.) 1653-1783, kn. č. 20, inv. Č. 309.	
28	Německy	Latinsky	1654	2	11	Dopis kardinála Haracha opatu od Sv. Mikuláše Ferdinandu Matyášovi z Bilenberka, o tom, že Caramuel rezignoval na svůj oficiálát a od sv. majestátu obdržel prebendu v Uhrách a že je očekáván na královéhradecký biskupský stolec.	<i>Schreiben des Kardinal von Harrach an den Abten von Sct. Niklas Ferd. Math. Bilenberg, daß Caramuel das Officialat resigniert und von S. Majestät einer Präbende in Ungarn und Exspectantiam ad Episcopatum Reg. Hradec. Erhalten habe.</i>	65	Praha	Kardinál z Harachu	Bilenberk		Biskupský archiv (originál)	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Biskupský archiv, karton č. 1, inv. č. 23, 1664-1667 Korrespondence Matouše Ferdinanda Sobka z Bilenberka s pražským arcibiskupem Arnoštem Harrachem ve věci založení královéhradeckého biskupství a jmenování biskupa /52 dopisů svázaných v knihu r. 1725/	
29	Německy	Německy	1654	10	12	Rozdělovací listina mezi sourozenci Švambergovými o statky Chrast, Kostřany a Újezd.	<i>Theilungskunde zwischen den Geschwistern Schwanberg über die Güter Chrast, Kostřan und Újezd.</i>	66	Praha				Biskupský archiv (vidimovaný opis).		Locus sigilli
30	Německy	Německy	1656	3	8	Kupní smlouva na Chrast s rze kardinála Haracha, pražského arcibiskupa, pro nově královéhradecké biskupství od paní Anny Eusebie, hraběnky Harachové, na 80 000 fl.	<i>Kaufkontrakt von Chrast durch Kardinal von Harrach prager Erzbischof für das neue königgrätzer Bisthum von der Frau Anna Eusebia Gräfin von Harrach um 80 000 fl.</i>	79	Praha				Biskupský archiv (vidimovaný opis).	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Biskupský archiv, karton č. 1, inv. č. 23, 1664-1667 Korrespondence Matouše Ferdinanda Sobka z Bilenberka s pražským arcibiskupem Arnoštem Harrachem ve věci založení královéhradeckého biskupství a jmenování biskupa /52 dopisů svázaných v knihu r. 1725/	
31	Německy	Německy	1658	4	24	Hlavní kvitance chrasteckého panství	<i>Chraster Hauptquittung</i>	82	Videň				Vyšehradský archiv		
32	Německy	Německy	1659	8	6	Dopis císaře Leopolda kardinálu Harachovi s pobídkou, aby vyřel Caramuelovu rezignaci a aby jednal s mistodržitelstvím ohledně zřízení královéhradeckého biskupství.	<i>Schreiben Kaisers Leopold an Kardinal von Harrach mit der Aufforderung Caramuel zur Resignation zu bewegen und mit der k. Stadthalterei wegen der Errichtung des königgrätzer Bisthums zu verhandeln.</i>	84	Videň	Císař Leopold	kardinál z Harachu		Paměti kapituly		
33	Německy	Německy	1659	8	6	Psaní císaře Leopolda mistodržitelství kvůli jmenování Bilenberka biskupem Hradce Králové a vzhledem k vybudování biskupství s příkazem udělat nějaký návrh.	<i>Schreiben Kaisers Leopold an die k. Stadthalterei wegen Bilenbergs Ernennung zum Bischof von Königgrätz mit dem Auftrage hinsichtlich der Bisthums-Errichtung einen Vorschlag zu machen.</i>	85	Videň	Císař Leopold			Vyšehradský archiv		
34	Německy	Latinsky	1659	9	13	Závět chrudimského děkana Jana Adalberta Švandy.	<i>Testament des Chrudimer Dechans Johann Adalbert Schwanda.</i>	86	Chrudim	chrudimský děkan Jan Adalbert Švanda			Broumovský benediktinský klášterní archiv (originál)		Locus sigilli
35	Německy	Latinsky	1659	10	19	Caramuel se vzdává královéhradeckého biskupství.	<i>Caramuel resignirt das königgrätzer Bisthum.</i>	87	Kampánie	Caramuel			Časopis pro katolické duchovenstvo 1833, 4. svazek, s. 588		
36	Německy	Latinsky	1659	10	19	Dopis Caramuela Bilenberkovi, kde jej informuje o své rezignaci.	<i>Brief Caramuels an Bilenberg worin er ihn seine Resignation notifiziert.</i>	88	Kampánie	Caramuel	Bilenberk		Archiv kláštera sv. Markěty v Brevnově		

37	Německy	Německy	1659	nedatováno		Žádost Bilenberka císaři o prezentaci pro královhradecké biskupství.	<i>Gesuch Bilenbergs an den Kaiser um Präsentation für das könggrätzer Bisthum.</i>	89	neuvědno	Bilenberk		Archiv kláštera sv. Markéty v Břevnově	
38	Německy	Německy	1659	12	24	Císař jmenuje Bilenberka královhradeckým biskupem a pověřuje místodržitelství, aby obstaralo ubytování a další potřebné pro zřízení biskupství.	<i>Kaiser Leopold ernennt Bilenberg zum Bischof von Königgrätz und trägt der k. Stadthaltere auf, für dessen Wohnung und das zur Errichtung des Bisthums weiter Nöthige zu sorgen.</i>	90	Videň	Císař Leopold		Vyšehradský archiv	
39	Německy	Německy	1660	4	17	Císař Leopold přiděluje novému biskupství 30 000 florénů.	<i>Kaiser Leopold assignirt für das neue Bisthum 30 000 fr.</i>	90	Videň	Císař Leopold		Archiv kláštera sv. Markéty v Břevnově	
40	Německy	Německy	nedatováno			Bilenberg oznamuje císaři, že částka 30 000 florénů přidělená 17. dubna tohoto roku (1660) svatým majetám biskupství nemůže být obstarána ze jmenovaných zdrojů - může být přidělena z jiných zdrojů.	<i>Bilenberg berichtet an den Kaiser, daß der Fiskus die am 17. April D. J. (1660) von St. Magestat für das Bisthum angewiesenen 30 000 fr. aus den ihm bezeichneten Quellen nicht aufbringen könne - man möge ihn sonach andere Quellen hiefür anweisen.</i>	92	neuvědno	Bilenberk	Císař Leopold	Neuvědno (vlastnoruční koncept biskupa Bilenberka)	
41	Německy	Latinsky	1660	5	1	Císař Leopold papeži prezentuje Bilenberka pro královhradecké biskupství.	<i>Kaiser Leopold präsentirt Bilenberg für das könggrätzer Bisthum dem Pabste.</i>	93	Videň	Císař Leopold	papež Urban VIII.	Paměti kapituly, fol. 10	
42	Německy	Latinsky	1660	5	1	Průvodní dopis císaře Leopolda pražskému arcibiskupovi ohledně prezentace Bilenberka.	<i>Einbegleitungsschreiben Kaisers Leopold an den prager Er-bischof wegen der Praesentation Bilenbergs.</i>	94	Lucemburk	Císař Leopold	pražský arcibiskup	Archiv kláštera sv. Markéty v Břevnově	
43	Německy	Latinsky	1660	6	2	Dopis císaře Leopolda kardinálu Collona ohledně urychlení potvrzení Bilenberka.	<i>Schreiben Kaisers Leopold an Kardinal Collona wegen Beschleunigung der Bestätigung Bilenbergs.</i>	95	Videň	Císař Leopold	kardinál Collona	Paměti kapituly, fol. 13	
44	Německy	Německy	1660	11	6	Nářizení císaře Leopolda místodržitelství, aby prověřilo žádost Bilenberka ohledně nákupu statku Kunčice pro biskupství.	<i>Kaiser Leopolds Auftrag an die k. Stadthaltere, das Gesuch Bilenbergs wegen Ankauf des Gutes Kunitz für das Bisthum zu prüfen.</i>	96	Videň	Císař Leopold		Vyšehradský archiv	
45	Německy	Česky	1661	2	1	Odpověď královhradeckého magistrátu ve věci Zottinse, kterého má biskup namisto královhradeckých velmírá a nyní by chtěl povolát pro Bydžov odpovědného arciděkana Pavla Žáka do Hradce Králové.	<i>Antwortschreiben des könggrätzer Magistrats an Bilenberg wegen einem am Friedhof bei der hl. Gattis kirche stehenden Häuschen, welches für 2 Kaplane zur Wohnung dienen sollte.</i>	97	neuvědno	královhradecký magistrát	Bilenberk	Liber documentorum III, fol. 13; František de Paul ŠVENDA, Třetí měděný obraz hystorie Královstwj Českého, Hradec Králové 1807, s. 309.	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Archiv města Hradce Králové 1225-1945, Kniha pamětní (Liber documentorum III.) 1653-1783, kn. č. 20, inv. Č. 309.
46	Německy	Německy	1661	2	16	Císařský konsens ke koupi Kunčic pro královhradecké biskupství.	<i>Kaiserlicher Konsens zum Ankauf von Kunitz für das könggrätzer Bisthum.</i>	97	Videň	císař Leopold		Vyšehradský archiv	
47	Německy	Česky	1661	3	24	Psaní Bilenberka královhradeckému magistrátu ve věci Zottinse, dosavadního bilinského děkana, kterého má biskup namisto královhradeckých velmírá a nyní by chtěl povolát pro Bydžov odpovědného arciděkana Pavla Žáka do Hradce Králové.	<i>Schreiben Bilenbergs an den könggrätzer Magistrat in Betreff Zottines, bisherigen Biliner Dechans, den der Bischof anstatte den Könggrätzer sehen und nun für Bistow bestimmten Erzdechans Paul Žiak nach Könggrätz berufen wollte.</i>	98	Praha	Bilenberk	královhradecký magistrát	Liber documentorum III, fol. 14; František de Paul ŠVENDA, Třetí měděný obraz hystorie Královstwj Českého, Hradec Králové 1807, s. 232, 233.	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Archiv města Hradce Králové 1225-1945, Kniha pamětní (Liber documentorum III.) 1653-1783, kn. č. 20, inv. Č. 309.
48	Německy	Česky	1661	4	11	Královhradecký magistrát žádá jmenovaného biskupa Bilenberka o předání zymyšlených požadavků od Zottinse.	<i>Könggrätzer Magistrat ersucht den ernannten Bischof Bilenberg um Vermittlung wegen den vom Zottines beabsichtigten Präntensionen.</i>	100	neuvědno	Královhradecký magistrát	Biskup Bilenberk	Liber documentorum III, fol. 15; František de Paul ŠVENDA, Třetí měděný obraz hystorie Královstwj Českého, Hradec Králové 1807, s. 309.	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Archiv města Hradce Králové 1225-1945, Kniha pamětní (Liber documentorum III.) 1653-1783, kn. č. 20, inv. Č. 309.
49	Latinsky	Latinsky	1661	4	13	Dopis Matyáše Ferdinanda z Bilenberka, jmenovaného biskupa královhradeckého, Hsiserlovi, který žádá o úlevy pro občany.	<i>Litterae D. Mathaei Ferd. A Bilenberg, nominati Episcopi Regnahradensis ad D.Hsiserle, quibus rogat sublevationem pro civitanibus dotatus.</i>	100	Hradec Králové	Biskup Bilenberk	Hisserle	Liber documentorum III, s. 18	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Archiv města Hradce Králové 1225-1945, Kniha pamětní (Liber documentorum III.) 1653-1783, kn. č. 20, inv. Č. 309.
50	Německy	Latinsky	1661	9	7	Dopis císaře Leopolda kardinálu Colonna ohledně urychlení potvrzení Bilenberka.	<i>Schreiben Kaisers Leopold an Kardinal Colonna wegen Beschleunigung der Bestätigung Bilenbergs.</i>	101	Videň	Císař Leopold	kardinál Collona	Vyšehradský archiv	
51	Německy	Latinsky	1661	10	29	Dopis císaře Leopolda papeži Alexandrovi kvůli konfirmaci Bilenberka.	<i>Schreiben Kaisers Leopold an den Pabst Alexander wegen Bilenbergs Confirmation.</i>	102	Videň	Císař Leopold		Vyšehradský archiv	
52	Německy	Latinsky	1661	11	29	Dopis Zottinse královhradeckému magistrátu o možnosti vaření domácího piva.	<i>Schreiben Zottines an den Könggrätzer Magistrat um für seinen Hausbedarf Bier bräuen zu können.</i>	103	Hradec Králové	Zottines		Liber documentorum III, s. 21	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Archiv města Hradce Králové 1225-1945, Kniha pamětní (Liber documentorum III.) 1653-1783, kn. č. 20, inv. Č. 309.
53	Německy	Latinsky	1661	12	5	Zamítavá odpověď královhradeckého magistrátu ve výše uvedené věci (předchozí opis č. 52 - Zottinseův dopis o možnosti vaření domácího piva královhradeckému magistrátu).	<i>Abschlägige Antwort des könggrätzer Magistrats auf obiges Schreiben.</i>	104	neuvědno	Město Hradec		Liber documentorum III, s. 24	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Archiv města Hradce Králové 1225-1945, Kniha pamětní (Liber documentorum III.) 1653-1783, kn. č. 20, inv. Č. 309.
54	Německy	Německy	1662	4	15	Kupní smlouva na zboží Skála za 20 800 fl. pro 3 budoucí kanovníky.	<i>Kaufkontrakt des Gutes Bischofstein um 20 800 fr. für drei Domherrn.</i>	106	Praha	Vilém Albert hrabě Krakovský z Kolowrat, podepsán i Matyáš Ferdinand + další?		Carl Joseph BIENER VON BIENERBERG, Geschichte der Stadt Könggrätz, Prag 1780	
55	Německy	Latinsky	1662	4	26	Dopis kardinála z Harrachu biskupu Bilenberkovi se sdělením, že se v Římě čeká jen na ustanovení kanovníků, a proto otálení s potvrzením.	<i>Brief des Kardinals von Harrach, worin er dem ernannten Bischof Bilenberg unter andere schreibt, daß man in Rom nur auf die Stiftung der nöthigen Domherrn warte und deßhalb mit der Bestätigung zögere.</i>	110	Praha	Kardinál z Harachu	Biskup Bilenberk	Biskupský archiv	

56	Německy	Latinsky	1662	5	17	Bilenberkova zpráva o dosavadním stavu královhradeckého biskupství papežskému nunciovi.	<i>Bilenbergs Bericht über den bisherigen Sachverhalt des königgrätzer Bisthums an den päpstlichen Nuntius.</i>	111	Praha	Biskup Bilenberk	papežský nunciuz	Archiv klášteřa sv. Markéty v Břevnově	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Biskupský archiv, Matouš Ferdinand Sobek z Bilenberka podává zprávu pap. nunciovi do Vídně o pokrocích při zřizování královhradeckého biskupství, karton č. 1, inv. č. 24.
57	Německy	Latinsky	1662	7	19	Zpráva Bilenberka určená kardinálu Harrachovi ohledně od císaře přidělených 30 000 fl. a ohledně práva jmenování prvních kanovníků.	<i>Bericht Bilenbergs an Kardinal von Harrach wegen den vom Kaiser assignirten 30 000 fl. und dem Ernennungsrecht der ersten Domherrn.</i>	113	neuvodeno	Biskup Bilenberk	Kardinál z Harrachu	Biskupský archiv	
58	Německy	Latinsky	1662	8	28	Dopis kardinála Harracha Bilenberkovi se sdělením z Říma, že prý doposud nevznikla žádná kapitula, kardinál Pallotam uspíší potvrzení.	<i>Brief Kard. von Harrach an Bilenberg mit der Nachricht in Rom sei bis tzt noch kein Kapitel gehalten worden, und Kardinal Pallotam werde die Bestätigung beschleunigen.</i>	114	Praha	Kardinál z Harachu	Biskup Bilenberk	Biskupský archiv	
59	Německy	Latinsky	1662	9	4	Dopis kardinála Harracha Bilenberkovi se sdělením z Říma, že prý doposud nevznikla žádná kapitula.	<i>Brief Kard. von Harrach an Bilenberg mit der Nachricht in Rom sei bis ist noch kein Kapitel gehalten worden.</i>	115	Praha	Kardinál z Harachu	Biskup Bilenberk	Biskupský archiv	
60	Německy	Latinsky	nedatováno			Bilenberk podává zprávu císaři, proč v Římě otálejí s potvrzením.	<i>Bilenberg berichtet an den Kaiser warum man in Rom mit der Bestätigung zögere.</i>	116	neuvodeno	Biskup Bilenberk	Cisaf Leopold	Archiv klášteřa sv. Markéty v Břevnově	
61	Německy	Latinsky	1662	10	3	Dopis nuncia Albricia Bilenberkovi z důvodu zahájení kanonického procesu a kanonické prebendy.	<i>Schreiben Albricii (Nuntius) an Bilenberg wegen Einleitung des kanonischen Processes und der 6 Kanonikats präbenden.</i>	118	Řím	Nunciuz Albert	Biskup Bilenberk	Vyšehradský archiv	
62	Německy	Latinsky	1662	10	5	Dopis kardinála z Harrachu, kterým vyjadřuje poctivení, že se prý v Římě pro kanovníckou nadaci hodlá vzít 20 000 fl. z biskupství.	<i>Brief Kard. Harrachs. Er äußert sein Befremden, daß man in Rom für die Domherrnstiftungen 20000 fl. vom Bisthum nehmen wolle.</i>	120	Protivín	Kardinál z Harachu	Biskup Bilenberk	Biskupský archiv	
63	Německy	Latinsky	1662	10	9	Dopis kardinála z Harrachu Bilenberkovi se sdělením, že v Římě dosud není žádná kapitula.	<i>Brief Kard. von Harrach an Bilenberg mit der Nachricht, daß in Rom bis tzt noch kein Kapitel gehalten würde.</i>	120	Jindřichův Hradec	Kardinál z Harachu	Biskup Bilenberk	Biskupský archiv	
64	Německy	Latinsky	1662	11	1	Dopis kardinála z Harrachu Bilenberkovi se sdělením, že v Římě doposud nebyla zřizena žádná kapitula, protože většina kardinálů nebyla ve městě přítomna.	<i>Brief Kard. von Harrach an Bilenberg mit der Nachricht in Rom wäre bis tzt däßhalb kein Kapitel gehalten worden, weil die meisten Kardinäle von der Stadt abwesend waren.</i>	121	Videň	Kardinál z Harachu	Biskup Bilenberk	Biskupský archiv	
65	Německy	Latinsky	1662	11	13	Protest královhradeckého magistrátu proti nákupu tří měšťanských (Gallasových) domů pro stavbu biskupské rezidence.	<i>Protestation des königgrätzer Magistrats gegen den Ankauf der drei Gallasschen Häuser für die bischöfliche Residenz.</i>	122	Hradec Králové	Město Hradec		Liber documentorum III, s. 36 pamětní Liber documentorum III.) 1653-1783, kn. č. 20, inv. č. 309.	
66	Německy	Německy	1662	11	15	Císařský reskript o způsobu obsazení královhradeckých kanonikátů.	<i>Kaiserliches Reskript über die Besetzungsart der Königgrätzer Kanonikate.</i>	123	Videň			Pamětní kniha královhradecké kapituly, s. 48.	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Biskupský archiv, karton č. 3, inv. č. 3.
67	Německy	Česky	1662	9	26	Revers, kterým se Martin Hyrundo, měšťan Bílé, zavazuje přísti rok dokončit v roce 1662 započatou výstavbu chrástického vodovodu. + odpověď královhradeckého magistrátu	<i>Revers wodurch sich Martin Hyrundo, Bürger zu Biela, verpflichtet den im Jahr 1662 begonnene Bau der chraschtzer Wasserleitung im künftigen Jahre zu vollenden.</i>	125	Chrast			Archiv města Chrasti	
68	Německy	Latinsky	1663	1	10	Dopis Bilenberka nunciu Albericovi, kde osobně zaručuje fundaci kanonikátu.	<i>Schreiben Bilenbergs an den Nuntius Albericus, worin er die Fundirung eines Kanonikats aus Eigenem zusichert.</i>	127	neuvodeno	Biskup Bilenberk	nunciuz Alberikus	Vyšehradský archiv	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Biskupský archiv, Matouš Ferdinand Sobek z Bilenberka slibuje pap. Nunciovi ve Vídni, že do roka po své confirmaci založí v královhradeckém katedrálním kostele jeden kanonikát, karton č. 1, inv. č. 34.
69	Německy	Latinsky	1663	3	23	Dopis kardinála Harracha Bilenberkovi, kterým vyjadřuje svůj souhlas k ocenění zboží Uhřetice a Bořice. Napsal kvůli kanonickým prebendám do Říma a chce vědět, zda lze zaplatit 30 000 fr., aby bylo umožněno oznámení o zlepšení stavu biskupství.	<i>Brief Kardinals von Harrach an Bilenberg. Er giebt seine Zustimmung zur Taxirung des Gutes Aufritze und Bořice - sagt er habe wegen den Kanonikatspräbenden nach Rom geschrieben - will wissen wie weil ihn auf die 30 000 fr bereits ausgezahlt worden, um das zur Verbesserung des Bisthums verwendete berichten zu können.</i>	128	Praha	Kardinál z Harachu	Biskup Bilenberk	Biskupský archiv	
70	Německy	Česky	1663	3	16	Koupě Žilovic a Ostrova prostřednictvím Bilenberka od Kateřiny Silvia, vévodkyně a markraběnky z Baden Hochberg, rozené hraběnky atd. za 14 905 kop 47 gr. 4 a 1/4 d.	<i>Kauf von Žilowitz und Ostrow durch Bilenberg von Katharina Silvia Fürstin und Markgräfinn zu Baden und Hochberg gebornen Gräfin Milesimo etc. Um 14 905 gr 4 1/4 d.</i>	129	Praha			Biskupský archiv (opis)	
71	Německy	Německy	1663	7	19	Eusebie, hraběnka z Valdštejna, postupuje ji patřící Lhotu biskupu Bilenberkovi za dvůr Ostrov.	<i>Tauschurkunde. Eusebia Gräfin von Waldstein tritt das ihr gehörige Lhota an den Bischof Bilenberg gegen den Hof Ostrow ab.</i>	130	Praha			Biskupský archiv (opis)	
72	Německy	Německy	1663	7	19	Listina stejného znění jako ta předchozí týkající se vsi Lhoty a dvora Ostrov.	<i>Urkunde desselben Inhalts wie die vorsehende, betreffend nemlich das Dorf Lhota und den Hof Ostrow.</i>	131	Praha			Biskupský archiv (opis)	
73	Německy	Latinsky	1663	9	4	Zottnes oznamuje jako administrátor kardinálovi z Harrachu převzetí zboží Skály.	<i>Zottnes Erzdechant berichtet an Kardinal von Harrach die Uibernahme des Gutes Bischofstein als Administrator.</i>	132	neuvodeno	Zottnes	Kardinál z Harrachu	Vyšehradský archiv	
74	Německy	Latinsky	1663	7	27	Bilenberk informuje Kongregaci pro šíření víry o založení nadací kanonikátů - pouze zlomek.	<i>Bilenberg berichten an die Congregation de propaganda fide über die Domherrnstiftungen - Bruchstück.</i>	133	neuvodeno	Biskup Bilenberk	Kongregace pro šíření víry	Vyšehradský archiv	

75	Německy	Latinsky	1663	nedatován o		Vyznání Pavla Žáka, děkana v Hradci Králové, kde popisuje své předsízení do Bydžova a Chrudimi.	<i>Bekentniß Paul Ziaks gewesenen Dechanten zu Königgrätz, er beschreibet seine Übersiedlung nach Bißöv und Chrudim.</i>	134	Chrudim	Pavel Žák		Liber documentorum III, s. 132.	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Archiv města Hradce Králové 1225–1945, Kniha pamětní (Liber documentorum III.) 1653–1783, kn. č. 20, inv. č. 309.
76	Německy	Latinsky	1663	10	2	Oznámení kardinála z Harrachu pro Kongregaci pro šíření víry o dosavadním stavu královéhradeckého biskupství a kanovnícké prebendě.	<i>Bericht Kardinals von Harrach an die Congregation de propaganda fide über den bisherigen Sachverhalt des königgrätzer Bisthums und der Domherrnpräbenden.</i>	135	Praha	Kardinál z Harrachu	Kongregace pro šíření víry	Archiv kláštera sv. Markély v Břevnově	
77	Německy	Latinsky	1663	12	24	Plná moc královéhradeckého magistrátu proti zamýšlenému sjednocení tamního arciděkanského beneficia s biskupstvím.	<i>Vollmacht des königgrätzer Magistrats gegen die beabsichtigte Vereinigung des dortigen Archidiaconatsbenefiziums mit dem Bisthum.</i>	140	Hradec Králové	Město Hradec		Liber documentorum III, s. 135.	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Archiv města Hradce Králové 1225–1945, Kniha pamětní (Liber documentorum III.) 1653–1783, kn. č. 20, inv. č. 309.
78	Německy	Německy	1664	1	10	Psaní císaře Leopolda královéhradeckému místodržitelství s pověřením, aby projednal otázku patronátu královéhradeckého děkanátu a informovali o tom.	<i>Schreiben Kaisers Leopold an die k. Stadthalerei mit dem Auftragen, die Frage über das Patronat der königgrätzer Dechanten zu verhandeln und darüber zu berichten.</i>	141	Řezno	Císař Leopold	Město Hradec	Vyšehradský archiv	
79	Německy	Německy	1664	2	23	Císař Leopold ubezpečuje císařovnu vdovu, že chce její právo na patronát věnných měst uchránit.	<i>Kaiser Leopold versichert die Kaiserin Wittve, sie in dem Rechte auf das Patronat der Leibgedingstädte schützen zu wollen.</i>	142	Řezno	Císař Leopold	císařovna	Vyšehradský archiv	
80	Německy	Německy	1664	3	15	Císař Leopold dává na srozuměnou místodržitelství, že císařovna vdova předala písemnou žádost královéhradeckého magistrátu ve věci tamního patronátu a ukládá tuto zprávu upíšíť.	<i>Kaiser Leopold bedeutet der Stadthalerei, daß die Kaiserin Wittve das Gesuch des königgrätzer Magistrats in Betreff des dortigen Patronats übergeben habe, und trägt auf den Bericht zu beschleunigen.</i>	142	Řezno	Císař Leopold	Město Hradec	Vyšehradský archiv	
81	Německy	Latinsky	1664	3	19	Psaní císaře Leopolda kardinálovi Chiggi, aby uspil už 4 roky protahující se konfirmaci Bilenberka a aby dosáhl toho, že skrze Kongregaci pro šíření víry uspeje.	<i>Schreiben des Kaisers Leopold an Kardinal Chiggi, die sich schon ins die Jahr verzehende Confirmation Bilenbergs zu beschleunigen, und zu bewirken, daß sie durch die Congregation de propaganda fide erfolge.</i>	143	Řezno	Císař Leopold	Kardinál Chigi	Archiv kláštera sv. Markély v Břevnově	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Biskupský archiv, Císař Leopold píše kardinálu Chiggimu o uspěšení konfirmace královéhradeckého biskupa, karton č. 1, inv. č. 29.
82	Německy	Latinsky	1664	3	25	Císař Leopold žádá papeže, aby potvrdil Bilenberka biskupem, a prosí, aby nechal potvrzení kvůli zmírnění poplatků expedovat skrze Kongregaci pro šíření víry.	<i>Kaiser Leopold ersucht den Pabst, Bilenberg im Bisthum zu bestätigen, und bittet die Bestätigung wegen Mäßigung der Taxen durch die Congregation de propaganda fide expediren zu lassen.</i>	144	Řezno	Císař Leopold	Papež	Vyšehradský archiv	
83	Německy	Latinsky	1664	4	4	Dopis císaře Leopolda radovi Lambertovi, aby urychlil potvrzení Bilenberka.	<i>Schreiben des Kaisers Leopold an den Constiliarius Lambert die Bestätigung Bilenbergs zu beschleunigen.</i>	145	Řezno	Císař Leopold	Lambert	Vyšehradský archiv	
84	Německy	Latinsky	1664	nedatován o		Zlomek dopisu královéhradeckého magistrátu biskupu Bilenberkovi ve věci majetku Litomeřic a kvůli Zottinesovi.	<i>Bruchstück eines Schreibens des königgrätzer Magistrats an Bischof Bilenberg in causa pecunia Litomericensis und wegen Zottines.</i>	146	neuvědno	Město Hradec	Biskup Bilenberk	Liber documentorum III, s. 143. + Fragment de Paul ŠVENDA, Třetí měděný obraz hystore Královstwj Českého, Hradec Králové 1807, s. 271.	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Archiv města Hradce Králové 1225–1945, Kniha pamětní (Liber documentorum III.) 1653–1783, kn. č. 20, inv. č. 309.
85	Německy	Latinsky	1664	10	4	Kardinál z Harrachu hlásí Bilenberkovi, že se konfirmace brzy uskuteční, pokud Albriciova nemoc nezaprůčiňní zdržení.	<i>Cardinal Harrach meldet Bilenberg, daß nun die Confirmation bald erfolgen werde, wenn nicht die Krankheit Albrici eine Verzögerung verursacht.</i>	147	Videň	Kardinál z Harrachu	Biskup Bilenberk	Biskupský archiv	Liber documentorum III, s. 143. + Fragment de Paul ŠVENDA, Třetí měděný obraz hystore Královstwj Českého, Hradec Králové 1807, s. 271.
86	Německy	Latinsky	1664	10	8	Kardinál z Harrachu píše Bilenberkovi, že není nutné do Říma projevít poděkování do té doby, než bude provedena konsekrace.	<i>Kardinal Harrach schreibt Bilenberg, es sei nicht nöthig sich in Rom früher zu bedanken, bis die Consecration vorgenommen sein wird.</i>	148	Videň	Kardinál z Harrachu	Biskup Bilenberk	Biskupský archiv	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Biskupský archiv, karton č. 1, inv. č. 23, 1664-1667 Korespondence Matouše Ferdinanda Sobka z Bilenberka s pražským arcibiskupem Arnoštem Harrachem ve věci založení královéhradeckého biskupství a jmenování biskupa /52 dopisů svázaných v knihu r. 1725/
87	Německy	Latinsky	1664	10	15	Kardinál z Harrachu oznamuje Bilenberkovi, že příčinou stále se táhnoucí konfirmace je Albriciův koncept základního instrumentu, který nebyl schválen.	<i>Kardinal Harrach macht Bilenberg bekannt, die Ursache der bisher verzögerten Confirmation liege darin, weil das von Albricus konzipirte Errichtungsinstrumen nicht gültig geüßen wurde.</i>	149	Videň	Kardinál z Harrachu	Biskup Bilenberk	Biskupský archiv	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Biskupský archiv, karton č. 1, inv. č. 23, 1664-1667 Korespondence Matouše Ferdinanda Sobka z Bilenberka s pražským arcibiskupem Arnoštem Harrachem ve věci založení královéhradeckého biskupství a jmenování biskupa /52 dopisů svázaných v knihu r. 1725/
88	Latinsky	Latinsky	1664	11	10	Zřizovací bula biskupství královéhradeckého	<i>Bulla erectionis Episcopatus Regnogradensis.</i>	150	Řím	Papež	Biskup Bilenberk	Paměti kapituly	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Biskupský archiv, karton č. 3, inv. č. 3.
89	Latinsky	Latinsky	1664	11	10	Konfirmační bula biskupa královéhradeckého	<i>Bulla Confirmationis Proto-Episcopi Reg. Hradecens.</i>	153	Řím	Papež	Biskup Bilenberk	Paměti kapituly	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Biskupský archiv, karton č. 3, inv. č. 3.

90	Německy	Latinsky	1665	1	7	Kardinál z Harachu sděluje Bilenberkovi, že papežská konfirmace pryž už sice byla provedena, musí se ale ještě počkat na její expedici.	<i>Kardinal Harrach berichtet Bilenberg: die päpstliche Confirmation sei zwar schon erfolgt, es müsse aber noch auf ihre Expedition gewartet werden.</i>	157	Praha	Kardinál z Harachu	Biskup Bilenberk	Biskupský archiv	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Biskupský archiv, karton č. 1, inv. č. 23, 1664-1667 Korrespondence Matouše Ferdnanda Sobka z Bilenberka s pražským arcibiskupem Arnoštem Harrachem ve věci založení královéhradeckého biskupství a jmenování biskupa /52 dopisů svázaných v knihu r. 1725/
91	Německy	Latinsky	1665	1	16	Papežský dispens oznamující, že při konsekraci Bilenberka mohou asistovat místo dvou biskupů dva infulovní preláti.	<i>Päpstliche Dispensationsbulle daß bei der Consecration Bilenbergs statt zwei Bischöfen zwei infulirte Prälaten assistiren können.</i>	159	Řím	Papež	Biskup Bilenberk	Vyšehradský archiv	
92	Německy	Latinsky	1665	1	26	Kardinál z Harachu píše Bilenberkovi, že předtím, než bude doručena papežská bula, nemůže být provedeno uvedení.	<i>Kardinal Harrach schreibt Bilenberg, daß bevor die päpstliche Bulle nicht herablangt, hinsichtlich der Introduction in Königgrätz nicht veranlaßt werden können.</i>	160	Praha	Kardinál z Harachu	Biskup Bilenberk	Biskupský archiv	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Biskupský archiv, karton č. 1, inv. č. 23, 1664-1667 Korrespondence Matouše Ferdnanda Sobka z Bilenberka s pražským arcibiskupem Arnoštem Harrachem ve věci založení královéhradeckého biskupství a jmenování biskupa /52 dopisů svázaných v knihu r. 1725/
93	Německy	Latinsky	1665	3	21	Kvitanice na 7 000 fl., které budou vyplaceny jako doplněk pro zřízení biskupství v sumě 100 000 fl. od kardinála z Harachu Bilenberkovi.	<i>Quittung über 7000 fr. welche in Ergänzung der für die Errichtung des Bisthums in Summa bestimmten 100 000 fr. vom Kardinal von Harrach an Bilenberg ausbezahlt werden.</i>	161	Praha	Biskup Bilenberk		Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově	
94	Německy	Latinsky	1665	4	2	Kardinál z Harachu radí Bilenberkovi, aby se usmířil s Conensem. Předvolává jej složit přísahu a vyznání víry, a navrhuje k zboží Skály ještě něco přikoupit, odkud by mohli být vydržováni 3-4 kanovníci.	<i>Kardinal Harrach rathet Bilenberg, sich mit Conens anzusöhnen. Ladet ihn ad deponendum Jaramentum et fide professionem facendam vor - proponirt, zum Gute Bischofstein noch etwas zuzukaufen, auf daß statt 3, 4 Domherrn von da aus unterhalten werden könnten.</i>	162	Praha	Kardinál z Harachu	Biskup Bilenberk	Biskupský archiv	
95	Německy	Latinsky	1665	4	10	Kardinál z Harachu slibuje Bilenberkovi ústní diskuzi o církevní instalaci a zmiňuje se o fundaci chrastického děkanátu.	<i>Kardinal Harrach verspricht Bilenberg mündliche Besprechung über die kirchliche Installation. Erwähnung über die Fundung der Chraster Dechantei.</i>	163	Praha	Kardinál z Harachu	Biskup Bilenberk	Biskupský archiv	
96	Německy	Německy	1665	4	24	Vyrovnaní mezi kardinálem z Harachu a Bilenberkem o biskupstvím obdržéném a vyčerpaném peněžitém obnosu.	<i>Vergleich zwischen Kardinal von Harrach und Mathius Ferdinand Bilenberg über das Bisthum erhalten verausgabten Geldbetrag.</i>	164	neuveveno			Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově	
97	Německy	Latinsky	1665	5	4	Listina o postoupení benefiicí kurátů od pražského arcibiskupství královéhradecké diecézi.	<i>Abtretungsurkunde über die von prager Erzbisthum zu der königgrätzer diözes gekommenen Kuratbenefizien.</i>	167	Praha	Kardinál z Harachu	Biskup Bilenberk	Paměti kapituly	
98	Německy	Latinsky	1665	7	25	Biskup Bilenberk rozhoduje o pořádku u jeho intronizace.	<i>Bischof Matheus von Bilenberg bestimmet die bei seiner Inthronisation zu beobachtende Ordnung.</i>	173	Chrast	Biskup Bilenberk		Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Biskupský archiv, První nařízení královéhradeckého biskupa, jaká mají být učiněna opatření při jeho introdukcí do katedrálního kostela v Hradci Králové, karton č. 1, inv. č. 31.
99	Německy	Německy	1665	8	22	Dopis Kardinála z Harachu císaři s prosbou o slevu původně smluvených 30 000 fl., aby nechal z nějaké pokladny vyplatit biskupovi ročně několik tisíc guldenů.	<i>Schreiben Kardinals von Harrach an den Kaiser mit der Bitte, auf Abschlag der assignirten 30 000 fl. jährlich einige Tausend Gulden aus irgend einer Kasse an den Bischof verausgaben zu lassen.</i>	175	Praha	Kardinál z Harachu	Císař Leopold	Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově	
100	Německy	Latinsky	1665	8	22	Kardinál z Harachu píše Bilenberkovi, že souhlasí s císařem a Conensem představenými motivy k záchraně Zottinesce.	<i>Kardinal Harrach schreibt Bilenberg, daß er die an den Kaiser und Conens zur Stettung Zottines dargestellten Motive billige, zur völligen Aussehnun dürfen die jedoch kaum hinreichen.</i>	177	Praha	Kardinál z Harachu	Biskup Bilenberk	Biskupský archiv	
101	Německy	Latinsky	1665	9	5	Dopis kardinála Chisia Bilenberkovi ohledně šestého kanonikátu.	<i>Schreiben des Kardinal Chisius an Bischof Bilenberg wegen dem 6ten Kanonikate.</i>	178	Řím	Kardinál Chisius	Biskup Bilenberk	Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově	
102	Německy	Latinsky	1665	9	18	Kardinál z Harachu vyjadřuje Bilenberkovi své podivení nad krutostí Conense proti Zottinesovi. Návrh, namísto 6. kanonikátu dočasné stanovit dva sousední benefiicáty k biskupskému oficiu, je v Římě schválen.	<i>Kardinal Harrach drückt Bilenberg seinen Verwunderung über die Härte Conens gegen Zottines aus, dem er das von ihm anhelirte Bisthum, oder die Wischelrader Dechantei gern gönnen würde. Der Vorschlag, statt dem 6ten Kanonikus einswelnen 2 nachbarliche Benefiziaten ad Officium Episcopale zu bestimmen wird in Rom gutgeheißen.</i>	179	Sebeřice	Kardinál z Harachu	Biskup Bilenberk	Biskupský archiv	
103	Německy	Česky	1665	10	10	Biskup Bilenberk povoluje Chrasti vinný šenk oproti stanoveným podmínkám.	<i>Bischof Bilenberg bewilligt Chrast den Weinschank gegen gewisse Bedingungen.</i>	180	Chrast	Biskup Bilenberk	Město Chrast	Archiv Města Chrastí	1x perokresba pečeti
104	Německy	Latinsky	1666	1	12	Dopis kardinála z Harachu kvůli dvěma vikářům namísto 6. kanovníka, Zottines by mohl být raději poslán na Moravu.	<i>Brief Kardinal Harrachs, wegen zwei Vikarien statt des 6ten Kanonikus - Zottines möge lieber nach Mahren geschickt werden.</i>	181	Praha	Kardinál z Harachu		Biskupský archiv	
105	Německy	Německy	nedatováno			Zpráva komise městské radě o tom, že královéhradecké děkanství a jeho patronát je nadále v platnosti.	<i>Kommissionsbericht an die k. Stadthalerei über das Fortbestehen der königgrätzer Dechantei und deren Patronat.</i>	183	neuveveno	komise	Město Hradec	Vyšehradský archiv	

106	Německy	Česky	1666	12	20	Biskup Bilenberk kupuje v Chrasti dům Kámpovských aby jej vyměnil za jmenovaný Pleinkovský. Dům je pro nově zřízenou budovu děkanátu lépe situován.	<i>Bischof Bilenberg kauft in Chrast das Campovskysche Haus, um es für das sogenannte Pleinkovskysche, welches für das neu zu errichtende dekanalgebäude besser gelegen war, einzutauschen.</i>	188	neuvodeno	Biskup Bilenberk		Archiv města Chrasti - guntovní kniha z roku 1661.
107	Německy	Česky	1667	3	31	Úřední legitimace o nové usazených rodinách na chrastickém panství od plánované generální konskripce roku 1654.	<i>Ämtlicher Ausweis über neu angesiedelte Familien auf der Herrschaft Chrast seit der letzten im Jahre 1654 vorgenommenen Generalkonskription.</i>	189	Chrast	Hejtman		Archiv města Chrasti
108	Německy	Německy	1667	12	10	Dopis císařovny Conensovi s důrazem, že chce do budoucna sama převzít prezentaci beneficí věnných měst.	<i>Schreiben der Kaiserin an Conens mit dem Bedeuten, daß sie in Zukunft die Präsentation für die Benefizien der Leibgedingstädte selbst übernehmen wolle.</i>	192	Videň	Conens		Vyšehradský archiv
109	Německy	Německy	1668	7	25	Císař Leopold ukládá městskému mistodžitelství, aby komisionálně prošetřilo neshody v královhradeckém biskupství a poté o tom informovalo.	<i>Kaiser Leopold trägt der k. Stadthalterei aus, die im Königgrätzer Bisthum obwaltenden Austände kommissionell zu untersuchen und darüber zu berichten.</i>	193	Videň	Císař Leopold	Město Hradec	Vyšehradský archiv
110	Německy	Německy	1668	10	24	Opakované nařízení císaře královhradeckému mistodžitelství, které má prověřit neshody v královhradeckém biskupství a poté podat zprávu.	<i>Wiederholter Auftrag an die k. Stadthalterei, die noch obwaltenden Austände bei dem königgrätzer Bisthum zu untersuchen und darüber zu berichten.</i>	194	Videň	Císař Leopold	Město Hradec	Vyšehradský archiv
111	Německy	Německy	1669			Bilenberk jako jmenovaný pražský arcibiskup prosí císaře, že pro královhradecké biskupství přidělených 30 000 fl. ročně, by mělo být vyplaceno nejméně 5000 fl.	<i>Bilenberg bittet als denominirtet prager Erzbischof den Kaiser, daß von den, für das königgrätzer Bisthum angewiesenen 30 000 fl. ihm jährlich wenigstens 5 000 fl. ausbezahlt würden.</i>	195	neuvodeno	Biskup Bilenberk	Císař Leopold	Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově
112	Německy	Německy	1671	8	20	Císař vybíží královhradeckou městskou radu, aby se vyjádřila, proč 30 000 fl. ještě nebylo dáno královhradeckému biskupovi.	<i>Der Kaiser fordert die königl. Stadthalterei auf, sich zu äußern, warum die 30 000 flr. an den königgrätzer Bischof noch nicht verauslagt worden sind.</i>	197	Videň	Císař	Město Hradec	Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově
113	Německy	Německy	1671	9	30	Bilenberk žádá císaře o to, aby konečně nechal vyplatit 30 000 fl.	<i>Bilenberg ersucht den Kaiser die 30 000 fl. endlich auszahlen zu lassen.</i>	198	neuvodeno	Biskup Bilenberk	Císař	Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově
114	Německy	Německy	1671	3	nedatováno	Návrh kvitance na druhou plátnu na splátku 30 000 fl.	<i>Quittungsentwurf über eine zweite Zahlung auf Abschlag der 30 000 flr.</i>	199	Praha			Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově
115	Německy	Německy	1672	3	26	Dopis Bilenberka císaři kvůli stále ještě neproplaceným 30 000 fl., které přijel z vlastního, a nyní je jako pražský arcibiskup velmi potřebuje.	<i>Schreiben Bilenbergs an den Kaiser wegen den noch nicht ausgezahlten 30 000 fl. die er aus eigenem vorgestreckt, und nun als prager Erzbischof sehr bedürfe.</i>	200	Praha	Biskup Bilenberk	Císař	Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově
116	Německy	Latinsky	1672	3	31	Apoštolský nuncius pokládá pražského arcibiskupa Bilenberka k pěti otázkám týkajících se královhradeckého biskupství. + odpovědi	<i>Apostolischer Nuntius stellt an den prager Erzbischof Bilenberg fünf Fragen betreffend das königgrätzer Bisthum - Beantwortung derselben.</i>	202	Videň	Nuncius	Biskup Bilenberk	Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově, Vyšehradský archiv
117	Německy	Německy	nedatováno			Dopis arcibiskupa Bilenberka císaři kvůli prezentačnímu právu pro kanonikální prebendu v královhradecké intercesi, že Matyáš Kirchofer nebude v královhradecké kapitule přijat.	<i>Schreiben des Erzb. Bilenberg an den Kaiser wegen dem Präsentationsrecht für die Kanonikatsprebenden in Königgrätz. -Intercession daß Math. Kirchofer nicht wieder in der königgrätzer Kapitel aufgenommen werde.</i>	206	neuvodeno	Biskup Bilenberk		Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově
118	Německy	Latinsky	nedatováno			Vývod biskupa Jana Fridricha, hraběte z Valdštejna	<i>Stammbaum des Bischofs Joh. Fridr. Graf v Waldstein.</i>	207	neuvodeno			Bohuslav BALBÍN, <i>Epitome historica rerum Bohemicarum</i> , Praha 1677.
119	Německy	Německy	1674	1	9	Vyrozměnění biskupa Jana Fridricha z Valdštejna o císařském rozhodnutí, že císařovna si vyhrazuje patronální právo nad královhradeckým kurijním beneficiem.	<i>Versündigung des Bischofs Johann Fridrich von Waldstein von der kaiserl. Entscheidung, daß sich die Kaiserin das Patronatsrecht über das Königgrätzer Kuratbenefizium vorbehalten habe.</i>	208	Videň	Biskup Jan Fridrich z Valdštejna		Vyšehradský archiv
120	Německy	Německy	1674	10	12	Obligace na 5 000 fl., které jsou určeny dle nařízení kongregace pro šíření víry ke správě dvou vikářů v Hradci Králové.	<i>Obligation auf 5 000 fl. welche auf Anordnen der Congregation de propag. Fide zur Unterhaltung zweier Vikaristen in Königgrätz bestimmt worden sind.</i>	210	Praha			Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově
121	Německy	Latinsky	1675	1	12	Zakládací instrument královhradeckého kuria kanonikátu od biskupa Jana Fridricha z Valdštejna.	<i>Errichtungsinstrument des königgrätzer Kurakanonikats vom Bischof Joh. Frid. Von Wadstein.</i>	212	Praha	Biskup Jan Fridrich z Valdštejna		Vyšehradský archiv
122	Latinsky	Latinsky	nedatováno			Potvrzení prezentace, která byla učiněna před církví královhradeckou prvním arcibiskupem Matyášem Ferdinandem.	<i>Consignatio praetensionum illarum quae pro Episcopatu Regnohradensi ea haereditate Celsissimi et Reverendissimi Principis Archiepiscopi Mathai Ferdinandi piissimae memoriae praetendebatur.</i>	215	neuvodeno	Arcibiskup Bilenberk		Vyšehradský archiv
123	Německy	Německy	nedatováno			Broumovský benediktinský klášter vyžaduje dle Bilenberkova testamentu univerzální dědictví.	<i>Braunauer benediktiner Kloster vindiziert als Bilenbergs Testament Universalerbe die vom Letzteren zur Errichtung des königgrätzer Bisthums a Conto der vom Kaiser assignirten 30 000 fl. vorgestrikte Summe pr. 1984 fl. 40 dr., nebst 8 000 flr. Für Tafelsilber.</i>	220	neuvodeno	Broumovský klášter		Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově

124	Německy	Německy	1675	5	21	František Antonin Berka, hrabě z Hovory etc., požaduje zrušení koupě Úhřetec - přičemž Anna Eusebia z Harrachu, rozená ze Svamberku, užívá tento statek jen jako věno, a rodina Berkova po vyplacení z toho pojistné sumy 6250 českých grošů byla poté skutečným majitelem.	<i>Franz Anton Berka Graf von Howora etc. verlangt die Anulirung des Kaufes von Auřetic - indem Anna Eusebia v. Harrach geboren Schwanberg selbes nur als ein verpfändetes heirathsgut und nemals quoad ipsum proprietatem besessen, und die Familie Berka nach Ausbezahlung der darauf versicherten Summe pr. 6250 Bß. böhm groschen (der eigentlich Besitzer war).</i>	222	Praha				Desky zemské, č. 310.
125	Německy	Latinsky	nedatováno			Opat broumovských benediktinů Tomáš odpovídá jmenovanému pražskému arcibiskupovi z Valdštejna, že konvent biskupství nie nedluží, nýbrž dokonce samo biskupství má pohledávku.	<i>Braunauer Benediktiner Abt Thomas erwiedert dem ernannten prager Erzbischof von Waldstein, daß der Convent dem Bisithum nichts schulde, sondern vielmehr eine Forderung an selbes habe.</i>	227	neuveveno	Broumovský klášter	Arcibiskup z Valdštejna	Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově	
126	Německy	Německy	1675	8	16	Dobrozdání, že biskup Bilenberg z příslibných 30 000 fl. neobdržel více než 10 158 fl. a 20 d.	<i>Zeugniß, daß der Bischof Bilenberg auf die zugesicherten 30 000 fr. nichts mehr als 10 158 fr. 20 dr. erhalten habe.</i>	230	Praha	Friedrich Wilhelm Junker	cisář	Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově	
127	Německy	Česky	1677	7	30	Závět Rudolfa Frdricha z Vlnof, pána na Popovicích, Rosnicích a Přímu, kde ustanovuje královhradeckou jezuitskou kolej univerzálním dědicem všeho jeho movitého i nemovitého majetku.	<i>Testament des Rudolf Frdrich von Wlnof, Herrn auf Popovic, Rosnic a Prim, worin er das königlicher Jesuitenkollegium zum Universalerben aller seiner bewegl. Sowohl als unbewegl. Güter einsetzet.</i>	231	Popovice	Rudolf Frdrich z Vlnaf		František de Paul ŠVENDA, Třetí meděný obraz historie Královstwj Českého, Hradec Králové 1807, s. 114-119.	
128	Německy	Německy	1678	8	25	Konsignace na příslibných 30 000 fl., vyplacených zatím jednotlivou částkou v sumě 10 158 fr. 20 d., z toho ještě v nedoplatku zbyvá 19 841 fr. a 40 d.	<i>Consignation der auf die zugesicherten 30 000 fr. ausgezahlt etzelnen Beträge die in Summa 10 158 fr. 20 dr. betragen und daher die summe pr. 19 841 fr. 40 dr. Noch im Rückstande bleibet.</i>	234	neuveveno		Biskup Bilenberg	Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově	
129a	Německy	Německy	1683	5	17	Broumovský benediktinský opat Tomáš žádá u komory Království českého o sumu 19 841 fl. 40 d. - které by měly náležet konventu jako Bilenberkovu univerzálnímu dědci.	<i>Braunauer Benediktiner Abt Thomas supplicirt bei der königl. Böhm. Kammer um die Summe von 19 841 fl. 40 dr. - welche dem Convent als Bilenbergs Universalerben zukommen sollten.</i>	235	neuveveno	Broumovský klášter		Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově	
129b	Regest neuveden	Latinsky	1684	6	8	Dodatek k 129 a)	<i>neuveveno</i>	237	Praha			Paměti kapituly, fasc 3	
130	Německy	Německy	1684	3	21	Dorzální vysvětlivka na svrchu uvedenou žádost (č. 129). Opat má své právo poukázat na tento požadavek.	<i>Indorierter Bescheid auf obige N. 129 Bitte. Der Abt soll sein Recht auf diese Forderung beweisen.</i>	239	Praha	komora		neuveveno	
131	Německy	Německy	nedatováno			Broumovský benediktinský opat prokazuje své právo na biskupa Bilenberkovi ještě náležející sumu 19 841 fr. 40 dr. a opětovně prosí o její vyplacení.	<i>Braunauer Benediktiner Abt beweiset sein Recht auf die dem Bischof Bilenberg noch zu gebührende Summe pr. 19 841 fr. 40 dr und bittet abermal um die Ausbezahlung derselben.</i>	239	neuveveno	Broumovský klášter		Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově	
132	Německy	Latinsky	1685	7	31	Stanovisko broumovského opata k požadavku na konvent odejmout (odebrat z vlastnictví) k biskupskému majetku inkorporovaný statek Žilovice a zaplatit na to se vztahující dluh 3 871 Valdštejnským dědicům.	<i>Außerung des Braunauer Abtes über die an Convent gestellte Forderung das der Mensa Episcopali incorporierte Gut Zilowitz für das Bisithum zu evictieren und die darauf hafende Schuld pr 3871 an die Waldsteinischen Erben zu bezahlen.</i>	243	neuveveno	Broumovský klášter		Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově	
133	Německy	Německy	1689	4	22	Biskup Talmberk schvaluje vyčerpání 8 000 fr. za acibiskupské stříbro s výhradou jeho použití na broumovským klášterem ještě zbyvajcí požadovanou sumu 11 000 fr.	<i>Bischof Talmberg confentirt in die Verausgabung von 8000 fr. pro argentario Archiepiscopali mit Vorbehalt seines Auspruchs auf die noch übrige von dem Braunauer Kloster vindicirte Summe pr 11 000 fr.</i>	245	Chrast	biskup Talmberk		Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově	BA, karton č. 2, inv. č. 75.
134	Německy	Německy	1690	3	15	Frdrich Ferdinand Möstel, královský rada a ustanovený rentmistr, prokazuje, že biskup Bilenberg obdržel z cisářem přidělených 30 000 fr pouze 10 158 fr. 20 dr., a tímto právem žádá ještě zbytek 19 841 fr 40 dr.	<i>Frdrich Ferd. Möstel k. k. Rath und verordneter Rentmeister bezeugt, daß Bischof Bilenberg auf die vom Kaiser assignirten 30 000 fr nur 10 158 fr 20 dr erhalten, und hiemit den Rest pr 19 841 fr. 40 dr. noch mit Recht zu fordern habe.</i>	246	Praha	Frdrich Ferdinand Möstel		Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově	
135	Německy	Německy	1690	3	18	Suma 8 000 fr. od broumovského benediktinského opata Tomáše pražskému arcibiskupovi, hraběti z Valdštejna, bude se souhlasem biskupa Talmberka vydána, a bude o tom napsána listina rentmistrem a královským radou F. F. Möstlem.	<i>Die vom Braun. Benediktiner Abhte Thomas dem prager Herrn Erzbischof Grafen von Waldstein mittelst Cession "Dobra Wile" ordierte Summe pr 8 000 fr. wird mit Zustimmung Bischofs Talmberg verausgab, und darüber vom Rentmeister k. k. Rath Frid. Ferd. Mostell einer Urkunde verfaßt.</i>	247	Praha	Frdrich Ferdinand Möstel		Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově	
136	Latinsky	Latinsky	1698	3	13	Závět biskupa Jana Talmberka.	<i>Testamentum Episcopi Joannis de Talmberg.</i>	248	Videň	biskup Talmberk		Biskupský archiv (kopie)	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Biskupský archiv, Opis testamentu královhradeckého biskupa Jana Františka sv. p. z Talmberka z 13. 3. 1689 publikovaného na sněmu ve Vidni 29. 4. 1698, karton č. 2, inv. č. 64.
137	Německy	Latinsky	1698	3	29	Talmberkův nadační list o oltářníkoví kostela sv. Markěty v Podlažicích.	<i>Stiftsbrief über einen Altaristen bei der Sct. Margareth-Kirche in Podlažic - von B. Joh. De Talmberg.</i>	256	Chrast	biskup Talmberk		Biskupský archiv (kopie)	
138	Německy	Latinsky	nedatováno			Vývod čtvrtého královhradeckého biskupa Bohumíra Kapouna ze Svjokova.	<i>Stammbaum des 4. königgr. Bischofs Godefrid Kapoun Baron de Swjokowa.</i>	260	neuveveno			Paměti kapituly	
139	Německy	Latinsky	1702	7	26	Broumovský benediktinský opat žádá biskupa Tobiáše Beckera o objasnění, jak může od svého konventu vznášet nárok na krycí kapitál pro dvě kanonikátní prebendy.	<i>Braunauer Benediktiner Abt ersucht den Bischof Tob. Becker um eine Aufklärung, wienach man von seinem Convent ein Deckungskapital für zwei Kanonikatspräbenden präntdiren könne.</i>	261	Broumov	Broumovský klášter	Biskup Becker	Archiv kláštera sv. Markěty v Břevnově	

140	Německy	Latinsky	1702	8	6	Bikup Tobias Becker odpovídá na výše uvedenou žádost, on se nechce v žádném případě přiblížovat konventu, může se jen určit schůzka, aby se po dobrém ukončily problémy.	<i>Bischof Tobias Becker erwiedert auf obiges Gesuch, er wolle auf keinen Fall dem Convent nahetretten, man möge nur ein Zusammenkommen bestimmen, um die Anstände gültlich zu beenden.</i>	262	Chrast	Biskup Becker	Broumovský klášter	Archiv kláštera sv. Markéty v Břevnově		
141	Německy	Latinsky	1702	8	12	Broumovský opat prosí biskupa o vyslání zplnomocněných komisařů do Broumova nebo Skalce ke smírnému vyrovnaní sporu.	<i>Braunauer Abt bittet den Bischof um Absendung bevollmächtigter Kommissäre nach Braunau oder Skalice zur gültlichen Ausgleichung des Streites.</i>	264	neuvědno	Broumovský klášter	Biskup	Archiv kláštera sv. Markéty v Břevnově (koncept)		
142	Německy	Latinsky	1702	9	20	Dopis broumovského opata biskupovi Beckerovi, že očekává komisaře poslané do Broumova a komise se sám zúčastní.	<i>Brief des Braunauer Abten an Bischof Becker, er wolle die Kommissäre in Braunau erwarten und der Kommission selbst zugegen sein.</i>	265	Broumov	Broumovský klášter	Biskup Becker	Archiv kláštera sv. Markéty v Břevnově (koncept)		
143	Německy	Latinsky	1702	10	14	Broumovský opat oznamuje biskupovi, že dopis obdržel, nemůže ale kvůli blahovůli zahájené provinciální kapituly sám odpovědět.	<i>Der Braunauer Abt läßt dem Bischof bekamt machen, er habe dessen Brief richtig erhalten, könne aber wegen dem Gnade eingetretenen Provinzial-Kapitel nicht selbst antworten.</i>	265	Broumov	Broumovský klášter	Biskup	Archiv kláštera sv. Markéty v Břevnově (koncept)		
144	Německy	Latinsky	nedatováno			Broumovský opat zpravuje o výsledku 26. září 1702 uspořádané komise s přístavkem, že nedorozumění je nyní ještě nejméně, protože biskupští komisaři doposud nikdy nekladli vyslyšený požadavek na konvent.	<i>Braunauer Abt berichtet über das Resultat der am 26. Septbr. 1702 abgehaltenen Commission mit dem Besatze, daß das Mißverständnis jetzt nur noch ärger geworden, weil die bischoff. Kommissäre etne bisher nie gehörte Forderung an das Convent gestellt hätten.</i>	266	neuvědno	Broumovský klášter	Biskup	Archiv kláštera sv. Markéty v Břevnově (koncept)		
145	Německy	Latinsky	1703	1	2	Broumovský opat prosí o časovou lhůtu kvůli platbě sumy 15 000 fr. vyžádané jeho konventem.	<i>Braunauer Abt bittet um eine Zeitfrist wegen der Zahlung der von seinem Convente geforderten Summe pr 15 000 fr.</i>	269	neuvědno	Broumovský klášter		Archiv kláštera sv. Markéty v Břevnově		
146	Latinsky	Latinsky	nedatováno			Právní koncil z důvodu Svandova dědictví.	<i>Consilium juris ratioue Schwandianae haereditatis.</i>	270	neuvědno			Archiv kláštera sv. Markéty v Břevnově (kopie)		
147	Německy	Latinsky	1703	1	4	Dopis biskupa Beckera broumovskému biskupovi s výhrůzkou, že v případě ještě dlouhého otálení své právo bude chít se vši neuprostnosti uplatňovat.	<i>Brief des Bischofs Becker an den braunauer Abt mit der Drohung im Falle eines noch längerer Zögerns sein Recht mit aller Stärke handhaben zu wollen.</i>	272	Chrast	Biskup Becker	Broumovský klášter	Archiv kláštera sv. Markéty v Břevnově		
148	Německy	Latinsky	1723	1	3	Biskup Václav František Karel baron Košínský žádá u papežského nuncia ve Vídni o příspěvek: a) k založení far; b) k nákupům/pořízení církevních parament; c) k výstavbě biskupské rezidence v HK; d) k doplnění dotace biskupství po ztrátě zboží Úhřetice.	<i>Bischof Wenzl Franz Karl Baron Kossin supplicirt bei dem päbstl. Nuntius in Wien um einen Beitrag a) zur Gründung einiger Pfarreien, b) zur Ausschaffung einiger Kirchenapparmente, c) zum Ausbau der bischofl. Residenz in Königgrätz und d) als Dotationsergänzung seines Bisthums nach dem Verluste des Gutes Aufetice.</i>	274	Hradec Králové	Biskup Košínský	papežský nunciatus	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 21		
149	Německy	Německy	1703	8	25	Smírná listina ve věci legáta Svandy, broumovský konvent schvaluje na biskupskou katedrální kapitulu 16 000 fr. a všechny doposud kvůli tomuto sporu vzešlé náklady budou během jednoho měsíce zaplaveny, aby tím všechny další požadavky do budoucna ustaly.	<i>Vergleichsurkunde in Betreff des Schwandischen Legats, das braunauer Convent vewilliget sich an das bischofl. Domkapitel 16 000 fr und alle bisher diesem Streit aufgelaufenen Kosten binnen einem Monat gegen dem zu zahlen, daß hiemit alle weiteren Ansprüche für alle Zukunft aufhören.</i>	276	Hostinné	Biskup Tobias Jan		Archiv kláštera sv. Markéty v Břevnově		
150	Německy	Latinsky	1703	9	27	Erekční listina o Svandově nadaci kanonikátu.	<i>Erections-Urkunde über die Schwandische Kanonikatsstiftung. Joh. Heinrich Barhl wird unter einem für dasselbe bestimmt.</i>	280	Hradec Králové	Biskup Tobias Jan		Vyšehradský archiv		
151	Latinsky	Latinsky	nedatováno			Řád volby děkana královohradecké katedrální kapituly	<i>Ritus eligendi Decanum Capituli Cathedralis Ecclesiae Reginae Hradecensis.</i>	283	neuvědno			Paměti kapituly		
152	Německy	Latinsky	1703	12	29	Biskupské potvrzení prvního děkana Jana Barhla.	<i>Bischöfliche Bestätigung des ersten Domdechanten Joh. Barhl.</i>	286	Hradec Králové	Biskup Tobias Jan		Paměti kapituly		
153	Německy	Latinsky	1704	4	28	Biskup Becker píše pražskému arcibiskupovi kvůli odevzdání jim vyžádaných a od kongregace pro šíření víry schválených 3 000 scudi ze solní pokladny.	<i>Bischof Becker schreibt dem prager Erzbischof wegen der Ausfolgung der ihm auf seine Bitte von der Congreg. De prop. Fide aus der Salz-kassa bewilligten 3 000 Scudi.</i>	290	Chrast	Biskup Becker	arcibiskup	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 19-21.		
154	Německy	Latinsky	1705	1	29	Biskup Becker prosí pražského arcibiskupa o 24 000 fl. ze solní pokladny k výstavbě některých far.	<i>Bischof Becker bittet den prager Erbischof um 24 000 fl. Aus der Salz-kassa zur Errichtung einiger Pfarreien.</i>	291	neuvědno	Biskup Becker	arcibiskup	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 19-21		
155	Německy	Latinsky	1705	2	15	Odpověď pražského arcibiskupa na výše uvedenou žádost, kde potvrzuje, proč nemůže být tato prosba uskutečněna v celistvosti z jeho vůle, a navrhuje, aby se spokojil s jedním ročním příspěvkem.	<i>Antwort des prager Erzbischof auf obiges Gesuch, worin er nachweist, warum dieser Bitte im Ganzen nicht gewillfahrt werden könne, und proponirt, sich mit einem jährlichen Betrag zu begnügen.</i>	294	Praha	Arcibiskup	Biskup Becker	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 19-21		
156	Německy	Latinsky	1705	3	17	Předběžná zpráva k části, kde biskup Becker prosí o příspěvek nejméně 1 000 fl. ročně.	<i>Obiger Vorbescheidung zu Folge bittet der Bischof Becker um jährl. wenigstens 1 000 fr. als Beitrag.</i>	296	neuvědno	Biskup Becker	arcibiskup	Konzistoriální archiv	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Biskupský archiv, Žádost královohradeckého biskupa k pr. Arcibiskupovi o poukázání peněžní částky 1000 zl. Ročně ze solní pokladny na obnovu far v diecézi, karton č. 3, inv. č. 83.	
157	Německy	Latinsky	1705	4	2	Pražský arcibiskup píše biskupu Beckerovi, že za kvitanci může inkasovat jak 3000 scudi, tak i požadovaných 1 000 fl ze solní pokladny.	<i>Prager Erzbischof schreibt dem Bischof Becker, daß er gegen Quittung die 3 000 Scudi sowohl, als die verlangten 1 000 fr. aus der Salz-kassa erheben könne.</i>	297	Praha	arcibiskup	Biskup Becker	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 25		
158	Německy	Latinsky	nedatováno			Biskup Becker kvituje 3000 scudi nebo 7000 fl.	<i>Bischof Becker quittirt über 3 000 scudi oder 7 000 fr.</i>	298	neuvědno	Biskup Becker		Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 25		

159	Německy	Latinsky	1705	5	19	Pražský arcibiskup píše biskupu Beckerovi, že nemůže zabeperčit příslibným 1000 florinů ročně, protože císař také neplatí žádné půlroční závazky.	<i>Prager Erzbischof schreibt an Bischof Becker, er könne die zugesprochenen 1 000 fr jährlich deshalb nicht verausgaben lassen, weil der Kaiser die halbjährlichen Interessen auch nicht ordentlich zahl.</i>	299	Hradec Králové	arcibiskup	Biskup Becker	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 25		
160	Německy	Latinsky	1706	2	7	Psní pražského arcibiskupa biskupu Beckerovi, že musí být ohledně žádaných 1000 florinů ročně trpělivý.	<i>Schreiben des prager Erzbischof an Bischof Becker, er möge sich hinsichtlich der gebetenen jährlichen 1 000 fr noch länger gedulden.</i>	300	Praha	Archiebischof	Biskup Becker	Konzistoriální archiv		
161	Německy	Česky	1706	9	23	Císařský reskript, kterým bude na popud biskupa Beckera starý purkrabský dům zařízen pro biskupskou rezidenci.	<i>Kaiserliches Reskript, wodurch dem Bischof Becker auf dessen Einschreiten das alte Burgegrafenhaus für die bischöfl. Residenz eingeräumt wird.</i>	301	Videň	císař	Biskup Becker	František de Paul ŠVENDA, Čtvrtý Hliněný Obraz: Hystorie Královstwj Českého a Paměti Města Králové Hradce nad Labe, Hradec Králové		
162A	Německy	Německy	1707			Skutková podstata A týkající se zrušení držby zakoupených biskupských deskových statků a později sporné ustanovení statku Uhřetice v 11 bodech.	<i>Species facti A betreffend die Eviction des zum bischofl. Tafelgut angekauften und später strittig gemachten Gutes Auřetic, in 11 Punkten.</i>	302	neuveveno			Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 22	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Biskupský archiv, Spor královhradeckého biskupa Tobiáše Jana Beckera s Františkou Rosálií Kinskou o Uhřetice, karton č. 4, inv. č. 93.	
162B	Německy	Německy	nedatováno			Skutková podstata B týkající se právního sporu, který probíhá mezi královhradeckým biskupstvem a hrabětem Františkem Antoninem Berkou kvůli rytířskému sídlu Uhřetice s příslušenstvím, ačkoliv bylo zakoupeno jako deskový statek královhradeckého biskupství.	<i>Species facti B derjenigen Rechtstreitigkeit, welche zwischen dem Bisthum Königgrätz und dem H. Grafen Franz Anton Berka versiert, wegen dem Ritteritz: Auřetic cum appertinentiis, so zum bischofl. Königgr. Tafelgut erkauf worden.</i>	309	neuveveno			Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 22		
162C	Latinsky	Latinsky	nedatováno			Skutková podstata C týkající se případu Uhřetice.	<i>Species facti C - occasione Auřetic.</i>	318	neuveveno			Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 22		
163	Německy	Německy	1708	2	6	Rozhodnutí dvora o procesu ohledně Uhřetice.	<i>Hofentscheidung über den Prozeß wegen Auřetic.</i>	323	Videň	dvorská kancelář		Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 22		
164	Německy	Německy	nedatováno			Biskup Becker žádá u císaře o 30 000 fl. ze solní pokladny jako náhradu za ztracené zboží Uhřetice.	<i>Bischof Becker suppliziert beim Kaiser um 30 000 fr. aus der Salzkassa, als einen Ersatz für das verlorene Gut Auřetic.</i>	324	neuveveno	Biskup Becker	Císař	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 23		
165	Německy	Německy	1708	4	2	Císařská rezoluce. Královská komora bude královhradeckému biskupovi na jeho návrh odvádět ročně 1 500 fl. na kvitanci.	<i>Kaiserliche Resolution. Die Königl. Kammer wird angewiesen dem königgrätzer Bischof auf dessen Einschreiten jährlich 1 500 fr gegen Quittung zu verahfolgen.</i>	327	Videň	císař	Biskup Becker	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 23		
166	Německy	Německy	1708	7	21	Císařské nařízení inspektorovi komorního zboží, páni z Wendtu, aby prostřednictvím královhradeckého biskupa ověřil pověst o opatovickém pokladu, a v nejvyšší diskretionosti o tom následně nechal informovat.	<i>Kaiserlicher Auftrag an den Kammergüter Inspektor herrn von Wendt, durch den königgrätzer h. Bischof die Sage von einem wahrscheinlichen Opatowitzerschatze prüfen, und in summo secreto darüber berichten zu lassen.</i>	329	Videň	císař	Inspektor komorního zboží páni z Wendtu	Biskupský archiv		
167	Německy	Latinsky	1708	7	26	Dopis pražského arcibiskupa královhradeckému biskupu Beckerovi kvůli zvýšení požadovaného ročního příspěvku na 1000 florinů.	<i>Brief des prager Erzbischofs an Bischof Becker wegen Hebung des verlangten jährlichen Beitrags per 1 000 fr.</i>	331	Praha	Archiebischof	Biskup Becker	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 19		
168	Německy	Česky	1708	11	5	Chrastecským bude na přimlavu biskupa Beckera povoleno konat ročně dva výroční trhy a čtyři dobytí trhy.	<i>Den Chrastern wird auf Fürsprache des H. Bischofs Becker bewilliget jährlich zwei Jahrmärkte und vier Viehmärkte zu halten.</i>	331	Videň	Císař	Město Chrast	Archiv města Chrasti		
169	Německy	Německy	1708	11	30	Vyrovnávací listina mezi biskupem Beckerem a Františkou Rosálií Beatrix Kinskou, rozenou hraběnkou Berkovou, ohledně Uhřetice.	<i>Vergleichsurkunde zwischen dem H. Bischof Becker und Franziska Rosalia Beatrix Gräfin Kinsky, geborene Gräfin Berka, hinsichtlich Auřetic.</i>	335	Chrast	Norbert Leopold Libštejnský z Kolovrat	Biskup Becker, Františka Rosálie Beatrix Kinská	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 22		
170	Německy	Německy	1709	1	2	Bratři František Václav Karel a Dionýs Ignác Adalbert Košíni z Košína budou povýšeni do stavu svobodných pánů.	<i>Die Gebrüder Fr. Wenzel Karl und Dionys Ignaz Adalbert Koschinsky von Koschin werden in den Freiherrnstand erhoben.</i>	337	Videň	císař	Královský úřad na Moravě	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 27		
171	Německy	Latinsky	1709	8	13	Johann Heinrich Barthel si přeje dozvědět se od broumovského benediktinského opata, kde je možno najít konečnou analýzu Svandovy závěti.	<i>Johann Heinrich Barthel wünscht vom braunauer Benediktiner Abte zu erfahren, wo man zur endlichen Analsirung des Schwandischen Testaments zusammenkommen könnte.</i>	339	Hradec Králové	oficiál Jan Jinfich Barthel	Broumovský klášter	Broumovský benediktinský klášterní archiv		
172	Německy	Latinsky	1709	8	16	Broumovský opat odpovídá na výše uvedené psaní, věří, že jim doposud všechny vyhotovené požadavky tohoto testamentu vyhovují.	<i>Braunauer Abt antwortet auf obiges Schreiben, er glaube mit dem bisher von ihm Geleisteten allen Anforderungen dieses Testaments entsprochen zu haben - wollte man jedoch wieder neue Ansprüche machen, so wäre er geneigtigt sein Convent auf dem Rechtswege vertreten zu lassen - Zusammenkommen könne man in Prag oder in Braunau.</i>	340	Broumov	Broumovský klášter	Oficiál Jan Jinfich Barthel	Broumovský benediktinský klášterní archiv		
173	Německy	Německy	nedatováno			Vývod Jana Adama Vratislava z Mitrovic, 6. biskupa v Hradci Králové, a Josefa Vratislava z Mitrovic, 9. královhradeckého biskupa.	<i>Stammbaum des P. T. herrn Johann Adam Vratislaw von Mitrovitz, 6. Bischof zu Königgrätz, und P. T. H. Joh. Joseph Vratislaw von Mitrovitz 9. Bischofs zu Königgrätz.</i>	342	neuveveno			Jan Tomáš Vojtěch BERGHAEUER, Protomartyr poenitentiae eiusque sigilli custos semper fidelis divus Joannes Nepomucenus, Augsburg 1736, s. 233.		

174	Německy	Latinsky	1714	8	20	Kongregace pro šíření víry povoluje na návrh biskupa Jana Adama Vratislava z Mitrovic pro královhradecký seminární fond ze solní pokladny 10 000 scudi a ke stavbě biskupské rezidence a seminárního domu 2 500 Scudi (1 Scud. počítán za 2 fl. a 15 d.) tak, že pražský arcibiskup nechá vyplatit první jmenovanou sumu teprve po nalezení dostatečné hypotéky, poslední pak podle pravidel pokračování ve stavbě.	<i>Die Congregation de prop. Fide bewilliget auf Einschreiten des P. T. Bischofs Johann Adam Wratislav für den königgrätzer Seminarfond aus der Salzkassa 10 000 Scudi, und zum Bau der bischöflichen Residenz und des Seminarhauses 2 500 Scud. (1 Scud. Per 2 fr 15 dr gerechnet) doch so, daß der prager Erzbischof die erstgenannte Summe erst nach ausfindig gemachter hinlängl. Hypothek, letztere nach Maßgabe des fortschreitenden Baues verausgaben lasse.</i>	343	Videň	papežský nunciatus	arcibiskup	Vyšehradský archiv	
175	Německy	Latinsky	1716	8	18	Instrument o martinšské fundaci pro královhradeckého děkana a pro biskupský seminář.	<i>Instrument über die Martinsche Fundazion für den königgrätzer Domdechant und für das bischöfl. Seminar.</i>	345	Hradec Králové	Biskup Jan Adam Vratislav z Mitrovic		Paměti kapituly	Locus sigilli
176	Německy	Německy	1716	4	25	Rozhodnutí dvorské komory o dřívější náhradě za ztracené zboží Uhřetické - ročně povoleno 1500 fl.	<i>Hofammer-Entscheidung über die früher als Ersatz für das verlorene Gut Auetice jährlich bewilligten 1 500 fl.</i>	348	Praha	Dvorská komora		Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 24	
177	Německy	Latinsky	1718	2	2	Omluvné psaní biskupa Jana Adama Vratislava papežskému nunciuovi ve Vidni kvůli neodeslanému diecéznímu oznámení se zprávou, že chce založit nové fary.	<i>Entschuldigungsschreiben des P. T. Herrn Bischofs Joh. Adam Wratislav an den päbstl. Nuntius in Wien wegen dem nicht eingesandten Diözesenberichte mit der Meldung einige neue Pfarreien gründen zu wollen.</i>	350	Hradec Králové	Biskup Jan Adam Vratislav z Mitrovic	papežský nunciatus	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 30	
178	Německy	Německy	1719	5	2	Bankální psaní, kterým byly nastaveny dosavadní platby na sumu 21 341 fr. 40 dr. královhradeckému biskupovi.	<i>Bankalitätsschreiben, wornach die bisherige Interessenzahlung an den königgrätzer Bischof von der Summe pr. 21 341 fr. 40 dr. Eingestellt ward.</i>	353	Videň	Jan z Dürchštejna	biskup	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 34	
179	Německy	Latinsky	1720	5	1	Papežský nunciatus kardinal Spinola oznamuje biskupovi, že mu kongregace pro šíření víry schválila k založení 15 far příspěvek na 60 000 fl. ze solní pokladny.	<i>Päpstlicher Nuntius Kardinal Spinola zeigt dem Bischof an, daß ihm die Congregation de prop. Fide zur Gründung von 15 Pfarreien einen Betrag von 60 000 fl. aus der Salzkassa bewilliget habe.</i>	354	Videň	papežský nunciatus Spinola	Biskup	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 30 - 2	
180	Německy	Německy	1720	5	15	Dopis biskupa Jana Adama Vratislava pražskému arcibiskupovi kvůli výše zmíněným 60 000 fl.	<i>Brief des P. T. H. Bischofs Joh. Adam Wratislav an den prager Erzbischof wegen obigen 60 000 fl.</i>	355	Hradec Králové	Biskup Jan Adam Vratislav z Mitrovic	arcibiskup	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 30 - 2	
181	Německy	Německy	1720	8	25	Dopis pražského arcibiskupa Ferdinanda, kde informuje královhradeckého biskupa o nařízení papežského nuncia, že teprve podle nově založené farnosti a předloženího erekčního instrumentu je možno vyplatit 200 fr.	<i>Brief des prager Erzbischofs Ferdinand, worin er den königgrätzer Bischof von der vom päbstl. Nuntius getroffenen Anordnung, je erst nach einer neu gegründeten Pfarrei und vorgelegten Erekzionsinstrument immer 200 fr. auszahlen zu können, in Kenntniß setzt.</i>	358	Praha	arcibiskup	biskup	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 30 - 2	
182	Latinsky	Latinsky	1721	9	10	Dotací instrument kostela v Chrašti, Chrašticích a Podlažicích a zárovec fundací instrument za zemelou Lucii, kontesu Vratislavskou, a kevestora v Chrašti Matyáše Maltasche. - Od biskupa Jana Adama Vratislava.	<i>Instrumentum Dotationis Ecclesiarum Chraustensis, Chrausticensis et Podlažicensis, simulque Instrumentum fundationis pro + sorore Felicitate Lucia Comitissa Wratislav et quaestore Chraustensi Mathia Maltasch. - A. P. T. Eppo Joan. Adamo Wratislav.</i>	360	Chrast	Biskup Jan Adam Vratislav z Mitrovic		Pamětní kniha chrastického děkanství	
183	Německy	Německy	1721	10	3	Biskup Jan Adam Vratislav oznamuje jim podpořené založení 15 farností a žádá o proplacení zbytku částky 1 600 fl., protože doposud obdržel jen 1 400 fl.	<i>P. T. Bischof Johann Adam Wratislav zeigt die durch sein Zuthun geschene Gründung von 15 Pfarreien an, und ersucht, da er bis tzt nur 1 400 fr. dafür erhalten, noch um den Rest pr 1 600 fr.</i>	362	Chrast	Biskup Jan Adam Vratislav z Mitrovic	Arcibiskup	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 30 - 2	
184	Německy	Latinsky	nedatováno			Svědectví pro biskupa Adama Vratislava vydané královhradeckou kapitulou.	<i>Zeugniß für den P. T. Herrn Bischof Adam Wratislav vom Königgrätzer Domkapitel ausgestellt.</i>	364	neuvédeno	Královhradecká katedrální kapitula	Biskup Jan Adam Vratislav z Mitrovic	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 30	
185	Německy	Česky	1721	10	21	Biskup Jan Adam Vratislav postupuje chrastickým nově zřízenou místní radnici. - původní dopis s žádostí města Chrašti i odpověď biskupa	<i>P. T. Herr Bischof Johann Adam Wratislav zedirt den Chraustern das neu hergestellte dasige Rathaus.</i>	368	Chrast	Biskup Jan Adam Vratislav z Mitrovic	Město Chrast	Archiv města Chrašti (originál)	
186	Německy	Latinsky	1722	7	23	Biskup Košínský požaduje od svého předchůdce biskupa Jana Adama Vratislava 10 000 scudi, které byly schváleny pro královhradecký seminář.	<i>Bischof Koschinsky fordert von seinem Vorgänger Bischof Johann Adam Wratislav die 10 000 Scudos, welche Letzterem für das königgrätzer Seminar bewilliget wurden.</i>	370	Chrast	Biskup Košínský	Biskup Jan Adam Vratislav z Mitrovic	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 30	
187	Německy	Latinsky	1722	10	23	Odpověď litoměřického biskupa na výše uvedenou žádost.	<i>Antwortschreiben des leitmeriter H. Bischofs auf obige Forderung.</i>	371	Litoměřice	Litoměřický biskup	Biskup Košínský	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 30	
188	Německy	Česky	1723	8	27	Rozsudek apelačního soudu nad dvěma cikánkami, kterým byly užity ušní laloky a přibity hřebíkem na šíbenici. (Exekuce byla vykonána v městě Chrast.)	<i>Landesstelliger Urtheilsspruch über zwei Zigeunerinnen, denen ihre linken Ohrklappen abgeschnitten und an den Galgen angenagelt wurden. (Die Execution wurde in Chraust vorgenommen.)</i>	372	Praha	apelační soud	Město Chrast	Archiv města Chrašti (originál)	
189	Německy	Latinsky	1724	6	9	Dopis biskupa Košínského biskupu Adamu Vratislavovi, kde požaduje v průběhu půl roku obdržet zmíněných 10 000 Scudos.	<i>Brief des P. T. Herrn Bischofs Koschinsky an B. Adam Wratislav, worin er binnen einem halben Jahre die fraglichen 10 000 Scudos zu erhalten verlangt.</i>	373	Hradec Králové	Biskup Košínský	Biskup Jan Adam Vratislav z Mitrovic	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 30	
190	Německy	Latinsky	1724	7	7	Odpověď biskupa Jana Adama Vratislava na výše uvedené psaní.	<i>Antwort des P. T. Herrn Bischofs Wratislav auf obiges Schreiben.</i>	374	Litoměřice	Biskup Jan Adam Vratislav z Mitrovic	Biskup Košínský	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 30 (originál)	
191	Německy	Německy	1724	10	18	Vyrovnaní mezi biskupem Janem Adamem Vratislavem, jako předchůdcem, a biskupem Košínským, jako nástupcem, se zřetelem na některá nedorozumění na biskupském panství Chrast.	<i>Vergleich zwischen P. T. H. Bischof Joh. Adam Wratislav als Antecessor und Bischof Koschinsky als Successor hinsichtlich einiger Mißverständnisse auf der Bisthumsherrschaft Chraust.</i>	375	Chrast	Biskup Jan Adam Vratislav z Mitrovic a biskup Košínský		Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 30 (originál)	

192	Německy	Německy	1724	12	31	Biskup Košínský potvrzuje litoměřickému biskupu Janu Adamu Vratislavovi 633 fl, 17 dr. 2 1/2 d	<i>P. T. Bischof Wenzl Koschinsky quittet den Leutmeritzer H. Bischof Joh. Adam Wratislaw über 633 fr 17 dr 2 1/2 d.</i>	380	Hradec Králové	Biskup Košínský	Biskup Jan Adam Vratislav z Mitrovic	Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 30 (originál)		
193	Německy	Německy	1726	5	16	Kvittance na 10 000 římských scudi nebo 23 333 fr. 20 dr., které biskup Košínský obdržel v hotovosti do rukou královhradeckého seminárního fondu.	<i>Quittung über 10 000 scud. Rom. Oder 23 333 fr. 20 dr welche P. T. Bischof Koschinsky von P. T. Bischof Joh. Adam Wratislaw zu handen des königgrätzer Seminarfondes baar ausbezahlt bekam.</i>	381	Praha	Arcibiskup a biskup Košínský		Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 30 (originál)		
194	Německy	Německy	1684	3	11	Rozsudek královského zemského soudu ve věci zboží Úhřetice.	<i>Sentenz vom königl. Größeren Landrechte in Betreff des Gutes Aufätz.</i>	384	neuvedeno	úřad zemských desk		Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 22		
195	Německy	Německy	1707	12	2	Rozsudek nad Leonardem Ulrichem, hrabětem z Harrachu, přičemž exekuce je vyhrazena biskupu Talmberkovi (ve věci zboží Úhřetice).	<i>Sentenz durch welche Leonhard Ulrich Graf von Harrach zur Vertretung condemnirt, und die Execution dem H. Bischof v. Talmberg (In Betreff Aufätz) zu seiner Zeit vorbehalten worden ist.</i>	390	neuvedeno	úřad zemských desk		Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 22		
196	Německy	Německy	1707	12	20	Uvedení k dědictví Františky Rozálie Kinské, rozené Berkové, do rytířského sídla Úhřetice.	<i>Uweden, oder Erbeinführung der Franziska Rosalia Kinský, geborene Berka in den Rittersitz Aufätz.</i>	395	neuvedeno	úřad zemských desk		Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 22		
197	Německy	Německy	1717	12	3	Cisář Karel pověřuje státní pokladnu, aby vykonala účinnou asistenci královhradeckému biskupovi při zbavování držby statku Úhřetice.	<i>Kaiser Karl trägt dem Fiskus auf, dem Königgrätzer Bischof bei der Eviction des Gutes Aufätz thätige Assistenten zu leisten.</i>	398	Vídeň	cisář Karel		Konzistoriální archiv, sv. 2, č. 23		
198	Německy	Česky	1720	8	2	Popis hranice mezi panstvím Chrast a Žďár nad Vojnovým Městecem.	<i>Beschreibung der Grenze zwischen der Herrschaft Chrast (Chlum) und Saal-(Žďár) bei Wognomestec.</i>	400	neuvedeno			Konzistoriální archiv, sv. 3		
199	Latinsky	Latinsky	1736	2	9	Pontifikální bula, kterou je královhradeckým kanovníkům povoleno používání rochet, velké kapy a dalších.	<i>Bulla Pontificia, qua Canonici Reg. Hradec. Conceditur usus Rocheti, Cappae magnae et Varii.</i>	410	Řím	papež		Zápisy královhradecké kapituly (originál)		
200	Latinsky	Latinsky	1738	6	28	Pontifikální bula, která děkanu královhradecké kapituly schvaluje pontifikálie.	<i>Bulla Pontificia qua Decano Capituli Cathedralis Ecclesiae Reginae-Hradecensis conceditur usus Pontificalium.</i>	414	Řím	papež	královhradecký děkan	Zápisy královhradecké kapituly		
201	Latinsky	Latinsky	1738	7	3	Erekční instrument chrastického děkanátu.	<i>Erractions-Instrument der Chraster dechantei.</i>	419	Chrast	Biskup Jan Josef		Archiv děkanátu v Chrasti		
202	Německy	Německy	1725	2	19	Dopis císaře Karla českému nejvyššímu purkrabímu kvůli zahájení sbírky v provincii k pokrytí výdajů vzniklých při kanonizaci Jana Nepomuckého.	<i>Schreiben des Kaisers Karl an den böhm. Oberstburggrafen wegen Einleitung einer Sammlung in der Provinz zur Deckung der Unkosten bei der Canonisation des Johann von Nepomuk.</i>	426	Vídeň	Cisář Karel	nejvyšší purkrabí	Konzistoriální archiv, sv. 3, č. 40		
203	Německy	Česky	1741	4	12	Seznam femeslníků (a jejich profesi) žijících v Chrasti roku 1741.	<i>Namenverzeichnis der im Jahr 1741 in Chrast wohnenden Handwerker und Professionisten.</i>	428	Chrast			Archiv města Chrasti		
204	Německy	Německy	1747	1	8	Kupní smlouva na Zájedec k biskupskému panství Chrast skrze biskupa Jana Josefa Vratislava od Jana Nepomuka Haugvice, rytíře z Biskupic, za 27 000 fl.	<i>Kaufkontrakt von Zagedetz zur Bisthums Herrschaft Chrast durch P. T. Bischof Joh. Josef Wratislaw von Joh. Nep. Haugwitz Ritter von Biskupitz um 27 000 fr.</i>	430	Chrast			Paměti kapituly		
205	Německy	česky	1747	10	18	Biskup Josef Vratislav povoluje chrastickým profesívkou vodovodního potrubí, které vede do zámku, a daruje jim k tomu dřevo potřebné k zhotovení trubek. (i s žádostí chrastických měšťanů)	<i>P. T. Bischof Josef Wratislaw bewilliget den Chrastern eine Ausstattung von der ins Schloß führenden Wasserleitung, und schenkt ihnen das zu den Röhren nöthige Holz.</i>	435	Chrast		Město Chrast	Archiv města Chrasti		
206	Německy	Německy	1749	8	30	Potrzcovací listina o koupi Zájedce od císařovny Marie Terezie, kde také nařizuje, aby byla královhradeckému biskupovi vyplacena chybějící suma 100 000 flr.	<i>Bestätigungsurkunde über den Ankauf von Zagedetz von der Kaiserin Maria Theresia, worin sie unter einem anordnet, dem königgr. Bischof die auf 100 000 flr. noch fehlende Summe zu veraussagen.</i>	437	Vídeň	Císařovna Marie Terezie	Biskup Jan Josef Vratislav z Mitrovic	Paměti kapituly		
207	Německy	Německy	1750	12	22	Smluvní listina mezi knížetem Františkem Josefem Kinským a biskupem Janem Josefem Vratislavem ve věci chlumeckého rybníka "Velký Černý" (dnes Velký chlumecký rybník).	<i>Vetragsurkunde zwischen dem Fürsten Frz. Josef Kinsky und (Tit.) h. Bischof Joh. Josef v. Wratislaw in Betreff des Chlumer Teichs "Groß Cerny".</i>	440	Praha			Konzistoriální archiv, sv. 4, č. 52		4x perokresba pečeti, 1x perokresba krejcaru + mapa Velkého černého rybníku a jeho okolí
208	Německy	Německy	1660	4	17	Biskup Sobek z Bilenberka je vyzooměn, že císař pro podporu královhradeckého biskupa a rezidence královhradeckého biskupství přidělil 30 000 flr.	<i>Bischof Sobek von Bilenberg wird verständiget, daß der Kaiser pro congrua Episcopali, et loco Residentiae des Königgrätzer Bisthums 30 000 fr angewiesen habe.</i>	445	Vídeň	Cisář	Biskup Bilenberk	neuvedeno		
209	Německy	Německy	1705	5	18	Biskup Tobias Becker píše svému švagrovi Augustinu Františku Prockšovi, purkrabímu v Králíkách, že k Podlažicím stavi sýpku a k Chlumu kostel.	<i>Bischof Tobias Becker schreibt seinem Schwager Augustin Franz Procksch Burgrafen zu Grulich, daß er zu Podlažitz einen Schüttboden und zu Chlum eine Kirche bane.</i>	446	Chrast	Biskup Tobias Becker	Purkrabí v Králíkách	Klášter servitů v Králíkách		
210	Německy	Německy	1705	8	26	Biskup Tobias Jan Becker píše svému švagrovi Augustinu Františku Prockšovi, purkrabímu v Králíkách, že v Hradci Králové řídí velkou stavbu.	<i>Bischof Tobias Johann Becker seinem Schwager Augustin Franz Procksch Burgrafen zu Grulich, daß er zu Königgrätz einen großen Bau führe.</i>	448	Hradec Králové	Biskup Tobias Becker	Purkrabí v Králíkách	Klášter servitů v Králíkách		
211	Německy	Latinsky	nedatováno			Erekční instrument kláštera servitů v Králíkách.	<i>Erektioninstrument des grulicher Servitenklosters.</i>	449	neuvedeno	Biskup Becker		Konzistoriální archiv		
212	Německy	Latinsky	1713	2	20	Nadační list Jana Františka Lodgmana z Auen, děkana v Holohlavech, o kanonikátu v Hradci Králové.	<i>Siftsbrief des Johann Franz Lodgmann von Auen, dechant zu Holohlav über ein Canonikat zu Königgrätz.</i>	455	Holohlavy	Děkan v Holohlavech		Konzistoriální archiv		
213	Německy	Německy	1718	9	12	Dopis Karla VI. královskému mistodržitelství do Prahy o biskupem Janem Adamem Vratislavem zamýšleném věnování statku Radkovic pro královhradecký seminář.	<i>Schreiben Karls VI. An die k. Statthaltere in Prag über die vom Bischof Grafen Joh. Adam Wratislaw beabsichtigte Widmung des Gutes Radkowitz für das Königgrätzer Seminar.</i>	457	Vídeň	Cisář Karel VI.	Královské mistodržitelství v Praze	Konzistoriální archiv		

214	Německy	Latinsky	1721	9	12	Erekční instrument biskupa Jana Adama Vratislava o založení několika farností.	<i>Errektioninstrument des Bischofs Johann Adam Grafen Wratislaw über die Gründung mehrerer Pfarreien.</i>	458	Chrast	Biskup Jan Adam Vratislav z Mitrovic		Konzistoriální archiv	
215	Německy	Latinsky	1725	4	4	Erekční instrument o kanonikátu Lodgmana.	<i>Errektioninstrument über das Lodgmansche Canonikat.</i>	464	Hradec Králové	Biskup Kosinský		Konzistoriální archiv	
216	Německy	Německy	1732	12	27	Závět litoměřického, bývalého královéhradeckého biskupa, Jana Adama Vratislava, včetně přílohy o jeho dluhu.	<i>Testament des leimeritzer, gevesenen königgrätzer Bischofs, Joh. Adam Wratislaw, samt einer Beilage über seinen Schuldenbestand.</i>	468	Litoměřice	Biskup Jan Adam Vratislav z Mitrovic		Konzistoriální archiv	
217	Německy	Německy	1733	7	4	František Ferdinand hrabě Kinský, nejvyšší kancléř, zpravuje Jana Josefa Vratislava, že císař jej jmenuje královéhradeckým biskupem.	<i>Franz Ferdinand Graf Kinsky oberster Kanzler meldet dem Joh. Joseph Wratislaw, daß der Kaiser ihn zum Bischof von Königgrätz ernannt habe.</i>	471	Videň	Nejvyšší kancléř František Ferdinand Kinský	Biskup Jan Josef Vratislav z Mitrovic	Konzistoriální archiv (originál)	
218	Německy	Německy	1733	7	6	Císař Karel VI. jmenuje Jana Josefa hraběte Vratislava královéhradeckým biskupem.	<i>Kaiser Karl VI. ernennet Joh. Joseph Grafen von Wratislaw zum Königgrätzer Bischof.</i>	471	Videň	Císař Karel VI.		Konzistoriální archiv (originál)	BA, Císař Karel VI. Jmenuje Jana Josefa Vratislava z Mitrovic královéhradeckým biskupem, karton č. 11, inv. Č. 219.
219	Německy	Latinsky	1733	7	6	Karel VI. prezentuje nově jmenovaného královéhradeckého biskupa Jana Josefa Vratislava papeži Klementovi XII.	<i>Kaiser Karl VI. präsentirt den neu ernannten Königgrätzer Bischof Johann Joseph Grafen Wratislaw dem Pabst. Clemens XII.</i>	473	Videň	Císař Karel VI.	Papež Klement XII.	Konzistoriální archiv (opis)	BA, Císař Karel VI. Oznamuje papeži Klementu XII., kardinálu Cienfuegosovi a českému místodržitelství, že jmenoval královéhradeckým biskupem Jana Josefa Vratislava z Mitrovic, karton č. 11, inv. Č. 220.
220	Německy	Latinsky	1733	7	6	Císař Karel VI. světuje kardinálu Cienfuegosovi výše zmíněnou prezentaci.	<i>Kaiser Karl VI. empfiehlt dem Kardinal Cienfuegos die obige Präsentation.</i>	474	Videň	Císař Karel VI.	Kardinál Cienfuegos	Konzistoriální archiv (opis)	
221	Německy	Německy	1733	7	6	Císař Karel VI. oznamuje českému místodržitelství jmenování Jana Josefa Vratislava královéhradeckým biskupem.	<i>Kaiser Karl VI. macht der böhmischen Statthalterei die Ernennung des Johann Joseph Grafen Wratislaw zum Königgrätzer Bischof bekannt.</i>	474	Videň	Císař Karel VI.	České místodržitelství v Praze	Konzistoriální archiv (opis)	
222	Německy	Německy	1733	8	31	Císař Karel VI. přenechává nově jmenovanému biskupu Janu Josefu Vratislavovi administraci královéhradeckého biskupství in temporalibus.	<i>Kaiser Karl VI. überläßt dem neuernannten Königgrätzer Bischof Joh. Joseph Grafen Wratislaw die Administration des Königgrätzer Bisthums in temporalibus.</i>	475	Videň	Císař Karel VI.	Biskup Jan Josef Vratislav z Mitrovic	Konzistoriální archiv (originál)	
223	Německy	Německy	1734	5	18	Separáční instrument mezi biskupy Mořicem Adolfem Saským a Janem Josefem Vratislavem.	<i>Separativus instrument zwischen den Bischöfen Moritz Adolph Karl Herzogen zu Sachsen, und Johann Joseph Grafen Wratislaw.</i>	476	neuveveno	biskup Mořic Adolf Saský a biskup Jan Josef Vratislav		Konzistoriální archiv (opis)	
224	Německy	Německy	1734	5	24	Nářízení místodržitelství krajskému hejtmanovi v Hradci Králové, aby řádně uvítal nového biskupa Jana Josefa Vratislava při jeho slavnostním příchodu 5. června.	<i>K. Statthalterischer Auftrag an die Kreisheuptleute zu Königgrätz den neuen Bischof Joh. Joseph Grafen Wratislaw bei seinem feierlichen Einzug am 5ten Juni standesgemäß zu empfangen.</i>	484	Praha			Konzistoriální archiv (opis)	
225	Německy	Latinsky	1734	6	23	Instrukce biskupa Jana Josefa Vratislava pro královéhradeckou konzistof.	<i>Instruction des Bischofs Johann Joseph Grafen Wratislaw für das königgrätzer Consistorium.</i>	485	Chrast	Biskup Jan Josef Vratislav z Mitrovic	Královéhradecká konzistof	neuveveno	
226	Německy	Německy	1736	6	16	Biskup Jan Josef Vratislav oznamuje chrasceckým poddáným ustanovení svého úředníka.	<i>Bischof Johann Joseph Wratislaw macht den Chraster Unterthanen die Ernennung seiner Beamten bekannt.</i>	495	Chrast	Biskup Jan Josef Vratislav z Mitrovic	Město Chrast	Konzistoriální archiv (originál)	
227	německy	Latinsky	1738	nedatováno		Nářízení biskupa Jana Josefa Vratislava o pořádku chrascecké bohoslužby a písemném vedení děkanského úřadu.	<i>Anordnung des Bischofs Joh. Joseph Grafen Wratislaw über die Chraster Gottesdienst Ordnung und schriftliche dekanalamsführung.</i>	497	neuveveno	Biskup Jan Josef Vratislav z Mitrovic	Město Chrast	Konzistoriální archiv (opis)	
228	Německy	Německy	1743	2	11	Císařovna Marie Terezie zve biskupa Jana Josefa Vratislava na korunovaci do Prahy dne 12. května.	<i>Kaiserin Maria Theresia ladet den Bischof Joh. Joseph Grafen Wratislaw zur Krönung am 12ten May nach Prag.</i>	501	Videň	Císařovna Marie Terezie	Biskup Jan Josef Vratislav z Mitrovic	Konzistoriální archiv (originál)	
229	Německy	Německy	nedatováno			Odpověď biskupa Jana Josefa Vratislava na pozvání na korunovaci do Prahy od císařovny Marie Terezie.	<i>Antwort des Bischofs Joh. Joseph Grafen Wratislaw auf die Einladung der Kaiserin Maria Theresia zur Krönung nach Prag.</i>	502	neuveveno	Biskup Jan Josef Vratislav z Mitrovic	Císařovna Marie Terezie	neuveveno	
230	Německy	Latinsky	1743	4	12	Biskup Jan Josef Vratislav nabádá svůj diecézní klérus, aby se ohledně obléčení řídil přesně podle ustanovení tridentského koncilu.	<i>Bischof Johann Joseph Wratislaw ermahnt seinen Diözesan-Klerus sich, hinsichtlich der Kleidung genau nach der Bestimmungen, des Tridentiner Concils, zu richten, un durch das benehmen, Jedermann zu erbauen.</i>	503	Hradec Králové	Biskup Jan Josef Vratislav z Mitrovic	diecézní klérus	Paměti kapituly	
231	Německy	Německy	1743	5	12	Císařovna Marie Terezie jmenuje biskupa Jana Josefa Vratislava tajným radou.	<i>Kaiserin Maria Theresia ernennet den Bischof Joh. Joseph Grafen Wratislaw zum Geheimen Rath.</i>	504	Praha	Císařovna Marie Terezie	Biskup Jan Josef Vratislav z Mitrovic	Konzistoriální archiv (originál)	BA, Jmenování biskupa skutečným tajným radou za věrnost prokázanou panovníci v době pruskobavorského pádu do Čech, karton č. 11, inv. Č. 227.
232	Německy	Německy	1745	10	5	Císař František I. jmenuje biskupa Jana Josefa Vratislava svým tajným radou.	<i>Kaiser Franz I. ernennet den Bischof Johann Joseph Grafen Wratislaw zu seinem geheimen Rath.</i>	505	Frankfurt nad Mohanem	Císař František I.	Biskup Jan Josef Vratislav z Mitrovic	Konzistoriální archiv (originál)	
233	Německy	Německy	1750	2	18	Dopis biskupa Jana Josefa Vratislava doktoru Felixovi do Prahy ohledně pivovaru v Chlumci.	<i>Brief des Bischofs Johann Joseph Grafen Wratislaw über das chlumer Bräuhaus an den Doktor Felix in Prag.</i>	506	Chrast	Biskup Jan Josef Vratislav z Mitrovic	Doktor Felix	neuveveno	
234	Německy	Německy	1750	12	31	Kupní smlouva na zboží Hroubovice k biskupskému panství Chrast prostřednictvím biskupa Jana Josefa Vratislava od rytíře R. V. Cyreni za 22 600 fr.	<i>Kaufkontrakt von Raubowitz zur Bistumsherrschaft Chrast durch Bischof Joh. Joseph Wratislaw, vom Ritter Romedi Wzi Cyreni um 22 600 fl.</i>	508	Chrast			Paměti kapituly	

235	Německy	Německy	1752	3	28	Reluční instrument daňové povinnosti královéhradeckého špitálu.	<i>Relutions Instrument einer Zins-Schuldigkeit.</i>	512	Hradec Králové	Biskup Jan Josef Vratislav z Mitrovic	Královéhradecký špitál	Liber documentorum III, fol. 222	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Archiv města Hradec Králové 1225–1945, kniha pamětní (Liber documentorum III.) 1653–1783, kn. č. 20, inv. č. 309.
236	Německy	Německy	1753	7	25	Testament biskupa Jana Josefa Vratislava.	<i>Testament des Bischofs Johann Joseph Grafen Vratislav.</i>	513	Chrast	Biskup Jan Josef Vratislav z Mitrovic		Desky zemské	BA, Testament Jana Josefa Vratislava z Mitrovic z 25. července 1753. Zapsáno v deskách zemských 6.X. 1753 (opis testamentu a doložky o napsání do desk zemských), karton č. 11, inv. č. 227.
237	Německy	Německy	1653	7	16	Zpráva královského mistodržitelství baronu z Custos, podkomořímu, o Ferdinandem III. zamýšleném založení čtyř biskupství v Čechách, mezi nimi i v Hradci Králové.	<i>Bericht der königl. Stadthalteren an Freiherrn von Custos Unterkämmerer, über die von Sw. Mayt Ferdinand III. Beabsichtigte Gründung 4 Bisthümer in Böhmen, darunter eines zu Königgrätz.</i>	518	Praha	královské mistodržitelství	Podkomoří baron Custos	Liber documentorum III, fol. 2	Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Archiv města Hradec Králové 1225–1945, kniha pamětní (Liber documentorum III.) 1653–1783, kn. č. 20, inv. č. 309.
238	Německy	Německy	1666	8	11	Biskupu Matyáši Ferdinandu Bilenberkovi bude k rezidenci přiznán dům hraběte Gallase v Hradci Králové a ostatních 14 domů bude nakoupeno k bydlení kanovníků.	<i>Dem Bischof Mathäus Ferd. Von Bilenberg wird das Graf Gallasische Haus in Königgrätz zur Residenz eingeräumt, und andere 14 Häuser zur Wohnung der Domherrn angekauft.</i>	524	Nový Bydžov			Konzistoriální archiv	
239	Německy	Latinsky	1397	11	12	Listina podlažického kláštera týkající se uvedení církevního bratrstva.	<i>Urkunde vom Kloster Podlažitz betreffend die Einführung einer geistlichen Bruderschaft.</i>	527	Podlažice			Broumovský benediktinský klášterní archiv	
240	Německy	Česky	1666	8	3	Výkaz sklízně na biskupském panství Chrast.	<i>Fechungs-Ausweis auf der Bishums-Herrschaft Chrast.</i>	529	Chrast	Město Chrast		Broumovský benediktinský klášterní archiv	BA, Výkaz o sklízně obilí na biskupském velkostatku v Chrasti, karton č. 1, inv. č. 33.
241	Německy	Německy	1670	9	5	Příslib asistence královského mistodržitelství královéhradeckému kanovníku Matyáši Františkovi Kirchoffenovi.	<i>Assistenzsicherung der k. k. Statthaltereien gegen den Königgrätzer domherr Mathias Franciscus Kirchoffen.</i>	530	Praha	královské mistodržitelství	Královéhradecký kanovník Matyáš František Kirchoffen	Broumovský benediktinský klášterní archiv	
242	Německy	Latinsky	1670	9	20	Rozhřešení Jana Coenense.	<i>Absolution des Herrn von Coenens.</i>	532	Praha	Archiebiskup		Broumovský benediktinský klášterní archiv	
243	Německy	Německy	1749	11	1	Kontrakt mezi chrasteckým hospodářským úřadem a M. Pincasem, hroubovickým pálenkářem.	<i>Kontrakt zwischen dem Chraster Wirtschaftsamt und Moises Pincas Raubowitzer Branweinbrenner.</i>	532	Chrast	Město Chrast		neuvejeno	
244	Německy	Německy	1754	3	28	Smlouva o pronájmu zahrad v Hradci Králové.	<i>Verpachtungskontrakt über den Garten in Königgrätz.</i>	534	Hradec Králové	Město Chrast		neuvejeno	
245	Německy	Německy	1755	9	16	Extrakt ze smlouvy o pronájmu hroubovické vinopalny.	<i>Extrakt aus dem Verpachtungskontrakte des Raubowitzer Branweinbrenneret Hauses.</i>	535	Chrast			neuvejeno	
246	Německy	Německy	1762	5	27	Fasse všech kostelů na chrasteckém děkanátním beneficiu.	<i>Fasson sämtlicher Kirchen des Chraster dekanalbenefiziums.</i>	535	Chrast			Pamětní kniha chrasteckého děkanství	
247	Německy	Latinsky	1761	8	6	Závět Jana Františka Michálka, královéhradeckého kanovníka.	<i>Testament des Johann Franz Michalek Königgrätzer Domherrn.</i>	538	Hradec Králové	Jan František Michálek, královéhradecký kanovník		neuvejeno	
248	Německy	Německy	1764	5	30	Odhad a zdanění (všech v Hradci Králové osedlých a k stavbě fortifikace použitých kostelů, domů, zahrad atd.)	<i>Schätzung und Taxierung.</i>	545	Hradec Králové	Město Hradec Králové		Archiv fortifikace v Hradci Králové (originál)	
249	Německy	Německy	1766	3	18	Žádost Josefa Patočky, chrasteckého měšťana, o pronájem vinic ležících blízko Chrasti. (+ odpověď biskupa)	<i>Bittschrift des Joseph Patočka Bürgers aus Chrast um Verpachtung des nahe an Chrast gelegenen Weingartens.</i>	559	Chrast	Město Chrast	Biskup Blümegen	neuvejeno	
250	Německy	Latinsky	1768	4	28	Biskup Hanibal Blümegen oznamuje kapitule, že byl povýšen do hraběcího stavu.	<i>Der Bischof Hanibal Blümegen verständigt das Kapitel, davon, daß er in den Grafenstand erhoben wurde.</i>	560	Hradec Králové	Biskup Blümegen	Královéhradecká kapitula	neuvejeno	
251	Německy	Latinsky	1768	8	29	Závět královéhradeckého kanovníka Ambrože Tautze.	<i>Testament des Königgrätzer Domherrn Ambrosius Tautz.</i>	561	Hradec Králové	Ambrož Tautz, kanovník		neuvejeno	
252	Německy	Německy	1769	6	7	Závět biskupa Heřmana Blümegeny.	<i>Testament des Bischofs Herman von Blümegen.</i>	564	Brno	Biskup Blümegen		neuvejeno	
253	Německy	Latinsky	1770	3	13	Biskup Heřman Blümegen oznamuje kapitule, že mu papež ustanovil koadjutora v osobě hraběte Chorinského.	<i>Bischof Herman Blümegen meldet dem Kapitel, daß der Pabst ihn in den Person des Grafen Chorinsky einen Coadjutor gegeben.</i>	578	Chrast	Biskup Blümegen	Královéhradecká kapitula	neuvejeno	
254	Německy	Latinsky	1771	10	16	Volební instrument Jana Vokouna, královéhradeckého kanovníka, na děkana.	<i>Elekionsinstrument des Johannes Wokoun königgrätzer Domherrn zum Domdechant.</i>	579	Hradec Králové	Královéhradecká katedrální kapitula		neuvejeno	
255	Německy	Latinsky	1771	10	21	Biskup Heřman Blümegen potvrzuje kapitulou jmenovaného děkana Jana Vokouna.	<i>Bischof Herman Blümegen bestätigt den vom Kapitel zum Domdechant ernanten Johann Wokoun.</i>	580	Hradec Králové	Biskup Blümegen		neuvejeno	
256	Německy	Latinsky	1772	4	5	Antonín Přichovský, pražský arcibiskup, jmenuje Prokopa Schaffgotsche královéhradeckým kanovníkem.	<i>Anton Prichowsky Erzbischof von Prag ernent den Prokop Grafen von Schaffgotsch zum Königgrätzer Domherrn.</i>	583	Praha	Archiebiskup		neuvejeno	
257	Německy	Latinsky	1772	5	30	Biskup Heřman Blümegen potvrzuje zvoleného kanovníka Schaffgotsche.	<i>Bischof Hermann Blümegen bestätigt den zum Königgrätzer Domherrn erwählten Grafen Schaffgotsch.</i>	584	Brno	Biskup Blümegen		neuvejeno	
258	Německy	Německy	1775	5	27	Erbovní listina, kterou nechala vyhotovit císařovna Marie Terezie biskupu Janu Ondřeji Kaiserovi.	<i>Adels Diplom, welches Kaiserin Maria Theresia dem Bischofe Johann Andreas Kaiser ausfertigen lies.</i>	587	Videň	Císařovna Marie Terezie	Biskup Kaiser	neuvejeno	Součástí je vyobrazení znaku.
259	Německy	Německy	1775	2	25	Erbovní listina, kterou nechala vyhotovit císařovna Marie Terezie Janu Leopoldu Hayovi jako probošтови v Mikulově.	<i>Adels Diplom, welches Kaiserin Maria Theresia dem Johann Leopold Hay als Probstzen zu Nikolsburg ausfertigen lies.</i>	595	Videň	Císařovna Marie Terezie	Biskup Hay	neuvejeno	Součástí je vyobrazení znaku.

260	Německy	Německy	1765	7	17	Nadační list k výročí farního kostela v Zahradce pro jeho zakladatele Matyáše Ferdinanda Bilenberka, pražského arcibiskupa.	<i>Stiftsbrief über ein Anniversarium bei der Pfarrkirche in Zahradka für den Fundator dessen Mathias Ferdinand von Bilenberg Erbischof von Prag.</i>	602	Praha	Biskup Kaiser	arcibiskup	Fundační kniha farního kostela v Zahradce	
261	Německy	Německy	1780	6	14	Rozhodnutí o vícero požadavcích biskupa Kaisera z pozůstalosti biskupa Hanibala Blümegena.	<i>Handschriftliche Entscheidung über mehrere Ansprüche des Bischofs Kaiser aus der Nachlassenschaft des Bischofs Hambal Blümegen.</i>	605	neuveveno			neuveveno	
262	Německy	Německy	1777	7	28	Separáční listina mezi biskupem Kaiserem a biskupem Arco (takzvaná deskozemská normále).	<i>Separationsurkunde zwischen Bischof Kaiser und Arco (das sogenannte landtäfliche Normale).</i>	630	Praha			neuveveno	
263	Německy	Německy	1780	7	6	Separáční listina mezi biskupem Arcem a interkalární administrací.	<i>Separationsurkunde zwischen Bischof Arco und der Interkaladministration.</i>	640	Chrast			neuveveno	
264	Německy	Německy	1794	9	19	Separáční protokol po biskupovi Janu Leopoldu Hayovi.	<i>Separations-Protokoll nach Bischof Johann Leopold Hax.</i>	650	Chrast	Krajský hejman		neuveveno	
265	Německy	Německy	1795	7	17	Separáční protokol mezi interkalárem a biskupem Trautmansdorffem. + přílohy 7, 8, 9	<i>Separations Protokoll zwischen dem Interkalare und dem Bischof Trautmansdorf.</i>	657	Chrast	úřad		neuveveno	
266	Německy	Německy	1796	2	26	Separáční listina mezi biskupem Hayem a biskupem Trautmansdorffem.	<i>Separationsurkunde zwischen Bischof Hay und Bischof Trautmansdorf.</i>	673	Chrudim	krajský úřad		neuveveno	
267	Německy	Německy	1812	5	25	Separáční listina mezi biskupem Trautmansdorffem a biskupem Kolovratem. + přílohy A, B, C, D, E, F, G, H, I, K (přílohy typu: konsignace, nestátní odhady, kompenzace, seznamy, výkazy, propočty k dané věci)	<i>Separationsurkunde zwischen Bischof Trautmansdorf und Bischof Kollowrat.</i>	687	Chrast	úřad		neuveveno	
268B	Německy	Německy	1832	12	12	Separáční listina mezi biskupem Kolovratem a biskupem Hanlem. + přílohy	<i>Separationsurkunde zwischen Bischof Kollowrat und Bischof Hanl.</i>	713	Chrast			neuveveno	
268A	Německy	Německy	1832	12	12	Separáční listina mezi biskupem Kolovratem a biskupem Hanlem. + přílohy	<i>Separationsurkunde zwischen Bischof Kollowrat und Bischof Hanl.</i>	732	Chrast			neuveveno	
268	Německy	Německy	1785	9	25	Hrubý odhad nákladů na stavební záležitosti biskupské rezidence a na kanovnícké byty v Chrudim.	<i>Kostenüberschlag über die Baulichkeiten einer bischöflichen Residenz und der Domherrn Wohnungen in Chrudim.</i>	740	neuveveno	gubernium		neuveveno	
269	Německy	Německy	1796	4	16	Robotní reluce a smlouva o dědičném nájmu týkající se panství Chrast.	<i>Roboth Relutts und Erbpachtskontrakt die Herrschaft Chrast betreffend.</i>	744	Chrast	úřad		neuveveno	
270	Německy	Německy	1836	12	9	Výpis ze zprávy královéhradecké kapituly guberniu o královéhradeckému biskupství přináležejících aktivech a jejich využití.	<i>Auszug aus dem Bericht des Königgrätzer Domkapitels an das Gubernium über die zum Königgrätzer Bisthum gehorigen Aktiv Capitalien und deren Verwendung.</i>	748	Hradec Králové	Královéhradecká kapitula	Gubernium	neuveveno	
271	Německy	Německy	1846	12	10	Rozhodnutí gubernia týkající se dělitelnosti chrastských městských pozemků.	<i>Gubernialentscheidung betreffend die Theilbarkeit der Stadt Chraster Grundstücke.</i>	756	Chrudim	Krajský úřad		neuveveno	
272	Německy	Německy	1776	4	16	Závět biskupa Kaisera z Kaisern.	<i>Testament des Bischofs Kaiser von Kaisern.</i>	758	Hradec Králové	Biskup Kaiser		neuveveno	
273	Německy	Latinsky	1378	8	5	Rozhodnutí arcibiskupa Jana Oecka z Vlášimi o sporu mezi litomyšlským biskupem Albertem a jeho kapitulou.	<i>Entscheidung des Prager H. Erzbischofs Johann über den Streit des Leutomischer Bischofs Albert mit seinem Kapitel.</i>	765	Praha	arcibiskup		neuveveno	
274	Německy	Česky	1668	5	30	Dopis biskupa Bilenberka královéhradeckému magistrátu, kde kvůli posledního způsobem uražení konzistorie hrozí dokonce exkomunikaci.	<i>Zuschrift Bischofs Bilenbergs an den Königgrätzer Magistrat, worin er wegen neuer dem Consistorium vom letzteren zugefügten Kränkungen, sogar von der Excommunication Gebrauch zu machen droht.</i>	769	Chrast	Biskup Bilenberk	Město Hradec	neuveveno	
275	Německy	Česky	1668	3		Královéhradecký magistrát píše arciděkanovi Regerovi, kde dává na srozuměnou, že biskup nemá žádné právo bránit konzistoriálním zasedáním v děkanské budově, třebaže by se kancelář nacházela v biskupské rezidenci.	<i>Zuschrift Königgrätzer Magistrats an den Archidiacon Reger, worin bedeutet, der Bischof habe kein Recht die Consistorial Sitzungen in seinem dekanalgebäude abhalten zu lassen, sondern die Kanzlei müsse sich in der b. Residenz befinden.</i>	771	Hradec Králové	Město Hradec	Arciděkan	neuveveno	
276	Německy	Německy	1674	nedatován	o	Žádost císařovně, aby pověřila konzistoriál, že bude instalován prezenovaný královéhradecký arciděkan Macarius.	<i>Bitte an die Kaiserin, dem Consistorium aufzutragen, daß der präsentirte königgrätzer Archidiacon Macarius installiert werde.</i>	773	neuveveno		císařovna Klaudie Felicitas Tyrolská	neuveveno	
277	Německy	Německy	1716	nedatován	o	Smlouva mezi královéhradeckým biskupem Janem Adamem hr. Vratislavem a královéhradeckým magistrátem ohledně výstavby biskupské rezidence.	<i>Vertrag zwischen dem königgrätzer Herrn Bischof Johann Adam Gr. Vratislav und dem königgrätzer Magistrat wegen Erbauung des Residenzgebäudes.</i>	774	Hradec Králové			neuveveno	
278	Německy	Latinsky	1368	11	16	Ustanovení hranic mezi lesy litomyšlské kapituly a podlažického kláštera z druhé strany.	<i>Festsetzung der Gränzen zwischen den Waldungen des Leitomischer Kapitels, und des Podlažitzer Klosters von der anderen Seite.</i>	776	Litomyšl			neuveveno	3x perokresba pečeti
279	Německy	Německy	1837	4	29	Zemskou vládou potvrzená smlouva s chrastickou městskou obcí o zdejší školní budově.	<i>Hochlandesstellig bestätigter Kontrakt mit der Chraster Stadt-Gemeinde über das hiesige Schulgebäude.</i>	786	Chrast	úřad	Město Chrast	neuveveno	
280	Německy	Německy	1824	9	1	Psaň pro biskupa Kolovrata týkající se ručičho kapitálu na biskupském statku Zájedec k rukám doktora Scherzera z Kleinmühl.	<i>Zuschrift an S. Excellenz Bischof Kollowrat betreffend ein auf dem Bishöflichen Gute Zagezdec zu handen des Doctor Scherzer von Kleinmühl haftenden Kapitals.</i>	789	Praha		Biskup Kolovrat	neuveveno	
281	Německy	Německy	1837	5	11	Popis chrastické zahrady a zámečského vodovodního potrubí, dále polohy starých, ale i roku 1837 nově položených vodovodních trubek s velkými ústím, s označením zátkovnic a patek pro sloupy.	<i>Beschreibung der Chraster Garten und Schloßwasserleitung, dann der Lage der alten - als auch im Jahre 1837 mit größern Mündungen gelegten neuen eisernen Wasserröhren, mit Bezeichnung der Spund- und Ständeröffnungen, dann Aufschubmuffeln.</i>	790	Chrast	Biskup Hanl		neuveveno	

282	Německy	Německy	1811	6	16	Výtah z testamentu olomouckého arcibiskupa Marii Tadeáše Trautmansdorfa ze dne 16. 6. 1811 a publikováno 27. 1. 1819.	<i>Auszug aus dem Testamente des Ollmitzer Herrn Kardinals Fürst Erzbischof Maria Thaddaeus Grafen von Trautmansdorf dto 16ten Juni 811 und publizirt am 27ten Jänner 1819.</i>	793	Hradec Králové				neuve
283	Německy	Německy	1833	3	28	Výtah z testamentu pražského arcibiskupa Josefa Aloise Kolovrata Krakovského, zemřelého 28. března 1833.	<i>Auszug aus dem Testamente des am 28ten März 1833 verstorbenen Prager Herrn Fürsten Erzbischofs Joseph Alois Grafen von Kollowrat von Krakowsky.</i>	795	neuve	arcibiskup			neuve
284	Německy	Německy	1847	6	26	Královský krajský úřad doručuje chrasteckému úřadu separační vyjednávací akta podle tehdejšího královhradeckého biskupa Aloise hraběte Kolovrata k přípravě na základě příslušného líčení podle biskupa Trautmansdorfa. + příloha (vyjádření státní účtárny ve věci dělení po bývalém královhradeckém biskupu Aloisi Josefu Kolovratovi z 10. 3. 1847)	<i>Das k. k. Kreisamt stellt dem Chraster Amte die Separationsverhandlungsakten nach dem vormaligen Königgrätzer Bischof Alois Grafen Kollowrat zur Umarbeitung gemäß der dießfälligen Verhandlung nach dem Bischofe Trautmansdorf zu.</i>	797	Chrudim	Krajský úřad Chrudim	Úřad Chrast		neuve
285	Německy	Latinsky	1723	1	13. a 27.	Smlouva mezi biskupem Košínským a hrabětem Würben Freudenthal, vlastníkem sousedního panství Předhradí, o prodeji lesů.	<i>Kontrakt des Bischofs Koschin über den Verkauf einiger Wladungen an den Besitzer der benachbarten Herrschaft Riechenburg Grafen Würben und Freudenthal.</i>	801	Chrast				neuve
286	Německy	Německy	1784	1	12	Papežská potvrzující listina na odstoupení beneficií chrudimského a čáslavského kraje od pražské diecéze královhradecké diecézi.	<i>Päpstliche Bestätigungsurkunde betreffs der Abtretung der Beneficien des Chrudimer und czaaslauer Kreises von der prager erzdioese an die königgrätzer Diöese.</i>	803	Řím				neuve
287	Německy	Německy	nedatováno			Dopis Bilenberka císařovně, kde si stěžuje na utrpené ublížení ze strany královhradeckých, a prosí o ochranu.	<i>Schreiben Bilenbergs an die Kaiserin, worin er neuerdings über die erlittenen Kränkungen von Seite der Königgrätzer klagt, und um Schutz bittet.</i>	808	neuve	Biskup Bilenberk	císařovna		neuve
288	Německy	Německy	1832	12	21	Organizace konzistoře biskupa Hanla	<i>Organisirung meines Consistoriums</i>	812	Hradec Králové	Biskup Hanl			neuve
289	Německy	Německy	1839	12	28	Fase o příjmech a výdajích při beneficiu v chrastecském děkanství.	<i>Fasson über die Einkünfte und Auslagen bei dem Beneficium in Chrast. Dechant.</i>	834	Praha	Státní účtárna	Město Chrast		neuve
290	Německy	Německy	1842	1	18	Nadační list o nadaci pro mladé chudé knězi z královhradeckého biskupského semináře.	<i>Stiftsbrief über einen Stiftung für arme aus dem Königgrätzer bischoflichen Seminar tretende junge Priester.</i>	836	Hradec Králové	Biskup Hanl			neuve
291	Německy	Německy	1842	1	18	Nadační list o nadaci pro řemeslné učně v biskupském panství Chrast.	<i>Stiftsbrief über eine Handwerkerlehrlings-Stiftung für die Bisthumsherrschaft Chrast.</i>	840	Hradec Králové	Biskup Hanl			neuve
292	Německy	Německy	1842	1	18	Nadační list o nadaci pro služebnictvo v biskupském panství Chrast.	<i>Stiftsbrief über eine Diensthofenstiftung für die Bisthumsherrschaft Chrast.</i>	845	Hradec Králové	Biskup Hanl			neuve
293	Německy	Německy	1801	6	14	Zamýšlená emfiteuze chrašíického luhvaru.	<i>Beabsichtigte Emphiteufung des chraschitzer Brandweinhauses.</i>	850	Chrast	Hospodářský úřad Chrast			neuve
294	Německy	Německy	1844	5	25	Potvrzení systematizace lesů chrasteckého panství.	<i>Bestätigung der Herrschaft Chraster Waldsystemisirung.</i>	853	Chrudim	Úřad Chrast			neuve
295	Německy	Německy	1848	nedatováno		Účet za výrobu chrašíického vodního tlakostroje v roce 1848.	<i>Rechnung über die Herstellung des Chraschitzer Wasserdrukwerkes im Jahre 1848.</i>	856	neuve	rentmistr			neuve
296	Německy	Německy	1842	1	18	Nadační list pro studentskou nadaci pro úředníky a syny poddaných.	<i>Stiftsbrief für eine Studentenstiftung von Beamten und Unterthanen Söhnen.</i>	857	Chrast	Biskup Hanl			neuve
297	Německy	Německy	1842	1	18	Nadační list pro studentskou nadaci pro syny a potomky sourozenců biskupa Hanla.	<i>Stiftsbrief für eine Studentenstiftung von Söhnen und Enkeln meiner Geschwister.</i>	859	Hradec Králové	Biskup Hanl			neuve
298	Německy	Německy	1848	12	21	Inventář všech věcí nacházejících se v biskupských kaplich v Chrasti a Hradci Králové.	<i>Inventarium aller in den bischoflichen Kapellen zu Chrast und Königgrätz befindlichen Sachen.</i>	862	Hradec Králové	Biskup Hanl			neuve
299	Německy	Německy	1845	8	14	Deputátní tabula (originál potvrzený vrchností) pro panství Chrast z 14. srpna 1845.	<i>Herrschaft Chrast Obriegentliche corroborirte Original Deputat-Tabelle vom 14ten August 1845.</i>	869	Chrast	Biskup Hanl			neuve
300	Německy	Německy	1848	8	31	Fase příjmu královhradeckého biskupského panství Chrast ležícího v chrudimském kraji k vyřízení mimořádné dávky z duchovního příjmu podle ministerského výnosu z 18. června 1848.	<i>Fasson des Einkommens von der im Chrudimer Kreise gelegenen königgrätzer Bisthumsherrschaft Chrast zur Befugung der außerordentlichen Abgabe von dem geistlichen Einkommen gemäß des über allerhöchste Genehmigung erloffenen Ministerialerlasses dtdo 18 Juni 1848.</i>	875	Chrast				neuve
301	Německy	Německy	1848	11	13	Dodatečná zpráva chrasteckého úřadu o patentem ze 7. září 1848 určených vrchnostenských rentách a nových výdajích včetně jejich specifikace.	<i>Nachträglicher Bericht des chraster Amtes aus k. Kreisamt über die durch das Patent vom 7ten September 1848 den obrigkeitlichen Reunten mitfallenden Bezüge, als auch dadurch veranlaßte neue Auslagen, sammt deren Specificirung.</i>	883	Chrast	Krajský úřad Chrast			neuve
302	Česky	Česky	1850	4	6	Přehledová tabulka náhradních výsledků z gruntovního vyvázání veskerých obcí dominia Chrast.	<i>Přehlední tabula náhradních výsledků z vyvázání gruntovního veskerých obcí dominium (města) Chrast.</i>	887	Chrast	Krajský úřad Chrudim			neuve
303	Německy	Německy	1850	7	25	Oznámení o odškodnění za zrušení dávky biskupského statku Chrast.	<i>Intimation der Entschädigung für die aufgehobenen Bezüge des Bisthumsgutes Chrast.</i>	888	Praha	Gruntelastu ngs-Landes-Kommission	město Chrast		neuve
304	Česky	Česky	1852	2	27	Přehledová tabulka výkupních výsledků z gruntovního vyvázání veskerých obcí, jejichž usedlí příslušníci byli zatíženi určitými dávkami.	<i>Přehlední tabula výkupních výsledků z vyvázání gruntovního veskerých obcí, jejichž usedlí příslušníci nějakými právními neb dávkami povinni byli dotčení nemovitosti upravené.</i>	889	Chrudim	Krajský úřad Chrudim			neuve

305	Regest neuveiden	Německy	1854	4	23	Rozhodnutí zemského soudu v Praze týkající se biskupského panství Chrastí.	<i>neuevideno</i>	890	Praha	Zemský soud	Biskup Hanl	neuevideno		
306	Německy	Německy	1854	4	23	Kvítance vystavená biskupu Hanlovi, kompenzace dělení majetku.	<i>Quittung</i>	892	Praha		Biskup Hanl	neuevideno		
307	Německy	Německy	1854	2	1	Vyvázání z poddanství - dluhopis Království českého.	<i>Grundentlastungs- Schuldverschreibung des Königreiches Böhmen.</i>	893	Praha			neuevideno		
308	Německy	Německy	1854	10	17	Potvrzení královského vrchního zemského soudu o odevzdání náhromaděného sročího majetku dominia Chrast.	<i>Absolutorium des k. k. Oberlandgerichtes in Böhmen über die gepflogene Übergabe des kumulativen Waisenvermögens des dominiums Chrast.</i>	894	Praha	vrchní zemský soud	město Chrast	neuevideno		